

PENSJONS
KONTORET

PENSJONSVEILEDER 2024

kommunal tjenestepensjon

Pensjonskontoret
Postboks 1466 Vika
0116 Oslo
Besøksadresse: Haakon VIIIs gate 9
E-post: post@pensjonskontoret.no
Telefon: 24 13 64 40
www.pensjonskontoret.no

Design og foto: Geoffrey Kempton

FORORD

Pensjonsveileder utgis for nittende år på rad. Konkurranseveilederen (Veileder for konkurransen av offentlig tjenestepensjon i KS' tariffområde) finnes i egen lenke på www.pensjonskontoret.no, under fanen Pensjonsveileder 2024.

Pensjonsveileder er tenkt å være et godt grunnlag for de som ønsker å sette seg inn i hva kommunal tjenestepensjon er. Videre en hjelp til de kommuner/fylkeskommuner/virksomheter i KS' tariffområde som vurderer en anbudskonkurranse eller opprettelse av pensjonskasse for sin kommunale tjenestepensjonsordning.

I år har kapitlene 8, 9 og 10 vært på høring KLP, Storebrand og Pensjonskasseforeningen. KLP og Storebrand også har gitt innspill til Konkurranseveilederen. Pensjonsveileder er generelt oppdatert med hensyn til regelverk og språk. Nytt i år er blant annet:

Kapittel 3 er oppdatert med hensyn til regelverket for særaldersgrenser, ny offentlig AFP for årskullene som er født i 1963 og senere, og endringer i etterlatteytelser. Kapittel 6 har et nytt punkt om den nye klima- og miljøbestemmelsen i anskaffelsesforskriften. Videre er omtalen av markedsdialog utvidet. Det er tatt inn et nytt punkt om parallelle og alternative tilbud og en oppdatert omtale av evalueringsmodellene. I kapittel 7 er omtalen av ny offentlig AFP oppdatert, og omtalen av premieutjevning er presisert. I kapittel 8 er omtalen av avkastning på opptjent egenkapital i KLP oppdatert. I kapittel 9 er omtale av interkommunal pensjonskasse oppdatert. Også kapittel 10 har et nytt punkt om den nye klima- og miljøbestemmelsen i anskaffelsesforskriften. I punkt 10.2.7.1 er standardporteføljen endret. Pensjonskontoret anbefaler fortsatt at det bør ses bort fra kapitalforvaltningskostnader i en anbudskonkurranse, inntil avklarende regelverk om brutto-/nettoføring er utarbeidet av Finansdepartementet. Pensjonskontoret opprettholder også anbefalingen om at engangseffekter knyttet til frigjøring av bufferfond det året flytting skjer, ikke inngår i evalueringen under tildelingskriteriet Pris.

Konkurranseveilederen er i Excel-format og er tenkt å kunne inngå som en del av kommunens konkurransegrunnlag i en eventuell konkurranse, med de tilpasninger som kommunene måtte gjøre. Fjorårets bruk av Konkurranseveilederen er blitt evaluert, og det er gjort enkelte endringer. Den er oppdatert med det nye miljøkravet i anskaffelsesforskriften, hvor det som hovedregel kreves at klima- og miljøhensyn skal vektes med minimum 30 prosent i tildelingskriteriene. Dersom det er klart at det gir en bedre klima- og miljøeffekt kan det, i stedet for et tildelingskriterium som ivaretar klima- og miljøhensyn, oppstilles klima- og miljøkrav i kravspesifikasjonen. Kommunen må imidlertid selv vurdere om unntaksbestemmelsen kan benyttes, i den enkelte anskaffelse.

EFTAs overvåkningsorgan - ESA har i brev av 29.02.24 gitt en foreløpig vurdering av om norske kommuner har brutt anskaffelsesregelverket når det gjelder kommunale tjenestepensjonsordninger i KLP. Norge v/Kommunal- og distriktsdepartementet har frist til 15.06.24 med å gi sine synspunkter.

Arntzen de Besche Advokatfirma AS, og Actecan AS sammen med Rann Rådgivning AS har som uavhengige rådgivere også i år bistått Pensjonskontoret i utarbeidelsen av årets veiledere.

Pensjonsveileder 2024 ble godkjent av Pensjonskontorets styre 13.03.24.

Oslo, mai 2024
Pensjonskontoret

INNHold

1	PENSJONSKONTORET	8					
1.1	INNLEDNING	9					
1.1.1	Historie	9					
1.1.2	Organisering og vedtekter	10					
1.2	FINANSIERING	10					
1.3	STYRET	10					
1.3.1	Styrets sammensetning	10					
1.3.2	Styrets oppgaver	10					
1.4	SEKRETARIATET	11					
1.5	BESTEMMELSE OM TVISTELØSNING	11					
1.6	ANDRE SEKRETARIATSTJENESTER	11					
2	SGS 2020 PENSJONSORDNINGER – SENTRALE BESTEMMELSER	12					
2.1	INNLEDNING	13					
2.2	SGS 2020 PENSJONSORDNINGER	13					
2.3	FLYTTEBESTEMMELSER	13					
2.4	OPPSIGELSE AV PENSJONSAVTALE	14					
2.5	VEDTAK OM FLYTTING	14					
2.6	DRØFTINGSPLIKT	15					
2.7	PREMIEUTJEVNING	15					
3	TJENESTEPENSJON OG AFP I OFFENTLIG SEKTOR	16					
3.1	INNLEDNING	17					
3.2	ALDERSPENSJON TIL ANSATTE FØDT I 1962 ELLER TIDLIGERE	18					
3.2.1	Nærmere om levealdersjustering og individuell garanti	18					
3.2.2	Nærmere om fleksibelt uttak av alderspensjon	21					
3.3	ALDERSPENSJON TIL ANSATTE FØDT I 1963 ELLER SENERE	22					
3.3.1	Opptjening i gammel ordning før 2020	23					
3.3.2	Opptjening i ny ordning fra og med 2020	23					
3.3.3	Eksempel på pensjon fra ny pensjonsordning, med AFP	24					
3.3.4	Eksempel på pensjon fra påslagspensjon, med betinget tjenestepensjon	25					
3.3.5	Eksempel på beregning av pensjon for en ansatt som har hatt opptjening i både gammel og ny ordning	25					
3.4	ALDERSPENSJON TIL ANSATTE MED SÆRALDERSGRENSE	26					
3.5	AFP OG BETINGET TJENESTEPENSJON I KOMMUNAL SEKTOR	28					
3.5.1	AFT for ansatte født i 1962 eller tidligere	28					
3.5.2	AFT for ansatte født i 1963 eller senere	29					
3.6	OVERGANGSORDNINGER OG FORSLAG TIL ENDRINGER	30					
3.7	UFØREPENSJONSORDNINGER	31					
3.7.1	Uføretrygd i folketrygden	31					
3.7.2	Uførepensjon i kommunal sektor	31					
3.8	ETTERLATTEPENSJON	32					
3.9	REGULERING AV PENSJONER	33					
4	FORSIKRINGSVIRKSOMHETSLOVEN OG FINANSFORETAKSLOVEN	34					
4.1	INNLEDNING	35					
4.2	FORSIKRINGSVIRKSOMHETSLOVEN	35					
4.2.1	Pensjonskasser og innskuddspensjonskasser - Lovens kapittel 2	35					
4.2.2	Kollektiv og individuell livsforsikring - Lovens kapittel 3	36					
4.2.3	Kommunale pensjonsordninger - Lovens kapittel 4	39					
4.2.4	Flytting - Lovens kapittel 6	41					
4.3	HOVEDPUNKTER I FINANSFORETAKSLOVEN	42					
5	AKTØRER I TJENESTEPENSJONSMARKEDET	44					
5.1	INNLEDNING	45					
5.2	LIVSFORSIKRINGSFORETAK	45					
5.2.1	Statusmøter	45					
5.3	PENSJONSKASSE	45					
5.3.1	Pensjonskasser i KS' tariffområde	46					
5.3.2	Interkommunale pensjonskasser	46					
5.4	INTERESSEORGANISASJONER	47					
5.4.1	Finans Norge	47					
5.4.1.1	Bransjeavtale - flytting av pensjonsmidler	47					
5.4.1.2	Bransjeavtale - Avtale om beregnet folketrygd i offentlig tjenestepensjon	47					
5.4.2	Pensjonskasseforeningen	48					
5.4.3	Kontaktmøter	48					
5.5	PENSJONSRÅDGIVERE	48					
5.5.1	Kjøp av rådgivningstjenester	48					
5.5.2	Rådgivere innen kommunal tjenestepensjon	49					
5.6	OVERSIKT OVER PENSJONSKASSENE I KS' TARIFFOMRÅDE	50					
6	ANSKAFFELSESREGELVERKET OG KOMMUNAL TJENESTEPENSJON	52					
6.1	INNLEDNING	53					
6.2	ANSKAFFELSESREGELVERKET ANVENDELSE PÅ KOMMUNAL PENSJON	53					
6.3	VALGFRIHET I LØSNING FOR KOMMUNAL PENSJON – PENSJONSKASSE OG LIVSFORSIKRINGSFORETAK	54					
6.3.1	Innledning	54					
6.3.2	Egenregi og utvidet egenregi	54					
6.3.3	Kjøp fra ekstern aktør (livsforsikringsforetak)	56					
6.4	ANBEFALINGER NÅR KOMMUNENS PENSJONSFORHOLD SKAL VURDERES	56					
6.4.1	Vær ute i god tid	56					
6.4.2	Pensjonsutvalg	57					
6.4.3	Kommunestyrets behandling	57					
6.4.4	Beslutning om valg av leverandør	59					
6.4.5	Bistand fra Pensjonskontoret	59					
6.4.6	Bruk av pensjonsrådgivere	59					
6.4.7	Flytting – viktige momenter	60					
6.5	GJENNOMFØRING AV ANSKAFFELSE ETTER ANSKAFFELSESREGELVERKET	60					
6.5.1	Skjematisk oversikt over anskaffelsesprosessen	60					
6.5.2	Planlegging	61					
6.5.3	Beslutning om anskaffelsesprosess	63					
6.5.4	Grunnleggende prinsipper	63					
6.5.4.1	Krav til likebehandling	63					
6.5.4.2	Krav til forutberegnelighet	63					
6.5.4.3	Krav til etterprøvbarehet	64					
6.5.4.4	Forholdsmessighet	64					
6.5.5	De ulike prosedyrereformene	64					
6.5.6	Valg av prosedyreform – kontrakt over EØS terskelverdi	67					
6.5.7	Anskaffelsesdokumentene	68					
6.5.8	Konkurransegrunnlagets innhold	68					
6.5.9	Kunngjøringsplikten	69					
6.5.10	Tilbudsfrister	69					
6.5.11	Kvalifikasjonskravene	69					
6.5.12	Bruk av egenerklærings skjema (ESPD)	70					
6.5.13	Tildelingskriterier og tilbudsevaluering	71					
6.5.14	Vekting av tildelingskriteriene	74					
6.5.15	Overordnet om evalueringsmodeller	76					
6.5.16	Adgangen til å be om ettersending og avklaring av opplysninger og dokumentasjon	78					

6.5.17	Parallelle tilbud og alternative tilbud	80	7.6	PENSJONSKOSTNADER OG PENSJONSFORPLIKTELSE I KOMMUNENS REGNSKAP	109	9.6	PREMIE OG UTJEVNINGSFELLESSKAP	137	10.2.8.3	Nivå på solvenskapitaldekning ut over 100 prosent per 01.01.2024	171
6.5.18	Meddelelse om valg av leverandør og begrunnelse for valget	80				9.7	OPERASJONELL RISIKO	137	10.2.8.4	Bufferfond slik det ville vært hos tilbyder per 01.01.2024	172
6.5.19	Anskaffelsesprotokoll	81	8	KOMMUNAL TJENESTEPENSJON I ET LIVSFORSIKRINGSFORETAK	112	9.8	ADMINISTRASJON OG PRAKTISKE OPPGAVER I EN PENSJONSKASSE	138	10.2.8.5	Bufferfond – Målsatt aksjeandel gitt forskjellige nivåer på bufferfond	173
6.6	KONTRAKTEN	81				9.8.1	Medlemsregistre	138	10.2.8.6	Aktivasammensetning i aktuell investeringsportefølje som tilbys	173
6.6.1	Rettslige rammer for kontrakten	82	8.1	INNLEDNING	113	9.8.2	Pensjonsberegning	138	10.2.8.7	Merverdier i hold-til-forfall-porteføljen	173
6.6.2	Kontraktens varighet	82	8.2	RAMMEBETINGELSER FOR LIVSFORSIKRINGSFORETAK	114	9.8.3	Pensjonsutbetaling	139	10.2.8.8	Gjennomsnittlig rentegaranti	174
6.6.3	Endring av kontrakt – begrensninger	83	8.2.1	Konsesjon	114	9.8.4	Fakturering, kontoutskrift og regnskap	139	10.2.8.9	Premie for rentegaranti	174
6.7	MARKEDSSITUASJONEN PÅ OMRÅDET FOR KOMMUNAL TJENESTEPENSJON	83	8.2.2	Vedtekter	114	9.8.5	Service og medlemsinformasjon	140	10.2.8.10	Investeringsportefølje	174
6.8	KJØP GJENNOM INTERKOMMUNAL PENSJONSKASSE	84	8.2.3	Styret	114	9.8.6	Fordeling av overskudd	141	10.2.8.11	Historisk avkastning	174
6.8.1	Forholdet til reglene om utvidet egenregi	84	8.2.4	Regnskapsføring, rapportering og internkontroll	115	9.8.7	Kapitalforvaltningsstrategi	142	10.2.9	Vurdering av tildelingskriteriet klima og miljø	174
6.8.2	Kontrollvilkåret	84	8.2.5	Aktuarfunksjonen og risikostyringsfunksjonen i et livsforsikringsforetak	115	9.8.8	Overvåking av kapitalforvaltningen	143	10.2.10	Engangseffekter	176
6.8.2.1	Kontrollkriteriet - hva bør en kommune ta hensyn til?	86	8.3	KAPITALKRAV FOR ET LIVSFORSIKRINGSFORETAK	115	9.8.9	Rapportering	143	10.2.10.1	Frigjøring av egenkapital ved fraflytting fra KLP eller krav om innbetaling av egenkapital ved tilflytting til KLP	177
6.8.3	Aktivitetsvilkåret – begrensninger for utadrettet virksomhet	88	8.4	KAPITALFORVALTNINGSRISIKO	118	10.1	INNLEDNING	145	10.2.10.2	Endring i premiereserven	178
6.8.3.1	Pensjonskassenes aktiviteter	89	8.4.1	Forvaltning av pensjonsmidler i særskilt investeringsportefølje	119	10.1.1	Tjenestepensjonsleverandører	145	10.2.10.3	Frigjøring av bufferfond på slutten av flytteåret	178
6.8.4	Fravær av private eierandeler	90	8.5	FORSIKRINGSRISIKO	119	10.1.2	Krav til involvering av ansatte ved vurdering av tjenestepensjonsleverandør	146	10.2.11	Annet	179
6.8.4.1	Kommersielle aktører med kommunal pensjon i interkommunal pensjonskasser?	90	8.6	PREMIE OG UTJEVNINGSFELLESSKAP	120	10.1.3	Flytteprosesser	146	10.3	VURDERINGER VED OPPRETTELSE AV PENSJONSKASSE	179
6.9	INTERKOMMUNAL PENSJONSKASSE SOM OFFENTLIG – OFFENTLIG SAMARBEID	92	8.7	PREMIE FOR BLANT ANNET ADMINISTRASJON, KAPITALFORVALTNING OG RENTEGARANTI	121	10.2	VURDERING VED VALG AV LIVSFORSIKRINGSFORETAK	148	10.3.1	Innledning	179
6.10	OM PENSJONSKASSENES FORHOLD TIL ANSKAFFELESSEKSELVERKET	93	8.8	ADMINISTRASJON OG PRAKTISKE OPPGAVER	121	10.2.1	Innledning	148	10.3.2	Prosessten med vurdering av og eventuelt opprettelse av en pensjonskasse	179
7	PREMIE OG PENSJONSKOSTNADER	94	8.8.1	Medlemsregistre	121	10.2.2	Konkurranseveilederen	150	10.3.3	Prisen og kvalitet på forsikringsrisiko og administrasjon	182
7.1	INNLEDNING	95	8.8.2	Pensjonsberegning	121	10.2.3	Tildelingskriterier	154	10.3.3.1	Forsikringsrisiko	182
7.2	PREMIEBEREGNING	95	8.8.3	Pensjonsutbetaling	122	10.2.4	Pris og kvalitet på forsikringsrisiko	156	10.3.4	Administrasjon	182
7.2.1	Årlig premie	97	8.8.4	Fakturering og kontoutskrift	123	10.2.5	Pris og kvalitet på administrasjon, kapitalforvaltning og egenkapitalvurderinger	161	10.3.5	Pris og kvalitet på kapitalforvaltning, rentegaranti og kostnad egenkapitalbetjening	183
7.2.2	Reguleringspremie	97	8.8.5	Service og medlemsinformasjon	123	10.2.6	Pris og kvalitet på administrasjon	162	10.3.5.1	Kapitalforvaltning og avkastning	183
7.2.3	Engangspremie for ikke-forsikringsbare ytelser	97	8.8.6	Fordeling av overskudd	124	10.2.6.1	Administrasjonspremie	163	10.3.5.2	Premie for kapitalforvaltning	184
7.2.4	Premie for AFP fra 62 til 65 år for de som er født i 1962 eller tidligere	99	8.8.7	Kapitalforvaltning	124	10.2.6.2	Premie til administrasjonsreserve	163	10.3.5.3	Premie for rentegaranti	185
7.3	PREMIEUTJEVNING OG PREMIEESTIMATER	99	9	KOMMUNAL TJENESTEPENSJON I EN PENSJONSKASSE	126	10.2.6.3	Termintillegg	163	10.3.5.4	Kostnad ved egenkapitalbetjening	186
7.3.1	Eksempler på premieutjevning	101	9.1	INNLEDNING	127	10.2.6.4	Vurdering av kvalitet på administrasjon/service	163	10.3.6	Service og nærhet til pensjonsordningen for kommuner og ansatte	186
7.3.2	Premieestimer	103	9.2	RAMMEBETINGELSER FOR PENSJONSKASSER	128	10.2.7	Pris på kapitalforvaltning, rentegaranti og kostnad egenkapitalbetjening	165	10.3.7	Medbestemmelse	187
7.4	PREMIETARIFF	104	9.2.1	Konsesjon	129	10.2.7.1	Vurdering av premien for kapitalforvaltning	165	10.3.8	Operasjonell risiko	188
7.4.1	Beregningsrente	104	9.2.2	Vedtekter	129	10.2.7.2	Vurdering av premie for rentegaranti	166	10.3.9	Engangseffekter, herunder egenkapitalkrav og solvenskapitalkrav	188
7.4.2	Dødelighetsgrunnlag	105	9.2.3	Styret	130	10.2.7.3	Særskilt investeringsportefølje	167	10.3.10	Annet	189
7.4.3	Uføregrunnlag	105	9.2.4	Daglig leder	130	10.2.7.4	Vurdering av fortjenesteelement	168			
7.4.4	Premiefritak	105	9.2.5	Rapportering, regnskapsføring, revisor og internkontroll	131	10.2.7.5	Kostnad ved egenkapitalbetjening i KLP	168			
7.4.5	Diverse andre premieelementer	106	9.3	KAPITALKRAV FOR EN PENSJONSKASSE	133	10.2.8	Kvalitet på kapitalforvaltning	169			
7.4.6	Fortjenestemargin i premietariffen	107	9.4	KAPITALFORVALTNINGSRISIKO	134	10.2.8.1	Vurdering av mulig framtidig avkastning	170			
7.5	PREMIEFOND, BUFFERFOND OG TILDELING AV AVKASTNING	107	9.5	FORSIKRINGSRISIKO	136	10.2.8.2	Finansiell risikostyring/-kapitalforvaltningsstrategi	171			
									ORD OG UTTRYKK		190
									DOMSREGISTER		204

1. PENSJONSKONTORET

■ Pensjonskontoret

- Etablert av tariffpartene i kommunal sektor etter hovedtariffoppgjøret i 2004
- Består av et styre og et sekretariat
- Fører tilsyn med pensjonsbestemmelsene i SGS 2020

- Pensjonsveileder kan brukes som en oppslagsbok for kommunal tjenstepensjon og tilhørende temaer

1.1 INNLEDNING

Pensjonsveileder publiseres årlig på Pensjonskontorets nettsted. Den er ment som et hjelpemiddel i spørsmål om tjenstepensjon og som en veileder i forbindelse med anskaffelse av kommunal tjenstepensjon. Bestemmelsen for kommunal tjenstepensjon er nedfelt i den sentrale generelle særavtale – SGS 2020 Pensjonsordninger (SGS 2020) i KS' tariffområde.

SGS 2020 gjelder for alle kommuner og fylkeskommuner i KS' sektor (unntatt Oslo) samt alle bedrifter og virksomheter som er medlemmer i Samfunnsbedriftene (heretter omtalt som *kommunen*). Unntakene er der Samfunnsbedriftene har egne tariffavtaler. Pensjonskontoret påser at livsforsikringsforetak og pensjonskasser (*pensjonsinnretninger*) praktiserer pensjonsbestemmelsene i SGS 2020 på korrekt måte. Se kapittel 2 SGS 2020 – sentrale bestemmelser for en nærmere omtale av SGS 2020.

Per i dag er det to livsforsikringsforetak som tilbyr forvaltning av kommunal tjenstepensjon, Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap (KLP) og Storebrand Livsforsikring AS (Storebrand). Alternativet til å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak er å etablere en pensjonskasse eller å bli medlem av en interkommunal pensjonskasse.

1.1.1 HISTORIE

Endringer i lov- og avtaleverk på begynnelsen av 2000-tallet resulterte i at markedet for kommunal tjenstepensjon ble endret. DNB Livsforsikring AS (DNB) (tidligere Vital Forsikring) og Storebrand Livsforsikring AS

(Storebrand) tok opp konkurransen med Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap (KLP), som var markedsleder. Det så dermed ut til å bli et tiltakende antall årlige konkurranser/flyttinger av tjenstepensjonskontrakter. Med dette bakgrunns-teppet ble partene i hovedtariffoppgjøret 2004 enige om å opprette Pensjonskontoret, som blant annet fikk i oppgave å avgi uttalelser i flyttesaker.

Etter at Storebrand (desember 2012) og DNB (juni 2013) besluttet å trekke seg ut av markedet for kommunal tjenstepensjon, var det lenge kun ett livsforsikringsforetak i markedet. Høsten 2019 besluttet Storebrand å gjeninntre i det offentlige tjenstepensjonsmarkedet.

1.1.2 ORGANISERING OG VEDTEKTER

Pensjonskontoret er organisert som en forening og består av et styre og et sekretariat. Pensjonskontorets medlemmer er arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene som er part i SGS 2020, representert ved KS, LO Kommune, Unio, YS Kommune og Akademikerne kommune.

Pensjonskontorets vedtekter inneholder formålsbestemmelse, organisatoriske bestemmelser om styre og sekretariat, årsmøte og årsmøtets oppgaver, samt vedtektsendring og oppløsning. Les mer om dette på Pensjonskontorets nettsted.

1.2 FINANSIERING

Arbeidsgivere i KS' tariffområde betaler en årlig kontingent til Pensjonskontoret, fastsatt i SGS 2020 § 12-3. *Pensjonsinnretningene* krever inn kontingenten fra sine kunder og

overfører et samlet kontingentbeløp til Pensjonskontoret innen den 01.04 hvert år. Kontingentgrunnlaget er samlet pensjonsgrunnlag i den enkelte pensjonsordning den 31.12 året før.

1.3 STYRET

1.3.1 STYRETS SAMMENSETNING

Pensjonskontorets styre består av representanter fra medlemsorganisasjonene. Disse er som nevnt KS, LO Kommune, Unio, YS Kommune og Akademikerne kommune. I SGS 2020 § 12-1 reguleres stemmetall og hvor mange som møter fra hver organisasjon.

1.3.2 STYRETS OPPGAVER

Styrets oppgaver følger av SGS 2020 § 12-1:

- Avgjøre tvist om forståelsen av bestemmelsene etter § 11-1

- Foreslå justeringer av vedtektene som følge av endringer i lovverk og/eller tilsvarende ordninger i privat og statlig sektor
- Utarbeide forslag for tariffpartene til endringer i bestemmelsene som styret finner hensiktsmessig
- Følge utviklingen og forvaltningen av reglene, samt de økonomiske konsekvensene av ordningene i KS-området
- Vedta opplærings- og andre utviklingstiltak som styret finner hensiktsmessig innen pensjonsområdet
- Vedta tilsetninger og virksomhetsplan
- Legge fram forslag til regnskap og budsjett
- Ha adgang til å avgi uttalelse i flyttesaker, herunder også ved opprettelse av egen eller interkommunal pensjonskasse

1.4 SEKRETARIATET

Sekretariatets oppgaver følger av SGS 2020 § 12-2:

- Forvalte, informere og overvåke praktiseringen av reglene for AFP og TPO innen KS' tariffområde
- Forberede saker til Pensjonskontorets styre
- Innhente nødvendig informasjon og utredninger, følge utviklingen, herunder vurdere konsekvensene av forslag til regelendringer og regelendringer, samt ha kontakt med ulike aktuelle aktører innen pensjonsområdet
- Utarbeide forslag til budsjett og virksomhetsplan
- Utarbeide forslag til regnskap i henhold til regnskapslovens bestemmelser
- Forberede behandling av flyttesaker, herunder kontrollere at produktene oppfyller tariffavtalens krav, inkludert kravene i forsikringsvirksomhetsloven og forsikringsavtaleloven

1.5 BESTEMMELSE OM TVISTELØSNING

Det er gitt en bestemmelse om tvisteløsning i SGS 2020 § 11-1:

«Tvist om forståelsen av disse tariffbestemmelser knyttet til saker kan avgjøres av styret. Slike saker skal sendes via den søknadsbehandlende pensjonsinnretning, som sørger for videre-sendelse til Pensjonskontoret».

Etter denne bestemmelsen kan pensjonsinnretningene bringe enkeltsaker inn for Pensjonskontorets styre der det er tvist om forståelsen av pensjonsbestemmelsene i SGS 2020. Det vil være sakens prinsipielle sider Pensjonskontorets styre kan ta stilling til, det vil si den nærmere tolkning og forståelse av enkeltbestemmelser.

Dersom det er ønskelig med en full realitetsbehandling av saken, må den bringes inn for Trygderetten, jf. SGS 2020 § 11-2.

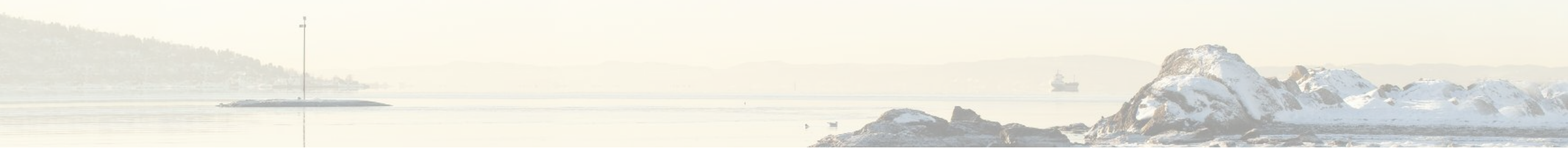
1.6 ANDRE SEKRETARIATSTJENESTER

Siden 2008 utfører Pensjonskontoret sekretariatstjenester for Overføringsavtalens sikringsordning (Sikringsordningen).

Sikringsordningen sikrer etter nærmere regler regulering av pensjonsrettigheter som er opparbeidet hos arbeidsgivere som opphører ved konkurs/akkord eller ved annet opphør, eller som ikke betaler premie ved forfall. Se Sikringsordningens nettsted for mer informasjon om blant annet Sikringsordningens vedtekter.

Alle arbeidsgivere som er tilsluttet *Overføringsavtalen* betaler et årlig tilskudd til Sikringsordningen.

2. SGS 2020 PENSJONSORDNINGER – SENTRALE BESTEMMELSER

- SGS 2020 inneholder bestemmelser om opphør og flytting av pensjonsavtaler
 - Siste frist for oppsigelse er 30.09. inneværende kalenderår
 - Endelig vedtak om flytting må skje innen 01.12.
 - Det er kommunestyret, fylkestinget eller bedriftens styre som selv må ta den endelige beslutningen om flytting
 - Bytte av *pensjonsleverandør* skal drøftes med de tillitsvalgte
- SGS 2020 setter krav om premieutjevningsfellesskap

2.1 INNLEDNING

SGS 2020 Pensjonsordninger (heretter kalt SGS 2020) er en sentral generell særavtale, som inneholder pensjonsbestemmelser for KS' tariffområde

Tema i dette kapittelet er sentrale bestemmelser i forbindelse med flytting av en pensjonsavtale. Det er i dag to livsforsikringsforetak som tilbyr kommunal tjenstepensjon. Alternativt kan kommuner og fylkeskommuner etablere egne pensjonskasser.

Les mer om *pensjonsleverandørene* i kapittel 8 *Kommunal tjenstepensjon i et livsforsikringsforetak* og kapittel 9 *Kommunal tjenstepensjon i en pensjonskasse*.

2.2 SGS 2020 PENSJONSORDNINGER

SGS 2020 inneholder pensjonsbestemmelser for KS' tariffområde

SGS 2020 er inndelt i to deler. Del I har bestemmelser om tjenstepensjon, del II har bestemmelser om AFP.

Del I om tjenstepensjon er inndelt i fire kapitler.

- Kapittel 1 har gjennomgående bestemmelser som regulerer forhold om hvem pensjonsordningen omfatter, pensjonsgrunnlag, aldersgrense, premiebetaling med mer
- Kapittel 2 har bestemmelser om alderspensjon til arbeidstakere født 1962 eller tidligere
- Kapittel 3 har bestemmelser om alderspensjon til arbeidstakere født 1963 eller senere

- Kapittel 4 har bestemmelser om uføre- og etterlattepensjoner

Del II er inndelt i to kapitler:

- Kapittel 1 bestemmelser om AFP for de som er født i 1962 og tidligere
- Kapittel 2 skal inneholde bestemmelser om ny AFP

De sentrale tariffparter ble enige om en ny toårig avtale høsten 2023, som skal gjelde for perioden 01.01.22. – 31.12.25.

2.3 FLYTTEBESTEMMELSER

Bestemmelsene relatert til opphør og flytting av en pensjonsavtale følger av:

- **SGS 2020 § 8-1 Opphør eller flytting av pensjonsavtale:**

«a. Oppsigelsesfrist

Den enkelte forsikringstaker kan si opp avtalen om tilslutning til fellesordningen med tre måneders frist til opphør ved kalenderårets slutt. Endelig vedtak om flytting skal skje senest innen 1.12.

b. Flytting av pensjonsavtale

Når oppsigelse skjer i forbindelse med flytting av forsikringsavtalen til annen Pensjonsinnretning, gjelder forsikringsvirksomhetslovens kapittel 6. [...]»

- **SGS 2020 § 8-2 Drøftingsplikt**

«Ved skifte av selskap/pensjonskasse skal dette drøftes med de tillitsvalgte.

Drøftingsplikten inntreffer tidligst mulig og senest før oppsigelse er vedtatt og levert

dagens leverandør av tjenstepensjonsforsikring.

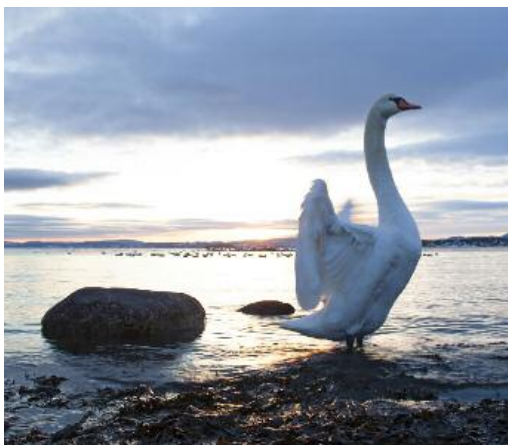
Uttalelse fra tillitsvalgte som representerer de aktive arbeidstakere som er omfattet av pensjonsordningen, skal følge saken fram til endelig avgjørelse i kommunestyret/fylkestyret/styret.»

Flytting av kommunal tjenstepensjon kan etter SGS 2020 kun skje ved kalenderårets slutt, det vil si 01.01.

Pensjonskontoret kan etter SGS 2020 § 12-1 avgi uttalelse i flyttesaker.

2.4 OPPSIGELSE AV PENSJONSAVTALE

Kommuner, fylkeskommuner og bedrifter/virksomheter i KS' tariffområde (heretter omtalt som *kommunen*) er i SGS 2020 § 8-1 bokstav a gitt en *tre måneders frist* til å si opp pensjonsavtalen med sin nåværende leverandør med virkning fra kalenderårets slutt. Siste frist for å si opp avtalen i henhold til SGS 2020 blir dermed 30.09. inneværende

kalenderår. Forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) kapittel 6 har bestemmelser som gjelder flytting mellom pensjonsinnretninger. Disse bestemmelsene gjelder også for kommunale pensjonsordninger, jf. forsvl. § 6-1 bokstav d.

Oppsigelse av pensjonsavtalen skal være skriftlig. Kravet til skriftlighet er likevel ikke til hinder for at oppsigelsen kan sendes elektronisk, jf. forsvl. § 6-5 første ledd. Forutsetningen er at det benyttes en metode som autentiserer avsender og sikrer meldingens innhold.

2.5 VEDTAK OM FLYTTING

Endelig vedtak om flytting skal senest skje innen 01.12. det enkelte år, jf. SGS 2020 § 8-1 bokstav a.

Det følger av SGS 2020 § 8-2 at det er *kommunestyret/fylkestyret/styret* selv som skal avgjøre spørsmålet om skifte av pensjonsleverandør. Det er ikke noe krav om at det skal gis skriftlig begrunnelse for vedtaket.

Kravet om at det skal fattes vedtak om skifte av pensjonsleverandør gjelder selv om det kun er ett livsforsikringsforetak som tilbyr forvaltning av kommunal tjenstepensjon. Bakgrunnen for dette er at SGS 2020 stiller formelle krav til hvordan en flytteprosess skal gjennomføres. Dersom *kommunen* velger å etablere en pensjonskasse, anses også dette som et skifte av pensjonsleverandør. Følgelig er det også et krav om at det fattes vedtak om dette.

2.6 DRØFTINGSPLIKT

Arbeidsgiver plikter etter SGS 2020 § 8-2 å drøfte skifte av pensjonsleverandør med de tillitsvalgte. Slike drøftinger skal gjennomføres *tidligst mulig* og senest før oppsigelse er vedtatt og levert dagens leverandør av tjenstepensjonsforsikring. Pensjonskontoret anbefaler at de tillitsvalgte tas med på drøfting allerede når bytte av pensjonsleverandør eller etablering av pensjonskasse er i en utredningsfase.

Drøftingsmøtet skal ende i underskrevet protokoll. Uttalelsene fra de tillitsvalgte, som representerer de yrkesaktive arbeidstakerne som er omfattet av pensjonsordningen, skal følge saken fram til endelig avgjørelse i *kommunestyret/fylkestyret/styret*.

2.7 PREMIEUTJEVNING

Hovedprinsippet om premieutjevningssystemet er nedfelt i SGS 2020 § 8-3 Finansieringssystem:

«Tjenstepensjonsordningen skal være basert på et finansieringssystem som er kjønnsnøytralt og som ikke virker utstøtende på eldre arbeidstakere. Under henvisning til dette skal premien minst beregnes på grunnlag av et kollektiv som hos den enkelte leverandør utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder. (...)»

SGS 2020 § 10-2 Premiebetaling nr. 1, annet ledd til fjerde ledd presiserer dette nærmere:

«Den ordinære årspremie skal utjevnes i den enkelte forsikringsgivers fellesordning, basert på pensjonsgrunnlaget. Engangs-

premier ved pensjonstilfellets inntreden, skal utjevnes i forsikringsgivers fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget. Premie for lønns- og G-regulering skal utjevnes i en fellesordning i forhold til premiereserven. Administrasjonstillegget i premien skal utjevnes i en fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget.

Forsikringsgivers fellesordning for utjevning av alle premieelementene skal utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder. Med partenes samtykke kan forsikringsgiver skille ut bedriftskunder organisert som egne juridiske subjekter, som sysselsetter arbeidstakere med aldersgrense 60 år, i en egen utjevningsordning.

Egne pensjonskasser skal utjevne premieelementene innen sitt dekningsområde.»

Dette innebærer at alle kommuner og bedrifter/virksomheter i KS' tariffområde skal være med i samme premieutjevningssystem. Med mindre partene er enige om å ha enkelte bedrifter som sysselsetter arbeidstakere med aldersgrense 60 år i et eget utjevningssystem. Fylkeskommuner skal utgjøre et eget premieutjevningssystem i livsforsikringsforetaket eller i pensjonskassen.

Les mer om premieutjevning i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*.

3. TJENESTEPENSJON OG AFP I OFFENTLIG SEKTOR

SGS 2020 Pensjonsordninger

Alderspensjon

- Livsvarig utbetaling
- Levealdersjustering av pensjoner
- Regulering som i folketrygden
- Ansatte i ulike årskull har fra 01.01.20 ulike pensjonsordninger:
 - Ansatte født i 1962 eller tidligere har fortsatt bruttopensjon som skal samordnes med alderspensjon fra folketrygden
 - Ansatte født i 1963 eller senere tjener opp påslagspensjon. De som har opptjening før 2020 får i tillegg oppsatt bruttopensjon for opptjening i gammel ordning

AFP

- Ansatte født i 1962 eller tidligere:
 - Offentlig AFP er en tidsbegrenset ytelse fra 62-67 år:
 - Fra 62 – 65 år blir AFP beregnet etter folketrygdens regelverk
 - Fra 65 – 67 år blir AFP beregnet som det beste av tjenestepensjon og folketrygdberegnet AFP
 - AFP skal ikke levealderjusteres
- Ansatte født i 1963 eller senere:
 - Offentlig AFP er et livsvarig påslag til alderspensjon

3.1 INNLEDNING

Kommunal tjenestepensjon er tariffestet, men følger i hovedsak det samme regelverket som lov om Statens pensjonskasse. I dette kapitlet benyttes offentlig tjenestepensjon og AFP også om kommunale tjenestepensjons- og AFP-ordninger.

Reglene for pensjon i KS' tariffområder gitt i den sentrale generelle særavtalen om pensjonsordninger – SGS 2020 Pensjonsordninger (SGS 2020).

De senere årene har det blitt gjort en rekke endringer i de offentlige tjenestepensjonsordningene og AFP-ordningene, og en del endringer er avtalt, men endelig regelverk er ikke klart:

- I 2020 ble det innført en ny alderspensjonsordning for ansatte født i 1963 eller senere
- Fra 2025 innføres det ny livsvarig AFP, for de som er født i 1963 eller senere, eventuelt betinget tjenestepensjon dersom de ikke kvalifiserer for AFP
- Fra 2025 innføres det nye regler for beregning av pensjon for ansatte med særaldersgrenser. Selve innføringen kommer ikke til å skje før i 2026, med tilbakevirkende kraft

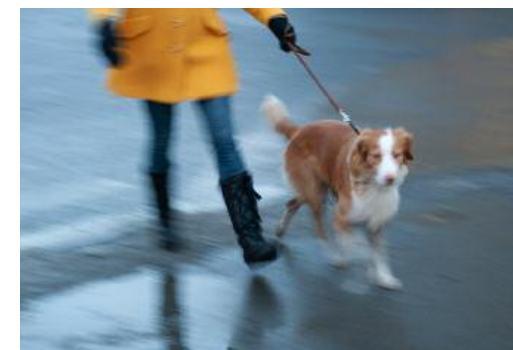
Alderspensjonsregelverket for ansatte født i 1962 eller tidligere beskrives i punkt 3.2. I punkt 3.3 beskrives alderspensjonsordningen som gjelder fra 01.01.20 for ansatte født i 1963 eller senere. I punkt 3.4 beskrives nytt regelverk for ansatte med særaldersgrenser. I punkt 3.5 beskrives AFP og betinget tjeneste-

pensjon. I Stortingsmelding 6 (023-2024) «Et forbedret pensjonssystem med styrket sosial profil» beskrives det en endring i pensjonssystemet blant annet ved at aldersgrensene i folketrygdens alderspensjonssystem og i øvrige trygdeytelser fra folketrygden skal økes gradvis i tråd med utviklingen i en såkalt normert pensjoneringsalder fra og med årskullet 1964. Dette er omtalt i punkt 3.6.

I punkt 3.6 beskrives også enkelte overgangsordninger. I punkt 3.7 beskrives uføredekninger, i punkt 3.8 beskrives etterlattepensjon og i punkt 3.9 beskrives regulering av pensjoner.

Etter Overføringsavtalen skal all opptjening i ulike offentlige tjenestepensjonsordninger, og hos forskjellige *pensjonsleverandører*, ses i sammenheng ved utbetaling av pensjon. Dette gjelder pensjon opptjent i både gammel og ny alderspensjonsordning. Samlet pensjon utbetales av den siste tjenestepensjonsordningen den enkelte var medlem av. Kostnadene fordeles mellom de ulike ordningene vedkommende har opptjening hos.

I dette kapitlet beskrives dagens gjeldende aldersgrenser i tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor til grunn.

3.2 ALDERSPENSJON TIL ANSATTE FØDT I 1962 ELLER TIDLIGERE

Ansatte som er født i 1962 eller tidligere er omfattet av den gamle ordningen, en såkalt bruttopensjonsordning. Regelverket for ordningen framgår av SGS 2020. Kapittel 1 i SGS 2020, del I, inneholder gjennomgående bestemmelser for alle ansatte, uavhengig av når de er født, og regulerer forhold som hvem pensjonsordningen omfatter, pensjonsgrunnlag, aldersgrense, premiebetaling, med mer. Kapittel 2 inneholder de særskilte reglene for alderspensjon til ansatte som er født i 1962 eller tidligere, den gamle ordningen.

Pensjonsordningen gir de ansatte rett til en livsvarig alderspensjon som sammen med alderspensjon fra folketrygden skal utgjøre 66 prosent av sluttlønn (bruttopensjon). Pensjonen samordnes med alderspensjon fra folketrygden, det vil si at folketrygdpensjonen trekkes fra bruttopensjonen fra offentlig tjenestepensjon. Det kreves minst 30 års tjenestetid for å få full offentlig tjenestepensjon. Videre kreves det minst 3 års samlet opptjening i offentlige tjenestepensjonsordninger for å få rett til pensjon.

Alderspensjonen levealdersjusteres, det vil si at pensjonsnivået for nye pensjonister justeres i takt med utviklingen i befolkningens levealder. En individuell garantiordning bidrar imidlertid til å redusere effektene av levealdersjusteringen.

I folketrygden kan alle ta ut alderspensjon fleksibelt etter nøytrale uttaksregler fra 62 til 75 år. Fleksibelt uttak betyr at den enkelte selv kan velge uttakstidspunkt samt at pensjonen kan tas ut helt eller delvis. At uttaksreglene er nøytrale innebærer at årlig alderspensjon blir

lavere jo tidligere pensjonen tas ut, siden utbetalingstiden da blir lenger. Ansatte født i 1962 eller tidligere kan imidlertid ikke ta ut vanlig alderspensjon fra den offentlige tjenestepensjonsordningen før fra 67 år, med mindre de har særaldersgrense, men de kan ta ut AFP fra 62 år.

Reglene for levealdersjustering, individuell garanti og fleksibelt uttak utdypes og illustreres gjennom eksempler i punktene 3.2.1 og 3.2.2

Alderspensjonen avkortes dersom pensjonisten mottar inntekt fra en stilling som er medlemspliktig i en offentlig tjenestepensjonsordning. Pensjonen kan kombineres uten avkortning med inntekt fra ikke-medlemspliktige arbeidsforhold. Dette er normalt inntekt fra arbeid i privat sektor.

3.2.1 NÆRMERE OM LEVEALDERSJUSTERING OG INDIVIDUELL GARANTI

Offentlig tjenestepensjon skal levealdersjusteres på samme måte som folketrygdens alderspensjon. Levealdersjusteringen av offentlig tjenestepensjon gjennomføres derfor ved at bruttopensjonen deles på et såkalt *justeringstall* som bygger på folketrygdens levealdersjusteringsfaktorer som fastsettes av Arbeids- og velferdsdirektoratet (NAV).

For årskull til og med 1953-kullet tilsvarer justeringstallene folketrygdens *forholdstall*. Forholdstall benyttes til å levealdersjustere gammel alderspensjon fra folketrygden. Årskull til og med 1953 mottar kun gammel alderspensjon fra folketrygden.

Årskullene fra og med 1954-kullet til og med 1962-kullet får dels gammel og dels ny alders-

pensjon fra folketrygden. Offentlig tjenestepensjon skal derfor samordnes dels med gammel, dels med ny alderspensjon fra folketrygden. Den delen av offentlig tjenestepensjon som samordnes med ny alderspensjon fra folketrygden levealdersjusteres med et justeringstall som fastsettes ut fra folketrygdens *delingstall*. Delingstallene benyttes til å levealdersjustere ny alderspensjon fra folketrygden.

Les mer om forholdstall og delingstall på NAVs nettside:

www.nav.no/no/person/pensjon/alderspensjon/relatert-informasjon/forholdstall-og-delingsstall

Levealdersjustering vil si at den enkeltes pensjon ved gitt uttaksalder skal beregnes ut fra forventet levealder for sitt årskull. Dette skyldes at opptjent pensjon skal fordeles over en lengre forventet utbetalingsperiode.

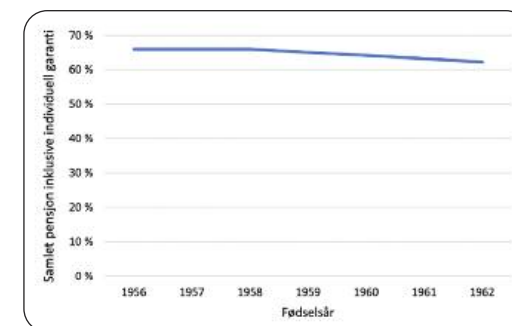
En individuell garantiordning sikrer at alle ansatte som er født i 1958 eller tidligere og som har full opptjeningstid, får en samlet pensjon fra tjenestepensjon og folketrygd på minst 66 prosent av pensjonsgrunnlaget etter levealdersjustering, gjennom et garantitillegg.

De som ikke har full opptjening ved uttak av tjenestepensjon, har en forholdsmessig garanti. Eksempelvis har de som har 25 års opptjening en garanti på 25/30 av 66 prosent. I dette eksempelet sikrer ordningen den ansatte dermed en samlet pensjon på minst 55 prosent av pensjonsgrunnlaget.

Ansatte født i 1959–1962 får en avtakende andel av garantitillegget som er gitt til og med 1958-kullet. For disse årskullene avhenger garantitillegget både av hvor mye opptjening den ansatte har hatt før 2011 og hvilket årskull vedkommende tilhører. Det beregnes først et fullt garantitillegg etter reglene som gjelder til og med 1958-kullet. Det fulle tillegget avkortes deretter med forholdet mellom den ansattes opptjeningstid før 2011 og hele opptjeningstiden, begrenset oppad til maksimal opptjeningstid på 30 til 40 år. Så avkortes garantitillegget ut fra årskullet den ansatte tilhører, slik at 1959-kullet får 90 prosent av tillegget, 1960-kullet får 80 prosent av tillegget, 1961-kullet får 70 prosent av tillegget og 1962-kullet får 60 prosent av tillegget.

Figur 1 illustrerer hvilke pensjonsnivåer kommunalt ansatte i ulike årskull er sikret gitt at de har full opptjeningstid i den offentlige tjenestepensjonsordningen. Det garanterte nivået for årskullene 1959 – 1962 kan avvike noe fra dette eksempelet ettersom det blant annet avhenger av hvor stor andel av den ansattes karriere som har vært før 2011.

Figur 1: Garantert pensjonsnivå for kommunalt ansatte født i 1962 eller tidligere.

Forutsetninger: Uttak av pensjon ved 67 år, opptjening i folketrygd og tjenestepensjon fra 24 år, lønn 6 G.

Den **individuelle garantiordningen** sikrer at medlemmer av offentlige tjenstepensjonsordninger som er født i 1958 eller tidligere får en samlet pensjon fra offentlig tjenstepensjon og folketrygden på minst 66 prosent av pensjonsgrunnlaget ved uttak ved 67 år eller senere, etter 30 års opptjening.

I det videre gis det tre eksempler på beregning av pensjon ved forskjellige uttaksalder for kommunalt ansatte i født i 1957, som blir 67 år i 2024.

Eksempel 1 viser hvordan levealdersjusteringen påvirker pensjonen for en person født i 1957 (fyller 67 år i 2024) som har en sluttlønn på 6 G,

Eksempel 1: Samtidig uttak av alderspensjon fra folketrygden og alderspensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning ved 67 år. 1957-kullet.

	Pensjon før levealders- justering	Pensjon etter levealders- justering	Reduksjon pga levealders- justering
Offentlig tjenstepensjon etter samordning	103 000	94 000	-9 000
Folketrygd	368 000	331 000	- 37 000
Samlet pensjon	471 000	425 000	- 46 000
Kompensasjonsgrad (%)	70,4	63,5	
Individuelt garantitillegg		17 000	
Samlet pensjon		442 000	
Kompensasjonsgrad (%)		66,0	

Forutsetninger: Lønn 6 G i hele karrieren, startalder 24 år i både folketrygd og tjenstepensjon, G= kr 118 620.

3.2.2 NÆRMERE OM FLEKSIBELT UTTAK AV ALDERSPENSJON

Alderspensjon fra folketrygden kan som nevnt tas ut fra 62 år. Denne pensjonen kan med andre ord tas ut tidligere enn offentlig tjenstepensjon. Regelverket som regulerer hvordan offentlig tjenstepensjon skal ses i sammenheng med folketrygd, samordningsreglene, er tilpasset at de to pensjonene kan være tatt ut på forskjellig tidspunkt. Hovedregelen er at samordningen skal skje som om alderspensjon fra folketrygden tas ut samtidig med tjenstepensjonen. Dette innebærer at det ikke spiller noen rolle for størrelsen på utbetalt offentlig tjenstepensjon når folketrygden faktisk blir tatt ut.

Eksempel 1 i punkt 3.2.1 viste hvordan pensjonen beregnes og levealdersjusteres

Eksempel 2: Uttak av alderspensjon fra folketrygden ved 62 og 67 år og alderspensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning ved 67 år. Årlige pensjoner ved 67 år, etter levealdersjustering. 1957-kullet.

	Samtidig uttak av folketrygd og tjeneste- pensjon ved 67 år	Uttak av folketrygd ved 62 år og offentlig tjenstepensjon ved 67 år
Offentlig tjenstepensjon etter samordning	94 000	94 000
Folketrygd	331 000	252 000
Samlet pensjon	425 000	346 000
Kompensasjonsgrad (%)	63,5	51,6
Individuelt garantitillegg	17 000	17 000
Samlet pensjon	442 000	363 000
Kompensasjonsgrad (%)	66,0	54,1

Forutsetninger: Lønn 6 G i hele karrieren, startalder 24 år i både folketrygd og tjenstepensjon, G= kr 118 620.

mindre opptjening ved 62 år, og dels at opptjent pensjon skal fordeles over flere utbetalingsår. I dette eksempelet blir folketrygden, og samlet pensjon, kr 79 000 lavere ved 67 år når folketrygden tas ut ved 62 år i stedet for ved 67 år.

Eksempelet illustrerer videre at også den individuelle garantien skal beregnes som om folketrygd og tjenstepensjon tas ut samtidig. Det betyr at garantitillegget blir det samme selv om folketrygden er tatt ut ved 62 år eller samtidig med tjenstepensjonen ved 67 år.

Kommunalt ansatte kan velge å stå i jobb også ut over 67 år. *Eksempel 3* viser hvordan pensjonen beregnes dersom eksempelpersonen i *Eksempel 1* velger å utsette uttaket av pensjon med ett år, til 68 år.

I dette eksempelet øker den samlede årlige pensjonen med kr 23 000 når pensjonsuttaket utsettes fra 67 til 68 år. Siden denne eksempelpersonen har full opptjening i den offentlige tjenstepensjonsordningen ved 67 år, er det

Eksempel 3: Samtidig uttak av alderspensjon fra folketrygd og alderspensjon fra offentlig tjenstepensjonsordning ved 67 og 68 år. Årlige pensjoner etter levealdersjustering. 1957-kullet.

	Uttak ved 67 år	Uttak ved 68 år
Offentlig tjenstepensjon etter samordning	94 000	96 000
Folketrygd	331 000	352 000
Samlet pensjon	425 000	448 000
Kompensasjonsgrad (%)	63,5	67,0
Individuelt garantitillegg	17 000	
Samlet pensjon	442 000	
Kompensasjonsgrad (%)	66,0	

Forutsetninger: Lønn 6 G i hele karrieren, startalder 24 år i både folketrygd og tjenstepensjon, G= kr 118 620.

pensjonen fra folketrygden som øker relativt sett mest. Økningen i tjenstepensjonen på kr 3 000 skyldes at levealdersjusteringen av bruttopensjonen blir redusert når uttaket utsettes.

Siden samlet pensjon blir høyere enn 66 prosent når uttaket utsettes til 68 år, vil vedkommende ikke lenger ha rett på et individuelt garantitillegg. Garantitillegget eksempelpersonen får om pensjonene tas ut ved 67 år fører til at den reelle økningen i samlet pensjon ved å utsette pensjonsuttaket med ett år blir redusert fra kr 23 000 til kr 6 000.

3.3 ALDERSPENSJON TIL ANSATTE FØDT I 1963 ELLER SENERE

Alle som er født i 1963 og senere har fra 01.01.20 tjent opp alderspensjon i den nye tjenstepensjonsordning, påslagsordningen. Pensjonen beregnes uavhengig av folketrygden i den ordningen. Regelverket for

denne ordningen framgår av SGS 2020, del I, Kapittel 3.

Samtidig som disse ansatte startet opptjening av påslagspensjon i 2020, så stoppet opptjeningen i den gamle pensjonsordningen, jf. omtalen i punkt 3.1. Ansatte som har hatt opptjening i den gamle ordningen før 2020 vil dermed få pensjon fra både gammel og ny pensjonsordning.

Ansatte født i 1963 eller senere kan ta ut alderspensjon, fra både gammel og ny ordning, fleksibelt fra 62 år.

Videre kan de kombinere alderspensjon med inntekt både fra offentlig og privat sektor, uten noen form for avkortning av tjenstepensjonen.

I punkt 3.3.2 og punkt 3.3.4 vises to eksempler på pensjonsberegning for ansatte som kun får opptjening i ny pensjonsordning. I punkt 3.3.5 illustreres pensjonsberegningen for en ansatt som har hatt opptjening i både gammel og ny ordning.

3.3.1 OPPTJENING I GAMMEL ORDNING FØR 2020

Ansatte som har hatt opptjening i offentlig tjenstepensjonsordning før 2020, og som samlet sett har minst 3 års tjenestetid i gammel og ny tjenstepensjonsordning, har fått rett til en såkalt oppsatt pensjonsrett fra den gamle pensjonsordningen. Se punkt 3.1 for en nærmere beskrivelse av den gamle pensjonsordningen.

Når alderspensjonen fra gammel ordning beregnes som en oppsatt pensjon, kan kravet

til full opptjening være høyere enn 30 år, likevel maksimalt 40 år. Hvor mange år som kreves avhenger av hvor mange år det var til aldersgrensen da den enkelte første gang ble medlem av en offentlig tjenstepensjonsordning. Var det over 40 år settes kravet til 40 år, var det mindre enn 30 år settes kravet til 30 år, og dersom det var mellom 30 og 40 år settes kravet til dette antallet år.

Oppsatt pensjon beregnes videre ut fra pensjonsgrunnlaget på fratredelsespunktet, regulert i takt med veksten i G fram til uttak av pensjon. For de som er født i 1963 eller senere og var medlem av en offentlig tjenstepensjonsordning 31.12.19, regnes 31.12.19 som fratredelsestidspunkt i gammel ordning.

3.3.2 OPPTJENING I NY ORDNING FRA OG MED 2020

Fra 01.01.20 tjener offentlig ansatte født i 1963 eller senere som sagt opp tjenstepensjon i en som en *påslagsordning*. I påslagsordningen tjener de ansatte hvert år inntil fylte 75 år opp en viss andel av lønn til en *pensjonsbeholdning*. Den årlige opptjeningen utgjør:

- 5,7 prosent av inntekt mellom 0 og 12 G
- et tillegg på 18,1 prosent for inntekt mellom 7,1 G og 12 G

Tidligere opptjent pensjonsbeholdning reguleres hvert år i takt med veksten i G. På uttakstidspunktet deles opptjent pensjonsbeholdning på folketrygdens delingstall for å beregne årlig pensjon.

Påslagspensjonen utbetales livsvarig.

De som slutter før uttak av pensjon, vil beholde den opptjente pensjonsbeholdningen. Denne beholdningen vil i så fall bli regulert i takt med den årlige reguleringen av G fram til uttak av pensjon, og pensjonen beregnes på samme måte som om de fortsatt hadde vært ansatt.

Det kreves minst 1 års samlet opptjening i offentlig sektor for å få rett på alderspensjon fra påslagsordningen. Også opptjeningstid i gammel pensjonsordning før 01.01.20 medregnes i dette kravet.

I tillegg til påslagspensjon tjener ansatte født i 1963 eller senere fra 01.01.20 opp rett til en betinget tjenestepensjon som kommer til utbetaling dersom de ikke får rett til AFP. Årlig opptjening av betinget tjenestepensjon er 3 prosent av inntekt opp til 7,1 G til og med det året den ansatte fyller 61 år. Ny offentlig AFP beregnes til sammenlikning ut fra 4,21 prosent av inntekt opp til 7,1 G, se også punkt 2.5.2 AFP for ansatte født i 1963 eller senere.

Eksempel 4: Årlig pensjon fra folketrygd, ny påslagspensjon og ny offentlig AFP ved førstegangs-uttak av pensjon ved ulike aldre.

	Uttaksalder 62 år	Uttaksalder 67 år	Uttaksalder 70 år
Påslagspensjon	59 000	81 000	99 000
+ Ny AFP	43 000	52 000	60 000
+ Folketrygd	187 000	257 000	315 000
= Samlet pensjon i kroner	289 000	390 000	474 000
Kompensasjonsgrad (%)	37,8	51,8	66,5

Forutsetninger: Lønn 6 G i hele karrieren, startalder 27 år i både folketrygd og tjenestepensjon, G= kr 118 620.

3.3.3 EKSEMPEL PÅ PENSJON FRA NY PENSJONSORDNING, MED AFP

I dette punktet illustreres beregning av alderspensjon fra påslagsordningen og ny offentlig AFP. Se punkt 3.5 for en nærmere beskrivelse av ny AFP. Eksempelet er hentet fra Prop. 87 L (2018-2019), punkt 14.4.1, men er beregnet med nytt fødselsår og oppdatert G.

Eksempelpersonen er født i 1993, starter karrieren ved fylte 27 år og har en inntekt på 6 G (per 01.05.2023 kr 711 720) i hele karrieren. Vedkommende tjener hvert år opp påslagspensjon fra offentlig tjenestepensjon tilsvarende 5,7 prosent av inntekt til en pensjonsbeholdning. Han eller hun får i tillegg beregnet en AFP-beholdning tilsvarende 4,21 prosent av all inntekt inntil fylte 62 år. I folketrygden tjener vedkommende opp 18,1 prosent av inntekt til en pensjonsbeholdning hvert år.

Pensjonene fra påslagsordningen, ny AFP og folketrygden beregnes ved å dele opptjent beholdning på folketrygdens delingstall som gjelder på uttakstidspunktet.

Eksempelet nedenfor viser hvordan folketrygd, påslagspensjon og AFP varierer når pensjons-uttaket skjer ved henholdsvis 62 år, 67 år og 70 år. Alle pensjonene øker når uttaket utsettes, men AFP øker relativt sett mindre enn folketrygd og påslagspensjon. Grunnen til dette er at opptjening etter fylte 62 år ikke regnes med når AFP beregnes.

3.3.4 EKSEMPEL PÅ PENSJON FRA PÅSLAGSPENSJON, MED BETINGET TJENESTEPENSJON

I dette punktet illustreres beregning av alderspensjon fra påslagsordningen og betinget tjenestepensjon, det vil si for en person som ikke får AFP. Se punkt 3.5 for en nærmere beskrivelse av betinget tjenestepensjon. Eksempelet er hentet fra Prop. 87 L (2018-2019), punkt 14.4.2, men er beregnet med nytt fødselsår og oppdatert G.

Eksempelpersonen i eksemplene i dette punktet er født i 1993, starter karrieren ved fylte 27 år og har en inntekt på 6 G (per 01.05.23

Eksempel 5: Årlig pensjon fra folketrygd, ny offentlig tjenestepensjon og betinget tjenestepensjon ved førstegangsuttak av pensjon ved ulike aldre.

	Uttaksalder 62 år	Uttaksalder 67 år	Uttaksalder 70 år
Påslagspensjon	55 000	73 000	90 000
+ Ny AFP	0	0	0
+ Betinget tjenestepensjon	27 000	33 000	38 000
+ Folketrygd	187 000	257 000	315 000
= Samlet pensjon i kroner	269 000	363 000	443 000
Kompensasjonsgrad (%)	37,4	51,0	62,1

Forutsetninger: Lønn 6 G i hele karrieren, startalder 27 år i både folketrygd og tjenestepensjon, selvstendig næringsdrivende fra 54 til 57 år, G= kr 118 620.

kr 711 720) i hele karrieren. Det antas at vedkommende jobber som selvstendig næringsdrivende i 4 år, fra 54 år til 57 år, og dermed ikke kvalifiserer for AFP. Vedkommende får derfor betinget tjenestepensjon i stedet for AFP.

Pensjonene fra påslagsordningen, betinget tjenestepensjon og folketrygden beregnes ved å dele opptjent beholdning på delingstallet som gjelder på uttakstidspunktet.

Eksempel 5 viser beregnet folketrygd, påslagspensjon og betinget tjenestepensjon gitt uttak fra henholdsvis 62 år, 67 år og 70 år.

3.3.5 EKSEMPEL PÅ BEREKNING AV PENSJON FOR EN ANSATT SOM HAR HATT OPPTJENING I BÅDE GAMMEL OG NY ORDNING

Eksempel 6 illustrerer pensjonsberegningen for en person født i 1973 som startet karrieren ved fylte 27 år, har en inntekt på 6 G (per i 01.02.2023 kr 711 720), jobber hele karrieren i offentlig sektor, og som tar ut pensjon fra 67

år. Det er lagt til grunn at eksempelpersonen får offentlig AFP.

Eksempelpersonen har 20 års opptjening i gammel tjenstepensjonsordning før 2020, og ytterligere 20 års opptjening i påslagsordningen fra 01.01.20.

Eksempelen viser hvordan tjenstepensjonen er sammensatt av en del fra gammel bruttoordning og en del fra den nye påslagsordningen.

Eksempel 6: Beregning av pensjon fra gammel og ny ordning.

Pensjon ved uttak fra 67 år		
Oppsatt bruttopensjon opptjent før 2020	$\frac{66 \% * 6G * 20/40}{1,304}$	$\frac{234\,868}{1,304} = 180\,113 \text{ kr}$
- Samordningsfradrag	$\frac{98 \% * (18,1 \% * 40 \text{ år} * 6G) * 20/40}{17,50}$	$\frac{2\,524\,898}{17,50} = 144\,280 \text{ kr}$
+ Samordningstillegg	$\frac{2,5 * G * 20/40}{17,50}$	$\frac{148\,275}{17,50} = 8\,473 \text{ kr}$
= Utbetalt bruttopensjon		44 306 kr
+ Påslagspensjon	$\frac{5,7 \% * 20 \text{ år} * 6G}{17,50}$	$\frac{811\,361}{17,50} = 46\,363 \text{ kr}$
+ Ny AFP	$\frac{4,21 \% * 35 \text{ år} * 6G}{17,50}$	$\frac{1\,048\,719}{17,50} = 59\,927 \text{ kr}$
+ Folketrygd	$\frac{18,1 \% * 40 \text{ år} * 6G}{17,50}$	$\frac{5\,152\,853}{17,50} = 294\,449 \text{ kr}$
= Samlet pensjon i kroner		445 045
Kompensasjonsgrad (%)		62,5

Forutsetning: Lønn 6 G i hele karrieren, startalder 27 år i både folketrygd og tjenstepensjon, G per 01.05.23 (118 620 kroner), 1973-kullet.

3.4 ALDERSPENSJON TIL ANSATTE MED SÆRALDERSGRENSE

Den generelle aldersgrensen for kommunalt ansatte er 70 år. Det er imidlertid mange stillinger i kommunal sektor som har en lavere aldersgrense, såkalt særaldersgrense. Disse aldersgrensene er enten 65 år, 63 år eller 60 år.

I henhold til SGS 2020 Del 1, § 6-1, skal «Fastsettelse av aldersgrenser og regler om rett til å ta ut alderspensjon før nådd aldersgrense

[...] følge de samme prinsipper som gjelder i Statens pensjonskasse. Pensjonskontorets styre foretar nødvendige tilpasninger til kommunal sektor, [...]».

Aldersgrensene for medlemmer i Statens pensjonskasse er regulert i aldersgrenseloven, jf. lov 21. desember 1956 nr. 1 om aldersgrenser for offentlige tjenstemenn med flere. Loven fastslår at det kan fastsettes lavere aldersgrense enn 70 år for stillinger hvor:

- a) Tjenesten medfører uvanlig fysisk eller psykisk belastning på tjenstemennene slik at de normalt ikke makter å skjøtte arbeidet forsvarlig til fylte 70 år.
- b) Tjenesten stiller spesielle krav til fysiske eller psykiske egenskaper, som normalt blir sterkere svekket før fylte 70 år enn det en forsvarlig utføring av tjenesten tilsier.

For enkelte grupper, blant annet sykepleiere, er særaldersgrensen fastsatt i egne lover og forskrifter.

I august 2023 ble det inngått en avtale om nye regler for særalderspensjon mellom partene i arbeidslivet. Avtalen kan leses her: <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/enighet-om-saraldersgrenser/id2992097/>

Arbeids- og inkluderingsdepartementet har varslet at de nye reglene skal tre i kraft fra 01.01.2025, men at regelverket ikke forventes å være klart på det tidspunktet. Departementet har derfor uttrykt at regelverket først vil være på plass fra 01.01.2026, men skal da få tilbakevirkende kraft.

I hovedsak går det nye regelverket ut på at tidligpensjonsordningen opphører for de med

65 års aldersgrense, mens den fortsetter for de med 63- og 60- års aldersgrense. Fra opphør av tidligpensjonsordningen og livsvarig gis det et særalderspåslag som er 5,8 prosent for de med aldersgrense på 65 år, 6,5 prosent for de med aldersgrense på 63 år og 7,7 prosent for de med aldersgrense på 60 år.

Retten til å ta ut pensjon etter 85-årsregelen opphører. Tidligpensjon avkortes mot inntekt over ett visst nivå, uansett om den kommer fra offentlig eller privat sektor. Det livsvarige påslaget minker dersom pensjonen tas ut senere enn aldersgrensen, ut fra hvor lenge etter aldersgrensen den tas ut.

Det er avtalt kvalifikasjonskrav knyttet til blant annet at en må ha jobbet minst 10 år i stilling med særaldersgrense de seneste 15 årene før uttak av pensjon (eller aldersgrensen) for å få rett på denne pensjonen, og det kreves en opptjeningstid på 30 år for å få full pensjon. Dette krever at historikken for hver person med særaldersgrenser er notert hos pensjonsleverandørene.

Det er avtalt overgangsregler for en rekke årskull.

Regjeringen har varslet at den vil komme tilbake til vurdering av hvilke stillinger som skal ha særaldersgrense i framtiden.

3.5 AFP OG BETINGET TJENESTEPENSJON I KOMMUNAL SEKTOR

Kommunalt ansatte som omfattes av den nye påslagsordningen får en annen AFP enn de som beholder gammel pensjonsordning.

3.5.1 AFP FOR ANSATTE FØDT I 1962 ELLER TIDLIGERE

Ansatte som beholder den gamle alderspensjonsordningen skal også beholde gammel offentlig AFP. Denne ordningen er en ren tidligpensjonsordning som gir rett til en tidsbegrenset ytelse fra tidligst 62 til 67 år. For å få AFP må den ansatte stå i stilling på uttakstidspunktet og for øvrig fylle visse individuelle vilkår om forutgående opptjening med videre. Stillingen kan fratres helt eller delvis, det vil si at AFP kan tas ut delvis. Men det kan ikke tas ut en større andel av full AFP enn andelen stillingen har blitt redusert.

Fra 62 til 65 år beregnes gammel offentlig AFP som en alderspensjon fra folketrygden beregnet etter gamle regler, det vil si med grunnpensjon, tilleggspensjon og/eller

sært tillegg (folketrygdberegnet AFP). I tillegg ytes et særskilt AFP-tillegg på 20 400 kroner.

Fra 65 år beregnes AFP i utgangspunktet som en tjenstepensjon. Dersom en folketrygdberegnet AFP gir en høyere ytelse, har imidlertid pensjonisten krav på dette beløpet i AFP også etter 65 år.

Det er ikke tillatt å kombinere uttak av alderspensjon fra folketrygden før 67 år med uttak av folketrygd- eller tjenstepensjonsberegnet AFP.

Personer som har tatt ut alderspensjon fra folketrygden helt eller delvis, og som senere ønsker å ta ut AFP (og fremdeles fyller vilkårene for AFP), har anledning til dette dersom utbetalingen av folketrygdens alderspensjon stoppes. Tilsvarende kan personer som har tatt ut AFP helt eller delvis velge å ta ut folketrygdens alderspensjon i stedet, men da må AFP stoppes. Det kan nemlig ikke tas ut folketrygd og gammel offentlig AFP samtidig.

Gammel offentlig AFP skal ikke levealdersjusteres.

Regler for regulering av AFP er beskrevet i punkt 3.9

Personer som mottar folketrygdberegnet AFP kan fra 2022 tjene inntil kr 30 000 i året før pensjonen blir avkortet. Er inntekten høyere, skal pensjonen avkortes forholdsmessig ved at den reduseres med samme prosentandel som den nye inntekten utgjør av inntekt før uttak av AFP. Viser det seg at pensjonisten har fått utbetalt for mye eller for lite AFP på grunn av feil innrapportert forventet inntekt, skal det foretas et etteroppgjør.

Er AFP derimot beregnet etter tjenstepensjonsregelverket fra 65 år, blir pensjonen kun avkortet dersom inntekten kommer fra en stilling som er medlemspliktig i en offentlig tjenstepensjonsordning.

Personer som fra 65 år mottar tjenstepensjonsberegnet AFP kan også inngå avtale om å arbeide på pensjonistvilkår. De vil da motta pensjonistlønn og beholder AFP uavkortet. Timelønnen for pensjonister er kr 233 per 01.01.23. Ordningen med pensjonistlønn gjelder ikke for de som mottar folketrygdberegnet AFP.

3.5.2 AFP FOR ANSATTE FØDT I 1963 ELLER SENERE

Ansatte som er omfattet av ny alderspensjon fra offentlig tjenstepensjon fra 01.01.20 er også omfattet av ny offentlig AFP. Stortinget har våren 2024 vedtatt lov om ny offentlig AFP for medlemmer av Statens pensjonskasse. Det forutsettes at denne implementeres i avtalen i kommunal sektor. Ordningen trer i kraft 01.01.25. Samtidig har Stortinget bedt om at regjeringen skal legge fram forslag til forbedringer for mulige mottakere av AFP, som våren 2024 enda ikke er klare.

Ny offentlig AFP skal gi en livsvarig pensjonsytelse som kommer i tillegg til tjenstepensjon og folketrygd. Ordningen har videre fleksibelt uttak fra 62 år, slik at tidlig uttak gir lavere årlig pensjon enn senere uttak, og pensjonen kan kombineres med arbeidsinntekt og annen pensjon, herunder alderspensjon fra folketrygden, uten at den skal avkortes.

Ny offentlig AFP skal beregnes ut fra 4,21 prosent av all pensjongivende inntekt i folketrygden opp til 7,1 G i alderen 13 til 61 år.

Dette betyr at inntekt fra privat sektor bidrar til AFP. Det skjer imidlertid ikke noen løpende pensjonsopptjening. Ved uttak deles beregnet opptjening på folketrygdens delingstall for å finne årlig pensjon på samme måte som i påslagsordningen.

Ny offentlig AFP vil være en kvalifikasjonsordning, hvilket vil si at den ansatte må tilfredsstille visse vilkår for få rett til AFP. Et sentralt vilkår er at den ansatte må ha vært tilsluttet AFP-ordningen i minst 7 av de siste 9 årene før fylte 62 år. Videre må vedkommende stå i stilling når han eller hun tar ut AFP, og det gis ikke AFP til de som har mottatt uførepensjon etter fylte 62 år. Kvalifikasjonsregelverket er i stor grad likt det som gjelder for privat AFP, og det er gitt noen overgangsregler knyttet til innføringen av nytt regelverk.

Det har vært et ønske å sikre mobilitet mellom offentlig og privat sektor for eldre arbeidstakere. NHO og LO har så langt ikke kommet til enighet med myndighetene om at tid i offentlig sektor skal telle som kvalifikasjonstid for AFP i privat sektoren. Det er imidlertid vedtatt at tid hos arbeidsgiver med privat AFP skal telle med ved vurdering av kvalifikasjonsreglene i offentlig sektor. For årskull 1963-1966 skal SPK betale AFP til personer som avslutter sin karriere i privat sektor, men som med tjenestetid fra offentlig sektor vil oppfylle kvalifikasjonskrav de ellers ikke ville oppfylt.

Finansieringsmetoden for ny offentlig AFP er våren 2024 ikke endelig fastsatt. Dette gjelder både hvem som skal være med å finansiere ordningen, samt premieutjevningsregler hos den enkelte *pensjonsleverandør*.

I og med at ny AFP er en kvalifikasjonsordning, vil det være ansatte som ikke får rett til

AFP. Disse vil i stedet få betinget tjenestepensjon. Betinget tjenestepensjon tjenes opp parallelt med påslagspensjon fra 01.01.20, men kommer kun til utbetaling til de som ikke kvalifiserer for AFP. Opptjeningen skjer i form av en pensjonsbeholdning, på samme måte som for påslagspensjon. Årlig opptjening er 3 prosent av inntekt opp til 7,1 G til og med det året en fyller 61 år.

Ny offentlig AFP vil kreve en rekke tilpasninger til rutiner og sjekk av tjenestetid og kvalifikasjonskrav ut over de som ligger i dagens AFP. Statens pensjonskasse har fått i oppdrag å utarbeide forskrifter til loven, og disse er på høring våren 2024.

3.6 OVERGANGSORDNINGER OG FORSLAG TIL ENDRINGER

I forbindelse med omleggingen av tjenestepensjonsordningen for offentlig ansatte er det innført to overgangsordninger.

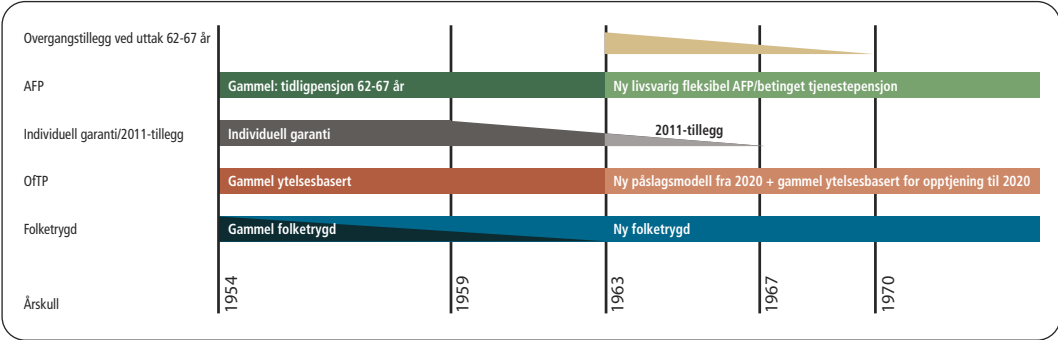
Ansatte som er født fra og med 1963 til og med 1970, får et *overgangstillegg* dersom de tar ut pensjon i alderen 62 år til 67 år. For de

som er født i 1963 er tillegget 0,15 G i året og utbetales fram til 67 år. Overgangstillegget avkortes ved kort tjenestetid og med gjennomsnittlig stillingsprosent. Overgangstillegget avtrappes med fødselsår, det vil si at personer født senere enn 1963 får en avtagende andel av 0,15 G.

Videre får de som er født fra og med 1963 til og med 1967 et såkalt *2011-tillegg* dersom de har hatt opptjening i offentlig tjenestepensjon før 2011. Tillegget utgjør maksimalt 1,5 prosent av pensjonsgrunnlaget per 01.01.20, justert for hvor mye opptjening den ansatte hadde før 2011. Ansatte med minst 30 års opptjening før 2011 får fullt 2011-tillegg. Tillegget skal også reduseres med årskull slik at kun de som er født i 1963 får fullt tillegg, mens de som er yngre får en avtagende andel av tillegget.

Som gjennomgangen i dette kapittelet viser, vil kommunalt ansatte være omfattet av ulike ordninger avhengig av når de er født og når de har hatt pensjonsopptjening. *Figur 1* viser skjematisk oversikt over hvilke årskull som omfattes av hvilke ordninger.

Figur 2: Innfasing av ny pensjonsordning og ulike overgangsordninger

OFTP er en forkortelse for offentlig tjenestepensjon

Etter dagens regler får uføre opptjening til 67 år i offentlig tjenestepensjon. I pensjonsavtalen av 03.03.18 heter det at uavklarte spørsmål knyttet til uføres alderspensjon utsettes til etter at Stortinget har vedtatt en langsiktig løsning for alderspensjon til uføre i folketrygden. Våren 2024 er det inngått et pensjonsforlik på Stortinget som støtter forslaget i St. meld. 6 (2023-2024) «Et forbedret pensjonssystem med styrket sosial profil», om at uføre skal få opptjening til 65 år i folketrygden.

Videre har Stortinget støttet innføring av en såkalt «normalder» i folketrygden. Dette er en alder som blant annet uførepensjon skal utbetales til, og der minstepensjonister uansett kan ta ut pensjon. Normalderen skal flyttes fra 67 år for årskull fra og med 1964, det vil si fra 2026, ettersom yngre årskull lever lenger. I løpet av ca. 10 år skal normalderen flyttes med ca. ett år. Også tidligste uttaksalder skal flyttes i takt med normalderen, det vil si at grensen på 62 år for uttak av pensjon, gradvis vil bli høyere.

Det må forventes at innføringen av normalder også vil påvirke offentlig tjenestepensjon.

3.7 UFØREPENSJONSORDNINGER

3.7.1 UFØRETRYGD I FOLKETRYGDEN

Folketrygdens uføretrygd beregnes som 66 prosent av inntekten i de tre beste av de fem siste årene før uførheten oppsto. Kun inntekt opp til 6 ganger folketrygdens grunnbeløp (G) skal medregnes. Det kreves en uføregrad på minst 50 prosent for å få uføretrygd fra folketrygden.

Dagens uføretrygd ble innført 01.01.15, og erstattet da den tidligere uførepensjonsordningen i folketrygden. Uføretrygden gjelder derfor fullt ut for nye uføretilfeller fra 2015. Personer som per 01.01.15. mottok gammel uførepensjon ble overført til det nye regelverket på en slik måte at den enkelte fikk om lag samme uføreytelse etter skatt som tidligere.

Uføre kan ha arbeidsinntekt fra dag én etter at de har fått innvilget uføretrygd. Uføretrygden reduseres forholdsmessig dersom arbeidsinntekten overstiger 0,4 G (gitt full uførepensjon). Den fastsatte uføregraden skal imidlertid ikke endres selv om den uføre har arbeidsinntekt som fører til avkortning av uføretrygden.

For å avstemme utbetalingene fra uføretrygden mot eventuell inntekt, gjennomføres det et etteroppgjør for uføre på samme måte som et ligningsoppgjør. Etteroppgjøret er først klart i det påfølgende året. Viser oppgjøret at det er utbetalt for mye uføretrygd, vil den uføre enten få trekk i framtidige ytelser til hele beløpet er tilbakebetalt, eller det må skje en tilbakebetaling til NAV. Er det utbetalt for lite uførepensjon, vil dette beløpet bli etterbetalt av NAV.

3.7.2 UFØREPENSJON I KOMMUNAL SEKTOR

Kapittel 4 i SGS 2020, Del I, regulerer uførepensjon i kommunal sektor. Uførepensjonen beregnes uavhengig av, og som et direkte tillegg til ytelsen fra folketrygden (nettopensjonsordning). Pensjonen utgjør 3 prosent av pensjonsgrunnlaget opp til 6 G og 69 prosent av pensjonsgrunnlag mellom 6 og 12 G. I tillegg skal det gis et kronetillegg på 0,25 G, som likevel ikke skal kunne utgjøre mer

enn 6 prosent av pensjonsgrunnlaget. Barnetillegget til uførepensjonen utgjør 4 prosent av pensjonsgrunnlaget opp til 6 G, og utbetales for maksimalt 3 barn. Barnetillegget opphører når barnet fyller 18 år.

Uførepensjon fra kommunal sektor blir skattlagt som lønnsinntekt. Uførepensjon utbetales dersom uføregraden er minst 20 prosent. Dersom det innvilges uførepensjon for uføregrader som ikke gir rett til uføretrygd fra folketrygden, det vil si mindre enn 50 prosent uføregrad, skal pensjonen beregnes som 69 prosent av all inntekt opp til 12 G.

Det er et krav om minst 20 prosent uføregrad for å ha rett til en uførepensjon. Overgangen fra uførepensjon til alderspensjon skjer ved 67 år for de som har aldersgrense 70 år. Samtidig stopper alderspensjonsopptjeningen ved 67 år.

Regelverket for kombinasjon av uførepensjon og arbeidsinntekt er i utgangspunktet det samme som for ny uføretrygd i folketrygden. Dersom det ikke utbetales uføretrygd fra folketrygden, skal imidlertid ikke inntektsgrensen tillegges 0,4 G slik tilfellet er når det også utbetales uføretrygd fra folketrygden. Det utbetales ikke uførepensjon når inntekten utgjør mer enn 80 prosent av samlet inntekt før uførhet.

I forbindelse med at uførepensjonsordningen i kommunal sektor ble tilpasset ny uføretrygd i folketrygden fra 2015, ble det i tariffoppgjørene i 2014 og 2016, i henholdsvis i Riksmeklerens protokoll punkt VII bokstav d og vedlegg til protokoll punkt IV bokstav f, tatt inn følgende uttalelse:

«(...) **Vedrørende de nye uførepensjonsreglene**

Styret for Pensjonskontoret bør følge nøye med på situasjonen for uføre ved overgang til nye regler. Dette bør gjelde både de som er uføre på overgangstidspunktet, og nye uføretilfeller etter at nye regler er trådt i kraft.»

Pensjonskontoret har fått utarbeidet flere utredninger for å følge opp effektene av endringene i uførepensjonen. Utredningene er publisert på Pensjonskontorets nettsted www.pensjonskontoret.no, under publikasjoner.

Etter at det nye regelverket trådte i kraft, ble det avdekket noen utilsiktede konsekvenser. Departementet har gjort flere forskrifts-endringer for å korrigere regelverket.

3.8 ETTERLATTEPENSJON

Folketrygdens ytelser til etterlatte ble endret 01.01.2024. Det skal ikke lenger innvilges etterlattepensjon, bare behovsprøvd omstillingsstønad i 3 (maksimalt 5 år) til ektefelle eller samboer. Barn vil få barnetrygd til de er 20 år. For personer som allerede mottar ektefellepensjon eller gjenlevendetillegg til alderspensjonen er det gitt en rekke overgangsregler.

Regjeringen har varslet at de etter hvert vil vurdere de offentlige pensjonsordningene i lys av denne endringen.

Etterlattepensjon, pensjon til gjenlevende ektefelle og til barn, er regulert i kapittel 4 i SGS 2020. I kommunal tjenstepensjon gis det som hovedregel en pensjon til gjenlevende ektefelle som utgjør 9 prosent av pensjonsgrunnlaget til avdøde. Ektefellepensjonen er uavhengig av størrelsen på alderspensjonen og skal ikke samordnes med ytelser fra folketrygden.

For særskilte årskull skal ektefellepensjonen beregnes etter andre regler.

Ektefellepensjonen utbetales livsvarig.

Barnepensjon gis til hvert barn under 20 år. Barnepensjonen utgjør 15 prosent av pensjonsgrunnlaget til avdøde. Barnepensjonen samordnes ikke med barnepensjon fra folketrygden.

Det er krav om at avdøde hadde 30 års medlemstid eller mer for at etterlatte skal få full ektefelle- og/eller barnepensjon. For personer som var aktivt medlem eller mottok uførepensjon når de gikk bort, medregnes også medlemstid fram til aldersgrensen for stillingen vedkommende hadde.

Etterlatte etter personer som tidligere har jobbet i offentlig sektor, og som sluttet uten å straks å starte uttak av alderspensjon eller AFP, har rett på etterlattepensjon dersom den avdøde hadde minst tre års samlet opptjeningstid i offentlig tjenstepensjon på fratredelestedstidspunkt.

3.9 REGULERING AV PENSJONER

Alderspensjon fra offentlige tjenstepensjonsordninger og offentlig AFP under utbetaling, alternativt betinget tjenstepensjon under utbetaling, reguleres som alderspensjon fra folketrygden. I henhold til SGS 2020, del I, § 17-1, skal regulering av alderspensjon under utbetaling foretas ved at pensjonsgrunnlaget reguleres årlig fra 01.05. i samsvar med et gjennomsnitt av lønns- og prisveksten i samfunnet.

Pensjonsgrunnlaget for personer som har

fratrådt med rett til oppsatt pensjon fra gammel offentlig tjenstepensjon reguleres i takt med alminnelig lønnsvekst (G-veksten) fram til uttakstidspunktet. Det samme gjelder opptjent pensjonsbeholdning i påslagsordningen, betinget tjenstepensjon og ny AFP.

Ved uttak av alderspensjon fra særaldersgrense eller gammel offentlig AFP før 67 år, skal pensjonsgrunnlaget omregnes ved 67 år. Det blir da oppregulert med lønnsveksten (G-veksten) fra fratredelestedsalderen til 67 år. Ved 67 år beregnes så alderspensjonen på nytt basert på det oppregulerte pensjonsgrunnlaget.

Personer som har tatt ut gammel folketrygdberegnet AFP før 65 år og som fra 65 år skal ha AFP beregnet som tjenstepensjon, vil få oppregulert pensjonsgrunnlaget først ved 65 år og deretter på nytt ved 67 år.

Uførepensjon reguleres i takt med alminnelig lønnsvekst (G-vekst).

Etterlattepensjoner reguleres i takt med alminnelig lønnsvekst (G-vekst) fram til den etterlatte fyller 67 år. Deretter skal pensjonen reguleres som alderspensjon under utbetaling.

4. FORSIKRINGS- VIRKSOMHETSLOVEN OG FINANSFORETAKSLOVEN

FORSIKRINGSVIRKSOMHETSLOVEN

- Krever oppdeling av *pensjonsinnretningenes* forvaltningskapital
 - Selskapsportefølje
 - Kollektivportefølje
- Angir hvordan avkastning av overskudd skal fordeles mellom kunde og *pensjonsinnretning*
- Angir hva *pensjonsinnretningene* kan ta premie for
- Regulerer premieutjevning i kommunal ordninger

FINANSFORETAKSLOVEN INNEHOLDER BLANT ANNET:

- Solvenskapitalkrav
- Minstekapitalkrav

4.1 INNLEDNING

Den offentligrettslige rammereguleringen av *pensjonsinnretningene* (livsforsikringsforetakene og pensjonskassene) er i hovedsak regulert i forsikringsvirksomhetsloven og finansforetaksloven, samt i forskrifter gitt med hjemmel i disse lovene.

Finansforetaksloven er en felles lov for finansforetak og virksomheten for disse foretakene. Som finansforetak regnes blant annet banker, kredittforetak, finansieringsforetak, forsikringsforetak og pensjonskasser.

Forsikringsvirksomhetsloven er en supplerende særlov for pensjonskasser og for virksomhet som drives av forsikringsforetak, pensjonskasser og ander pensjonsforetak. Det gjøres oppmerksom på at forsikringsvirksomhetsloven per i dag ikke er oppdatert med hensyn til det nye regelverket for offentlig tjenstepensjon som gjelder for de som er født i 1963 eller senere.

4.2 FORSIKRINGSVIRKSOMHETSLOVEN

4.2.1 PENSJONSKASSER OG INNSKUDDSPENSJONSKASSER - LOVENS KAPITTEL 2

Lovens kapittel 2 har regler om pensjonskasser. Reglene gjelder både for pensjonskasser som administrerer pensjonsordninger i privat sektor og offentlige pensjonskasser som tilbyr kommunal pensjon.

En pensjonskasse er en selveid institusjon (§ 2-1). Pensjonskasser er unntatt fra stiftelsesloven, jf. stiftelsesloven § 6. En sentral regel er at pensjonskassens virksomhet og

økonomiske forhold skal holdes adskilt fra virksomheten til arbeidsgiver (§ 2-3 og 4-12). Regelverket for en pensjonsordning fastsettes ved avtale mellom pensjonskassen og arbeidsgiveren.

Utgangspunktet er at én arbeidsgiver kan opprette en pensjonskasse for å administrere tjenstepensjonsordningen for egne arbeidstakere. Lovgivningen åpner imidlertid for at en pensjonskasse kan administrere pensjonsordningene til flere arbeidsgivere som inngår i samme konsern eller i konsernlignende forhold gjennom en felles pensjonsordning. Dette gjelder også for kommunale pensjonskasser (§§ 2-2 første ledd og 4-2). Videre kan flere kommuner eller fylkeskommuner avtale å ha sine pensjonsordninger i samme pensjonskasse. Slike pensjonskasser omtaler loven som interkommunale pensjonskasser (§ 2-2 annet ledd).

En pensjonskasse skal ha et eget styre. Forsikringsvirksomhetsloven (forsvl.) § 2-3

har enkelte regler om styrets oppgaver og myndighet.

De alminnelige regler i forsikringsvirksomhetsloven kapittel 3 om kollektiv forsikring gjelder for pensjonskasser som tilbyr kommunal pensjon (§§ 2-6 og 3-1). I tillegg har kapittel 4 i loven særlige regler om kommunal pensjon. En pensjonskasse skal til enhver tid ha gjenforsikring som er betryggende (§ 2-10).

Pensjonskassen skal påse at medlemmer og pensjonister i pensjonsordninger som foretaket forvalter, får generell informasjon om pensjonskassen, regelverket for pensjonsordningen og endringer i regelverket (§ 2-7). Hvert år skal Pensjonskassen utarbeide et kortfattet dokument med nøkkelinformasjon for hvert medlem (« pensjonsoversikt»).

Les mer om pensjonskasser i kapittel 9 *Kommunal tjenstepensjon i en pensjonskasse.*

4.2.2 KOLLEKTIV OG INDIVIDUELL LIVSFORSIKRING - LOVENS KAPITTEL 3

Bestemmelsen i dette kapittelet gjelder for livsforsikringsforetak og pensjonskasser som tilbyr kollektiv livsforsikring, herunder kommunal pensjon, med mindre annet følger av særreglene om kommunale pensjonsordninger i lovens kapittel 4.

Forsikringsvirksomhetsloven har en rekke sentrale bestemmelser om prisingen av tjenstepensjonsproduktene. Premiene skal beregnes årlig og betales minst en gang per år. Premiene skal bygge på faste pristariffer (§ 3-6). Pristariffene (premietariffene) kan endres med virkning fra første premieforfall minst fire måneder etter at kunden (forsikrings-takeren) har mottatt underretning om endringen (§ 3-5).

Pristariffene skal sørge for at foretakets premier er betryggende og rimelige i forhold til den risiko *pensjonsinnretningen* påtar seg og de tjenester den skal yte og dermed bidra til at forpliktelsene etter inngåtte kontrakter blir oppfylt. Videre skal pristariffene være innrettet slik at det ikke skjer urimelig forskjellsbehandling mellom produkter, produktkombinasjoner eller kundegrupper (§ 3-3).

Pristariffene skal angi *pensjonsinnretningenes* samlede vederlag (§ 3-3). De sentrale elementene i pristariffene for kommunal pensjon er pris for dekning av risiko knyttet til person (biometrisk risiko), pris for kapitalforvaltning, herunder for risiko for avkastningsresultatet (rentegarantipremie) og pris for administrative tjenester.

Pristariffene og endringer i disse skal meldes til Finanstilsynet (§ 3-7) som fører kontroll med at pristariffene er i samsvar med regelverket. Finanstilsynet kan forby bruk av pristariffer som Finanstilsynet finner er *ubetyggende eller urimelige*.

Pensjonsinnretningene skal foreta avsetninger for forsikringsforpliktelsene. Slike avsetninger, som knyttes til den enkelte kontrakt, omtales i loven som premiereserver (§ 3-9). I utgangspunktet skal premiereserven utgjøre differansen mellom nåverdien av foretakets framtidige forpliktelser og nåverdien av foretakets framtidige netto-premier. Nåverdien av kontraktene beregnes på bakgrunn av kontraktens forsikrings-tekniske beregningsgrunnlag. Bergningsgrunnlaget inneholder en beregningsrente og biometriske forutsetninger.

Eiendelene til en *pensjonsinnretning* som bare driver med kommunal pensjon, skal deles inn i kollektivportefølje og selskapsportefølje (§ 3-11). Eiendelene som motsvarer forsikringskapital knyttet til foretakets kontrakter med kontraktfastsatte forpliktelser inngår i kollektivporteføljen. Øvrige eiendeler skal inngå i selskapsporteføljen. Midlene i kollektivporteføljen skal forvaltes ut fra *pensjonsinnretningens* risiko for avkastningsresultat (§ 3-12). Det er også mulig å ha særskilt investeringsportefølje, noe som er nærmere omtalt i kapittel 8 *Kommunal tjenstepensjon i et livsforsikringsforetak og kapittel 9 Kommunal tjenstepensjon i en pensjonskasse.*

Avkastningsresultatet oppnådd ved forvaltning av midlene i kollektivporteføljen, skal årlig fordeles mellom de kontrakter som omfattes (§ 3-13). Avkastningen tilordnet en kontrakt

skal først benyttes til økning av premiereserven (oppreservering) i samsvar med beregningsgrunnlaget. Overskytende avkastning utgjør kontraktens overskudd og i kommunal pensjon skal overskuddet overføres til premiefondet (§ 4-14).

Pensjonsinnretningen kan imidlertid bestemme at deler av eller hele overskuddet skal benyttes til et bufferfond som er tilordnet hver kontrakt (§ 4-10 a). Bufferfond er omtalt nærmere i punkt 4.2.3 nedenfor.

Ved beregning av premie og premiereserve knyttet til en kontrakt er det forutsatt at *pensjonsinnretningen* vil oppnå en gitt avkastning på disse midlene. Dette innebærer at forventede finansinntekter er forskuttert, og at premiene dermed kan settes lavere (diskontering). Denne forutsetningen om

framtidig avkastning kalles beregningsrente. For at de innbetalte premiene skal danne et tilstrekkelig grunnlag til å finansiere framtidige pensjoner, må *pensjonsinnretningen* oppnå en faktisk avkastning som minst er lik beregningsrenten. På denne måten blir beregningsrenten også en garantert minste-avkastning på kundenes premieinnbetalinger, og dette omtales gjerne som rentegaranti. Denne rentegarantien innebærer at *pensjonsinnretningene* har risikoen for at kundenes midler tilføres den garanterte avkastning også i år der avkastning på midlene i kollektivporteføljen er lavere enn beregningsrenten. *Pensjonsinnretningene* kan ta seg betalt for denne risikoen, og dette gjøres ved rentegarantipremie. Rentegarantipremien kan variere mellom kundene og kan avhenge av størrelsen på gjennomsnittlig beregningsrente i avtalen, størrelsen på bufferfond og risiko-profilen i kapitalforvaltningen.

Eiendeler som ikke inngår i kollektivporteføljen, skal inngå i selskapsporteføljen (§ 3-11 femte ledd). Selskapsporteføljen vil

derfor bestå av de midler som ikke er tilordnet kundene. Avkastning på eiendelene i selskapsporteføljen skal årlig tilordnes selskapsporteføljen (§ 3-13 fjerde ledd).

Pensjonsinnretningen skal årlig beregne risikoresultatet (§ 3-14). Overskudd på risikoresultatet oppstår når mottatte premier etter pristariffen er høyere enn de faktiske risikokostnader på grunn av dødelighet og uførhet. Overskudd på risikoresultatet skal fordeles mellom de enkelte kontrakter innen hver gruppe etter forholdet mellom de risikopremier som er betalt for den enkelte kontrakt. *Pensjonsinnretningen* kan imidlertid bestemme at inntil halvparten av risikoresultatet skal avsettes til risikoutjevning-fondet. Risikoutjevningfondet kan bare benyttes til å dekke det årlige kravet til økning i premiereserven for de enkelte kontrakter når behovet for økningen skyldes risiko knyttet til person (§ 3-22).

Les også kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*.

4.2.3 KOMMUNALE PENSJONSORDNINGER - LOVENS KAPITTEL 4

Kapittel 4 har særlige regler om kommunale pensjonsordninger. Kommuner, herunder fylkeskommuner, og statlige helseforetak har kommunal pensjon. Kommunale foretak og foretak som har eller har hatt en kommunal eierandel eller som har en nær tilknytning til en kommune, kan også ha kommunal pensjon (§ 4-1).

Utformingen av de kommunale pensjonsordninger er i hovedsak fastlagt i tariffavtaler. Kommunal pensjon inneholder flere elementer som det etter gjeldende rett ikke er adgang å forsikre. Dette gjelder årlig regulering av oppsatte og løpende pensjoner for fratrådte ansatte. Det gjelder også 85-årsreglen som innebærer at en arbeidstaker kan fratre med full pensjon i inntil tre år før oppnådd aldersgrense, når summen av alder og tjenestetid utgjør minst 85 år. Videre er kommunal pensjon for de som er født i 1962 og tidligere en bruttoordning som innebærer at summen av alderspensjon fra folketrygden og den kommunale pensjonen skal utgjøre minst 66 prosent ved full opptjening (før levealdersjustering). Siden disse elementene i kommunal pensjon ikke er forsikringsbare, kan de heller ikke premiesettes på forhånd (§ 4-4). Arbeidsgiverne innen kommunal pensjon finansierer derfor de ikke-forsikringsbare ytelsene ved betaling av premier til *pensjonsinnretningen* først etter at den begivenheten som utløser ytelsen har inntruffet.

Under gjennomgangen av forsikringsvirksomhetsloven kapittel 3 ovenfor, er det redegjort for elementer i den ordinære årspremien for ytelsesbaserte pensjonsordninger. Loven

presiserer at den ordinære årspremien i kommunal pensjon skal opptjenes lineært fra tidspunktet for medlemskap i pensjonsordningen og fram til en pensjonsalder på 67 år eller annen særaldersgrense (§ 4-7. Se også § 4-10). Det gjøres oppmerksom på at loven per i dag ikke er oppdatert med hensyn til det nye regelverket for offentlig tjenestepensjon som gjelder for de som er født i 1963 og senere.

For de kommunale pensjonsordninger betales reguleringspremier i tillegg til ordinær årspremie. Reguleringspremiene skal dekke oppreguleringen i løpet av året av opptjente pensjonsrettigheter og løpende pensjoner (§ 4-5 annet ledd). Les mer om reguleringspremie i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*.

Pensjonsordningen skal også hvert år tilføres premie til dekning av pensjonsrettigheter knyttet til bruttogarantien (§ 4-8) og 85-årsregelen som medlemmene i tilfelle får i løpet av året. Slik premie beregnes på det tidspunktet pensjonsrettighetene oppstår (§ 4-5 tredje ledd). Flere premieelementer som skal beregnes ved uttak av pensjon er beskrevet i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*.

Det avsettes dessuten administrasjonsreserve mens en arbeidstaker er aktivt medlem av pensjonsordningen. Administrasjonsreserven skal dekke utgifter knyttet til administrasjon og kapitalforvaltning når medlemmet blir pensjonist.

Det følger av tariffavtaler som regulerer kommunal pensjon at det i *pensjonsinnretningen* skal etableres fellesordning for premieberegning. Premiene for de enkelte

pensjonsordninger som inngår i en fellesordning, blir da fastsatt etter forsikrings-tekniske beregninger for samtlige pensjonsordninger som inngår i fellesordningen (§ 4-6). Hensikten med fellesordninger for premieberegning er å motvirke at pensjonskostnadene for de enkelte arbeidstakere varierer med medlemmenes kjønn og alder. Tariffavtalens krav om å opprette fellesordning for premieberegning har ikke blitt ansett for å være til hinder for at en kommunal pensjonsordning etableres i en pensjonskasse som kun omfatter én arbeidsgiver.

Overføringsavtalen og vedtektene til Sikringsordningen har nærmere regler blant annet om arbeidsgivers forpliktelser knyttet til de ikke-forsikringsbare pensjonsytelser.

Et viktig prinsipp i loven er at dersom premiebetaling misligholdes, blir *pensjonsinnretningen* ikke ansvarlig for økningen av forsikringsforpliktelsene som den ikke innbetalte premien skulle dekke (§ 4-9). Denne regelen har stor betydning for de ikke-forsikringsbare ytelser som ikke kan finansieres ved forhåndspremie. For å sikre at arbeidstakerne får oppfylt sine pensjonsrettigheter også i de tilfeller arbeidsgiver ikke innbetaler premier for ikke-forsikringsbare ytelser, er Overføringsavtalens sikringsordning (Sikringsordningen) etablert. Ved betalingsmislighold vil *pensjonsinnretningen* fremme krav mot Sikringsordningen. Dersom Sikringsordningen beslutter å dekke de løpende premiekravene (for ikke-forsikringsbare ytelser), vil *pensjonsinnretningen* motta nødvendige premier. Dermed vil *pensjonsrettighetene* til de berørte medlemmene bli oppfylt av *pensjonsinnretningen*. Sikringsordningen vil normalt fremme regresskrav

mot arbeidsgiver, eventuelt krav mot andre som måtte anses ansvarlige.

Dersom en arbeidsgiver som har kommunal pensjonsordning skal avvikles som juridisk person eller blir tatt under konkursbehandling, vil Sikringsordningen fremme krav mot arbeidsgiveren eller konkursboet på de forventede tilleggspremier for framtiden i form av et engangsbeløp (avviklingstilskudd). Et slikt krav omfatter de ikke-forsikringsbare pensjonsytelser. Arbeidsgiver er forpliktet til straks å gi melding til *pensjonsinnretningen* om avvikling planlegges eller vedtas.

Hvis arbeidstakere som har kommunal pensjonsordning overføres til annen arbeidsgiver ved deling, utskilling, sammenslåing eller virksomhetsoverdragelse, vil både tidligere og ny arbeidsgiver i utgangspunktet ha ansvar for forpliktelser knyttet til de ikke-forsikringsbare pensjonsytelser.

I kommunal tjenestepensjon har bufferfondet fra 01.01.22 erstattet tilleggsavsetninger og

kursreguleringsfond. *Pensjonsinnretningen* kan bestemme at den delen av avkastningen oppnådd ved forvaltning av midlene i kollektivporteføljen som utgjør kontraktens overskudd, delvis eller i sin helhet, skal benyttes til et bufferfond som er tilordnet hver kontrakt (§ 3-13 annet ledd). Midler som er avsatt til bufferfond, kan i et senere år tilordnes kontrakten som overskudd (§ 4-10 a). Det kan også nevnes at mens verdipapirer i kollektivporteføljen tidligere skulle fastsettes til laveste av kostpris og virkelig verdi, skal slike eiendeler nå vurderes til markedsverdi.

Avsetning til bufferfondet utgjør i utgangspunktet en prosent av premiereserven knyttet til den enkelte kontrakt. Foretaket kan imidlertid ved fastsettelsen av årets avsetninger til bufferfond, benytte en annen prosentsats for grupper av kontrakter eller avstå fra å benytte overskudd på avkastningsresultatet til avsetninger til bufferfond, begrunnet i kontraktens behov for bufferfond (forskrift om livsforsikring mv. § 5-6). Avsetningene til bufferfond skal innrettes på en måte som ikke fører til urimelig forskjellsbehandling og interessekonflikter mellom kunder og kundegrupper og mellom kunder og foretaket. Foretaket skal ha retningslinjer for fastsettelse av avsetninger til bufferfond.

Bufferfondet er ikke endelig tilordnet kontrakten. Dersom avkastningen tilordnet en kontrakt i et år ikke er tilstrekkelig til å dekke det årlige kravet til økning i premiereserven etter beregningsgrunnlaget, kan kraves dekkes ved bruk av bufferfondet tilknyttet kontrakten (§ 4-10 a tredje ledd). Kontoutskriften som hvert år skal sendes kunden, skal vise kontraktens bufferfond, og bufferfondet skal følge med dersom pensjons-

ordningen flyttes til ny *pensjonsinnretning*.

Les også kapittel 3 *Tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor* og kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*.

4.2.4 FLYTTING - LOVENS KAPITTEL 6

Forsikringsvirksomhetslovens kapittel 6 har regler om flytting av kollektive pensjonsordninger. Varsel om å flytte en forsikringsordning er rettslig sett en oppsigelse eller avbestilling, kombinert med etablering av avtaleforhold hos en annen *pensjonsleverandør*. Flytteregulverket har bestemmelser om arbeidstakernes rettigheter i den nye pensjonsordningen, oppsigelses- og oppgjørfrister, flyttegebyr, oppgjørsmåte og beregning og håndtering av midler som skal flyttes.

Flytting av en pensjonsordning må omfatte hele pensjonsordningen. I kommunal pensjonsordning skal også oppsatte pensjonsrettigheter og midler knyttet til slike rettigheter omfattes av flyttingen (§§ 6-2 og 6-11).

Før en pensjonsordning flyttes, skal medlemmene gis fullstendige opplysninger om flyttingen og hvilke rettigheter de vil få i den nye pensjonsordningen. Medlemmene skal gis anledning til å uttale seg om flyttingen (§ 6-4).

Flyttingen omfatter pensjonsordningens pensjonsforpliktelser (medlemmenes forsikrede pensjonsrettigheter). Som hovedregel skal eiendeler tilordnet pensjonsordningen gjøres om i kontanter som overføres ved flyttingen. Midler som motsvarer premiereserver, bufferfond og premiefond overføres

i forbindelse med flyttingen (§ 6-7). Det samme gjelder pensjonsordningens andel av overskudd i flytteåret.

Et beløp svarende til overført premiereserve skal anvendes til sikring av medlemmenes rettigheter i samsvar med regelverket og beregningsgrunnlaget for den nye pensjonsordningen (§ 6-10). Er overført premiereserve ikke tilstrekkelig til å sikre rettighetene til de enkelte medlemmer eller pensjonister etter beregningsgrunnlaget i *pensjonsinnretningen* det flyttes til, skal manglende premiereserve tilføres fra premiefondet. Resten dekkes i tilfelle ved overførte bufferfond eller ved overføringer fra foretaket. Om det i forbindelse med flytting av en kommunal pensjonsordning skulle vise seg at overført premiereserve knyttet til medlemmenes og pensjonistenes rett til opptjent pensjon er større enn nødvendig for å sikre deres rettigheter etter beregningsgrunnlaget i *pensjonsinnretningen* det flyttes til, skal overskytende premiereserve overføres til premiefondet.

4.3 HOVEDPUNKTER I FINANSFORETAKSLOVEN

Finansforetaksloven har som hovedformål å bidra til at det finansielle systemet er stabilt og robust og at finansforetakene virker på en hensiktsmessig og betryggende måte. Loven omfatter alle finansforetak med virksomhet i Norge; banker, kredittforetak, finansieringsforetak, forsikringsforetak, pensjonsforetak og holdingforetak i finanskonsern. Loven og tilhørende forskrifter er et meget omfattende regelverk som regulerer mange sider av finansforetakenes virksomhet.

Felles for alle typer finansforetak er at det er nødvendig med tillatelse (konsesjon) for

å etablere og drive virksomhet som finansforetak. Loven trekker videre opp rammer for hvilken type virksomhet som de ulike typer finansforetak kan drive og inneholder begrensninger med hensyn til å drive annen type virksomhet.

Finansforetaksloven har en rekke regler av selskapsrettslig art. Det gjelder regler om styrings- og kontrollorganer, om egenkapital og fremmedkapital, godtgjørelsesordninger og om konserner. Videre inneholder loven regler om kundeforhold, markedsføring med videre og om foretaksendringer, avvikling og omdanning.

Lovens §§ 14-7 til 14-15 inneholder kapitalkrav for forsikringsforetak. Forsikringsforetak skal alltid ha tilstrekkelig kapital til å dekke sine forpliktelser, basert på en vurdering av markedsverdi både av eiendeler og forpliktelser. Den ansvarlige kapitalen kan bestå av basiskapital og supplerende kapital. Som basiskapital regnes differansen mellom verdien av eiendeler og forpliktelser med tillegg av ansvarlig lånekapital. Annen kapital enn basiskapital som foretaket har rett til å innkalle til dekning av tap, og som er godkjent av Finanstilsynet, regnes som supplerende kapital. Den ansvarlige kapitalen skal til enhver tid oppfylle solvenskapitalkravet og minstekapitalkravet som gjelder for forsikringsforetaket. Solvenskapitalkravet skal dekke risikoen for tap av forsikringsforetakets ansvarlige kapital. Minstekapitalkravet skal dekke risikoen for forsikringsforetakets basiskapital.

Solvenskapitalkravet skal beregnes slik at sannsynligheten er 99,5 prosent for at samlet tap, herunder forsikringsmessig og finansielt

tap, over en periode på 12 måneder ikke overstiger det beregnede kapitalkravet. Ved beregningen skal det tas hensyn til risikoreducerende tiltak og ordninger.

Minstekapitalkravet skal beregnes slik at sannsynligheten er 85 prosent for at samlet tap over en periode på 12 måneder ikke overstiger det beregnede kapitalkravet. Minstekapitalkravet skal ikke være lavere enn 25 prosent eller høyere enn 45 prosent av forsikringsforetakets solvenskapitalkrav. Gjennom utfyllende forskrifter er det fastsatt et omfattende regelverk for en standardisert framgangsmåte (standardmodellen) for beregningen av disse kapitalkravene. Som alternativ til standardmetoden kan det enkelte forsikringsforetak utvikle egen internmodell. Internmodellen skal godkjennes av Finanstilsynet.

Hvis et forsikringsforetak ikke oppfyller solvenskapitalkravet eller minstekapitalkravet, eller det foreligger risiko for underoppfyllelse av disse kravene, skal det straks underrette Finanstilsynet (§§ 14-14 og 21-1). Forsikringsforetaket skal framlegge en plan for å rette på forholdene. Finanstilsynet skal tilbakekalle konsesjonen om forsikringsforetaket ikke oppfyller minstekapitalkravet og planen for å oppfylle kravet ikke anses tilfredsstillende. Tilbakekalles konsesjonen til et forsikringsforetak som ikke oppfyller minstekapitalkravet, vil det kunne være grunnlag for å vedta at forsikringsforetaket settes under offentlig administrasjon, jf. finansforetaksloven § 21-11.

Les mer om livsforsikringsforetak i kapittel 8 *Kommunal tjenestepensjon i et livsforsikringsforetak*.

Pensjonskasse som driver livsforsikringsvirksomhet, skal til enhver tid ha kapital som er tilstrekkelig til å dekke solvensmarginkravet for pensjonskassens samlede virksomhet (finansforetaksloven § 14-16). Pensjonskasse som ikke oppfyller kapitalkravene etter § 14-16 eller forskrifter gitt i medhold av bestemmelsen, eller mener det foreligger risiko for at kravene ikke vil bli oppfylt, skal straks underrette Finanstilsynet. Videre skal pensjonskassen framlegge en plan for å rette på forholdet. Nærmere regler om solvensmarginkrav og solvenskapitalkrav for pensjonskasser er gitt i forskrift om pensjonsforetak og i forskrift om utfyllende regler til det forenklete solvenskapitalkravet for pensjonskasser.

5. AKTØRER I TJENESTE- PENSJONSMARKEDET

LIVSFORSIKRINGSFORETAK

- Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap (KLP)
- Storebrand Livsforsikring AS (Storebrand)

PENSJONSKASSER

- En pensjonskasse er en selveiende institusjon med virksomhet som er basert på én eller flere kollektive pensjonsordninger som er etablert av kommunen eller fylkeskommunen
- En interkommunal pensjonskasse er en pensjonskasse for flere kommuner/fylkeskommuner

INTERESSEORGANISASJONER

- Pensjonskasseforeningen
- Finans Norge

PENSJONSRÅDGIVERE

- Flere aktører tilbyr rådgivning i pensjonsspørsmål

5.1 INNLEDNING

En kommune/fylkeskommune/bedrift eller virksomhet (heretter omtalt som *kommunen*) som skal etablere en tjenstepensjonsordning i tråd med den sentrale generelle særavtale om pensjonsordninger - SGS 2020 (SGS 2020), kan gjøre dette enten i et livsforsikringsforetak eller i en pensjonskasse.

Pensjonsinnretning brukes som fellesbetegnelse på alle leverandører av tjenstepensjon innen KS' tariffområde (livsforsikringsforetak og pensjonskasser).

5.2 LIVSFORSIKRINGSFORETAK

Forsikringsvirksomhetsloven og lov om finansforetak og finanskonsern (*finansforetaksloven*) regulerer hvordan forsikringsvirksomheten skal drives.

Kommunale pensjonsordninger er spesielt omtalt i forsikringsvirksomhetsloven kapittel 4.

I markedet for kommunal tjenstepensjonsordning er det blant livsforsikringsforetakene i dag to tilbydere av såkalt forsikret løsning: KLP og Storebrand.

Les mer om kommunal tjenstepensjon i forsikret løsning i kapittel 8 *Kommunal tjenstepensjon i et livsforsikringsforetak*.

5.2.1 STATUSMØTER

Pensjonskontoret har jevnlig leverandørmøter med livsforsikringsforetakene.

5.3 PENSJONSKASSE

Pensjonskasser er regulert i *forsikringsvirksomhetsloven* kapittel 2. Kommunale pensjonsordninger er spesielt omtalt i *forsikringsvirksomhetsloven* (forsvl.) kapittel 4. I tillegg er det gitt regler om livsforsikring i lovens kapittel 3 som også gjelder for kommunale pensjonsordninger.

Videre er pensjonskasser regulert i lov om finansforetak og finanskonsern (finansforetaksloven).

Les mer om pensjonskasseløsningen i kapittel 9 *Kommunal tjenstepensjon i en pensjonskasse*.

5.3.1 PENSJONSKASSER I KS' TARIFFOMRÅDE

Det har eksistert kommunale pensjonskasser siden 1907. I perioden 2000 – 2015 etablerte kommunene: Fjell, Molde, Lørenskog, Harstad, Tromsø, Asker og Bærum pensjonskasser.

Kommunesammenslåinger i forbindelse med kommunereformen har ført til endringer. Nye pensjonskasser er etablert og noen er blitt avviklet.

Fjell kommunale pensjonskasse og Moss kommunale pensjonskasse er avviklet, og pensjonsordningene flyttet fra pensjons-

kassene til KLP per 01.01.20.

Akershus fylkeskommunale pensjonskasse og Buskerud fylkeskommunale pensjonskasse ble fusjonert 01.01.20 til Viken pensjonskasse. Pensjonskassen overtok også tidligere Østfold fylkes tjenstepensjonsordning i KLP. Fra 01.01.24 endret Viken pensjonskasse navn til Pensjonskassene for fylkene Akershus, Buskerud og Østfold.

5.3.2 INTERKOMMUNALE PENSJONSKASSER

Det er adgang til å etablere interkommunale pensjonskasser, jf. *forsvl.* § 2-2 annet ledd. En interkommunal pensjonskasse er en pensjonskasse for flere kommuner/fylkeskommuner.

Pensjonskontoret har tilsvarende tilsynsmyndighet overfor interkommunale pensjonskasser som for de kommunale og fylkeskommunale pensjonskassene.

Akershus interkommunale pensjonskasse er eneste pensjonskasse som har hatt konsesjon som interkommunal pensjonskasse. Det er per i dag ingen interkommunale pensjonskasser, men Viken pensjonskasse har opplyst at de vil søke Finanstilsynet om å endre konsesjon til interkommunal pensjonskasse med virkning fra 01.01.24 i tilknytning til splitting av Viken fylkeskommune i tre fylkeskommuner.

5.4 INTERESSEORGANISASJONER

5.4.1 FINANS NORGE

Finans Norge – er en interesse- og arbeidsgiverorganisasjon som representerer finansnæringen i Norge, herunder livsforsikringsforetak som tilbyr offentlig tjenstepensjon.

5.4.1.1 BRANSJEAVTALE – FLYTTING AV PENSJONSMIDLER

Finans Norge har utarbeidet *Avtale om overføring av kollektiv pensjonsforsikring mellom pensjonsinnretninger, der pensjons-*

leverandørene er blitt enige om en rekke praktiske forhold knyttet til flytting av kollektive tjenstepensjonskontrakter.

Et av vedleggene til nevnte avtale er *Flyttefil for offentlige ordninger*, også kalt *flyttefilen*. Leverandørene av kommunale tjenstepensjonsordninger har sluttet seg til bransjeavtalen, som detaljregulerer hvilke bestandsopplysninger som skal være med i flyttefilen.

Bransjeavtalen med vedlegg kan i sin helhet leses på Finans Norges nettsted:

<https://www.finansnorge.no/dokumenter/avtaler/flytting-av-privat-kollektiv-pensjon-og-offentlig-tjenstepensjon/>

5.4.1.2 BRANSJEAVTALE – AVTALE OM BEREGNET FOLKETRYGD I OFFENTLIG TJENSTEPENSJON

Finans Norge har vedtatt en avtale om beregnet folketrygd i offentlig tjenstepensjon. Avtalen trådte i kraft 01.01.20 og gjelder for KLP, Storebrand og Oslo pensjonsforsikring;

«Formål med avtalen er at leverandørene bør ha en mest mulig lik praksis i forhold til hvilke pensjonsbeløp som forsikres gjennom årlig premie og som er bestemmende for oppbygging av premiereserve før overgang til alderspensjon.

Avtalen benyttes ved all beregning av premier og premiereserver i offentlige tjenstepensjonsordninger fra og med 01.01.2020. Avtalen benyttes også ved tilbud/anbud i forbindelse med anbudsprosser og ved inngåelse av forsikringsavtaler for offentlige tjenstepensjonsordninger for avtaler som gjelder fra og med 01.01.2020.»

5.4.2 PENSJONSKASSEFORENINGEN

Pensjonskasseforeningen er en interesse-organisasjon for pensjonskassene. Pensjonskasseforeningen har følgende formål:

- Kompetansesenter for medlemmene
- Jobbe for rammebetingelser tilpasset pensjonskassenes virksomhet
- Synliggjøre pensjonskassene ved kontakt med myndigheter, interessegrupper og media
- Bidra til at pensjonskasseløsningen er den foretrukne løsningen for alle typer tjenestepensjoner

Disse formålene søkes oppnådd blant annet ved et aktivt samarbeid med alle *pensjons-innretninger* for private, kommunale, fylkeskommunale og statlige arbeidstakere samt med andre organisasjoner, foreninger og offentlig myndighet.

5.4.3 KONTAKTMØTER

Pensjonskontoret har jevnlig kontaktmøter med Finans Norge og Pensjonskasseforeningen.

5.5 PENSJONSRAÐGIVERE

En pensjonsrådgiver skal gi gode uavhengige analyser av spørsmål knyttet til pensjon. Dette bør gi *kommunen* et godt utgangspunkt for å danne seg en oppfatning, og eventuelt fatte beslutninger når det gjelder problemstillinger knyttet til pensjon.

5.5.1 KJØP AV RÅDGIVNINGSTJENESTER

Tjenestekjøp/kjøp av rådgivningsoppdrag fra private aktører er omfattet av anskaffelsesregelverket. Anskaffelsesregelverket må derfor følges når *kommunen* anskaffer og bruker slik rådgivning.

Kontraktens verdi avgjør hvilke deler av anskaffelsesregelverket som gjelder. Jo høyere kontraktsverdi, desto mer detaljerte regler gjelder. Det er fire «verditrinn» med tilhørende regelsett:

- (1) Anskaffelsesprosesser for små kontrakter, med verdi under 100 000 kroner eksklusiv merverdiavgift, er unntatt fra regelverket og kan derfor inngås som en helt vanlig avtale.
- (2) Anskaffelser som har en verdi som er høyere enn 100 000 kroner, men lavere enn den nasjonale terskelverdien, som per 01.12.23 er på 1 300 000 kroner, er regulert av anskaffelsesloven (LOA) og anskaffelsesforskriften (FOA) del I. De gjeldende terskelverdiene kan finnes i anskaffelsesforskriften § 5-1. Dette betyr at det ikke er fritt fram å henvende seg til en enkelt leverandør for å inngå kontrakt. Prosessen styres av de føringene som ligger i LOA og i FOA del I.

Dette innebærer for det første at oppdragsgiveren må følge de grunnleggende anskaffelsesrettslige prinsippene (særlig likebehandling, gjennomsiktighet og konkurranse), og skape konkurranse mellom konsulentene om å bli valgt til å gi konsulenttjenester til *kommunen*.

Tilstrekkelig konkurranse er oppnådd hvis 3-5 aktuelle aktører inngir tilbud i konkurransen. *Kommunen* må også oppbevare dokumentasjon, gi begrunnelse for viktige beslutninger, føre protokoll om vesentlige forhold, sørge for offentlighet og habilitet i gjennomføring av prosessen. Samtidig er det verdt å merke seg at det ikke gjelder plikt til å kunngjøre anskaffelsen på Doffin.

- (3) For kontrakter med konsulenter som estimeres til en verdi mellom 1 300 000 kroner og EØS terskelverdi, som er 2 200 000 kroner per 01.12.23, gjelder LOA og FOA del II. Dette innebærer at det er relativt detaljerte regler for gjennomføring av anskaffelsen, og at konkurransen alltid skal kunngjøres på Doffin, eventuelt også den europeiske databasen for anskaffelser (TED). De gjeldende terskelverdiene kan finnes i anskaffelsesforskriften § 5-3.
- (4) For kjøp over EØS-terskelverdi må LOA og FOA del III følges. Felles for FOA del II og del III er at det er relativt detaljerte regler for gjennomføring av prosessen, og at konkurransen alltid skal kunngjøres på Doffin og TED.

Anskaffelsens anslåtte verdi skal beregnes i henhold til FOA § 5-4. Det sentrale for *kommunen* som oppdragsgiver er å gjøre en reell og forsvarlig vurdering av hvilke kostnader kontrakten medfører i form av betaling, opsjoner, med videre til konsulenten. Av hensyn til etterprøvbarehet og muligheten for å dokumentere at det er gjort en saklig vurdering, bør beregningen av kontraktens

verdi, og de forhold som vektlegges i verdiberegningen, gjøres skriftlig.

Uansett hvilken verdi anskaffelsen har, er det viktig at det utarbeides en kontrakt med rådgiveren, slik at det er klart hvilke oppgaver rådgiveren skal ivareta og hvilke plikter hver av partene har.

5.5.2 RÅDGIVERE INNEN KOMMUNAL TJENESTEPENSJON

- A Halvorsen Consulting AS
- Aon Norway AS
- Arctic Insurance AS
- Gabler AS
- KLP Forsikringservice AS
- Mercer AS
- Howden Norway Bergen AS
- Pareto Forsikringsmegling AS
- Storebrand pensjonstjenester AS
- Söderberg & Partners Nord AS
- Waco Forsikringsmegling AS
- Willis Towers Watson AS

Oversikten er ikke uttømmende.

5.6 OVERSIKT OVER PENSJONSKASSENE I KS' TARIFFOMRÅDE

Navn / nettsted	Daglig leder / epostadresse
Arendal kommunale pensjonskasse <i>www.akpensjon.no</i>	Kjetil Korneliussen / post@akpensjon.no
Asker kommunale pensjonskasse <i>www.aker.kommune.no/for-ansatte/pensjonskassen/</i>	Knut Håkon Brox / kundesenter@aker.pk.klp.no
Bergen kommunale pensjonskasse <i>www.bergenkp.no</i>	Bjørn Roald Eknes / pensjonskassen@bergenkp.no
Bodø Pensjonskasse <i>www.bkpensjon.no</i>	Hans Petter Horsgaard / post@bkpensjon.no
Bærum kommunale pensjonskasse <i>www.bkp.no</i>	Jørn Jevne / post@bkp.no
Drammen kommunale pensjonskasse <i>www.dkp.no</i>	Eiler Helèn / post@dkp.no
Elverum kommunale pensjonskasse <i>www.elverumpensjon.no</i>	Trond Rønning / pensjon@elverum.kommune.no
Flekkefjord kommunale pensjonskasse <i>www.fk-pensjon.no</i>	Kurt Reimund Stordrange / pensjonskassen@flekkefjord.kommune.no
Halden kommunale pensjonskasse <i>www.hkpensjon.no</i>	Eivind Borring Hansen / post@hkpensjon.no
Harstad kommunale pensjonskasse <i>www.gabler.no/kunde/harstad-kommunale-pensjonskasse/</i>	Erling Høyer-Pettersen / harstad@gabler.no
Haugesund kommunale pensjonskasse <i>www.h-k-p.no</i>	Heidi Iren Sunde / pensjonskassen@h-k-p.no
Kristiansand kommunale pensjonskasse <i>www.kkpensjon.no</i>	Frode Renneflott Thorkildsen / post@kkpensjon.no

Navn / nettsted	Daglig leder / epostadresse
Lørenskog kommunale pensjonskasse <i>www.lkp.no</i>	Guri Horsfjord Lassen / lorenskog@gabler.no
Molde kommunale pensjonskasse <i>www.moldepensjon.no</i>	Lars Larsen-Lassabliere / Pensjon@moldepensjon.no
Pensjonskassen for fylkene Akershus, Buskerud og Østfold <i>www.pensjonskassenforfylkene.no</i>	Bjarne F. Refsnes / post@pensjonskassenforfylkene.no
Sandefjord kommunale pensjonskasse <i>https://sandefjordpensjon.no</i>	Irene Ormestad / pensjon@sandefjord.kommune.no
Sandnes kommunale pensjonskasse <i>www.s-k-p.no</i>	Terje Frafjord / pensjonskassen@sandnes.kommune.no
Skien pensjonskasse <i>www.skienpensjon.no</i>	Jarle Peder Helgason / post@skienpensjon.no
Trondheim kommunale pensjonskasse <i>www.tkp.no</i>	Hilde Aunvåg / post@tkp.no
Tromsø kommunale pensjonskasse <i>https://tromsopensjonskasse.no/</i>	Erling Høyer-Pettersen / pensjonskassen@tromso.kommune.no

6. ANSKAFFELSESREGELVERKET OG KOMMUNAL TJENESTEPENSJON

■ Anskaffelsesregelverket

- Lov om offentlige anskaffelser (LOA)
- Forskrift om offentlige anskaffelser (FOA)

■ Valgfrihet i løsning for kommunal tjenstepensjon

- Pensjonskasse
- Livsforsikringsforetak

■ Anskaffelsesprosessen

■ Kontrakten

■ Markedssituasjonen

■ Sammenslåing av kommuner

6.1 INNLEDNING

Dette kapittelet er revidert i 2020 av KS Advokatene og er igjen revidert av Arntzen de Besche Advokatfirma AS i 2023.

I dette kapittelet behandles kommuners innkjøp av tjenstepensjon i henhold til anskaffelsesregelverket. Pensjonsveilederens kapittel 6 gir ikke en uttømmende gjennomgang av anskaffelsesregelverket. Det er kun ment som en generell veiledning. Det må således gjøres konkrete vurderinger av anskaffelsesregelverkets rammer sett opp mot hver enkelt anskaffelse som skal gjennomføres.

Dette kapittelet gir en oversikt over hva som er vurdert som de mest sentrale temaer og problemstillinger ved anskaffelse av kommunal tjenstepensjon. For en mer utfyllende gjennomgang av anskaffelsesregelverket, vises det til Nærings- og fiskeridepartementets veileder til regelverket om offentlige anskaffelser:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/veileder-offentlige-anskaffelser/id2581234/>

I dette kapittel 6 omtales oppdragsgiver som *kommunen*. Med begrepet *kommunen* siktes det både til kommuner og fylkeskommuner.

6.2 ANSKAFFELSESREGELVERKETS ANVENDELSE PÅ KOMMUNAL PENSJON

Anskaffelsesregelverket består av lov om offentlige anskaffelser (anskaffelsesloven) og forskrift om offentlige anskaffelser (anskaffelsesforskriften). Både anskaffelsesloven og anskaffelsesforskriften bygger på EUs direktiver om offentlige anskaffelser, som

Norge er forpliktet til å følge gjennom EØS-avtalen. Nærings- og fiskeridepartementet har utarbeidet en veileder til anskaffelsesreglene, som er tilgjengelig på regjeringens nettsider, se lenken i punkt 6.1 over.

Formålet til anskaffelsesloven er nedfelt i § 1, og det framgår at:

«Loven skal fremme effektiv bruk av samfunnets ressurser. Den skal også bidra til at det offentlige opptrer med integritet, slik at allmennheten har tillit til at offentlige anskaffelser skjer på en samfunnstjenlig måte.»

Dette oppnås blant annet gjennom de grunnleggende prinsippene om konkurranse, likebehandling, forutberegnelighet, etterprøvbarehet og forholdsmessighet, jf. anskaffelsesloven § 4.

At kjøp av pensjonstjenester normalt er underlagt anskaffelsesregelverket følger både av praksis og av regelverket selv. Forutsatt at kommunen ønsker å kjøpe pensjonstjenester fra et annet rettssubjekt, eksempelvis et livsforsikringsforetak, vil valget av leverandør dermed måtte gjøres i henhold til prosedyrene som framgår av regelverket om offentlige anskaffelser. Offentlige oppdragsgivere er imidlertid ikke tvunget til å gå til eksterne

leverandører for å innhente pensjonstjenester, men kan også opprette en pensjonskasse og gjøre kjøp av pensjonstjenester fra denne gjennom såkalt egenregi, som er nærmere omtalt nedenfor.

6.3 VALGFRIHET I LØSNING FOR KOMMUNAL PENSJON –PENSJONSKASSE OG LIVSFORSIKRINGSFORETAK

6.3.1 INNLEDNING

Kommunen står fritt til å organisere sin virksomhet på den måten som er mest hensiktsmessig for å få løst sine oppgaver. Denne friheten gjelder også valg av løsning for hvordan *kommunen* skal dekke sitt behov for pensjonstjenester. Regelverket for offentlige anskaffelser legger imidlertid visse føringer og begrensninger på *kommunens* valg av løsning for pensjonstjenester.

En pensjonskasse er en egen juridisk person i form av en selveiende institusjon, atskilt fra foretak, kommune eller annen institusjon som har etablert pensjonskassen, se lov om finansforetak og finanskonsern (finansforetaksloven) § 7-2 tredje ledd og forsikringsvirksomhetsloven § 2-3. Pensjonskasser er unntatt fra stiftelsesloven, jf. stiftelsesloven av 2001 § 6 bokstav b. Tjenester knyttet til pensjonsordningen kan utføres av pensjonskassens egne ansatte, eller være satt bort til andre virksomheter som tilbyr å utføre slike oppgaver. Videre kan pensjonskassens virksomhet ikke drives uten konsesjon, jf. finansforetaksloven § 2-16.

Kommunale pensjonskasser er tradisjonelt opprettet for en enkelt kommune og eventuelt for selskaper og andre enheter som er eid av

eller har en nær tilknytning til kommunen. Loven åpner også for at en pensjonskasse kan yte tjenester til flere kommuner. Det følger av *forsikringsvirksomhetsloven* § 2-2 annet ledd at «*To eller flere kommuner kan avtale å ha sine pensjonsordninger i samme pensjonskasse (interkommunal pensjonskasse).*»

Basert på disse forutsetningene, vil *kommunen* kunne kjøpe pensjonstjenester fra en pensjonskasse dersom vilkårene for utvidet egenregi er oppfylt, se punkt 6.3.2 *Egenregi og utvidet egenregi*. *Kommunen* kan alternativt velge å kjøpe pensjonstjenester fra en ekstern leverandør (livsforsikringsforetak), se punkt 6.3.3 *Kjøp fra ekstern aktør (livsforsikringsforetak)*.

Det understrekes at kommunestyret bør være involvert i beslutningen av om det skal opprettes en pensjonskasse eller gjennomføres en anskaffelse fra eksterne leverandører. Grunnen er at det er kommunestyret som skal ta den endelige beslutningen om eventuell flytting av pensjonsordningen, og denne beslutningen bør ikke være styrt eller bundet opp av tidligere valg som kommunestyret ikke har vært involvert i.

6.3.2 EGENREGI OG UTVIDET EGENREGI

Det anskaffelsesrettslige utgangspunktet er at en offentlig oppdragsgiver står fritt til selv å velge om varer og tjenester skal leveres ved bruk av egne, interne, ressurser, eller om det skal gjennomføres en konkurranse om leveransen. En offentlig oppdragsgiver kan altså velge å utføre leveransen selv, i såkalt egenregi. Slik egenregi utgjør et unntak fra anskaffelsesregelverket. Rent formelt er unntaket en følge av at det ikke inngås en

gjensidig bebyrdende kontrakt mellom to selvstendige rettssubjekter dersom oppdragsgiver selv utfører oppgavene, og det foreligger derfor ingen kontrakt som må inngås etter prosedyrereglene i anskaffelsesregelverket.

Selv om det inngås en gjensidig bebyrdende kontrakt mellom oppdragsgiver og et annet rettssubjekt for utførelsen av oppgavene, kan det være en så sterk organisatorisk kobling mellom kontraktspartene at kontrakten anses tildelt i såkalt utvidet egenregi. I tillegg til egenregi, utgjør derfor utvidet egenregi et ytterligere unntak fra anskaffelsesregelverkets prosedyreregler.

En pensjonskasse er i henhold til *forsikringsvirksomhetsloven* § 2-1 «*[...] en selveid*

institusjon som nevnt i finansforetaksloven § 7-2 tredje ledd jf. § 2-16. », og etter finansforetaksloven § 7-2 tredje ledd er det et krav om rettslig adskillelse fra kommunen som har etablert pensjonskassen: «*En pensjonskasse skal stiftes og organiseres som en selveiende institusjon for å forvalte en eller flere kollektive pensjonsordninger som er etablert av foretak eller kommune som deltar i pensjonskassen [...]*». En pensjonskasse er dermed et annet rettssubjekt enn den enkelte kommune, og kjøp av tjenester fra en pensjonskasse er derfor en gjensidig bebyrdende kontrakt mellom to separate rettssubjekter.

Dermed er også hovedregelen at anskaffelsesregelverket kommer til anvendelse for kjøp av tjenester fra en pensjonskasse. Unntaket for

utvidet egenregi, etter anskaffelsesforskriften §§ 3-1 flg., vil imidlertid kunne komme til anvendelse i slike tilfeller, og gi grunnlag for å unnta anskaffelsen fra anskaffelsesregelverket. Se punkt 6.8 for en nærmere gjennomgang av vilkårene for utvidet egenregi i relasjon til interkommunale pensjonskasser.

6.3.3 KJØP FRA EKSTERN AKTØR (LIVSFORSKRINGSFORETAK)

Et alternativ til kommunal eller interkommunal pensjonskasse er at *kommunen* kjøper pensjonstjenester av en ekstern tjenesteleverandør, det vil si et livsforsikringsforetak. Livsforsikringsforetakene er underlagt lov om finansforetak og finanskonsern, og virksomheten krever konsesjon. En kommunes innkjøp av pensjonstjenester fra et livsforsikringsforetak er som hovedregel omfattet av anskaffelsesreglene som en tjenesteanskaffelse og underlagt de alminnelige reglene om gjennomføring av konkurranse om levering av tjenestene.

Det kan kort nevnes at det er en viss rettslig usikkerhet knyttet til om kontrakter om pensjonstjenester kan anses som en såkalt «særlig tjeneste» eller ikke. Konsekvensen dersom pensjonstjenester anses som en særlig tjeneste er at slike anskaffelser kan følge de mer fleksible reglene i anskaffelsesforskriften del II. Pensjonskontoret har i brev av 19.12.19 bedt Nærings- og fiskeridepartementet om avklaring av spørsmålet. Inntil departementet har uttalt seg om spørsmålet legges det til grunn at anskaffelser av pensjonstjenester over EØS-terskelverdi må følge de strengeste reglene i anskaffelsesforskriften del III.

6.4 ANBEFALINGER NÅR KOMMUNENS PENSJONSFORHOLD SKAL VURDERES

6.4.1 VÆR UTE I GOD TID

Skal *kommunen* velge å gjennomføre en offentlig anskaffelse, anbefales det å være tidlig ute og bruke god tid. En anskaffelsesprosess bør planlegges og gjennomføres godt innenfor de tidsrammer som følger av ulike regelverk.

SGS 2020 har regler om opphør og flytting. Reglene om oppsigelsesfrister i § 8-1 bokstav a og om drøftingsplikt med tillitsvalgte i § 8-2 må hensyntas i planleggingen av anskaffelsen. Se nærmere om dette i punkt 6.4.7.

I en gjennomføringsplan for anskaffelsen bør det foretas en beskrivelse av roller og ansvar. Ved å beskrive roller og ansvar i gjennomføring av anskaffelser i en virksomhet sikres nødvendig tverrfaglig involvering, og det legges til rette for økt kvalitet på gjennomføringen.

Kommunen må ta stilling til hvor det er mest hensiktsmessig at de ulike beslutningene forankres. Figuren under illustrerer hvilke beslutninger det er viktig å forankre politisk og hvilke oppgaver/beslutninger som bør overlates administrasjonen. Figuren er hentet fra en folder om politisk handlingsrom ved offentlige anskaffelser utarbeidet av KS Innkjøpsforum (KSI).

Nedenfor redegjøres det for momenter som er særlig viktig å være oppmerksom på når man skal vurdere pensjonsforholdene i *kommunen*.

- Vurdere etablering av pensjonsutvalg (det vil si en arbeidsgruppe)
- Kommunestyrets behandling
- Bistand fra Pensjonskontoret
- Bruk av forsikringsrådgiver
- Flytting – viktige momenter

6.4.2 PENSJONSUTVALG

Det er hensiktsmessig at man på et tidlig tidspunkt nedsetter et pensjonsutvalg/tverrfaglig anskaffelsesteam til å jobbe med pensjonsforholdene i *kommunen*. Et slikt utvalg kan gjerne settes ned et år før man eventuelt har planer om å gjennomføre en konkurranse om tjenestepensjon. Pensjonsutvalget bør være bredt sammensatt, med representanter både fra kommunestyret, kommunens administrasjon, samt tillitsvalgte. Et pensjonsutvalg kan da eksempelvis bestå av ordfører, rådmann/kommunedirektør, kommunalsjef, økonomi-, personal- og innkjøpsansvarlig og tillitsvalgte.

6.4.3 KOMMUNESTYRETS BEHANDLING

I SGS 2020 § 8-2 er det bestemt at det er kommunestyret som skal fatte «endelig avgjørelse»

når det gjelder flytting av en pensjonsavtale. Bestemmelsen i SGS 2020 følger opp de tilsvarende bestemmelsene i lov om kommuner og fylkeskommuner (kommuneloven) § 13-5 (pensjonsordning for ansatte) og § 8-7 (pensjonsordning for folkevalgte), som angir at det er kommunestyret som vedtar å opprette eller slutte seg til en pensjonsordning.

Det er imidlertid ikke et krav etter Hovedtariffavtalen, SGS 2020 eller kommuneloven, at kommunestyret skal delta i arbeidet med utarbeidelse av konkurransegrunnlaget. Dette er en oppgave som bør ligge til kompetent personell/utvalg i administrasjonen. Det er likevel intet i veien for at kommunestyret kan involveres i beslutninger om eksempelvis følgende forhold i forbindelse med en anskaffelsesprosess:

- Vedtak om å gjennomføre anbuds-konkurranse
- Fastsettelse av tildelingskriterier
- Vekting av tildelingskriteriene

Dersom kommunestyret involveres i arbeidet med å utarbeide konkurransegrunnlaget, er det viktig å være oppmerksom på at

kommunestyrets behandling forut for kunngjøring må skje for lukkede dører og at alle involverte har taushetsplikt. Dette for å sikre at ingen leverandører får informasjon fra konkurransegrunnlaget før dette kunngjøres på Doffin/TED. Dette gjelder også når kommunestyret drøfter fastsettelse av eksempelvis tildelingskriterier og vekting av disse.

Gjennomføring av en konkurranse etter anskaffelsesregelverket er en rettsliggjort prosess som er regulert av detaljerte prosedyreregler. Det er blant annet svært viktig at evalueringen av tilbudene skjer i henhold til de fastsatte tildelingskriterier og vektingen av disse. Dette er noe av bakgrunnen for at gjennomføringen av konkurransen, herunder evaluering av tilbudene og tildeling av kontrakt, bør foretas av personell/utvalg med spesialkompetanse på offentlige anskaffelser.

Det er viktig at kommunestyret ikke fraviker beslutningen om tildelingskriterier og vekting når det fattes endelig vedtak om flytting av

pensjonsavtale, jf. SGS 2020 § 8-2, men fastholder og bygger sitt vedtak på tildelingskriteriene og deres vekting. Slik reduseres muligheten for at kommunestyret kommer til en beslutning om tildeling som ikke er i samsvar med tildelingskriteriene og en konklusjon som ikke samsvarer med administrasjonens innstilling og/eller at konklusjonen mangler en tilstrekkelig saklig begrunnelse.

Dette var en av problemstillingene og hovedankepunktet i de to sakene som ble klaget inn for Klagenemnda for offentlige anskaffelser (KOFA) høsten 2006. I sak 2006/161 fant KOFA at kommunen hadde brutt anskaffelsesregelverkets krav til tildelingsevalueringen, fordi kontrakten ikke var tildelt på basis av en uttømmende evaluering av samtlige av tildelingskriteriene. Videre var forhold som administrasjonen hadde funnet grunn til å rangere tilbudene på grunnlag av, ikke vurdert.

I sak 2006/159 kom KOFA til at *kommunen* hadde brutt den daværende anskaffelseslovens krav til etterprøvbarehet og gjennom-

siktighet ved at kommunen ikke kunne dokumentere kommunestyrets evaluering av tildelingskriteriene, og hvorfor det fravek fra administrasjonens innstilling, samt at det ikke var gitt tilfredsstillende begrunnelse for kontraktstildelingen.

I sak 2009/20 fant KOFA at det ikke forelå tilstrekkelig begrunnelse. Klagenemnda fant her at vedtaket var i strid med kravene til etterprøvbarehet og gjennom­siktighet, jf. tidligere anskaffelsesloven § 5. Grunnen var at innklagede tildelte kontrakten til den som hadde innlevert det nest beste tilbudet, uten at det var redegjort for valget.

Som det framgår av disse avgjørelsene fra KOFA, er det viktig at *kommunen*, uavhengig av hvem som evaluerer internt, faktisk tildeler kontrakt til den leverandøren som har inngitt det beste tilbudet i konkurransen etter kriteriene i konkurransegrunnlaget. Noe annet vil være i strid med anskaffelsesregelverket; spesielt kravene til likebehandling og forutberegnelighet i anskaffelseslovens § 4. Kommunestyret må således ta hensyn til disse forholdene når det skal fatte endelig vedtak om flytting av pensjonsavtale.

6.4.4 BESLUTNING OM VALG AV LEVERANDØR

I SGS 2020 § 8-2 heter det i siste setning at «*Uttalelse fra tillitsvalgte som representerer de aktive arbeidstakere som er omfattet av pensjonsordningen, skal følge saken fram til endelig avgjørelse i kommunestyret/fylkestinget/styret.*». Bestemmelsen forstås slik at det er kommunestyret selv som må fatte den endelige beslutning om flytting. Endelig vedtak om flytting må fattes i kommunestyret senest

01.12, jf. SGS 2020 § 8-1 bokstav a.

De alminnelige bestemmelsene i kommuneloven om delegasjon av vedtaksmyndighet til formannskapet antas ikke å kunne gjøres gjeldende, fordi kommuneloven tillegger kommunestyret eksklusiv kompetanse til å beslutte innkjøp av pensjonstjenester fra et livsforsikringsforetak.

6.4.5 BISTAND FRA PENSJONSKONTORET

En av Pensjonskontorets oppgaver er å føre tilsyn med leverandørenes praktisering av gjeldende pensjonsbestemmelser nedfelt i SGS 2020. Dermed understrekes samtidig Pensjonskontorets nøytrale rolle overfor leverandørene.

Pensjonskontoret kan bidra med generell informasjon og veiledning om regelverk og praktiske forhold i forkant av og under anskaffelsesprosessen.

Som følge av Pensjonskontorets tilsynsrolle, kan kontoret ikke opptre som rådgiver i en tilbudsprosess.

6.4.6 BRUK AV PENSJONSRÅDGIVERE

De siste års anskaffelsesprosesser har vist at de fleste kommuner benytter rådgivere i forbindelsen med gjennomføring av anskaffelser av tjenestepensjon. Spørsmål om bruk av ekstern rådgiver vil være et naturlig tema for *kommunen* å ta stilling til. Anskaffelse av pensjonsrådgiver må skje i henhold til anskaffelsesreglene, se punkt 6.5.5 om de ulike prosedyrene i anskaffelsesforskriften.

6.4.7 FLYTTING – VIKTIGE MOMENTER

Kommunen bør gjøre seg kjent med rammer rundt en eventuell flytting av pensjonsordningen. Av viktige områder nevnes:

■ Drøftingsplikten i SGS 2020 § 8-2

Skifte av selskap/pensjonskasse skal drøftes med tillitsvalgte. Drøftingsplikten inntreffer tidligst mulig og senest før oppsigelse er vedtatt og levert dagens leverandør. Pensjonskontoret anbefaler at de tillitsvalgte tas med på drøfting før tildelingskriteriene og innbyrdes vektning av kriteriene vedtas. Uttalelsen fra tillitsvalgte skal følge saken fram til endelig avgjørelse.

■ Fristbestemmelsen i SGS 2020 § 8-1 bokstav a

Det følger av SGS 2020 at pensjonsavtaler kan flyttes ved kalenderårets slutt. Frist for å si opp avtale om tilslutning til en fellesordning (fristtelling) er tre måneder, det vil si at en oppsigelse må gis senest 30.09.

Endelig vedtak om flytting skal skje senest innen 01.12.

■ Oversikt over alle prosesser og flyttekostnader

Det bør utarbeides en oversikt over alle aktiviteter i en flytteprosess. Det bør klart framgå av oversikten hvilke oppgaver/ansvar som henholdsvis den fraflyttede og tilflyttede *pensjonsinnretningen* har. Videre bør det framgå av oversikten hvilke oppgaver/ansvar som *kommunen* selv og eventuell rådgiver har.

Pensjonsinnretningene bør kunne redegjøre for de ulike kostnadsarter (direkte og indirekte) som oppstår ved en eventuell flytting, og hvordan belastning finner sted.

■ Informasjon til ansatte og pensjonister

Informasjonsomfanget overfor ansatte og pensjonister bør kartlegges. Man bør se på tidsfrister, krav til innhold og form, samt hvem som er ansvarlig for hver aktivitet.

■ Håndtering av oppspart kapital

Eksisterende og/eller potensielle *pensjonsinnretninger* bør kunne redegjøre for behandling av oppspart kapital ved en eventuell flytting.

6.5 GJENNOMFØRING AV ANSKAFFELSE ETTER ANSKAFFESESREGELVERKET

I punkt 6.5 beskrives hovedelementene i anskaffelsesprosessen når det er besluttet å gjennomføre en konkurranse om tjenestepensjonsordningen. Gjennomgangen vil framheve de særlige problemstillinger en innkjøper av pensjonstjenester må være oppmerksom på. Det legges i det følgende til grunn at kontraktens verdi overstiger EØS-terskelverdi, og at anskaffelsesforskriften del III kommer til anvendelse.

6.5.1 SKJEMATISK OVERSIKT OVER ANSKAFFESESPROSESSEN

Anskaffelsesprosessen kan helt overordnet beskrives i følgende steg i en ett-stegs prosess – åpen anbudskonkurranse:

6.5.2 PLANLEGGING

Gjennomføringen av en konkurranse om valg av *pensjonsleverandør* krever betydelige ressurser. Det er derfor viktig at *kommunen* planlegger og gjør et grundig forarbeid før den beslutter å gjennomføre en konkurranse. Forarbeidet bør også omfatte en kartlegging av *kommunens* egen pensjonskompetanse og behov for ekstern bistand.

På dette stadiet i prosessen er det mulig å gjennomføre leverandørdialog med potensielle

markedsaktører for å etablere hvilke muligheter som eksisterer i markedet. Markedsdialog kan være et godt redskap i forberedelsen av en anskaffelse for å skape den mest effektive konkurransen og for å gi god behovsdekning for *kommunen*. *Kommunen* kan i leverandørdialogen gi informasjon til leverandørene om sine planer og behov. For å skape de beste forutsetningene for konkurransen, bør dialogen basere seg på hvordan leverandørene på en god måte kan løse kjernen i *kommunens* behov.

Risikoen med en markedsdialog er at *kommunen* ved utformingen av konkurransegrunnlaget baserer krav på opplysninger fra en enkelt leverandør, noe som vil kunne gi leverandøren en fordel i den etterfølgende konkurransen. En annen utfordring er at en leverandør gjennom dialogen får tilgang til mer informasjon om anskaffelsen og kommunens behov enn andre leverandører. Denne informasjonsfordelen kan utnyttes av leverandøren ved tilbudsutformingen, både tidsmessig og materielt. For at en markedsdialog skal være lovlig, må den derfor gjennomføres på en måte som ikke har en konkurransevridende effekt eller fører til brudd på prinsippet om likebehandling.

Kommunen bør sørge for at all dialog dokumenteres i form av skriftlige notater og/eller møtereferater. En markedsdialog kan for eksempel gjennomføres som et markeds-møte hvor det sendes ut en åpen invitasjon til samtlige leverandører i markedet og hvor møtereferat publiseres i etterkant. Det er ikke ulovlig å ha én til én dialog med markedsaktører, men det vil da være mer krevende for *kommunen* å sikre at det ikke skjer brudd på likebehandlingsprinsippet, enn der det

gjennomføres markedsmøter hvor det er adgang for alle. Dette vil særlig kunne være tilfellet der dialogen har et uformelt preg og strekker seg over en lengre tidsperiode.

Dersom *kommunen* ønsker å utforme konkurransegrunnlaget basert på innspill fra en leverandør, uavhengig av hvordan og når dette innspillet framkommer, skal *kommunen* treffe egnede tiltak for å sikre at leverandøren ikke får en urimelig konkurransefordel dersom han deltar i konkurransen. Det samme gjelder dersom leverandøren har vært involvert i planleggingen av konkurransen på en annen måte.

Anskaffelsesforskriften § 12-2 har regler om hvilke tiltak som må gjennomføres nettopp for å sikre at leverandøren ikke får en urimelig konkurransefordel dersom han deltar i konkurransen, og som skal sikre at leverandøren

ikke får slike fordeler at leverandøren må avvises fra den senere konkurransen. Et slikt tiltak kan for eksempel være å fastsette en tilstrekkelig frist for mottak av tilbud for å utjevne eventuelle fordeler, eller å sørge for at alle de andre leverandørene som deltar i konkurransen mottar de samme relevante opplysningene som er utvekslet i dialogen med leverandøren (e).

Dersom det ikke er mulig for *kommunen* å treffe egnede tiltak for å utjevne en leverandørs urimelige konkurransefordel, kan det foreligge plikt til å avvise den aktuelle leverandøren fra konkurransen, se anskaffelsesforskriften § 24-2 (1) d). For leverandøren avvises, skal *kommunen* gi ham en mulighet til å sannsynliggjøre at deltakelsen i forberedelsen av konkurransen ikke vil medføre konkurransevridning.

6.5.3 BESLUTNING OM ANSKAFFELSESPROSESS

Fristen for å si opp pensjonsavtalen er 30.09, jf. SGS 2020 § 8-1. I tillegg har anskaffelsesforskriften kapittel 20 bestemmelser om minimumsfrister for gjennomføring av konkurransen. Dersom en konkurranse gjennomføres i forbindelse med ferieavvikling eller lignende, bør dette hensyntas når fristene i konkurransen fastsettes.

Beslutning om å gjennomføre en anskaffelsesprosess bør tas senest i mars måned, med utlysning i Doffin- og TED-databasen senest i slutten av juni måned.

6.5.4 GRUNNLEGGENDE PRINSIPPER

De grunnleggende anskaffelsesrettslige prinsippene følger av anskaffelsesloven § 4, og er konkurranse, likebehandling, forutberegnelighet, etterprøvbarehet og forholdsmessighet.

Prinsippene er viktige i den forstand at de danner grunnlaget for utforming av regelverket, og er retningsgivende for tolkningen av regelverket. Disse prinsippene kan også danne selvstendig grunnlag for regler utover de som framgår direkte av anskaffelsesloven og -forskriften.

Manglende overholdelse av de grunnleggende prinsippene i anskaffelsesloven § 4 vil representere et brudd på anskaffelsesregelverket på lik linje med manglende overholdelse av konkrete prosedyreregler i anskaffelsesforskriften. De grunnleggende prinsippene i anskaffelsesloven § 4 vil kort bli redegjort for nedenfor.

6.5.4.1 KRAV TIL LIKEBEHANDLING

Et av formålene med regelverket er å sikre effektiv konkurranse. Dette oppnås ved å sikre at leverandørene konkurrerer på like fot gjennom forutberegnelige vilkår og gjennomgående likebehandling av leverandørene. *Kommunen* er forpliktet til å sikre at leverandørene av pensjonstjenester likebehandles gjennom hele anskaffelsesprosessen, det vil si både ved kontakt med leverandørene, utforming av konkurransegrunnlaget, kvalifisering av leverandører og tildeling av oppdraget. I alle steg av prosessen bør det derfor vurderes om en beslutning vil være forenelig med kravet til at alle leverandørene likebehandles.

6.5.4.2 KRAV TIL FORUTBEREGNELIGHET

Kravet til forutberegnelighet innebærer at leverandørene, før de inngir tilbudene, skal vite hvilke regler og forutsetninger som gjelder for konkurransen, hvilke krav som stilles til dem for å delta i konkurransen, hvilke elementer som vil bli vektlagt når oppdragsgiver skal utpeke vinneren av konkurransen med videre. Informasjonen i anskaffelsesdokumentene, herunder i kunngjøringen og i konkurransegrunnlaget, er styrende. På denne måten kan leverandørene også kontrollere om forutsetningene faktisk er overholdt, i samsvar med hensynet til etterprøvbarehet.

I forlengelsen av kravet til forutberegnelighet ligger et klarhetskrav, som innebærer at konkurransegrunnlaget skal være klart, presist og utvetydig formulert, slik at det er mulig for alle «rimelig opplyste og normalt aktsomme leverandører» å forstå vilkårenes rekkevidde

nøyaktig, og på samme måte. Informasjonen i konkurransegrunnlaget skal være tilstrekkelig presis til å sette leverandørene i stand til å vurdere hvorvidt de ønsker å delta i konkurransen og til å utarbeide et konkurransedyktig tilbud.

Et klart og utvetydig konkurransegrunnlag vil bidra til at oppdragsgiveren får tilbud som svarer til det behovet som er bakgrunnen for anskaffelsen.

Det skal legges til grunn en objektiv fortolkning når innholdet i konkurransegrunnlaget skal fastlegges. Det er derfor ikke avgjørende hva oppdragsgiveren selv har ment med ordlyden i konkurransegrunnlaget, dersom det er noe annet som følger av en naturlig forståelse av denne. Konkurransegrunnlagets innhold skal fortolkes ut fra perspektivet til potensielle leverandører, siden formålet med anskaffelsesprosedyrene nettopp er å sikre potensielle leverandørers mulighet til å konkurrere om offentlige kontrakter som er av interesse for dem.

Det framkommer av forskriften at det er oppdragsgiveren som har risikoen for uklarheter i konkurransegrunnlaget. Et uklart konkurransegrunnlag kan være i strid med det grunnleggende kravet til forutberegnelighet og kan medføre avlysningsplikt.

6.5.4.3 KRAV TIL ETTERPRØVBARHET

Kravet til etterprøvbarhet innebærer at *kommunen* skal sikre dokumentasjon for anskaffelsesprosessen og innebærer at *kommunens* vurderinger, beslutninger, referater fra møter med videre bør nedtegnes. Dokumentasjonen må være klar, entydig og

utfyllende. Dette skal bidra til leverandørenes rettssikkerhet ved at hver enkelt kan ettergå de vurderinger som er gjort og beslutninger som er tatt, for å kontrollere at regelverket er overholdt. God dokumentasjon er generelt tvisteforebyggende, fordi leverandørene enklere kan gis informasjon om de beslutninger som er tatt underveis i prosessen.

6.5.4.4 FORHOLDMESSIGHET

Kravet til forholdsmessighet gir seg blant annet uttrykk i at det må være proporsjonalitet mellom de krav som stilles til leverandørene og tjenesteytelsens art. Hensikten med kravet til forholdsmessighet er å unngå at det stilles krav til leverandørene som ikke står i sammenheng med eller i forhold til det som skal leveres, med den følge at leverandører som ellers kunne levert pensjonstjenesten, ekskluderes. Det skal altså ikke stilles strengere krav enn nødvendig.

6.5.5 DE ULIKE PROSEDYRENE

Anskaffelsesregelverket regulerer hvilke anskaffelsesprosedyrer *kommunen* kan benytte ved anskaffelser av pensjonstjenester, og valgmulighetene blant de skisserte prosedyrene er blant annet avhengig av kontraktens verdi og omstendigheter knyttet til den konkrete anskaffelsen. Ved selve valget, vil *kommunen* også måtte vurdere hvilken prosedyre som anses som den strategisk beste.

For anskaffelser som verdimessig omfattes av anskaffelsesforskriften del II, vil oppdragsgiver stå fritt når det gjelder valget mellom åpen tilbudskonkurranse og begrenset tilbudskonkurranse. I begge tilfeller kan

oppdragsgiver velge å gå i dialog med leverandørene etter tilbudsfristens utløp. Dialogen kan for eksempel omfatte avklaringer og/eller forhandlinger med leverandørene.

Som nevnt innledningsvis i punkt 6.5 forutsettes det at forskriftens del III kommer til anvendelse, det vil si at anslått verdi overstiger EØS-terskelverdi på MNOK 2,2 ekskl. mva. Vi går derfor ikke nærmere inn på gjennomføringen av en anskaffelse med anslått verdi under EØS-terskelverdi.

Ytterligere veiledning om gjennomføring av

tilbudskonkurranse etter del II er å finne i departementets veileder kapittel 12.1 www.regjeringen.no/no/dokumenter/veileder-offentlige-anskaffelser/id2581234/

Når det gjelder pensjonstjenester hvor kontraktens verdi overstiger EØS terskelverdi, kommer som tidligere nevnt anskaffelsesforskriften del III til anvendelse. De ulike anskaffelsesprosedyrene i anskaffelsesforskriften del III omfatter følgende alternativer:

■ Åpen anbudskonkurranse:

Alle interesserte leverandører kan gi tilbud. Oppdragsgiver skal evaluere samtlige tilbud som ikke blir avvist. Det er ikke tillatt å endre tilbudene eller forsøke å endre tilbudene gjennom forhandlinger i en åpen anbudskonkurranse, jf. anskaffelsesforskriften § 23-6. Det gjelder altså et forhandlingsforbud. Se imidlertid nærmere om adgangen til å *avklare* innholdet i tilbudene i punkt 6.5.16.

■ Begrenset anbudskonkurranse:

Alle interesserte leverandører kan levere forespørsel om å delta i konkurransen. Bare de leverandørene som blir invitert av oppdragsgiver, kan gi tilbud. Det er ikke tillatt å endre tilbudene eller forsøke å endre tilbudene gjennom forhandlinger, jf. anskaffelsesforskriften § 23-6 andre ledd. Det gjelder altså et forhandlingsforbud. Se imidlertid nærmere om adgangen til å *avklare* innholdet i tilbudene i punkt 6.5.16.

På nærmere vilkår, er det også et alternativ etter anskaffelsesforskriften del III å benytte seg av prosedyren konkurranse med forhandling:

■ Konkurrans med forhandling:

Oppdragsgivere kan i noen tilfeller (som nærmere beskrevet nedenfor) benytte prosedyren konkurranse med forhandling etter forutgående kunngjøring.

Når en konkurranse med forhandling igangsettes, skal oppdragsgiver kunngjøre en invitasjon til å delta i konkurransen sammen med konkurransegrunnlaget. Dette innebærer at konkurransen gjennomføres i to trinn, og innledes med en kvalifiseringsfase. Alle interesserte leverandører kan levere forespørsel om å delta i konkurransen, men bare de leverandørene som oppfyller oppdragsgiverens kvalifikasjonskrav kan inviteres til å levere tilbud. Oppdragsgiveren kan også sette en grense for hvor mange leverandører som blir invitert til å gi tilbud.

Oppdragsgiveren kan velge å gjennomføre forhandlingene i flere faser, samt redusere antall tilbud som er med i forhandlingene i hver fase. Den første reduksjonen av tilbudene det skal forhandles om, kan skje før forhandlingene starter. Reduksjonen av tilbud skal skje på grunnlag av tildelingskriteriene.

Dersom det planlegges å gjennomføre forhandlingene på denne måten, må man opplyse om dette i kunngjøringen. Dersom oppdragsgiver planlegger å redusere antall tilbud før forhandlingene starter opp, må dette opplyses om i kunngjøringen eller konkurransegrunnlaget. I den siste fasen skal det være igjen nok leverandører til å sikre reell konkurranse.

Oppdragsgiver kan forhandle med leverandørene om alle sider ved tilbudet, jf. anskaffelsesforskriften § 23-7. Hva gjelder vesentlige avvik eller forbehold i det opprinnelige tilbudet fra en leverandør, har det tidligere vært relativt klart at slike tilbud skulle avvises, og at oppdragsgiveren ikke kunne forhandle bort slike avvik eller forbehold. Nyere praksis, herunder lagmannsrettens avgjørelse LB-2022-60123 og KOFA-sak 2021/2139, åpner imidlertid for at det til en viss grad er mulig å forhandle bort vesentlige avvik eller forbehold i leverandørens opprinnelige tilbud. Det er imidlertid fortsatt rettslig usikkerhet når det gjelder hvor vid adgangen er til å forhandle bort vesentlige avvik og forbehold. Det anbefales å søke juridisk bistand dersom en slik problemstilling oppstår i forbindelse med en anskaffelse.

I løpet av forhandlingsfasen settes det en ny tilbudsfrist for reviderte- eller endelige tilbud. Forhandlingene kan være både skriftlige og muntlige. Oppdragsgiver kan for eksempel velge å kun sende ut en e-post til leverandørene med en overordnet vurdering av tilbudene, hvor styrker og svakheter påpekes, sammen med en frist for innsending av revidert tilbud.

Merk at det er et krav i anskaffelsesforskriften § 23-7 (4) om at oppdragsgiver må sette en felles frist for å inngi endelige tilbud. De endelige tilbudene skal evalueres ut fra de oppgitte krav og kriterier i konkurransegrunnlaget. Det er ikke anledning til å forhandle ytterligere om disse endelige tilbudene, med unntak av å foreta avklaringer etter anskaffelsesforskriften § 23-5.

6.5.6 VALG AV PROSEDYREFORM – KONTRAKT OVER EØS TERSKELVERDI

Anskaffelsesregelverket legger begrensninger på hvilken prosedyreform som kan velges. Dette gjelder for anskaffelser hvor kontrakten overstiger EØS terskelverdiene og som dermed er regulert av EUs direktiv 2014/24 om offentlige anskaffelser, implementert gjennom anskaffelsesforskriften del III.

Oppdragsgiver kan fritt velge mellom åpen eller begrenset anbudskonkurranse. Dersom oppdragsgiver ønsker å benytte seg av forhandlet prosedyre for å få et handlingsrom til å forhandle om alle sider av tilbudet, utover hva som følger av avklaringsadgangen i anskaffelsesforskriften § 23-5, må vilkårene i anskaffelsesforskriften § 13-2 være oppfylte. Forhandlet prosedyre er en unntaksregel, og

det må for hver enkelt anskaffelse foretas en konkret vurdering om denne formen for konkurranse kan benyttes. Unntaket som er mest aktuelt å benytte for anskaffelse av pensjonstjenester er anskaffelsesforskriften § 13-2 c, som sier at konkurranse med forhandling kan benyttes når «*anskaffelsens karakter, kompleksitet, rettslige eller finansielle sammensetning eller tilknyttede risiko gjør det nødvendig å forhandle;*».

Når det gjelder anskaffelsesforskriften § 13-2 c uttales det i forarbeidene at man antar at «*vilkårene vil omfatte de aller fleste anskaffelser der oppdragsgiver vil ha et legitimt behov for å gjennomføre forhandlinger, det vil si hvor forhandlinger er nødvendig for å sikre at oppdragsgivers behov blir oppfylt*». Samtidig framgår det at prosedyren «konkurranse med forhandling» ikke kan benyttes ved anskaffelser av standardtjenester som er generelt tilgjengelige på markedet og tilbys av mange ulike leverandører.

Konkurranse med forhandling forutsetter at *kommunen* kan oppgi en legitim begrunnelse, knyttet til ett av vilkårene nevnt i § 13-2 c, som viser at forhandling er nødvendig for at *kommunens* behov for pensjonstjenester skal dekkes. Begrunnelsen bør dokumenteres og nedtegnes av hensyn til etterprøvbarehet, og etter anskaffelsesforskriften § 25-5 (2) plikter *kommunen* å innta begrunnelsen i anskaffelsesprotokollen.

Dersom *kommunen* ønsker å bruke konkurranse med forhandling for å kjøpe pensjonstjenester, kan dette ikke begrunnes med at det er enklere, gir mer konkurranse, eller lignende. Det må pekes på konkrete forhold som gjør forhandling nødvendig for at behovet for

pensjonstjenester skal oppfylles.

Dersom oppdragsgiver mener at vilkårene for å bruke forhandlet prosedyre er oppfylt, anbefaler vi at oppdragsgiver utarbeider en skriftlig vurdering som begrunner hvorfor vilkårene for å bruke forhandlet prosedyre er oppfylt. Det er flere eksempler i KOFA-praksis der nemnda konstaterer at vilkårene for å bruke forhandlet prosedyre ikke anses oppfylt, fordi oppdragsgiver ikke på en tilfredsstillende måte har dokumentert at vilkårene var oppfylt.

Dersom oppdragsgiver etter en konkret vurdering finner at vilkårene for bruk av forhandlet prosedyre er oppfylt, må konkurransen gjennomføres i overensstemmelse med de regler som følger av anskaffelsesforskriften §§ 23-7, 23-10 og eventuelt 23-11.

For nærmere veiledning om gjennomføringen av en konkurranse med forhandlinger vises det til departementets veileder punkt 34.4.7 og veileder på anskaffelser.no: <https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/veileder-offentlige-anskaffelser/id2581234/>

6.5.7 ANSKAFFELSESDOKUMENTENE

Anskaffelsesdokumentene omfatter kunngjøringen, konkurransegrunnlaget og det europeiske egenerklæringsskjemaet. Dette danner grunnlaget og rammeverket for konkurransen. Kravet til elektronisk konkurransegjennomføring innebærer at oppdragsgiver skal gi gratis, direkte og ubegrenset elektronisk tilgang til konkurransegrunnlaget, jf. anskaffelsesforskriften § 14-3.

6.5.8 KONKURRANSEGRUNNLAGETS INNHOLD

Konkurransegrunnlaget består av alle dokumenter, unntatt kunngjøringen og det europeiske egenerklæringsskjemaet, som oppdragsgiveren utformer eller henviser til for å beskrive eller fastlegge elementene i anskaffelsen eller konkurransen, inkludert dokumenter som beskriver hva som skal anskaffes, kontraktsvilkårene og hvordan oppdragsgiveren skal gjennomføre konkurransen, kvalifikasjonsgrunnlag og eventuelle supplerende dokumenter og tilleggsopplysninger.

De nærmere kravene til innholdet i konkurransegrunnlaget framgår av anskaffelsesforskriften § 14-1. Kontraktsvilkårene skal være en del av konkurransegrunnlaget eller kunngjøringen, slik at det er full åpenhet om hvilke kontraktsbestemmelser som gjelder. Videre er det krav om at konkurransegrunnlaget skal være tilgjengelig fra den dagen oppdragsgiver kunngjør konkurransen.

Det er *kommunen* som oppdragsgiver som har risikoen for uklarheter i konkurransegrunnlaget, jf. § 14-1 siste ledd, og det er snevre rammer for endringer etter kunngjøringstidspunktet. Grundighet og gode kontrollrutiner i utarbeidelsen av dokumentene er derfor viktig. *Kommunen* må derfor være nøye med å kontrollere at teksten er klar, utvetydig og gir den informasjonen som er nødvendig for leverandørene.

Opplysningene i konkurransegrunnlaget skal være tilstrekkelig presise til at leverandører av pensjonstjenester kan vurdere anskaffelsens karakter og omfang og vurdere om det er

ønskelig å delta i konkurransen. Konkurransegrunnlaget skal inneholde all vesentlig informasjon for deltakelse i og gjennomføring av konkurransen, herunder blant annet kravspesifikasjoner, absolutte krav som alle leverandører må oppfylle, kontraktsvilkårene for tjenesten, anskaffelsesprosedyren, frister, kvalifikasjonskrav og utvelgelseskriterier, samt tildelingskriterier med vektning av disse.

6.5.9 KUNNGJØRINGSPLIKTEN

Kunngjøringsplikten følger av anskaffelsesforskriften § 21-2. Denne plikten er grunnleggende, og brudd på kunngjøringsplikten innebærer at kontraktsinngåelse vil være en ulovlig direkteanskaffelse som kan medføre illeggelse av overtredelsesgebyr, samt at kontrakten kan bli kjent «uten virkning» eller avkortes.

Framgangsmåten ved kunngjøringer beskrives i anskaffelsesforskriften kapittel 21. Kunngjøringen publiseres i Doffin. Forutsatt at det er anskaffelsesforskriften del III som benyttes, skal den også publiseres i den Europeiske databasen for kunngjøringer, TED.

Dette besørges av operatøren av Doffin, jf. anskaffelsesforskriften § 21-1 (1). Av hensyn til likebehandling er det som hovedregel ikke adgang til annen nasjonal kunngjøring før den dagen konkurransen publiseres i TED, jf. anskaffelsesforskriften § 21-1(5).

6.5.10 TILBUDSFRISTER

Når *kommunen* skal sette frist for inngivelse av tilbud og mottak av forespørsler om å delta i konkurransen, må det tas hensyn til kontraktens kompleksitet og tiden det tar for leverandørene å utarbeide forespørsler og tilbud. Det er ikke tillatt å sette frister som er kortere enn minimumsfristene som følger av anskaffelsesforskriften kapittel 20. *Kommunen* må derimot sette lengre frister der dette anses nødvendig for å gi leverandørene tilstrekkelig tid.

I åpen anbudskonkurranse er hovedregelen at fristen for mottak av tilbud skal være minst 30 dager regnet fra den dagen den alminnelige kunngjøringen sendes til TED-databasen, jf. anskaffelsesforskriften § 20-2 (1). Det er imidlertid flere unntak fra dette, både som stiller krav til lengre tid og åpner for kortere tidsfrister. Dette gjelder særlig der det er publisert en veiledende kunngjøring, som gir anledning til kortere frist.

Beregning av tilbudsfristen tar utgangspunkt i den dagen den alminnelige kunngjøringen sendes til TED-databasen, jf. anskaffelsesforskriften kapittel 20.

6.5.11 KVALIFIKASJONSKRAVENE

Kvalifikasjonskrav er de krav *kommunen* kan stille til leverandørene, og som skal sikre at

leverandøren er egnet og kvalifisert til å utføre pensjonstjenestene. Kravene som stilles må ha tilknytning til, og stå i forhold til, den tjenesten som etterspørres.

Det er viktig at *kommunen* skiller mellom kvalifikasjonskrav og krav (minstekrav og/eller evalueringskrav) som det kun er adgang til å oppstille i konkurransegrunnlagets kravspesifikasjon og/eller kontraktsvilkår.

Hvilke kvalifikasjonskrav *kommunen* har adgang til å stille, eksempelvis til faglige kvalifikasjoner, og leverandørens finansielle og økonomiske kapasitet, følger av anskaffelsesforskriften kapittel 16. Der angis også hvilken type dokumentasjon som *kommunen* har adgang til å kreve for å dokumentere oppfyllelse av de materielle kvalifikasjonskravene. Merk at dokumentasjonskrav for leverandørenes tekniske og faglige kvalifikasjoner er uttømmende regulert i § 16-6. Oppdragsgiver har dermed ikke mulighet til å stille et materielt kvalifikasjonskrav som ikke kan dokumenteres gjennom

dokumentasjonskravene som er angitt i denne bestemmelsen.

Manglende oppfyllelse av kvalifikasjonskrav skal medføre avvisning, jf. anskaffelsesforskriften § 24-2. Merk at manglende oppfyllelse av selve *dokumentasjonskravet* ikke nødvendigvis vil medføre en avvisningsplikt, og at det i mange tilfeller er en adgang for oppdragsgiver til å avklare og be om ettersending av dokumentasjon knyttet til kvalifikasjonskravene.

Kvalifikasjonskravene må utformes slik at de grunnleggende kravene i anskaffelsesloven § 4 oppfylles, herunder særlig kravet om forutberegnelighet, slik at leverandørene kan forstå innholdet i de kvalifikasjonskrav som stilles. I KOFA-sak 2016/146 hadde innklagede stilt som kvalifikasjonskrav at leverandørene hadde «erfaring fra arbeid av samme art». Klager hadde blitt avvist, da de hadde erfaring med arbeid av samme art, men ikke erfaring fra en spesifikk metode. KOFA fant at det i kravet «erfaring fra arbeid av samme art» ikke var stilt et krav om erfaring fra en spesifikk metode. Avvisningen var dermed ulovlig.

6.5.12 BRUK AV EGNERKLÆRINGSSKJEMA (ESPD)

Leverandørene skal i konkurranser etter forskriftens del III gi foreløpig bevis for sine kvalifikasjoner gjennom et egenerklærings-skjema (forkortet: «ESPD»). Dette er fastsatt på europeisk nivå, og har til formål å forenkle prosessen når det gjelder dokumentasjon for og vurdering av kvalifikasjoner.

Skjemaet er relativt omfattende, og innebærer at leverandøren bekrefter at kvalifikasjons-

kravene er oppfylt og at det ikke foreligger andre grunner til avvisning. Skjemaet skal også inneholde eventuell annen informasjon som *kommunen* har bedt om, jf. anskaffelsesforskriften § 17-1.

Egenerklæringsskjemaet skal fungere som foreløpig bevis for oppfyllelse av kvalifikasjonskrav. Den praktiske konsekvensen av dette er at oppdragsgiver i åpen anbudskonkurranse kan 1) velge å utsette kvalifikasjonsvurderingen til etter tildelingsevalueringen, jf. anskaffelsesforskriften § 23-1 andre ledd, og 2) velge å innhente støttedokumentasjon for oppfyllelse av kvalifikasjonskravene kun for den leverandøren som vinner konkurransen. *Kommunen* vil altså kunne ferdigstille tildelingsevaluering og deretter ta kontakt med leverandøren som er innstilt som nummer én i konkurransen for å få støttedokumentasjon for oppfyllelse av kvalifikasjonskravene.

Det er ikke adgang til fullt ut å bygge på egenerklæringens innhold, og støttedokumentasjon må innhentes for valgte leverandør, jf. anskaffelsesforskriften § 17-1 (5). Viser det seg at informasjonen i egenerklæringsskjemaet ikke stemmer overens med dokumentasjonen, må avvisning etter anskaffelsesforskriften § 24-2 vurderes.

Vær oppmerksom på at det er adgang til å be om supplerende dokumentasjon eller ettersending av manglende dokumentasjon etter anskaffelsesforskriften § 23-5. Bestemmelsen fastsetter at oppdragsgiveren skriftlig kan be leverandørene om å ettersende, supplere, avklare eller utfylle mottatte opplysninger og dokumentasjon innen en kort tilleggsfrist. Dette gjelder

dersom opplysningene eller dokumentasjonen synes å inneholde feil eller uklarheter eller dersom bestemte opplysninger eller dokumenter mangler.

I KOFA-sak 2017/95 behandlet nemnda spørsmålet om ettersending av ESPD-skjema er lovlig, jf. anskaffelsesforskriften § 23-5. Klager hadde ikke vedlagt ESPD-skjema i tilbudet, og ble avvist, selv om ESPD-skjema ble ettersendt. Innklagede mente ettersending av ESPD-skjemaet ville være i strid med anskaffelsesforskriften § 23-5, ettersom slik ettersending ville forbedre klagers tilbud. KOFA fant at klagers kvalifikasjoner var objektivt konstaterbare på tidspunktet for tilbudsinngivelse, og at ettersending av ESPD-skjemaet derfor ikke var en forbedring. Ettersending av ESPD-skjema var lovlig, og innklagede hadde derfor ulovlig omgjort tildelingen og avvist klager.

Selv om egenerklæringsskjemaet fungerer som foreløpig bevis, kan kommunen på ethvert tidspunkt i anskaffelsen be om at støttedokumentasjonen oversendes, også før tildelingsevalueringen er gjort, jf. anskaffelsesforskriften § 17-1 (3). Dette vil for eksempel være helt nødvendig i anskaffelser som gjennomføres i to trinn med en prekvalifisering i første trinn.

6.5.13 TILDELINGSKRITERIER OG TILBUDSEVALUERING

I tildelingsfasen skal tilbudene evalueres og sammenliknes med utgangspunkt i de forhåndsfastsatte/tilkjennegitte tildelingskriterier. Anskaffelsesforskriften § 18-1 fastsetter rammen for hvilke tildelingskriterier *kommunen* kan benytte.

Sentrale begreper:

TILDELINGSKRITERIER

Tildelingskriterier er konkurranselementer som avgjør hvem av de kvalifiserte tilbydere som har det økonomisk mest fordelaktige tilbudet. Eksempler på kriterier er livssyklus kostnader, pris, kvalitet, teknisk verdi, estetiske og funksjonsmessige egenskaper, miljøegenskaper, servicebetingelser, kompetanse, teknisk bistand, leveringstid, responstid, ferdigstillelse.

EVALUERINGSMODELL

Beregningsmåte som benyttes ved poengsettingen av de ulike tildelingskriteriene og konsolideringen av de ulike poengene til en samlet evaluering.

I tildelingsevalueringen avgjør *kommunen* hvilket av de innkomne tilbudene som er best, basert på en vurdering av de oppsatte tildelingskriteriene.

Kommunen må som hovedregel velge tilbud på grunnlag av det beste forholdet mellom pris eller kostnad og kvalitet. Den 01.01.24 trådte en endring av anskaffelsesforskriften i kraft, hvor det kreves at klima- og miljøhensyn skal vektes i tildelingskriteriene, med minimum 30 prosent. Det vil si at andre tildelingskriterier samlet ikke kan veie mer enn 70 prosent ved evalueringen av tilbudene, og at det som hovedregel ikke lenger er adgang til kun å vektlegge laveste pris eller laveste kostnad.

Dersom det er klart at det gir en bedre klima- og miljøeffekt kan det, i stedet for et tildelingskriterium knyttet til klima- og

UNDERKRITERIER

Nærmere angivelse av egenskaper eller sider ved hvert enkelt tildelingskriterium.

VEKTING

Angivelse av forholdsmessigheten mellom ulike tildelingskriterier som oppdragsgiver har valgt å bruke ved anskaffelsen.

miljøhensyn, oppstilles klima- og miljøkrav i kravspesifikasjonen. I disse tilfellene er det også mulig å benytte laveste pris, eller laveste kostnad, som eneste tildelingskriterium.

Der hovedregelen om tildelingskriterium som ivaretar klima- og miljøhensyn kommer til anvendelse, er det ikke noe i veien for å oppstille klima- og miljøkrav i kravspesifikasjonen i tillegg. Klima- og miljøkrav i kravspesifikasjonen kan imidlertid ikke kombineres med et tildelingskriterium som vektet klima- og miljøhensyn med mindre enn 30 prosent, med mindre den nevnte unntaksbestemmelsen kommer til anvendelse.

Det er foreløpig svært få rettskilder som belyser hva som skal til for at det er adgang til å la være å benytte et tildelingskriterium som ivaretar klima- og miljøhensyn, og i stedet benytte klima- og miljøkrav i krav-

spesifikasjonen. Forskriftsendringen ble vedtatt etter at et utkast med tre ulike alternativer var på høring, og det ble valgt et fjerde alternativ, som altså ikke er detaljert redegjort for i høringsnotatet. DFØ har publisert en veileder til den nye miljøbestemmelsen, som kan leses her:

<https://anskaffelser.no/verktoy/veiledere/veileder-til-regler-om-klima-og-miljohensyn-i-af-fentlige-anskaffelser>

Som det framgår av veilederen, er det oppdragsgiver, her kommunen, som må dokumentere at det klart vil gi en bedre klima- og miljøeffekt å benytte krav i stedet for tildelingskriterium som nevnt, og det stilles strengere krav til oppdragsgivers undersøkelser og vurderinger, jo større og mer kompleks anskaffelsen er. For å kunne identifisere om det er klart at det vil være bedre å stille krav i kravspesifikasjonen, vil det være sentralt at oppdragsgiver i planleggingen av anskaffelsen kartlegger hvilke klimaavtrykk og miljøbelastninger anskaffelsen har, og avklarer hvilke klima- og miljøhensyn som vil ha effekt på disse. Dette gir oppdragsgiver mulighet til å sammenlikne de ulike tiltakene og vurdere om det gir en bedre klima- og miljøeffekt å bruke klima- og miljøkrav i stedet for å vekte hensynene i tildelingskriteriene.

Kommunen må gjøre sin egen vurdering av om det er adgang til å benytte unntaksbestemmelsen om at minstekrav i kravspesifikasjonen kan benyttes i stedet for et tildelingskriterium med vekt 30 prosent, herunder om det er «klart» at dette vil gi en bedre klima- og miljøeffekt enn et tildelingskriterium. I slike tilfeller skal konkurranse-

grunnlaget eller kunngjøringen inneholde en begrunnelse for hvorfor vilkåret om «klart at» dette gir en «bedre klima- og miljøeffekt» er oppfylt. Begrunnelsen må være detaljert nok til at leverandører er i stand til å vurdere om «klart at»-vilkåret er oppfylt.

DFØ uttaler i sin veileder at det ikke stilles nærmere krav til hvor mye bedre effekten må være, og at det vil være «tilstrekkelig dersom det å stille klima- og miljøkrav i kravspesifikasjonen vil gi en marginalt bedre effekt, enn å ivareta klima- og miljøhensyn i tildelingskriteriene».

For tildelingskriteriet laveste pris, gis beste score til den tilbyderen som har *laveste pris* på sine tjenester. For tildelingskriteriet *laveste kostnad* skal vurderingen baseres på en kostnadseffektivitetsberegning. Dette kan for eksempel være en beregning av livssyklus kostnader etter anskaffelsesforskriften § 18-2. Livssyklus kostnader kan inkludere kostnader som oppstår i hele ytelsens levetid, inkludert kostnader som skyldes miljøbelastninger knyttet til ytelsen, kostnader knyttet til anskaffelsen, driftskostnader, med videre.

For andre kriterier enn pris/kostnad er som nevnt hovedregelen fra 01.01.24 at klima- og miljøhensyn skal vektes med minimum 30 prosent. Øvrige tildelingskriterier kan eksempelvis være tekniske og funksjonelle egenskaper, tilgjengelighet, sosiale og innovative egenskaper. Den tilbudte bemanningens organisering, kvalifikasjoner og erfaringer kan også vektlegges, forutsatt at kvaliteten på bemanningen er av stor betydning for utførelsen av kontrakten om levering av pensjonstjenester.

Generelt når det gjelder valg av tildelingskriterier er det et krav etter anskaffelsesforskriften § 18-1 (4) at tildelingskriteriene har en tilknytning til den pensjonstjenesten som skal leveres. Kriteriene må heller ikke være så skjønnspregede at de gir *kommunen* ubegrenset valgfrihet.

Det er viktig at oppdragsgiver får all informasjon som trengs for å evaluere tildelingskriteriene, og oppdragsgiver har plikt til å oppstille dokumentasjonskrav til de enkelte tildelingskriteriene, jf. anskaffelsesforskriften § 18-1(9), som gjør det mulig å kontrollere opplysningene i tilbudet på en effektiv måte. Dette gjelder også for tildelingskriteriet som vektet klima- og miljøhensyn med minst 30 prosent, se ovenfor.

Vær oppmerksom på at oppdragsgiver ikke kan gjøre vesentlige endringer i hverken tildelingskriterier eller øvrige deler av konkurransegrunnlaget, etter at konkurransen er kunngjort. Dersom oppdragsgiveren må endre konkurransegrunnlaget og dette ikke kan gjøres uten at det foretas vesentlige endringer, vil det foreligge en plikt for oppdragsgiveren til å avlyse konkurransen.

I KOFA-sak 2016/54 viste KOFA til at oppdragsgiver i henhold til kravet om forutberegnelighet plikter å opplyse hvilke forhold som vil bli vektlagt ved tildelingsevalueringen. KOFA presiserte imidlertid at oppdragsgiver ikke plikter å gi en detaljert beskrivelse av forhold som skal vurderes under hvert underkriterium, så lenge oppdragsgiver holder seg innenfor de angitte vurderingstemaene og kun vektlegger forhold som etter en naturlig forståelse faller innenfor kriteriene. Et råd i denne forbindelse er at det

internt i kommunen på forhånd definerer hva som skal vektlegges under de ulike tildelingskriteriene, slik at det framkommer klart hva som skal premieres.

Det er viktig at det framkommer klart hvilke kriterier som vektlegges. *Kommunen* har videre plikt til å benytte de tildelingskriteriene som angis i konkurransegrunnlaget og vurdere alle disse.

6.5.14 VEKTING AV TILDELINGSKRITERIENE

Det følger av anskaffelsesforskriften § 18-1 (6) at ved valg av tilbud på grunnlag av beste forhold mellom pris eller kostnad og kvalitet skal oppdragsgiver angi tildelingskriterienes relative vekt. Det følger av den nye bestemmelsen i anskaffelsesforskriften § 7-9 at oppdragsgiver, som den klare hovedregel, skal vekte klima- og miljøhensyn med minimum 30 prosent.

For hvert av de øvrige tildelingskriteriene kan vekten angis som en prosent som kommunen står fritt til å fastsette. Vekten kan også angis innenfor en ramme, altså for eksempel «*mellom 30 og 40 prosent*», men det er begrensninger i hvor stort det maksimale utslaget i rammen kan være. Hensynet til forutberegnelighet må her være styrende.

Dersom det av objektive grunner ikke er mulig å vekte tildelingskriteriene, skal de angis i prioritert rekkefølge. Det er imidlertid vanskelig å se at dette vil være aktuelt for pensjonstjenester.

Tildelingskriteriene og vekting av disse må framgå av anskaffelsesdokumentene.

Oppdragsgivere utarbeider i tillegg ofte mer detaljerte evalueringsmetoder som benyttes i evaluering av tilbudene, se overordnet om evalueringsmodeller i punkt 6.5.15 nedenfor. Det anbefales at oppdragsgiver bruker så få tildelingskriterier som mulig, slik at evalueringen kan gjøres så enkel som mulig. For mange kriterier kan føre til at oppmerksomheten rettes mot forhold av liten betydning og dermed bidra til dårligere kvalitet på anskaffelsen. For at resultatet skal bli best mulig er det viktig å konsentrere seg om det behovet anskaffelsen er ment å dekke. I tillegg må naturligvis regelverkets krav oppfylles, som gjennomgått ovenfor.

Det er ikke et absolutt krav om at vektingen av eventuelle underkriterier til tildelingskriteriene oppgis i anskaffelsesdokumentene. Det anbefales imidlertid primært at vektingen av underkriteriene fastsettes i konkurransegrunnlaget, og sekundært i forkant av tilbudsåpning (dersom det er ønskelig med mer fleksibilitet). Fastsettelse av vekten på

underkriteriene og tidspunktet for dette bør dokumenteres av *kommunen*. Bakgrunnen for dette er rettspraksis fra EU-domstolen, herunder blant annet sak C-331/04 (ATI) og C-6/15 (*Dimarso*).

I sak C-331/04 (ATI) bemerker domstolen innledningsvis at kravene til likebehandling og gjennomsiktighet krever at potensielle leverandører ved tilbudsutforming har kjennskap til alle forhold («*all the features*») som har betydning for identifiseringen av det økonomisk mest fordelaktige tilbud. Domstolen uttalte imidlertid at et evalueringsutvalg kan vekte underkriteriene til et tildelingskriterium som er definert på forhånd, uten å opplyse tilbyderne om dette, forutsatt at 3 vilkår er oppfylt. Disse framgår av avgjørelsens premiss 32:

«*the decision*:

- *does not alter the criteria for the award of the contract set out in the contract documents or*

- the contract notice;*
- *does not contain elements which, if they had been known at the time the tenders were prepared, could have affected that preparation;*
 - *was not adopted on the basis of matters likely to give rise to discrimination against one of the tenderers.»*

Det er således på det rene at oppdragsgivere ikke kan vekke underkriterier etter tilbudsfristens utløp uten å opplyse tilbyderne om dette, med mindre de ovenfor nevnte vilkårene er oppfylt. Det er imidlertid noe uklart om opplysningsplikten også omfatter vekting av underliggende kriterier under underkriteriene. Den brede formuleringen i dommen om at tilbydere skal kjenne til «*all the features*», synes imidlertid å indikere at opplysningsplikten omfatter vekting på alle nivåer.

KOFA har åpnet for at oppdragsgiver kan foreta en etterfølgende konkretisering av tildelingskriterier, herunder vekting av underkriterier, se KOFAs saker 2015/75 og 2014/94. En slik etterfølgende konkretisering er imidlertid underlagt de rettslige begrensninger som er beskrevet her. Se også KOFA sak 2016/9 for et eksempel på at KOFA vurderer det tredje ATI-vilkåret (diskriminering).

I sak C-6/15 (*Dimarso*) slo EU-domstolen fast regelen om at tildelingskriteriene og deres vekting må angis i konkurransegrunnlaget, og at det ikke er anledning til å endre disse, eller tolkningen av disse, senere i konkurransen. Videre slo EU-domstolen fast at oppdragsgiver ved tildelingsevalueringen ikke kan introdusere underkriterier som leverandørene ikke tidligere har blitt gjort kjent med.

EU-domstolen sa videre at vektingen av underkriteriene ikke trenger framgå av konkurransegrunnlaget, men kan fastsettes etter tilbudsfristen, så framtidig vektingen av underkriteriene ikke endrer tildelingskriteriene, ikke inneholder elementer som kunne påvirket utformingen av tilbudene og ikke forskjellsbehandler leverandørene.

Basert på disse sakene fra EU-domstolen og KOFA er det en åpning for å ikke fastsette vekten på underkriteriene i anskaffelsesdokumentene. Vi anbefaler imidlertid som nevnt ovenfor at oppdragsgivere har et svært bevisst forhold til dette dersom en slik framgangsmåte er ønskelig.

6.5.15 OVERORDNET OM EVALUERINGSMODELLER

Evalueringsmodeller er metoder som benyttes for å komme fram til en samlet vurdering av tilbudene i forhold til tildelingskriteriene. Anskaffelsesforskriften regulerer ikke valg av evalueringsmodell, og i utgangspunktet er det opp til kommunens skjønn å avgjøre hvilken modell som skal benyttes ved evalueringen. Valg av evalueringsmetode må imidlertid hensynta prinsippene om likebehandling, konkurranse, forutberegnelighet, etterprøvbarehet og forholdsmessighet.

Kommunen har ingen plikt til å oppgi evalueringsmodellen i konkurransegrunnlaget, men dersom en metode er angitt i konkurransegrunnlaget, er kommunen forpliktet til å benytte denne i konkurransen. Dette følger av prinsippet om forutberegnelighet.

Der kommunen ikke vil angi evaluerings-

modellen i konkurransegrunnlaget, har kommunen uansett plikt til å fastsette modellen før tilbudsfristens utløp, det vil si før tilbudenes innhold er kjent. Dette følger av prinsippene om konkurranse og likebehandling. Kommunens valg av evalueringsmodell kan bare i begrenset grad overprøves rettslig. Domstolene og KOFA tar ikke stilling til om en evalueringsmodell er optimal, men om den er lovlig. Dette avhenger av om modellen gir lovlig utslag i den aktuelle konkurransen. Dersom kommunen har gjort evalueringsmodellen kjent i konkurransegrunnlaget, er terskelen høy for å sette til side modellen som uegnet.

Ved bruk av en poengmodell fastsettes det poeng for hvert tildelingskriterium, som deretter justeres for kriteriets relative vekt før poengene så summeres. Tilbudet med høyest poengsum kåres til vinner av konkurransen.

Poengsetting av kvalitative tildelingskriterier gjøres på to måter:

- Beste tilbud gir maksimal uttelling og de andre tilbudene scorer relativt til dette.
- Kommunen fastsetter nivået for å oppnå maksimal uttelling uavhengig av tilbudene i konkurransen, det vil si basert på et tenkt idealtilbud og tilbudene får poeng etter hvor nært de ligger idealtilbudet.

Poengsetting av pris gjøres på ulike måter, for eksempel:

- **Lineær modell** for poenggivningen innebærer at forskjeller i poengscore gjenspeiler den prosentmessige forskjellen i pris (fra laveste tilbud). Man benytter følgende formel: $\text{Poengsum} = 10 - 10 \cdot \frac{(\text{aktuell pris} - \text{laveste pris})}{\text{laveste pris}}$

Denne formelen innebærer at en pris som er dobbelt så høy som laveste pris vil få poengscore 0.

- **Forholdsmessig modell** innebærer at differansen i poeng blir mindre jo høyere prisforskjellene er, ved at laveste pris får beste score og de øvrige tilbudenes poeng reduseres relativt ut ifra hvor mye billigere den laveste prisen er enn deres tilbudte pris. Man benytter følgende formel: $\text{Poengsum} = \text{maksimalpoeng} \times \frac{(\text{laveste pris} / \text{tilbudt pris})}{\text{laveste pris}}$.

Metoden skiller bedre mellom tilbudene desto nærmere de ligger laveste pris, men dårligere mellom tilbud som ligger langt over billigste. Ingen tilbud vil kunne få poengscore 0.

- En **hybridmodell** er lineær inntil et gitt knekkpunkt, da den går over til å bli forholdsmessig.

Ved bruk av en modell der kvalitet prissettes gis kvalitetskriteriene en pengeverdi, som så benyttes til å justere den tilbudte prisen. Den justerte tilbudsprisen er et resultat av det reelle pristilbudet og den prissatte kvaliteten. Tilbudet som etter dette har den laveste justerte tilbudsprisen kåres til vinner av konkurransen.

Evalueringsmodellen som benyttes må sikre at relevante forskjeller mellom tilbudene gjenspeiles i de poengene tilbudene gis. Dersom dette ikke er tilfellet, er evalueringsmodellen uegnet og dermed i strid med anskaffelsesregelverket. Et eksempel på dette er der det benyttes en for sensitiv skala, der minimale forskjeller mellom tilbudene gir store poengutslag.

Tilsvarende gjelder ved fastsettelse det innbyrdes forholdet mellom ulike priselementer i en konkurranse; hvert enkelt priselement kan ikke gis større betydning ved poenggivningen, enn det vektingen av elementet skulle tilsi.

Se også om evalueringsmodeller i DFØs rettleder i utforming og evaluering av tildelingskriterium:

<https://anskaffelser.no/nv/verktoy/veiledere/rett-leiar-i-utforming-og-evaluering-av-tildelings-kriterium>

6.5.16 ADGANGEN TIL Å BE OM ETTERSENDING OG AVKLARING AV OPPLYSNINGER OG DOKUMENTASJON

Etter anskaffelsesforskriften § 23-5 har oppdragsgivere en adgang til å skriftlig be leverandørene ettersende, supplere, avklare eller utfylle mottatte opplysninger og dokumentasjon innen en kort tilleggsfrist dersom opplysningene eller dokumentasjonen synes å inneholde feil eller uklarheter eller dersom bestemte opplysninger eller dokumenter mangler. En slik ettersending eller avklaring skal ikke medføre at tilbudene forbedres.

I Departementets høringsnotat av 17.03.15 punkt 3.3.5 uttales det:

«Direktivet innfører en ny regel som betraktelig utvider oppdragsgivers rett til å be om at dokumentasjon ettersendes.»

Departementet går videre til å omtale avklaringsadgangen på henholdsvis kvalifikasjonsstadiet og tilbudsstadiet:

«Oppdragsgivers rett til å be leverandørene om å ettersende opplysninger er ikke begrenset til kun å gjelde dokumentasjon på at leverandøren oppfyller kvalifikasjonskravene. Bestemmelsen gir også

oppdragsgiver mulighet til å ettersende dokumentasjon som mangler i selve tilbuds-dokumentasjonen. Dette har oppdragsgivere som hovedregel ikke anledning til etter dagens regelverk dersom de benytter prosedyrene åpen eller begrenset konkurranse. Innføring av den nye regelen vil kunne føre til færre avvísninger på grunn av manglende innlevert dokumentasjon og uklarheter i tilbudet.

Departementet mener at avklaringsadgangen bør utvides slik at oppdragsgiver kan ha dialog med leverandørene om uklarheter og ufullstendigheter i tilbudet, uten å stå i fare for å bryte forhandlingsforbudet. Forutsetningen er selvfølgelig at avklaringen ikke kan medføre at leverandørene forskjellsbehandles.»

Det er som nevnt en vid adgang til å gjøre avklaringer og ettersendinger knyttet til kvalifikasjonskravene. Siden det ikke er adgang til å gjøre avklaringer og ettersendinger som forbedrer tilbudene, er det imidlertid mer begrenset hva som kan avklares og ettersendes vedrørende selve tilbudet til leverandørene. Oppdragsgiver kan imidlertid innhente ytterligere og utdypende informasjon om egenskapene til et tilbudt produkt for å klargjøre om produktet er i samsvar med kravspesifikasjonen for anskaffelsen, og herunder kan oppdragsgiver blant annet be om at løsninger, arbeidsmetoder eller materialer som leverandøren har tilbudt å benytte, beskrives nærmere eller klargjøres. En beskrivelse av nye løsninger vil ikke kunne aksepteres, og det er dermed en nærmere beskrivelse av løsninger, arbeidsmetoder og materialer som allerede er tilbudt som kan etterspørres. Som et eksempel vises det til

KOFA sak 2017/104 hvor kravet var at:

*«Alt utstyr skal være CE-merket og tilfreds-
stille europeiske normer. Tilbyderen skal
vedlegge samsvarserklæring for alle
maskinmodeller».*

En leverandør hadde ikke innlevert denne dokumentasjonen. Det var ikke bestridt at produktene som var tilbudt var CE-merket på tidspunktet for tilbudsevaluering. Det forholdet som det ble innhentet dokumentasjon for, forelå altså på tidspunktet for tilbudsinnlevering. Dokumentasjonen på at produktene var CE-merket, utgjorde dermed ikke vesentlige justeringer av det opprinnelige tilbudet slik at det i realiteten dreiet seg om et nytt tilbud. Avklaringen var lovlig.

I departementets veileder til reglene om offentlige anskaffelser punkt 35.4.1 uttaler departementet at kravet om at tilbudet ikke må forbedres, ikke innebærer at enhver endring av tilbudet vil være forbudt, men at det først er når endringen fører til en forbedring av tilbudet, at den ikke vil være lovlig.

I noen tilfeller vil det på bakgrunn av anskaffelsesforskriften § 23-5 foreligge en plikt til å foreta avklaringer, se for eksempel Borgarting lagmannsretts dom LB-2018-147988 (Presis Vegdrift):

«Slik plikt kan imidlertid foreligge i spesielle tilfeller. Dette gjelder der det i lys av de grunnleggende prinsippene kan fremstå som urimelig, uforholdsmessig eller i strid med likebehandlingsprinsippet at ikke oppdragsgiver foretar avklaring. Dette kan for eksempel gjelde der uklarhet i tilbudet skyldes uklarhet i konkurransegrunnlaget.»

6.5.17 PARALLELLE TILBUD OG ALTERNATIVE TILBUD

Parallele tilbud er «sideordnede tilbud fra den samme leverandøren som for eksempel inneholder forskjellige løsninger som begge (alle) ligger innenfor konkurransegrunnlagets behovsspesifikasjon», jf NOU 2014:14 punkt 24.2.6. Som utgangspunkt har leverandørene etter anskaffelsesregelverket adgang til å inngi parallelle tilbud i samme konkurranse. Kommunen er derfor i utgangspunktet også forpliktet til å evaluere samtlige innleverte tilbud fra én og samme leverandør på lik linje med tilbud fra andre leverandører, se for eksempel KOFA's uttalelse i sak 2021/21. Dersom kommunen ikke ønsker parallelle tilbud, må det inntas et eksplisitt forbud mot dette i konkurransegrunnlaget.

Et alternativt tilbud er «et tilbud som på oppdragsgivers oppfordring beskriver en annen løsning enn den som er beskrevet i anskaffelsesdokumentene», jf anskaffelsesforskriften § 4-5 bokstav e). Kommunen kan tillate eller kreve alternative tilbud, og må i så fall angi dette i kunngjøringen, jf anskaffelsesforskriften § 23-4. Kommunen kan angi at det kun er adgang til å inngi alternative tilbud dersom det samtidig også inngis tilbud som er i samsvar med løsningene som er beskrevet i anskaffelsesdokumentene. Dersom kommunen tillater alternative tilbud, må kommunen angi i anskaffelsesdokumentene hvilke absolutte krav de alternative tilbudene må oppfylle, og eventuelle særlige krav til utformingen av de alternative tilbudene. Kommunen må også sikre at tildelingskriteriene kan anvendes ved evalueringen av både de alternative tilbudene og tilbudene som er i samsvar med løsningen som er beskrevet i anskaffelsesdokumentene.

6.5.18 MEDDELELSE OM VALG AV LEVERANDØR OG BEGRUNNELSE FOR VALGET

Anskaffelsesforskriften § 25-1 angir følgende krav til hvilke opplysninger leverandørene skal motta når tildelingsbeslutningen er fattet:

- Meddelelsen om valg av leverandør skal være skriftlig og gis samtidig til alle berørte leverandører
- Meddelelsen skal gi en begrunnelse for valget
- Meddelelsen skal angi karenstiden, som er perioden mellom tildelingsbeslutningen og det tidspunkt oppdragsgiver tidligst kan inngå kontrakten

Leverandørene som har deltatt i konkurransen om levering av pensjonstjenestene, skal gjennom begrunnelsen gis informasjon om hvem som har vunnet konkurransen, og hvorfor tilbudet var det beste. Dette for å sikre etterprøvbarhet og gjennomsiktighet om de vurderinger som er gjort, og at disse stemmer overens med føringene i konkurransegrunnlaget. Kommunen skal i begrunnelsen for tildelingen opplyse navnet på tjenesteleverandøren som er tildelt kontrakten og gi en redegjørelse for det valgte tilbudets egenskaper og relative fordeler i samsvar med tildelingskriteriene, jf. anskaffelsesforskriften § 25-1 andre ledd.

Det følger av praksis, blant annet i KOFA-sak 2013/21, at «Begrunnelsen må inneholde en konkret vurdering som gjør leverandørene i stand til, på objektivt grunnlag, å forstå hvilke forhold det er som har gjort at oppdragsgiver har bedømt valgte leverandørs tilbud som best ut fra de fastsatte tildelingskriteriene. Begrunnelsen skal også være så presis og utfyllende at leverandørene kan bedømme om anskaffelsesprosedyren har foregått i samsvar med anskaffelsesregelverket og om det er grunnlag for å imøtegå tildelingsbeslutningen, for eksempel ved midlertidig forføyning, klage eller stevning.»

Kravene til begrunnelse vil avhenge av forholdene i den enkelte sak. Dette følger blant annet av KOFA-sak 2016/193. Som utgangspunkt stilles det strengere krav til begrunnelsen jo mer skjønnsmessig et tildelingskriterium er utformet. Det vil derfor som hovedregel stilles mindre strenge krav til begrunnelsen når tildelingen skjer på bakgrunn av laveste pris enn når tildelingen skjer på bakgrunn av tildelingskriterier som

er underlagt en skjønnsmessig vurdering, eksempelvis service.

6.5.19 ANSKAFFELSESPROTOKOLL

Kommunen må føre protokoll fra konkurransen om levering av pensjonstjenester. Protokollen skal beskrive alle vesentlige forhold og viktige beslutninger gjennom hele anskaffelsesprosessen, slik som oppregnet i anskaffelsesforskriften § 25-5. Bestemmelsen er bygget opp slik at den følger anskaffelsesprosessen, og skal føres fortløpende.

Protokollen skal blant annet inneholde en begrunnelse for valg av tilbud. Det vises til malene for anskaffelsesprotokoller som er tilgjengelig på www.anskaffelser.no. Bak kravet om protokollføring ligger hensynet til gjennomsiktighet og etterprøvbarhet i anskaffelsesloven § 4 og hensynet til leverandørenes rettssikkerhet. Ved å få innsyn i anskaffelsesprotokollen, vil leverandørene kunne etterprøve oppdragsgivers beslutninger. Anskaffelsesprotokollen gjør det også mulig for myndighetene å føre kontroll med at regelverket følges.

6.6 KONTRAKTEN

Ved kontraktsinngåelse vil de vanlige avtale- og kontraktsrettslige regler gjelde. Det gjelder et skriftlighetskrav for kontraktsinngåelsen. Formelt sett forutsetter anskaffelsesregelverket at kontrakten er signert av begge parter, for at den skal anses inngått. Kravet til skriftlighet vil imidlertid trolig ikke bli satt på spissen da omgåelsesbetraktninger tilsier at dersom en oppdragsgiver skulle inngå en avtale muntlig, så gjelder regelverket likevel.

6.6.1 RETTSLIGE RAMMER FOR KONTRAKTEN

Kravene til kommunal tjenstepensjonsordning framgår av tariffavtalen (den sentrale generelle særavtalen) SGS 2020.

Kontrakten mellom *kommunen* og *pensjons-innretningen* består av tre deler: Forsikringsavtale, forsikringsvilkår og vedtekter.

Vedtektene skal være sammenfallende med i SGS 2020, slik at det ikke er mulig å fravike SGS 2020 gjennom forsikringsavtale i det enkelte tilfelle (leverandørnøytral).

Pensjonskontoret overvåker med hjemmel i SGS 2020 § 12-2 praktiseringen av reglene for offentlig tjenstepensjon innen KS' tariffområde. Videre forbereder Pensjonskontoret behandling av flyttesaker, herunder kontrollerer Pensjonskontoret at produktene oppfyller tariffavtalens krav, inkludert kravene i forsikringsvirksomhetsloven og forsikringsavtaleloven.

6.6.2 KONTRAKTENS VARIGHET

Anskaffelsesregelverket har i utgangspunktet ikke regler for kontraktsfasen. Regelverket har heller ikke noen eksplisitte bestemmelser om hvor lang en avtaleperiode kan være, for andre avtaler enn rammeavtaler.

Klagenemnda for offentlige anskaffelser uttaler i KOFA-sak 2013/66 premiss 49: «I utgangspunktet er oppdragsgivers valg av hvilken varighet en avtale skal ha, et valg som er underlagt det innkjøpsfaglige skjønn. Når det ikke er tale om en rammeavtale eller en dynamisk innkjøpsordning, oppstiller ikke regelverket noen begrensninger for hvilken varighet en avtale kan ha». Et lignende standpunkt

er tatt av EU-domstolen i sak C-454/06 (Presstext), samtidig som EU-domstolen påpeker at evigvarende kontrakter utfordrer hensynet til å sikre konkurranse om offentlige kontrakter. EU-domstolen konkluderte med at en tidsbegrenset kontrakt ikke var i strid med anskaffelsesregelverket.

Selv om regelverket ikke regulerer rammer for kontraktens varighet, og selv om EU-domstolen som nevnt aksepterte en tidsubegrenset kontrakt i Presstext-saken, viser praksis fra KOFA at det i *norsk* praksis er tendenser til å forby kontrakter med for lang varighet. Vi viser eksempelvis til KOFA sak 2010/23, hvor en kontrakt med varighet på ti år ble ansett å være i strid med anskaffelsesregelverket. I sak 2015/17 aksepterte KOFA varigheten av kontrakten, men kom med uttalelser som tilsier at det er rettslige begrensninger for varigheten. I begge sakene understrekes det at det grunnleggende prinsippet om konkurranse legger føringer for kontraktens varighet. Når det skal vurderes om lengden på en kontrakt er i samsvar med anskaffelsesregelverket, må det derfor gjøres

konkrete vurderinger av de begrunnelser som anføres for kontraktens varighet.

Varigheten av en kontrakt om pensjonsforsikring var gjenstand for behandling i KOFA i gebyrsak 2011/231. Til sammen løp kontrakten i åtte år, og klagenemnda uttalte at denne kontraktsperioden ikke framstår uberegtiget lang for denne typen tjeneste. Det er vanskelig å si noe eksakt om hvilken kontraktslengde – utover åtte år – som eventuelt ville være tillatt, og dette må være gjenstand for vurdering i hvert enkelt tilfelle.

Momenter som høye investeringskostnader for ytelsen som skal leveres, levetid og andre særlige omstendigheter kan forsvare en kontrakts lengere varighet. Slike vurderinger bør dokumenteres i forbindelse med kunnngjøringen av konkurransen.

6.6.3 ENDRING AV KONTRAKT – BEGRENSNINGER

Kontraktsvilkårene skal angis i konkurransegrunnlaget, og må gjelde uten vesentlige endringer gjennom hele anskaffelsesprosessen. Også etter kontraktsinngåelsen er det begrensninger på hvilke endringer partene kan gjøre i kontrakten. Bakgrunnen for dette er at dersom det gjøres endringer i kontrakten som er så omfattende at andre aktører ville eller kunne være interessert i å delta i konkurransen, eller at oppdragsgiver kunne tildelt kontrakten til en annen leverandør, er det i realiteten ikke lenger snakk om samme anskaffelse.

Anskaffelsesforskriften § 28-1 angir de kontraktsendringer som alltid er tillatt, og ved endringer av kontrakten vil derfor § 28-1 være

et naturlig utgangspunkt. Endringsmuligheter etter denne bestemmelsen som kan være relevante, er blant annet endringer i henhold til en endringsklausul (bokstav a) og endringer som gir en begrenset prisøkning (bokstav b). Dersom endringen gjelder nødvendige tilleggsleveranser eller uforutsette omstendigheter, kan også bokstav c og d være aktuelle. For en gjennomgang av alternativene i § 28-1, vises det til departementets veileder punkt 40.2.

Dersom endringen ikke er omfattet av noen av alternativene i § 28-1, må endringsadgangen etter § 28-2 vurderes. Kort oppsummert innebærer dette at *kommunen* ikke har adgang til å gjøre *vesentlige endringer* i kontrakten etter at den er inngått. Dette er endringer som innebærer at kontraktens økonomiske balanse endres til fordel for leverandøren, eller som gjør at andre leverandører potensielt kunne ha deltatt i konkurransen, eller at kontrakten kunne ha blitt tildelt en annen leverandør, eller som i betydelig grad utvider kontraktens omfang. Skifte av leverandør vil under visse omstendigheter også innebære en slik vesentlig endring. Det må gjøres en konkret vurdering av om den aktuelle endringen er vesentlig. For nærmere redegjørelse, vises det til departementets veileder punkt 40.3.

6.7 MARKEDSSITUASJONEN PÅ OMRÅDET FOR KOMMUNAL TJENSTEPENSJON

Det har skjedd endringer i markedssituasjonen for kommunal tjenstepensjon de siste årene. I flere år var KLP det eneste livsforsikringsforetaket med konsesjon for å levere tjenester knyttet til kommunal tjenstepensjon. Konkurransen på leverandørmarkedet for

pensjonstjenester har derfor i praksis vært fraværende. *Kommunen*es eneste alternativ til KLP var å opprette en pensjonskasse.

Med bare én leverandør på markedet har unntaket anskaffelsesforskriften § 13-4 om anskaffelse uten konkurranse vært aktuell fordi det kun fantes én leverandør som kunne levere. Tidligere versjoner av pensjonsveilederen inneholdt derfor utførlige redegjørelser for dette unntaket.

For noen år siden kom Storebrand tilbake på markedet for kommunal tjenstepensjon, og det kan ikke utelukkes at flere aktører vil tilkomme.

Det betyr at markedssituasjonen for området for kommunal tjenstepensjon er endret. Med flere aktører på markedet vil unntaket i anskaffelsesforskriften § 13-4 om at kun én leverandør kan levere, være lite aktuelt, og vil ikke bli omtalt nærmere her.

Hovedregelen dersom en *kommune* ønsker å kjøpe kommunal tjenstepensjon eksternt, vil derfor være at anskaffelsesregelverket kommer til anvendelse.

6.8 KJØP GJENNOM INTERKOMMUNAL PENSJONSKASSE

6.8.1 FORHOLDET TIL REGLENE OM UTVIDET EGENREGI

Flere *kommuner* kan sammen etablere en interkommunal pensjonskasse hvor kommunal tjenstepensjon til den enkelte kommune leveres av den felles pensjonskassen, jf. *forsikringsvirksomhetsloven* § 2-2.

Kjøp av pensjonstjenester i en interkommunal pensjonskasse vil falle utenfor anskaffelsesregelverkets anvendelsesområde, forutsatt at pensjonskassen oppfyller kravene til utvidet egenregi, jf. anskaffelsesforskriften § 3-1 flg. Dersom disse vilkårene er oppfylt, kan tjenester kjøpes fra den interkommunale pensjonskassen uten kunngjøring og konkurranseutsetting etter anskaffelsesregelverkets prosedyrekrav.

Anskaffelsesregelverkets bestemmelser om utvidet egenregi oppstiller tre vilkår: Kontrollvilkåret, aktivitetsvilkåret og kravet om fravær av private eierandeler. Oppfyllelse av disse vilkårene medfører enkelte føringer for utformingen av den interkommunale pensjonskassen og dens virksomhet, herunder *kommunen*es innflytelse og kontroll over pensjonskassen. Vi vil i det følgende gjennomgå vilkårene og deres føringer.

6.8.2 KONTROLLVILKÅRET

Kontrollvilkåret innebærer at *kommunen* må utøve en kontroll over pensjonskassen som svarer til den kontroll *kommunen* utøver over egen virksomhet, jf. anskaffelsesforskriften § 3-1 første ledd a. Dette er oppfylt når *kommunen* utøver bestemmende innflytelse over både strategiske mål og viktige beslutninger i det kontrollerte rettssubjektet. Slik kontroll kan også utøves gjennom andre rettssubjekter som *kommunen* kontrollerer på samme måte.

Selv om *kommunen* alene ikke utøver tilstrekkelig kontroll (enekontroll) over pensjonskassen, kan kontroll utøves av flere kommuner i fellesskap, dersom de sammen utøver en kontroll som svarer til den kontroll

de utøver over sin egen virksomhet, jf. anskaffelsesforskriften § 3-2 første ledd. Dette er oppfylt dersom pensjonskassens styrende organer er sammensatt av representanter for alle kommunene (én representant kan representere flere kommuner), kommunene i fellesskap utøver bestemmende innflytelse over strategiske mål og viktige beslutninger, og pensjonskassen ikke forfølger interesser som er i strid med kommunenes interesser.

Det er ikke gjort en generell vurdering av om kommunale pensjonskasser oppfyller kontrollvilkåret. Dette vil avhenge av forholdene for den enkelte pensjonskasse, og må vurderes konkret for det enkelte tilfellet. I det følgende angis de momenter og forhold som er av betydning i en slik vurdering, og som må

hensyntas av kommuner som benytter pensjonskassers tjenester med hjemmel i unntaket om utvidet egenregi.

For både enekontroll og felles kontroll er det sentrale vurderingstemaet om *kommunen*, alene eller sammen med andre kommuner, har avgjørende innflytelse over pensjonskassens strategiske mål og viktige beslutninger, se sak C-324/07 (*Coditel*). Dette vilkåret er nå kodifisert i anskaffelsesforskriften § 3-1 andre ledd (for enekontroll) og anskaffelsesforskriften § 3-2 andre ledd bokstav b (for felles kontroll). Det må i den sammenheng ses hen til både regulatoriske forhold og andre omstendigheter av betydning for kommunenes innflytelse i pensjonskassen, se sak C-458/03, (*Parking Brixen*). Derfor vil både relevant lovgivning, vedtektene og kontraktsmessige status være av interesse, samt øvrige forhold som kan kaste lys over kommunens innflytelse.

Et generelt sentralt utgangspunkt er hvilken *eierandel* oppdragsgiverne har i enheten som leverer tjenestene. Tatt i betraktning at pensjonskasser er selveiende institusjoner, er det imidlertid ikke et direkte eierskap i form av andeler eller aksjer i pensjonskassen som kan hensyntas i vurdering av kontroll. Det er likevel ikke utelukket at *kommunen* på annet grunnlag enn eierskap i tjenesteytende enhet vil kunne ha tilstrekkelig kontroll. Dette framgår av Fornyings- og administrasjonsdepartementets fortolkningsuttalelse 09.09.10 om PETRAD.

Dessuten vil det kunne legges vekt på at selv om en pensjonskasse er selveiende, har deltakerne i pensjonskassen på sentrale punkter samme funksjoner som en eier; de

skyter inn egenkapital når dette er nødvendig, de kan få årlig avkastning på innskutt kapital og får tilbakebetalt egenkapitalen ved avvikling, og deltar i styringen av pensjonskassen.

For å utøve felles kontroll, må pensjonskassens styrende organer være sammensatt av representanter for alle kommunene, hvoretter én representant kan representere flere av eller alle kommunene, jf. anskaffelsesforskriften § 3-2 andre ledd bokstav a. For vurdering av enekontroll er slik representasjon ikke et vilkår, men et sentralt element i vurderingen av om kommunen har tilstrekkelig selvstendig innflytelse over pensjonskassen. Dersom kommunen er representert i pensjonskassens styrende organer, taler dette for at kontrollvilkåret er oppfylt.

Representasjon i styrende organer er imidlertid ikke i seg selv tilstrekkelig til at kommunen, alene eller med andre kommuner, har tilstrekkelig innflytelse. Det må også vurderes i hvilken utstrekning rettssubjektet kan opptre uavhengig av kommunen(-e), hvoretter de styrede organenes myndighet og selvstendighet uavhengig av kommunen(-e) tillegges betydelig vekt, se sak C-458/03 (*Parking Brixen*). I denne sammenheng er det derfor også relevant å vektlegge i hvilken utstrekning representasjonen gir *reell* innflytelse over de beslutninger som tas i organet. Sentralt står derfor vedtektenes regulering av de styrende organenes myndighet og selvstendighet med hensyn til driften av rettssubjektet.

Til tross for en viss selvstendighet vil *kommunene* likevel kunne føre en kontroll

med tjenesteyteren som svarer til den kontroll kommunene fører med egne organer, se sak C-324/07 (*Coditel*). Dette kan være tilfellet dersom tjenesteyteren ikke kan forfølge et formål uavhengig av dets eiere, dersom tjenesteyteren er stiftet for og etter vedtektene skal utføre en oppgave i kommunal interesse, og ikke for private, kommersielle interesser, og dersom tjenesteyteren ikke forfølger en interesse som er forskjellig fra den oppgaven som er tildelt fra de offentlige oppdragsgiverne. At pensjonskassen ikke kan forfølge interesser som er i strid med kommunenes interesser er det selvstendig vilkår for felleskontroll etter anskaffelsesforskriften § 3-2 andre ledd bokstav c. For vurdering av enekontroll er dette imidlertid, som nevnt, kun et sentralt moment i vurderingen.

Det er basert på disse elementene at kontrollvurderingen må gjøres. Vi vil i punktet nedenfor drøfte nærmere forhold som kommuner som skal etablere eller tre inn i en kommunal pensjonskasse, må være oppmerksomme på når det gjelder kontrollkriteriet.

6.8.2.1 KONTROLLKRITERIET – HVA BØR EN KOMMUNE TA HENSYN TIL?

Pensjonskassen skal ha minst fem styremedlemmer. Samtidig skal styret i en pensjonskasse ha minst ett medlem uten annen tilknytning til arbeidsgiver, foretak eller forening med pensjonsordning i pensjonskassen, samt ett medlem som representerer medlemmer, herunder pensjonister, i pensjonsordningen i pensjonskassen. Dermed må det være minst to medlemmer som ikke kan anses å være representanter for oppdragsgiverne.

Ut over dette er det fritt i vedtektene til å fastsette antall medlemmer i styret. Kontrollkriteriet tilsier at styret bør ha et slikt antall medlemmer og en slik sammensetning at kommunenes representasjon overstiger de «utenforstående» medlemmene og samlet har flertallet i styret. Dette for å sikre at kommunene i fellesskap kan utøve bestemmende innflytelse over strategiske mål og viktige beslutninger gjennom styrerepresentasjon. Selv om det ikke er vanlig kan en pensjonskasse kan ha en generalforsamling, som i tilfelle vil bestå av kommunene som deltar i pensjonskassen.

Tatt i betraktning kravet til representasjon i besluttsende organer, bør styremedlemmene enten gjennom direkte representasjon for hver deltakende kommune eller som fellesrepresentanter valgt av generalforsamlingen, representere alle kommunene. Det kan eventuelt vurderes å ha en generalforsamling eller annet valgorgan i pensjonskassen som kan velge representanter til styret og dette vil i tilfelle gi kommunene innflytelse i pensjonskassen.

Pensjonskassen og dets styre skal være rettslig adskilt og uavhengig av de deltakende kommuner, som innebærer en viss grad av selvstendighet for besluttsende organer. I samsvar med ovennevnte praksis bør vedtektene og formålsbestemmelsen gjenspeile at pensjonskassen skal rette sin virksomhet inn mot å yte kommunal tjenestepensjon for sine deltakende kommuner (som i og for seg også vil følge av loven), at det skal forfølge formål i samsvar med kommunenes interesser og ikke søke kommersielle formål.

Et spørsmål er hvor mange kommuner som kan være deltakere i en pensjonskasse, uten at dette går ut over oppfyllelsen av kontrollvilkåret. Problemstillingen har likhetstrekk med situasjoner hvor en oppdragsgiver har en så ubetydelig eierandel i det tjenesteytende selskap at den ikke kan sies å utøve felles kontroll, men skiller seg fra slike tilfeller ettersom kommuner ikke har noe formelt eierskap i en pensjonskasse.

En interkommunal pensjonskasse kan ta opp nye deltakere. Dette vil i seg selv ikke være til hinder for at kontroll fortsatt vil anses utøvet av pensjonskassens deltakere samlet, og det er den felles kontroll i pensjonskassen som avgjør om kontrollvilkåret er oppfylt. Samtidig er det et vilkår for felles kontroll i pensjonskassen at *alle kommunene* er representert i de styrende organene, og det må derfor som et minimum sikres at også nye deltakere er representert for at kontrollvilkåret fortsatt skal være oppfylt.

Utover dette, kan det tenkes tilfeller der den enkelte *kommunen* har så liten grad av selvstendig innflytelse at felles kontroll ikke foreligger. I forenede saker C-182/11 og C-183/11 (*Econord*) framhevet EU-domstolen at det i tilfeller av felles kontroll må kreves at den enkelte oppdragsgiver (*kommune*) har en innflytelse som gjør det mulig å ta del i den kontrollen som de deltakende oppdragsgiverne (*kommunene*) i fellesskap utøver. Dette kravet kan i prinsippet forrykkes dersom det er svært mange deltakere i pensjonskassen. Dette må vurderes i hvert enkelt tilfelle, og praksis gir ikke klare føringer for når den enkeltes innflytelse vil være for liten. Vi understreker imidlertid at KOFA i sak 2017/47, avsnitt (22), uttaler at kravene til den individuelle kommunes deltakelse i den felles kontrollen, er beskjedne.

Det sentrale vil være om den samlede kontrollen som utøves, gjennom styre-

representasjon, vedtekter, formålsangivelse og pensjonskassens virksomhet, samlet tilsier at det utøves felles kontroll. Det er de faktiske forholdene i den enkelte pensjonskasse som vil være styrende for om egenregiinntaket kan anses oppfylt.

6.8.3 AKTIVITETSVILKÅRET – BEGRENSNINGER FOR UTADRETTET VIRKSOMHET

Aktivitetsvilkåret setter begrensninger på graden av utadrettet virksomhet som kan drives i pensjonskassen. For at vilkårene for utvidet egenregi skal være oppfylt, følger det av anskaffelsesforskriften §§ 3-1 og 3-2 at pensjonskassen må utføre mer enn 80 prosent av sine aktiviteter for kommunene eller andre rettssubjekter som kommunene kontrollerer (for eksempel et kommunalt eid aksjeselskap). Dersom dette aktivitetskravet ikke er oppfylt, er vilkårene om utvidet egenregi ikke oppfylt og

kjøp gjennom pensjonskassen vil derfor kunne utgjøre en ulovlig direkte anskaffelse.

Bakgrunnen for aktivitetsvilkåret er hensynet til konkurransen i det åpne markedet. Dersom et rettssubjekt tildeles kontrakter fra offentlige enheter gjennom utvidet egenregi, altså uten at det er utsatt for konkurranse, og samtidig opptrer som en konkurrent i et konkurranseutsatt marked, vil det kunne få en konkurransefordel sammenliknet med private aktører. Derfor er det lagt begrensninger på i hvor stor grad egenregiforetaket kan drive utadrettet virksomhet.

Ved beregningen av den prosentvise aktiviteten, tas det normalt utgangspunkt i rettssubjektets omsetning, slik angitt i anskaffelsesforskriften § 3-4. Også andre egnede aktivitetsbaserte metoder kan imidlertid benyttes, slik som kostnader pådratt i tilknytning til varene, tjenestene eller arbeidene. Beregningen tar videre utgangspunkt i virksomhetens aktiviteter de siste tre årene før den aktuelle kontrakten blir inngått, eksempelvis gjennomsnittlig omsetning de siste tre årene. Beregningen er dynamisk, og det må derfor sikres at aktivitetsvilkåret til enhver tid er oppfylt.

6.8.3.1 PENSJONSKASSENES AKTIVITETER

Spørsmål om aktivitetsvilkåret er oppfylt vil være knyttet til pensjonskassenes eventuelle utadrettede virksomhet, altså overfor andre virksomheter enn deltakende, kontrollerende kommuner. Rent regulatorisk vil dette være begrenset av at interkommunale pensjonskasser driver med kommunal tjenestepensjon. Basert på forarbeidenes uttalelser om adgangen til å opprette interkommunale pensjonskasser for to eller flere kommuner, antas det også å være regulatoriske hindre for

at det åpnes for deltakere i pensjonskassen annet enn for kommuner og enheter kontrollert av disse. Se Ot.prp. nr. 68 (2004-2005) punkt 4.4.4.

For interkommunale pensjonskasser vil problemstillingen knyttet til aktivitetsvilkåret derfor kunne oppstå i følgende tilfelle: En kommune lyser ut konkurranse om pensjonstjenester hvor det er åpnet for alternative løsninger og hvor pensjonskasser kan inngi tilbud. Den interkommunale pensjonskassen inngir tilbud, og tildeles kontrakt.

Aktivitetene som utføres av pensjonskassen for den nye kommunen, vil anses som ekstern aktivitet så lenge kommunen ikke utøver kontroll over pensjonskassen i fellesskap med de øvrige kommunene. Dersom det tar tid å sikre at den nye kommunen innlemmes i vedtektene, at kommunen sikres en felles innflytelse over pensjonskassen og at kommunen sikres representasjon i pensjonskassens styrende organer, er det derfor mulig at det oppstår en mellomperiode hvor pensjonskassen utfører aktiviteter for kommunen uten at kommunen utøver felles kontroll. Dermed er det også mulig at disse aktivitetene anses som eksterne, slik at aktivitetsvilkåret aktualiseres.

I disse tilfeller må pensjonskassen være oppmerksom på og ta hensyn til at aktivitetene som utføres for den nye kommunen – eksempelvis beregnet som omsetningen som genereres fra den nye kommunen – ikke er så omfattende at aktivitetsvilkåret ikke er oppfylt. Dersom aktivitetsvilkåret ikke er oppfylt, vil nemlig vilkårene for utvidet egenregi ikke være oppfylt for eventuelle ytterligere nye kommuner.

Som nevnt over, baseres imidlertid beregningen på aktiviteten de siste tre årene. Det må derfor forutsetningsvis en del til før midlertidig ekstern aktivitet, eksempelvis for en kommune som inntil videre ikke deltar i felles kontroll, leder til at terskelen på 80 prosent ikke lenger er oppfylt etter en treårsberegning. Det er altså anskaffelsesrettslig ikke stengt for at pensjonskassen påtar seg aktiviteter overfor andre enn de kontrollerende kommunene, men det er sentralt at det føres løpende kontroll og sikres oppmerksomhet omkring fortsatt oppfyllelse av aktivitetsvilkåret.

6.8.4 FRAVÆR AV PRIVATE EIERANDELER

Et tredje vilkår for at pensjonskassen skal kunne oppfylle kravene til egenregi, er fravær av privat eierskap, jf. anskaffelsesforskriften § 3-1 første ledd bokstav c og § 3-2 første ledd bokstav c. Bakgrunnen for dette vilkåret er at private eiere ellers vil kunne få en konkurransefordel ved at de har tilgang til kontrakter som tildeles gjennom utvidet egenregi, og kan bruke dette som en fordel i det private markedet hvor aktøren også opptrer, eksempelvis gjennom krysssubsidiering.

6.8.4.1 KOMMERSIELLE AKTØRER MED KOMMUNAL PENSJON I INTER-KOMMUNAL PENSJONSKASSE?

Et spørsmål som kan bli aktuelt, er om selskaper/enheter, det være seg private eller offentlige, som driver kommersiell virksomhet og som har kommunal tjenstepensjon, kan være deltaker i en interkommunal pensjonskasse, uten at dette går ut over oppfyllelsen av vilkårene for utvidet egenregi.

Når det gjelder interkommunale pensjonskasser følger det av *forsikringsvirksomhetsloven* § 2-2 andre ledd at «*To eller flere kommuner kan avtale å ha sine pensjonsordninger i samme pensjonskasse (interkommunal pensjonskasse).*». Som det følger av ordlyden er altså utgangspunktet at det er to eller flere kommuner som kan omfattes av den interkommunale pensjonskassen. I tillegg vil slike pensjonskasser – på samme måte som andre offentlige pensjonskasser – kunne administrere pensjonsordninger for selskaper og enheter som eies eller har nær tilknytning til de deltakende kommuner. Det vises om dette til forsikringsvirksomhetsloven § 4-1 første ledd bokstav c og Overføringsavtalens § 4.

De fleste selskaper/enheter som det kan være aktuelt å ha kommunal pensjonsordning for og som eies eller har en nær tilknytning til en kommune vil ikke drive virksomhet av kommersiell karakter. Noen selskaper/enheter vil imidlertid kunne ha kommersiell karakter. I denne sammenhengen vil vi først påpeke at aktivitetsvilkåret i og for seg ikke er til hinder for at en viss andel av den interkommunale pensjonskassens tjenester ytes til enheter som ikke har kontroll i pensjonskassen, se punkt 6.8.3 over. En kommersiell aktør kan derfor kjøpe tjenester fra den interkommunale pensjonskassen, så lenge pensjonskassen fortsatt utfører mer enn 80 prosent av sine aktiviteter for de kontrollerende kommunene.

Med hensyn til vilkåret om fravær av private eierandeler, er det imidlertid et spørsmål om vilkåret er oppfylt dersom den interkommunale pensjonskassen leverer tjenester til kommersielle aktører som har kommunal tjenstepensjon. Interkommunale pensjons-

kasser er selveiende, med den følge at hverken pensjonskassens deltakere eller andre vil kunne ha noen eierandeler. Dermed er det i utgangspunktet utelukket at det kan være noen private eierandeler i pensjonskassen, og kravet til fravær av private eierandeler synes derfor i alle tilfeller å være oppfylt. Etter vår vurdering er dette også en riktig konklusjon, i lys av de hensyn som begrunner kravet om fravær av privat kapital som forutsetning for utvidet egenregi.

Rettspraksis fra EU-domstolen viser klart at tildeling av kontrakter i utvidet egenregi ikke er lovlig dersom det er private eiere på eiersiden i enheten som tildeles kontrakten. Dette er i dag også eksplisitt angitt i anskaffelsesforskriften §§ 3-1 og 3-2. Som nevnt over, er begrunnelsen for dette at eventuelle private eiere vil kunne få en konkurransevidende fordel sammenliknet med sine konkurrenter, dersom enheten de har

eierandeler i kan tildeles kontrakter uten konkurranse. Dette blant annet fordi den private eieren kan foreta krysssubsidiering mellom overskudd fra enheten som tildeles kontrakter i egenregi og sin egne kommersielle virksomhet.

Siden en deltaker i en interkommunal pensjonskasse ikke har en kapitalandel eller eierskap i tradisjonell forstand, men kun er deltaker i pensjonskassen og omfattet av pensjonskassens vedtekter, antas det at en slik deltaker som hovedregel ikke har noen økonomisk interesse i at den interkommunale pensjonskassen tildeles kontrakter uten konkurranse. En kommersiell aktør som innlemmes som deltaker i pensjonskassen antas tilsvarende å ikke ha noen slike interesser, og det antas at en slik kommersiell aktør ikke oppnår noen konkurransefordeler i sitt marked gjennom direktetildelinger til pensjonskassen slik som tradisjonelle eiere.

Realiteten synes snarere å være at aktøren, til tross for sin deltakerrolle, må anses som en ren mottaker av pensjonskassens tjenester, og ikke kan sidestilles med en eier i tradisjonell forstand. Etter vår vurdering vil derfor hensynene bak vilkåret om fravær av private eierandeler ikke fullt ut gjøre seg gjeldende. Det understrekes at det ikke er rettspraksis som drøfter denne problemstillingen, og at vår vurdering derfor ikke er basert på en klar rettsstilling. Etter vår vurdering bør det derfor fortsatt, i det enkelte tilfelle, vurderes hvilke økonomiske interesser og mulige konkurransefordeler en kommersiell aktør vil kunne ha eller få. Vi gjør også oppmerksom på at det må sikres at de offentlige enhetene fortsatt oppfyller kontrollvilkåret selv om den kommersielle aktøren blir deltaker, herunder at deltakelsen til den kommersielle aktøren

ikke leder til at pensjonskassen forfølger interesser som er strid med de offentlige enhetenes interesser.

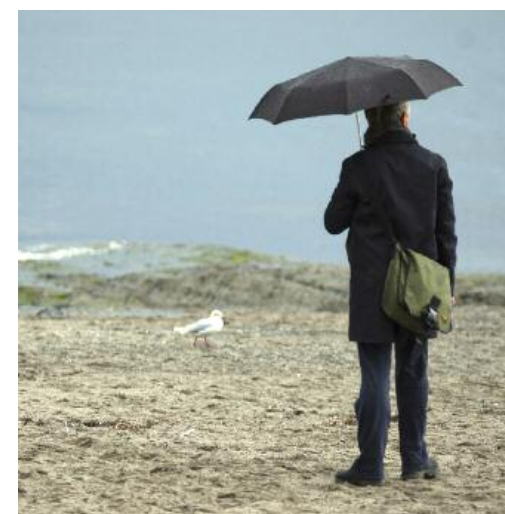
6.9 INTERKOMMUNAL PENSJONSKASSE SOM OFFENTLIG – OFFENTLIG SAMARBEID

I punkt 6.8 er det behandlet enkelte spørsmål knyttet til kjøp av kommunal tjenestepensjon og adgangen til å tildele kontrakter til interkommunale pensjonskasser etter reglene om utvidet egenregi. Dette gjelder de såkalte vertikale, institusjonaliserte løsningene for utføring av tjenester ved bruk av organer kontrollert av oppdragsgiver enten alene eller i fellesskap med andre.

Et annet unntak fra anskaffelsesregelverket

vil være offentlig-offentlig samarbeid, jf. anskaffelsesforskriften § 3-3 om samarbeidsavtaler. Unntaket tar sikte på kontrakter mellom flere offentlige oppdragsgivere for felles utførelse av offentlige oppgaver i en samarbeidsrelasjon, og hvor oppgavene utføres på ikke-kommersiell basis. På lik linje med utvidet egenregi, setter dette også begrensninger på utadrettet virksomhet.

Offentlig-offentlig samarbeid betegnes også som det horisontale, ikke-institusjonaliserte samarbeidet, hvor det typisk nettopp er at det er et genuint samarbeidsprosjekt mellom offentlige oppdragsgivere, uten at det etableres noen egen juridisk enhet for oppgaven. Tatt i betraktning at kommunal tjenestepensjon må ligge i en pensjonskasse, som per definisjon er et selvstendig, uavhengig rettssubjekt, og som utfører oppgaver på oppdrag fra kommunene, har dette mer karakter av å være utvidet egenregi snarere enn et typisk offentlig-offentlig samarbeid.

6.10 OM PENSJONSKASSENES FORHOLD TIL ANSKAFFELSESREGELVERKET

Det er reist spørsmål om en kommunal pensjonskasse som har pensjonsordning for kommuner eller fylkeskommuner vil være omfattet av anskaffelsesregelverket når pensjonskassen skal gjøre innkjøp i forbindelse med utførelsen av sin virksomhet.

Det sentrale spørsmålet i denne sammenheng er om pensjonskassen er å anse som et «offentligrettslig organ» og dermed omfattet av anskaffelsesregelverket etter anskaffelsesforskriften § 1-2. Dette beror på en konkret vurdering av den enkelte pensjonskasse, hvor sentrale vurderingstemaer er pensjonskassens tilknytning til det offentlige, om den er opprettet for å tjene allmennhetens behov og om den er av industriell eller forretningsmessig karakter. Spørsmålet er forelagt både KS Advokatene og Arntzen de Besche Advokatfirma AS. Både KS Advokatene og Arntzen de Besche Advokatfirma AS har konkludert med at pensjonskassene ikke er omfattet av anskaffelsesregelverket. Vurderingene kan leses på Pensjonskontorets nettsted www.pensjonskontoret.no under publikasjoner, Kommunal tjenestepensjon og anskaffelsesregelverket.

Pensjonskontoret understreker likevel at det foreligger en risiko ved ikke å følge lov om offentlige anskaffelser i driften av en pensjonskasse.

7. PREMIE OG PENSJONSKOSTNADER

KOMMUNAL TJENESTEPENSJON HAR PRINSIPPER OM:

- Livsvarig pensjon
- Premieutjevning mellom kommuner slik at premien blir alders- og kjønnsnøytral

PREMIEGRUPPER:

- Årlige premie
- Reguleringspremie
- Engangspremie for ikke-forsikringsbare ytelser
- Kostnader m.m.

PREMIETARIFFER GJØR FORUTSETNINGER OM:

- Beregningsrente
- Dødelighet
- Uførhet

7.1 INNLEDNING

Kommuner/fylkeskommuner/bedrifter og virksomheter i KS' sektor (heretter kalt *kommunen*) har pensjonsforpliktelser overfor ansatte og pensjonister. Reglene for pensjon i kommunal sektor er gitt i den sentrale generelle særavtalen om pensjonsordninger – SGS 2020 Pensjonsordninger (SGS 2020). Premien knyttet til pensjonsordningen henger nært sammen med reglene om pensjon. SGS 2020 angir følgende prinsipper for personer som er født i 1962 eller tidligere:

- Bruttogaranti inklusive folketrygd (SGS 2020, del I, § 14-7)
- Sluttlønnsprinsippet (SGS 2020, del I, § 14-3)
- Avtalefestet pensjon (AFP) 62 - 67 år (SGS 2020, del II, Kapittel 1)

For personer som er født i 1963 eller senere er hovedprinsippene:

- Opptjening i nettoordning fristilt fra folketrygden fra 01.01.20 (SGS 2020, del I, § 20-1), også kalt påslagspensjon
- Alleårsoptjening (SGS 2020, del I, § 20-1)
- Mulighet for fleksibelt uttak av alderspensjon (SGS 2020, del I, § 20-2)
- Betinget tjenestepensjon for personer som ikke får AFP (SGS 2020, del I, § 22-1)
- Oppsatt bruttopensjon for opptjening før 2020 (SGS 2020, del I, § 24-1)
- Livsvarig AFP (SGS 2020, del II, Kapittel 2)
- Diverse overgangsregler nedfelt i SGS 2020

SGS 2020, del I, § 10-2 angir krav om premieutjevningsfellesskap slik at premien blir alders- og kjønnsnøytral mellom kommuner, men der fylkeskommuner må ha sitt eget premieutjevningsfellesskap.

For personer født i 1962 eller tidligere er tidligpensjon (AFP) 62 - 65 år ikke en del av tjenestepensjonsordningen, og finansieres særskilt, jf. SGS 2020, del II - § 1. Kommunen kan imidlertid som kunde i et livsforsikringsforetak velge å delta i et utjevningsfellesskap for slik AFP. I en pensjonskasse vil slik utjevning bare finne sted mellom de arbeidsgivere som har valgt slik løsning, forutsatt at pensjonskassen tilbyr dette.

De som er født i 1963 eller senere skal ha ny offentlig AFP. Se nærmere beskrivelse av AFP i kapittel 3 *Tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor*. Ny offentlig AFP skal kunne utbetales fra 2025, men våren 2024 er det enda ikke avklart hvordan finansieringen skal håndteres, hverken mellom pensjonsinnretninger eller med tanke på premieutjevning hos den enkelte pensjonsinnretning.

Arbeidsgiver betaler arbeidsgiveravgift på innbetaling av premiene, samt på eventuelle innbetalinger til premiefond. Dersom betalingen skjer direkte fra premiefond, skal det ikke betales arbeidsgiveravgift av denne premien.

7.2 PREMIEBEREGNING

Premien finansierer den framtidige pensjonen som livsforsikringsforetaket/pensjonskassen (*pensjonsinnretningen*) har forpliktet seg til å innfri overfor medlemmet av pensjonsordningen (den ansatte eller tidligere ansatte).

Ytelsene det gjelder er:

- Alderspensjon
- Uførepensjon
- Ektefellepensjon
- Barnpensjon
- Premiefritak ved uførhet

Størrelsene på pensjonene er gitt i SGS 2020.

I hver *pensjonsinnretning* beregnes premien med utgangspunkt i en premietariff (*pristariff*), hvor *pensjonsinnretningene* benytter forutsetninger om dødelighet og uførhet (biometrisk risiko) for sin bestand. Det garanteres også en framtidig avkastning, en såkalt beregningsrente, som inngår i beregningene. Denne beregningsrenten omtales gjerne som en *rentegaranti* (se nærmere forklaring under punkt 7.4.1 *Beregningsrente*).

Krav til utformingen av premietariffene er gitt i forsikringsvirksomhetslovens § 3-3, som gjelder for livsforsikringsforetak og pensjonskasser. Premietariffene fastsetter pris for forsikringsrisiko, administrasjons- og kapitalforvaltningskostnader, samt premie for rentegaranti. Etter forsvl. § 3-3 *Pristariffer*, skal *pensjonsinnretningen* ved utformingen av pristariffene sørge for at:

- a) foretakets premier vil stå i rimelig forhold til den risiko som overtas og de tjenester som ytes,
- b) foretakets premier vil være tilstrekkelige til å gi sikkerhet for at forpliktelsene etter inngåtte kontrakter blir oppfylt, og vil være betryggende ut fra foretakets økonomi, og
- c) det ikke vil skje urimelig forskjellsbehandling mellom produkter, produktkombinasjoner eller kundegrupper.

Premietariffene meldes inn til, og overvåkes av, Finanstilsynet, som kan gripe inn om premietariffene ikke tar tilstrekkelig hensyn til forsikringsrisikoen de skal gjenspeile.

Forsikringspremien for kommunal tjenestepensjon splittes i tre grupper, jf. også SGS 2020 § 10-2:

- Årlig premie
- Reguleringspremie
- Engangspremie for ikke-forsikringsbare ytelser

I tillegg kommer kostnader knyttet til:

- Administrasjon
- Forvaltning av pensjonsmidlene
- Premie for at *pensjonsinnretningen* garanterer en avkastning (premie for rentegaranti)
- Premie for avsetninger til administrasjonsreserver for administrasjonskostnader knyttet til oppsatte rettigheter og for pensjonister

Våren 2024 er forsikringsvirksomhetsloven enda ikke tilpasset påslagspensjon og hvordan premie skal betales for slik ordning.

Finans Norge har en bransjeavtale for beregning av folketrygd og tjenestepensjon som er tilpasset ny folketrygd, SGS 2020 og ny samordning, *Avtale om beregnet folketrygd i offentlig tjenestepensjon* med ikrafttreden 01.01.20. Denne bransjeavtalen er undertegnet av Kommunal Landspensjonskasse (KLP), Oslo Pensjonsforsikring AS og Storebrand Livsforsikring AS. Metoden for å beregne pensjonen som er beskrevet i bransjeavtalen skal kun brukes som input i premieberegningen, ikke i den endelige beregningen av pensjon ved pensjonsuttak, der korrekt folketrygd inngår.

I den omtalte bransjeavtalen er det gitt antagelser om når medlemmene kommer til å ta ut pensjon. Medlemmer født før 1963 antas å ta ut pensjon når de er 67 år, mens de som er født i 1963 eller senere antas å ta ut pensjon ved 64. Det siste gjelder også for betinget tjenestepensjon.

7.2.1 ÅRLIG PREMIE

Årlig premie skal dekke ett års opptjening, basert på aktuell lønn.

For personer som er født i 1962 eller tidligere vil ett års opptjening tilsvare økningen i opptjent pensjon ved at medlemmet i tjenestepensjonsordningen har jobbet dette året. For personer som er født i 1963 eller senere vil årlig premie for alderspensjon tilsvare premien for årets opptjening basert på opptjeningssatsene gitt i SGS 2020.

Premiene for uføre- og etterlattepensjoner har fremdeles krav om minst 30 års tjenestetid for å få full pensjon, og opptjenes lineært.

7.2.2 REGULERINGSPREMIE

Reguleringspremie skal dekke økning i opptjent pensjon i tjenestepensjonsordningen som følge av:

- Lønnsregulering og G-regulering (for å beregne samordnet pensjon) for aktive medlemmer født i 1962 eller tidligere
- G-regulering av pensjonsbeholdningen for aktive medlemmer som er født i 1963 eller senere
- G-regulering av oppsatte pensjonsrettigheter
- Regulering av pensjoner under utbetaling

7.2.3 ENGANGSPREMIE FOR IKKE-FORSIKRINGSBARE YTELSER

Enkelte av pensjonsforpliktelsene som er nedfelt i SGS 2020 er det ikke adgang til å forsikre ved å betale en forhåndspremie. Disse forsikringsforpliktelsene kalles ikke-forsikringsbare ytelser, og må beregnes særskilt med en engangspremie først når hendelsen som utløser ytelsen inntreffer.

For opptjening før 01.01.20 vil engangspremien omfatte:

- Premie/tilbakeføring av premie for korrekt beregnet pensjon ved samordning ved uttak
- Premie for tidligpensjon (uttak av AFP mellom 65 og 67 år og pensjon etter 85-årsregelen for de med særaldersgrenser)
- Garantitillegg etter SGS 2020 § 15-1 eller § 15-2
- Manglende uføretrygd ved uføregrad under 50 prosent

For opptjening etter 01.01.20 vil engangspremiene omfatte:

- Premie/tilbakeføring av premie for korrekt beregnet pensjon ved samordning ved uttak (gjelder uføre- og etterlattepensjoner)
- Overgangstillegget for personer som tar ut pensjon før 67 år, jf. SGS 2020 § 25-1
- Endret premiereserve ved pensjonsuttak fra annet tidspunkt enn 64 år (som er lagt til grunn ved premieberegningen) og

eventuelt som følge av den endelige pensjonsberegningen ved uttak

- Manglende uføretrygd ved uføregrad under 50 prosent

Betinget tjenstepensjon skal komme til utbetaling for de som ikke får rett til AFP, jf. SGS 2020, Del I, §§ 22-1 og 22-2. Det blir i dag innbetalt til betinget tjenstepensjon sammen med de andre premiene for påslagspensjon. Betinget tjenstepensjon er dermed forhåndsfinansiert, og det som er avsatt for betinget tjenstepensjon kan komme til fradrag i utgiftene til AFP.

Ny offentlig AFP skal kunne utbetales fra 2025, men våren 2024 er det enda ikke avklart hvordan finansieringen skal håndteres, hverken mellom *pensjonsinnretninger* eller med tanke på premieutjevning hos den enkelte *pensjonsinnretning*.

Det skal komme nye regler for pensjon for personer med særaldersgrenser fra 2025. Lovverket er imidlertid ikke klart enda, og forventes ikke å kunne effektueres før i 2026, da med tilbakevirkende krav. Det er derfor enda ikke klart hvordan endringene vil påvirke premiene for de med særaldersgrenser.

7.2.4 PREMIE FOR AFP FRA 62 TIL 65 ÅR FOR DE SOM ER FØDT I 1962 ELLER TIDLIGERE

AFP 62 - 65 år er ikke forsikringsbar, men anses heller ikke å være en del av tjenstepensjonsordningen, og skal finansieres særskilt, jf. SGS 2020, Del II, § 1. Det betyr at AFP mellom 62 og 65 år må betales når den tas ut.

SGS 2020 angir ikke krav om at utgiftene til AFP 62 - 65 år skal utjevnes i premieutjevningsfellesskapet eller om de må finansieres med engangspremie eller løpende finansiering. Det er derfor opp til kommunen og *pensjonsinnretningen* å avtale et eventuelt premieutjevningsfellesskap for denne type utgifter, og det tilbys i dag noen forskjellige varianter av fellesskap hos *pensjonsinnretningene*.

Dersom en kommune flytter sin pensjonsordning til en annen *pensjonsinnretning* og var med i et premieutjevningsfellesskap, vil den forrige *pensjonsinnretningen* foreta en avregning av innbetalt premie til APF de tre seneste årene mot kommunens bruk av AFP. Avregningen vil enten føre til krav om etterbetaling eller det vil bli frigjort midler til kommunen.

Siden utgiftene ellers fordeles løpende på de kommunene som har AFP-pensjonister, vil en kommune som flytter til ny *pensjonsinnretning* kunne delta i fellesskapet også med eksisterende pensjonister fra første dag.

7.3 PREMIEUTJEVNING OG PREMIEESTIMATER

Hovedprinsippet om premieutjevningsfellesskap er nedfelt i SGS 2020 § 8-3:

«Tjenstepensjonsordningen skal være basert på et finansieringssystem som er kjønnsnøytralt og som ikke virker utstøtende på eldre arbeidstakere. Under henvisning til dette skal premien minst beregnes på grunnlag av et kollektiv som hos den enkelte leverandør utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder. (...)».

SGS 2020 § 10-2 punkt 1 presiserer dette nærmere:

«Den ordinære årspremie skal utjevnes i den enkelte forsikringsgivers fellesordning, basert på pensjonsgrunnlaget. Engangspremier ved pensjonstilfelleets inntreden, skal utjevnes i forsikringsgivers fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget. Premie for lønns- og G-regulering skal utjevnes i en fellesordning i forhold til premiereserven. Administrasjonstillegget i premien skal utjevnes i en fellesordning i forhold til pensjonsgrunnlaget.

Forsikringsgivers fellesordning for utjevning av alle premieelementene skal utgjøres av samtlige kommunekunder og bedriftskunder eller av fylkeskommunekunder. Med partenes samtykke kan forsikringsgiver skille ut bedriftskunder organisert som egne juridiske subjekter, som sysselsetter arbeidstakere med aldersgrense 60 år, i en egen utjevningsordning.

Egne pensjonskasser skal utjevne premie-elementene innen sitt dekningsområde».

Dette innebærer at alle kommuner og bedrifter/virksomheter i KS' tariffområde skal være med i samme premieutjevningss-fellesskap. Ett unntak gjelder dersom tariff-partene er enige om å ha enkelte bedrifter som sysselsetter arbeidstakere med alders-grense 60 år i et eget utjevningssfellesskap.

Fylkeskommuner skal utgjøre et eget premie-utjevningssfellesskap hos pensjonsinnretningen.

Den utjevnede premien skal være basert på samme premietariff for alle kommunale tjenstepensjonsordninger, herunder ha samme beregningsrente for ny premie. Historisk kan det likevel være slik at pensjons-forpliktelsene som det er betalt premie for, kan ha forskjellig gjennomsnittlig beregnings-rente hos forskjellige kommuner.

Kommunens faktiske premiebetaling vil ikke være lik beregnet premie for denne kommunen.

Dette skyldes at premien kommunen betaler reflekterer kommunens andel av den samlede premien for de kommuner som inngår i premieutjevningssfellesskapet.

For kommuner som over tid har omtrent tilsvarende andel unge og eldre, kvinner og menn, samt andel ansatte med høy og lav lønn som andre kommuner i samme premie-utjevningssfellesskap, vil premieutjevningen på sikt medføre omtrent samme premiebetaling som om premien til kommunen ikke hadde vært gjenstand for utjevning med andre i fellesskapet.

I et lite utjevningssfellesskap kan imidlertid endringer i sammensetningen av medlemmer i tjenstepensjonsordningen hos én kommune, gi større premieutslag enn i et større utjevningssfellesskap. Et eksempel på en slik endring er at eldre ansatte slutter og blir erstattet med yngre. Dette kan gi utslag i lavere premie.

Det vil kunne være lettere for en kommune å se effekten av forebygging av uførhet og

Tabell 1: Eksempel på premieutjevning av årlig premie for personer født før 1963.

	Likt lønnsnivå		Høyere lønnsnivå i kommune B	
	Kommune A	Kommune B	Kommune A	Kommune B
Gjennomsnittsalder	30	60	30	60
Gjennomsnittlig lønn i kr	300 000	300 000	300 000	600 000
Beregnet premie i kr	9 000	27 000	9 000	54 000
Utjevnnet premie i kr	18 000	18 000	21 000	42 000

forebygging av tidliguttak av alderspensjon dersom den er med i et lite, eller intet premie-utjevningssfellesskap (sistnevnte gjelder dersom kommunen har pensjonskasse). Premien kommunen betaler for personer som er født før 1962 eller tidligere, blir påvirket av at ansatte tar ut pensjon før normal pensjons-alder, tidligpensjon. Utgiftene til tidlig uttak av pensjon blir ikke tilsvarende påvirket for personer som er født i 1963 eller senere. Men det vil oppstå noe avvik i endelig finansieringsbehov sammenliknet med innbetalt premie ved at det er antatt at disse tar ut pensjon ved 64 år, noe som ikke vil være reelt.

7.3.1 EKSEMPLER PÅ PREMIEUTJEVNING

I tabell 1 er det vist et stilisert eksempel på premieutjevning av årlig premie hos kommuner med ulik gjennomsnittsalder, og lønn for de ansatte. Det er lagt til grunn at de ansatte er født i 1962 eller tidligere. I de to første kolonnene vises utjevnnet premie mellom ansatte med samme lønnsnivå (pensjons-grunnlag), men med ulik alder. Tabellen viser

at på grunn av ulik alder i de to kommunene vil kommune B, med høyest alder, få en lavere premie via premieutjevningssfellesskapet enn premien som kan beregnes for kommunen separat. Kommune A må betale en del av premien for kommune B. Dette skyldes at årlig beregnet premie er høyere i kommune B med høyere gjennomsnittsalder på ansatte enn for kommune A.

I de to siste kolonnene forutsettes det at kommune B har langt høyere lønnsnivå enn kommune A. Som det framgår av tabellen, vil kommune A også i dette tilfellet betale en høyere premie ved premieutjevning enn den som faktisk er beregnet for kommunen isolert sett. Når kommune B har høyere lønn, vil kommune A altså måtte betale høyere premie som følge av premieutjevningen. Tilsvarende vil kommune B få langt lavere premie som følge av premieutjevningen

For de som er født i 1963 eller senere legges det tilsvarende prinsipper til grunn for utjevning av årets premie.

I *Tabell 2* er det gitt et tilsvarende stilisert eksempel på premieutjevning av reguleringspremie for personer født i 1962 eller tidligere. De to første kolonnene i tabellen viser hvordan utjevning av premien for to *kommuner* som har samme lønnsvekst, men ulik premiereserve, gir samme utjevnete premie som beregnet premie. At det blir samme utjevnete premie skjer siden reguleringspremien utjevnes i forhold til premiereserven. (Premiereserven er den forsikringstekniske kontantverdien av de pensjonsforpliktelser som *kommunen* har overfor sine medlemmer.)

I de to siste kolonnene er det vist et tenkt eksempel der *kommune B* har 0 prosent lønnsregulering. Dette er ikke realistisk, men 0 prosent lønnsregulering er valgt for å tydeliggjøre effekten av premieutjevningen. Dersom *kommune B* ikke har lønnsregulering, må *kommune A* likevel betale reguleringspremie. Dette betyr at *kommuner* med lav lønnsvekst og dermed liten regulering av opptjente

pensjoner subsidierer premien for *kommuner* med høyere lønnsvekst og regulering av opptjente pensjon i samme premieutjevningss-fellesskap.

For personer som er født etter 1963 vil premieutjevning på reguleringspremien ikke gi tilsvarende utslag, siden pensjons-beholdningen skal reguleres med veksten i G for alle aktive medlemmer i tjenstepensjons-ordningen. Forskjeller i hvor mye lønnen blir regulert i *kommunene*, vil derfor ikke bety noe for premieutjevningen. Derimot kan andelen oppsatte, pensjonister og aktive kunne påvirke den utjevnete reguleringspremien. Dersom G-reguleringen antas å være lik lønnsreguleringen i *Tabell 2*, vil tilfellet uten lønnsregulering i *kommune B* ikke påvirke premien.

Noe som imidlertid kan påvirke utjevning av reguleringspremie er andelen oppsatte, pensjonister og aktive i bestanden, siden pensjonister vil ha en annen regulering enn

Tabell 2: Eksempel på premieutjevning av reguleringspremie for personer født før 1963.

	Lik lønnsregulering		Ingen lønnsregulering i kommune B	
	Kommune A	Kommune B	Kommune A	Kommune B
Alder	30	60	30	60
Lønn i kr	300 000	300 000	300 000	300 000
Premiereserve i kr	1 000 000	3 000 000	1 000 000	3 000 000
Beregnet reguleringspremie i kr	35 000	105 000	35 000	0
Utjevnet reguleringspremie i kr	35 000	105 000	8 750	26 250

Tabell 3: Eksempel på hvordan premieutjevning for reguleringspremie avhenger av hvordan bestanden er sammensatt, alle er født etter 1962.

	Kommune A	Kommune B
Antall aktive og oppsatte	200	100
Premiereserve i kr for aktive og oppsatte	100 000 000	50 000 000
Reguleringspremie for aktive og oppsatte	43 750 000	21 875 000
Antall alderspensjonister	100	100
Premiereserve i kr for alderspensjonister	62 500 000	62 500 000
Reguleringspremie for alderspensjonister	21 484 000	21 484 000
Total beregnet reguleringspremie per kommune	65 234 000	43 359 000
Utjevnet reguleringspremie	64 169 000	44 425 000

aktive og oppsatte rettigheter. Et meget enkelt eksempel på dette er vist i *Tabell 3*, hvor det er forutsatt at alderspensjonister får en regulering som er 0,75 prosentpoeng lavere enn reguleringen for aktive og oppsatte. Antall aktive i *kommune B* er halvparten av antall aktive i *kommune A*, mens antall pensjonister er det samme.

I dette eksempelet vil *kommunen* med få aktive sammenliknet med den andre *kommunen*, *kommune B*, måtte betale en høyere reguleringspremie ved utjevning enn uten premieutjevning. *Kommune A* får lavere premie ved premieutjevning. I dette tilfellet er det imidlertid ikke veldig store forskjeller

Blant medlemmene i pensjonsordningene til kommunene er det i dag personer født både før og etter 1962. Dette innebærer at den

utjevnete premien er basert både på gammel og ny tjenstepensjonsordning, og vil kunne avhenge av hvor mange som er omfattet av hvilke ordninger.

7.3.2 PREMIEESTIMATER

Siden kommunal tjenstepensjon skal utjevne premien mellom kunder i et fellesskap, vil endelig premie ikke være kjent før et år er omme. *Pensjonsinnretningene* vil derfor prøve å estimere neste års premie høsten før premieåret, og sender ut premievarsel basert på disse estimatene. I estimatene tas det hensyn til forventet lønnvekst, G-regulering, regulering av pensjoner under utbetaling, og når i året disse reguleringene skjer

Etter at året er omme, vil det bli foretatt en etteravregning. Det vil kunne variere mellom

pensjonsinnretningene om det også foretas avregninger i løpet av året.

I tillegg til at faktisk lønnsvekst, G-regulering og pensjonsregulering normalt vil avvike fra den estimerte, vil det også være avvik knyttet til antatt alder ved uttak av alderspensjon sammenliknet med reell alder ved uttak av pensjon, som omtalt i punkt 7.2 *Premie-beregning*.

Teknikken med premieestimer og etteravregning benyttes både på årlig premie, reguleringspremie og premie for ikke-forsikringsbare ytelser.

Premie for administrasjonskostnader, kapitalforvaltning og for rentegaranti pleier derimot å være gitt ved inngangen til året. Disse premiene skal ikke etteravregnes.

7.4 PREMIETARIFF

I en premietariff skal det, som tidligere nevnt, blant annet gjøres forutsetninger om beregningsrente, dødelighet og uførhet. Alle *pensjonsinnretninger* skal benytte premietariffer med forsvarlige forutsetninger om dødelighet og uførhet. Premietariffene meldes til Finanstilsynet, og som nevnt i punkt 7.2 kan Finanstilsynet gripe inn om de mener premien i premietariffene ikke tar tilstrekkelig hensyn til forsikringsrisikoen de skal gjenspeile.

Premietariffene vil nesten aldri treffe helt på den faktiske dødeligheten og uførheten ett år. Avvik i hva som faktisk har skjedd sammenliknet med premietariffen resulterer i et såkalt *risikoresultat*. Dersom risikoresultatet er positivt, det vil si at den reelle utvikling har vært «bedre» enn forutsatt i premietariffen,

så skal overskuddet gå til kundene i *pensjonsinnretningen*. *Pensjonsinnretningen* kan likevel sette av inntil halvparten av risikooverskuddet et år i et *risikoutjevningfond*. Dersom risikoresultatet er negativt, kan risikoutjevningfondet belastes. Dersom fondet ikke er tilstrekkelig, må *pensjonsinnretningene* ta tapet fra sin egenkapital. Dersom risikoresultatet ser ut til å bli varig negativt, må *pensjonsinnretningen* endre sin premietariff.

Pensjonsinnretningen kan også sikre seg med reassuranse for å avhjelpe deler av forsikringsrisikoen, særlig ved store, spesielle risikotap.

7.4.1 BEREGNINGSRENTE

I premieberegning i tjenestepensjon benyttes en årlig *beregningsrente* for å omregne verdien av framtidig pensjonsutbetaling til en nåverdi. Dette innebærer at det tas hensyn til framtidig avkastning ved beregning av premie og premiereserve. Denne beregningsmetoden gjør at nødvendig premiereserve (kapital) kan holdes lavere enn om det ikke benyttes en slik beregningsrente og antakelse om framtidig avkastning. Dette reduserer dermed premieinnbetalingen fra *kommunen*. Beregningsrenten inngår som nevnt i punkt 7.2 i premietariffen som livsforsikringsforetak og pensjonskasser benytter.

Historisk har det, på grunn av høyere rentenivå, vært tillatt med langt høyere maksimal beregningsrente enn den som benyttes i dag. Enkelte pensjonskasser har hatt mer enn 4 prosent beregningsrente på historiske innbetalinger, mens de fleste har hatt 3 prosent beregningsrente for premier betalt før 2012.

Historisk har det vært Finanstilsynet som har fastsatt maksimal årlig beregningsrente. Fra 2012 var beregningsrenten for premie for ny pensjonsopptjening 2,5 prosent. Fra 2015 var beregningsrenten for ny pensjonsopptjening lik 2 prosent. Med innføring av Solvens II (nye solvenskrav for livsforsikringsforetak) i 2016, og tilsvarende, men tilpassete, kapitalkrav fra 2019 for pensjonskasser, ble regelen om at Finanstilsynet fastsetter en maksimal årlig beregningsrente fjernet. Det vil si at etter 2019 er det *pensjonsinnretningens* ansvar å ikke benytte en for høy beregningsrente.

Finanstilsynet kan imidlertid stoppe en *pensjonsinnretnings* bruk av beregningsrenter som det mener ikke er forsvarlig.

7.4.2 DØDELIGHETSGRUNNLAG

Med virkning fra 2014 ble det etter pålegg fra Finanstilsynet innført et nytt dødelighetsgrunnlag for kollektive pensjonsforsikringer i livsforsikringsforetak og for pensjonskasser, kalt *K2013*, som skal benyttes i premietariffen.

Det er likevel ikke noe i veien for at dødelighetsgrunnlaget settes sterkere, noe som for alderspensjon betyr at det antas lavere dødelighet enn i K2013. For eksempel innførte KLP og noen kommunale pensjonskasser et nytt og sterkere dødelighetsgrunnlag knyttet til overlevelsessannsynlighet for menn i 2021. Storebrand har ved inngangen til 2024 ikke gjort eller planlagt tilsvarende endring.

7.4.3 UFØREGRUNNLAG

Uførepensjon kommer i tillegg til uføretrygd fra folketrygden. Folketrygden gir en rimelig god dekning for lønn opp til 6 G (kr 711 720 per 01.05.23), med 66 prosent av lønn. Offentlig tjenestepensjon gir derfor ikke veldig stor uførepensjon for lønn opp til 6 G, men den kompenserer for manglende uføretrygd for lønn over 6 G. Samtidig viser historikken at sannsynligheten for å bli ufør er høyere blant personer med lønn under 6 G enn for personer med lønn over dette nivået. Forskjeller i premie i forskjellige premieutjevningsselskaper vil kunne gjenspeile forskjeller i alder, kjønn og lønnsnivå i premieutjevningsselskapene.

7.4.4 PREMIEFRITAK

Premiefritak ved uførhet er en risiko som normalt beregnes ut fra de samme forutsetningene om død og uførhet som uførepensjonen.

SGS 2020 angir ikke klart hva premiefritaket ved uførhet skal dekke. I praksis dekker premiefritaket videre årlig opptjening av rettigheter, men ikke reguleringspremie, premie for ikke-forsikringsbare ytelser og kostnader, men her kan det være variasjoner mellom *pensjonsinnretningene* i eksakt hva som dekkes.

7.4.5 DIVERSE ANDRE PREMIEELEMENTER

I tillegg til beregningsrente, dødelighetsgrunnlag og uføregrunnlag, skal eller kan *pensjonsinnretningene* også ha premie/pristariffer for:

- Administrasjonskostnader
- Forvaltningskostnader
- Rentegaranti
- Termintillegg
- Fortjenesteelement
- Administrasjonsreserve

Administrasjonskostnader er kostnader knyttet til daglig drift av pensjonsordningen. Dette kan være kostnader knyttet til kommunikasjon mellom *kommune* eller dens ansatte/pensjonister og *pensjonsinnretning*, internettløsninger, håndtering av pensjonssøknader, utbetaling av pensjoner, kurs som tilbys *kommunen* og dens ansatte/pensjonister, med mer. Generelt vil dette altså gjelde servicen knyttet til pensjonsordningen. Administrasjonskostnadene som skal betales årlig er knyttet til aktive, siden kostnader knyttet til pensjonister skal trekkes fra administrasjonsreserven som er nærmere beskrevet senere.

Forvaltningskostnadene er basert på hvordan pensjonsmidlene investeres, det vil si hvor mye som for eksempel investeres i aksjer, obligasjoner og eiendom. Det har vært uenighet mellom Finanstilsynet og bransjen om hvorvidt enkelte kapitalforvaltningskostnader som flere *pensjonsleverandører* ikke har tatt inn i kapitalforvaltningspremien, skal bruttoføres og dermed inngå i premien. Finanstilsynet har på oppdrag fra Finanstilsynet utarbeidet et utkast til høringsuttalelse, der de foreslår endringer i regelverket som sikrer såkalt bruttoføring.

Våren 2024 er forslaget enda ikke sendt ut på høring.

Premien for rentegaranti skal være en premie for risikoen knyttet til forvaltningen sett opp mot *pensjonsinnretningens* og den enkelte kundes buffer. Med buffer menes her egenkapital i selskapet, kundens bufferfond og eventuelt merverdier i hold-til-forfall-porteføljen. Les mer om bufferfond i punkt 7.5 *Premiefond, bufferfond og tildeling av avkastning*.

Termintillegg skal betales dersom premien betales i terminer. Premien er i utgangspunktet beregnet ut fra at den betales forskuddsvis ved starten av året. Det er vanlig å betale premien hvert kvartal, jf. også SGS 2020 § 10-2

punkt 5, men oppdragsgiver kan også ha andre terminer for betaling. Når premien ikke betales forskuddsvis for hele året, vil forsikringsforetaket få et avkastningstap og ekstra administrasjon. I § 9-1 i forskrift til forsikringsvirksomhetsloven angis det at ved oppdeling av premien i terminer skal det beregnes et termintillegg som dekker økte administrasjonskostnader og reduserte renteinntekter.

Pensjonsinnretningen kan legge inn et *fortjenesteelement* i sin pristariff. Fortjenesteelement er oftest ikke synlig i premien.

I tillegg til å betale for årets administrasjon, skal det betales inn til administrasjonsreserver. *Administrasjonsreserven* kan dekke både administrasjonspremie, kapitalforvaltningspremie og premie for rentegaranti, men hverken KLP eller Storebrand har inkludert premien for rentegaranti i administrasjonsreserven. Administrasjonsreservene skal bygges opp mens et medlem i en tjenstepensjonsordning er aktivt, slik at det ikke skal betales mer i administrasjonskostnader for pensjonister. I den perioden medlemmet i tjenstepensjonsordningen er pensjonist, skal årlig trekk av administrasjonsreserven dekke utgiften.

Premie til administrasjonsreserve inngår i beregningen av pensjonsordningens totale premiereserve. Årlig premie til administrasjonsreserve beregnes vanligvis som en prosent av årets forsikringspremie.

SGS 2020 angir at administrasjonskostnader skal utjevnes ut fra pensjonsgrunnlaget i premieutjevningsskapsordningen, men sier ingenting om de andre premieelementene.

Pensjonskontoret har tidligere godkjent at premie for kapitalforvaltning eksklusiv premie for avkastningsgaranti fra og med 01.01.11 ikke må utjevnes. Det er ulik praksis for om premien for kapitalforvaltning utjevnes eller ikke hos forskjellige *pensjonsinnretninger*.

7.4.6 FORTJENESTEMARGIN I PREMIETARIFFEN

Etter forsikringsvirksomhetsloven er det tillatt å legge til en fortjenestemargin i premietariffen for risiko, et såkalt fortjenesteelement. Denne fortjenestemarginen vil gå direkte til egenkapitalen i *pensjonsinnretningen*. Enkelte *pensjonsinnretninger* tar fortjenestemarginer, andre tar det ikke.

7.5 PREMIEFOND, BUFFERFOND OG TILDELING AV AVKASTNING

Premiefond for kommunal tjenstepensjon følger av forsikringsvirksomhetsloven kapittel 4, der det blant annet framgår at reglene i foretakspensjonsloven om premiefond, § 10-2-§ 10-4, skal gjelde så langt det passer. Det er ikke klart hvordan «så langt det passer» skal tolkes, og det kan være at forskjellige *pensjonsinnretninger* tolker dette begrepet forskjellig. Det bør imidlertid legges til grunn at minst følgende regler gjelder.

- Premiefondet kan *tilføres*:

- Avkastning på midler i pensjonsordningen, herunder avkastning på premiefond
- Overskudd (andel av risikooverskudd som kan gå til kunden)
- For meget betalt premie

- Alle kommunale tjenstepensjonsordninger skal ha et bufferfond. Bufferfondet er definert i forsvl. § 3-19. Bufferfondet bygges opp ved at det tilføres årlig avkastning. Fra 01.01.22 erstatter bufferfond det som tidligere var kursreguleringsfond og tilleggsavsetninger. Bufferfondet er endelig fordelt per kunde, i motsetning til hvordan reglene var for kursreguleringsfond.

I forskrift til forsikringsvirksomhetsloven er det gitt nærmere regler for fastsettelse av bufferfond. Etter disse reglene er utgangspunktet at alle kunder skal få samme prosentvise tildeling av bufferfond, men at dette kan avvikes med begrunnelse i kontraktens behov

Når premie betales fra midler i premiefondet skal det som nevnt i punkt 7.1 *Innledningen* ikke betales arbeidsgiveravgift på denne premien.

Differansen mellom årets pensjonspremie og årets beregnede netto pensjonskostnad er *årets premieavvik*. Årets premieavvik inntektsføres og balanseføres hvis pensjonspremien er *større* enn netto pensjonskostnad. Årets premieavvik utgiftsføres og balanseføres

hvis pensjonspremien er mindre enn netto pensjonskostnad.

I forskriftens § 3-5 er det gitt overgangsregler for tilbakeføring av premieavvik. Premieavviket som er balanseført, skal fra og med påfølgende år tilbakeføres over syv år med like årlige beløp. Premieavvik som oppsto i regnskapsårene 2011 til og med 2013 skal tilbakeføres over ti år. Premieavvik som oppsto i regnskapsårene til og med 2010 skal tilbakeføres over femten år. Et premieavvik som er balanseført etter andre ledd i forskriftens § 3-5 kan i stedet for tilbakeføring etter tredje ledd tilbakeføres fullt ut i året etter at premieavviket oppsto.

Pensjonsmidlene (herunder premiereserve) klassifiseres som anleggsmidler i balanseregnskapet. Egenkapital i en pensjonskasse eller gjensidig livsforsikringsforetak skal ikke innregnes i pensjonsmidlene. Pensjonsmidlene måles til virkelig verdi. Obligasjoner som holdes til forfall måles likevel til anskaffelseskost. I *Premiereserven*, som er de midlene som er avsatt hos *pensjonsinnretningen* for pensjonsforpliktelsene, og som er basert på innbetalte premier, tas det *ikke* hensyn til framtidig lønnsvekst.

Pensjonsforpliktelsene viser forpliktelsene knyttet til eksisterende pensjonsopptjening, men det er også tatt hensyn til blant annet framtidig lønnsvekst i beregningene. Pensjonsforpliktelsene klassifiseres som langsiktig gjeld i balanseregnskapet. Estimataavvik for pensjonsmidlene og pensjonsforpliktelsene, og virkningen av planendringer på pensjonsforpliktelsene, regnskapsføres kun i balansen.

Kommunal- og distriktsdepartementet (tidligere Kommunal- og moderniseringsdepartementet) fastsetter beregningsforutsetningene for beregning av pensjonskostnader og pensjonsforpliktelser for hvert år i et eget rundskriv:

<https://www.regjeringen.no/no/dokumenter/rundskriv-h-223-beregningsforutsetninger-for-pensjonskostnadene-regnskapsaret-2024/id2984250/>

I rundskrivet står det at Kommunal og distriktsdepartementet tar sikte på at regelverksendringer (planendringer) knyttet til ny offentlig AFP tas inn i beregningene av pensjonsforpliktelser og pensjonskostnader fra og med regnskapsåret 2025. Disse endringene skal altså ikke implementeres i beregningene i 2024.

Rundskrivet omtaler ikke hvordan endringer i reglene for særaldersgrenser skal føres, der må endelig regelverk først bli klart.

For bedrifter/virksomheter i KS' tariffområde som ikke er omfattet av de kommunale regnskapsreglene, gjelder vanlige regnskapsregler etter regnskapsloven, og eventuelt standard for føring av pensjonskostnader laget av Norsk Regnskapsstiftelse, *NRS 6*. Etter disse reglene skal for eksempel premieavviket ikke inngå i regnskapsføringen av pensjonskostnadene. Så lenge disse bedriftene/virksomhetene er med i en fellesordning for premieutjevning må imidlertid pensjonskostnadene og pensjonsforpliktelsen beregnes ut fra samme utjevningsprinsipp som for kommuner/fylkeskommuner.

Regnskapsstiftelsen har i *NRS(V) Endring av alderspensjons- og samordningsregler for OFTP* angitt at alle vedtatte endringer for alle årskull vurderes å utgjøre en planendring og skulle vært innregnet i juni 2019. *NRS (V)* omtaler også forhold hvor nye regler ennå ikke er vedtatt skal regnskapsføres. Dette gjelder:

- Beregning av alderspensjon for de med særaldersgrense og som er født i 1963 og senere
- Beregning av ny AFP for årskullene 1963 og yngre

- Beregning av alderspensjon for allerede løpende uførepensjoner

NRS (V) angir at inntil nye regler er vedtatt, gjelder de gamle reglene. De tre forholdene nevnt over beregnes derfor ut fra gjeldende regelverk, inntil nye vedtak foreligger.

NRS 6 fra Regnskapsstiftelsen angir forøvrig hvordan pensjonskostnader og -forpliktelser skal beregnes aktuarielt, og gjelder således også for alle tjenstepensjonsordninger i offentlig sektor.

8. KOMMUNAL TJENESTEPENSJON I ET LIVSFORSIKRINGSFORETAK

- Pensjonen skal være lik uansett hvem som er *pensjonsleverandør*, og følger av SGS 2020
- Alle livsforsikringsforetak skal ha premieutjevningsfellesskap for kommunal tjenstepensjon
- Rammebetingelser for livsforsikringsforetak er gitt i forsikringsvirksomhetsloven og finansforetaksloven
- Alle livsforsikringsforetak har kapitalkrav etter EUs Solvens II-regelverk
- Livsforsikringsforetaket er ansvarlig for:
 - Egenkapitalrisiko
 - Risiko ved kapitalforvaltning
 - Forsikringsrisiko
 - Administrasjonsresultat
 - Pensjonsutbetalinger
 - Rapportering til myndighetene

8.1 INNLEDNING

Reglene for pensjon i KS' tariffområder gitt i den sentrale generelle særavtalen om pensjonsordninger – SGS 2020 Pensjonsordninger (SGS 2020). For mer informasjon om SGS 2020, se kapittel 3 *Tjenstepensjon og AFP i offentlig sektor*.

SGS 2020 gjelder uavhengig av om pensjonsordningen er i et livsforsikringsforetak eller i en pensjonskasse. Medlemmenes rett til pensjon er dermed uavhengig av hvilken *pensjonsinnretning* som forvalter pensjonsordningen.

I dette kapittelet ses det nærmere på regelverket for livsforsikringsforetak som forvalter kommunal tjenstepensjon. Regelverket for pensjonskasser er nærmere omtalt i kapittel 9 *Kommunal tjenstepensjon i en pensjonskasse*.

Pensjonene blir fastsatt ut fra bestemmelser i SGS 2020 og blir de samme uansett hvilket livsforsikringsforetak som leverer pensjonen

Kommuner/fylkeskommuner/bedrifter og virksomheter i KS' sektor er heretter kalt *kommunen*.

Livsforsikringsforetak er underlagt *forsikringsvirksomhetsloven* og *lov om finansforetak og finanskonsern* (finansforetaksloven).

Arbeidsgivere med kommunal tjenstepensjon inngår i et premieutjevningsfellesskap med øvrige arbeidsgivere innenfor samme tariffområde hos samme *pensjonsinnretning*, men

fylkeskommuner må ha sitt eget premieutjevningsfellesskap, jf. tidligere omtale i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*.

Lov om folketrygd, lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser, lov om Statens pensjonskasse og Overføringsavtalen mellom tjenstepensjonsordninger i offentlig sektor får direkte eller indirekte betydning for *kommunens* tjenstepensjonsordning.

Livsforsikringsforetakene som for tiden tilbyr kommunal tjenstepensjon er Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikrings-selskap (KLP) og Storebrand Livsforsikring AS (Storebrand).

KLP er et gjensidig livsforsikringsforetak, som blant annet innebærer at kundene i KLP er medeiere i livsforsikringsforetaket. Etter KLPs vedtekter må kundene betale et egenkapitaltilskudd når de blir kunder, og senere

ved behov. KLP har etter sine vedtekter et styre, representantskap og en kontrollkomité. Via de styrende organene i KLP er både arbeidsgivere og kundene representert. Vedtektene for Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap er tilgjengelig på KLPs nettsted www.klp.no. Det må bemerkes at vedtektene for livsforsikringsforetaket er noe annet enn KLPs vedtekter for de ulike pensjonsordningene som KLP administrerer. Årsrapporter finnes på <https://www.klp.no/om-klp/finans-og-ir/rapporter-og-presentasjoner>

Storebrand Livsforsikring er datterselskap av konsernet Storebrand ASA. Storebrand ASA eies av aksjonærene og følger aksjeloven. Årsrapporter for konsernet og datterselskapene finnes på <https://www.storebrand.no/om-storebrand/eierstyring-og-selskapsledelse/arsrapporter/>

Storebrand er et børsnotert selskap som eies av aksjonærene

KLP er et gjensidig forsikringsselskap, som eies av kundene (kommunene)

8.2 RAMMEBETINGELSER FOR LIVSFORSIKRINGSFORETAK

Livsforsikringsforetakenes virksomhet er som nevnt regulert i *forsikringsvirksomhetsloven* og *finansforetaksloven*. Her angis virksomhetsregler knyttet til livsforsikringsforetakene om konsesjon, vedtekter, styre, daglig leder, rapportering, kapitalkrav og solvenskrav, regler for utligning av overskudd og under-

skudd, med mer. I *forsikringsvirksomhetsloven* stilles det også spesielle krav knyttet til håndtering av produktet kollektiv pensjonsforsikring, herunder er det egne regler for kommunale pensjonsordninger og egne regler for flytting av pensjonsordninger mellom pensjonsinnretninger.

8.2.1 KONSESJON

Det kreves konsesjon for å drive et livsforsikringsforetak, jf. *finansforetaksloven* § 2-13. Kravene til innholdet i konsesjonssøknaden framgår av *finansforetaksloven* § 3-1 og gjelder blant annet angivelse av egenkapital, forsikringer (pensjoner) og at livsforsikringsforetaket skal utarbeide driftsplan for de tre første driftsår med mer.

8.2.2 VEDTEKTER

Et livsforsikringsforetaks vedtekter inneholder bestemmelser om selskapsrettslige, forsikringsmessige og forsikringsrettslige forhold. *Finansforetaksloven* § 7-8 angir hva vedtektene minst skal inneholde dersom livsforsikringsforetaket ikke er et AS, med særlige bestemmelser for gjensidige livsforsikringsforetak, som KLP. For livsforsikringsforetak som er et AS, som Storebrand, er det aksjeloven § 2-2 som stiller minstekrav til innholdet i vedtektene.

8.2.3 STYRET

Finansforetaksloven kapittel 8, del II, omhandler regler for styret i et livsforsikringsforetak.

Livsforsikringsforetaket skal ha et styre med minst fem styremedlemmer. Daglig leder kan ikke være medlem av styret. Styreleder og til-

sammen minst to tredeler av styret skal ikke være ansatt i foretaket eller i et foretak i samme konsern. I foretak med minst 15 ansatte kan et flertall av de ansatte kreve at ett styremedlem og én observatør, og deres varamedlemmer, velges av og blant de ansatte.

8.2.4 REGNSKAPSFØRING, RAPPORTERING OG INTERNKONTROLL

Livsforsikringsforetak er underlagt omfattende regelverk knyttet til regnskapsføring og rapportering. Soliditetsregelverket i EU, som er innført i norsk lov, *Solvens II*, innebærer omfattende rapportering og krav til internkontroll.

8.2.5 AKTUARFUNKSJONEN OG RISIKOSTYRINGSFUNKSJONEN I ET LIVSFORSIKRINGSFORETAK

I forskrift til *finansforetaksloven* (**Solvens II-forskriften**), § 27 og § 28, er det gitt krav til både risikostyringsfunksjonen og aktuarfunksjonen i et livsforsikringsforetak. Disse funksjonene skal blant annet ivareta både modeller for, og kvalitet på, beregning av solvenskravet og forsikringstekniske avsetninger (premiereserve), rapportering til styret og ledelse, samt uttale seg om reassurans (gjenforsikring).

8.3 KAPITALKRAV FOR ET LIVSFORSIKRINGSFORETAK

Et livsforsikringsforetak skal til enhver tid ha forsikringstekniske avsetninger til dekning av samtlige forsikringsforpliktelser. Verdien av eiendeler og forpliktelser skal fastsettes til markedsverdi.

Videre skal livsforsikringsforetaket til enhver tid ha ansvarlig kapital som minst er tilstrekkelig til å dekke solvenskapitalkravet og minstekapitalkravet, jf. *Solvens-II* forskriften. *Solvens II* som er tilpasset EU-reguleringen av livsforsikringsforetak, er en sentral del av virksomhetsbestemmelsene.

Solvenskapitalkravet skal dekke risikoen for tap av livsforsikringsforetakets ansvarlige kapital (basiskapital og supplerende kapital) og skal beregnes slik at sannsynligheten er 99,5 prosent for at samlet tap, herunder forsikringsmessig og finansielt tap, over en periode på 12 måneder ikke overstiger det beregnede kapitalkravet. *Solvenskapitalkravet* skal beregnes etter en standardmetode eller etter interne modeller. Standardmetoden er fastsatt i detalj gjennom egen forskrift (*Solvens II-forskriften*). Et livsforsikringsforetak kan søke Finanstilsynet om godkjenning av interne modeller.

Finanstilsynet har nivået på solvenskapitaldekning som et hovedkriterium for vurdering av et livsforsikringsforetaks risikonivå i sitt risikobaserte tilsyn. Solvenskapitaldekning er forholdet mellom ansvarlig kapital og solvenskapitalkravet i livsforsikringsforetaket.

Minstekapitalkravet skal dekke risikoen for tap av livsforsikringsforetakets basiskapital og skal beregnes slik at sannsynligheten er 85 prosent for at samlet tap over en periode på 12 måneder ikke overstiger det beregnede kapitalkravet. Minstekapitalkravet skal ikke være lavere enn 25 prosent eller høyere enn 45 prosent av livsforsikringsforetakets solvenskapital-krav.

Finanstilsynet har gitt livsforsikringsforetakene en periode på 16 år fra 01.01.16, det vil si til 31.12.31 til å tilpasse seg kapitalkravene, med opptrapping av kravet i perioden.

Regelverket pålegger et livsforsikringsforetak minst én gang i året å offentliggjøre en rapport om solvens og finansielle stilling etter nærmere bestemmelser fastsatt i Solvens II-forskriften. Denne rapporten offentliggjøres gjerne på nettstedet til livsforsikringsforetaket.

Solvens II innebærer også omfattende regler for risikostyring og internkontroll. Finanstilsynet skal kontrollere at livsforsikringsforetak har et hensiktsmessig system for risikostyring og internkontroll, forsvarlige forsikringstekniske avsetninger til sikring av sine forsikringsforpliktelser og en ansvarlig kapital som er forsvarlig ut fra risikoen ved og omfanget av virksomheten.

For de fleste *kommunale* pensjonsordninger vil premiereserven øke over tid. Dette vil gi et økt kapitalkrav for livsforsikringsforetaket. Egenkapitalen/ansvarlig kapital kan økes på forskjellige måter. Foruten ved direkte tilskudd fra eier, aksjeemisjon (for AS), eller opptak av lån, kan egenkapitalen for eksempel økes ved:

- Avkastning på selskapskapitalen
- Fortjenesteelement i premiene
- Overskudd på administrasjon og forvaltning
- Premie for rentegaranti
- Overskudd på andre produkter enn kommunal tjenstepensjon

Ved økt kapitalkrav, som når pensjonsforpliktelsene øker, kan KLP årlig innkalle egenkapitaltilskudd fra eierne (kundene), noe de har gjort de senere årene. Årlig egenkapitaltilskudd for eksisterende eiere i KLP var på 0,25 prosent av premiereserven i 2023, og det samme er varslet for 2024, i Fellesordningen for kommuner og bedrifter. For fylkeskommuner er egenkapitaltilskuddet planlagt til 0,12 prosent av premiereserven i 2024, som også var satsen i 2023.

Der Storebrand først og fremst benytter de andre kildene til å øke egenkapitalen, som fortjenesteelement på premien, overskudd på kostnadene knyttet til administrasjon og forvaltning, samt premie for rentegaranti, benytter KLP i større grad egenkapitaltilskudd.

Det må betales arbeidsgiveravgift for alle premier som innbetales til en tjenstepensjonsordning, men ikke for egenkapitaltilskudd.

Storebrand vil ha behov for å betjene sin

egenkapital uten at innskutt egenkapitalen nødvendigvis skal økes. Storebrand vil som et AS kunne ha et krav og/eller en forventning fra eierne om utbytte som betaling for at de stiller sin kapital til disposisjon. KLP har også mulighet til å dele ut utbytte, noe som er nærmere omtalt nedenfor som *avkastning på innskutt egenkapital*.

Kommuner som flytter sin pensjonsordning fra KLP vil i utgangspunktet få med seg sin andel av *innskutt* egenkapital, men ikke *opptjent* egenkapital. Dette følger av KLPs vedtekter. Finanstilsynet har på forespørsel blant annet i brev til Pensjonskasseforeningen av 27.01.12 uttalt at eventuelle innlåsingeffekter dette gir, er et privatrettslig spørsmål. Finans-tilsynet påpeker i brevet at det er opp til KLPs medlemmer gjennom generalforsamlingen å vurdere eventuelle endringer i vedtektene på dette området.

Opptjent egenkapital i KLP kommer fra forskjellige historiske kilder, og er basert på konvertering/reklassifisering av tidligere kollektive fond i 1989, da det kom en ny forsikringsvirksomhetslov. Fra 1989 har KLP årlig, med noen uttak, tilført eierne/kundene en andel av selskapets overskudd. I perioden 2013 til 2018 tildelte ikke KLP avkastning på innskutt egenkapital, og avkastningen gikk i den perioden utelukkende til opptjent egenkapital for å styrke denne ved overtakelse av pensjonsordninger fra DNB og Storebrand, samtidig med innføring av strengere kapitalkrav. Fra og med 2019 har KLP igjen tilført avkastning på egenkapitalen. Denne avkastningen registreres som innskutt egenkapital og følger med ved flytting av en pensjonsordning fra KLP.

Innskutt egenkapital som følger med ved flyttingen av en pensjonsordning beregnes ut fra en andel som ikke kan settes høyere enn det som tilsvarer *kommunens* andel av total premiereserve i den fellesordning *kommunen* inngår i på tidspunktet forsikringsrisikoen overføres til ny *pensjonsinnretning*. Finans-tilsynet må formelt godkjenne tilbakeføring av egenkapitaltilskudd ved flytting av en pensjonsordning fra KLP.

Ved flytting av en pensjonsordning til KLP må det betales et egenkapitaltilskudd. Ved tilflytting til KLP 01.01.24 ville egenkapitaltilskuddet ha vært på 4,10 prosent av premiereserven for kommuner og bedrifter. For fylkeskommuner ville det ha vært 4,49 prosent. I forbindelse med avviklingen av porteføljene i Storebrand og DnB i 2012, der flere kommuner måtte flytte sin pensjonsordning til KLP, åpnet KLP opp for at innbetalingen til egenkapital for nye kunder

kunne skje over flere år for å avhjelpe situasjonen for disse kommunene. Det er fortsatt åpning for slik tilpasset innbetaling etter nærmere vilkår.

Innskutt egenkapital i KLP kan ikke frigjøres på annen måte enn ved at *kommunen* flytter sin pensjonsordning fra KLP (forutsatt at KLP ikke nedlegges). Det å måtte ha midler plassert som egenkapital i KLP kan betraktes som en «kostnad/gevinst» for *kommunen*. Kostnaden/gevinsten kan vurderes som forskjellen mellom avkastningen på egenkapitalen og en tenkt avkastning på alternativ plassering for *kommunen*, med samme risiko. Dette forholdet er nærmere beskrevet i kapittel 10 *Momenter ved vurdering av tjenestepensjonsleverandør*.

8.4 KAPITALFORVALTNINGSRISIKO

Dersom *kommunen* har sin tjenestepensjonsordning i et livsforsikringsforetak, er det i utgangspunktet livsforsikringsforetaket som har kapitalforvaltningsrisikoen. Kapitalforvaltningsrisikoen ligger i at livsforsikringsforetaket *årlig* må tilføre pensjonsordningen en garantert minimumsavkastning, såkalt *rentegaranti* (også kalt *grunnlagsrente* eller *beregningsrente*) for at premiereserven skal være tilstrekkelig. Dette ligger som en forutsetning i premietariffene som benyttes. Livsforsikringsforetaket tar en premie for å garantere avkastningen, såkalt *rentegaranti-premie*, som er nærmere beskrevet i § 3-3 i *forsikringsvirksomhetsloven* og § 2-2 i *forskrift til forsikringsvirksomhetsloven*.

For å ha en buffer for å sikre oppfyllelse av rentegarantien kan livsforsikringsforetakene etter *forsikringsvirksomhetsloven* § 3-19

tilordne hele eller deler av årets overskudd på avkastningsresultatet til bufferfond. Se også punkt 7.5 *Premiefond, bufferfond og tildeling av avkastning* for en nærmere beskrivelse av bufferfond og plikten livsforsikringsforetakene har til å lage retningslinjer for oppbygging og bruk av bufferfond.

Innføring av bufferfondet er antatt å gi *pensjonsinnretningene* en mer anvendelig buffer enn ved tidligere regler. Realisert avkastning kan i større grad enn med regelverket med tilleggsavsetninger, beholdes som buffer, i stedet for å bli overført til kundenes premiefond, og bufferfondet kan benyttes til å fylle opp premiereserven ved negativ avkastning.

Innføringen av bufferfondet vil dermed kunne påvirke investeringsstrategien og dermed vil også forventet avkastning kunne bli endret. Endring i investeringsstrategi og den enkelte *pensjonsinnretnings* retningslinjer for avsetning til og bruk av bufferfond, kan gi endringer i premien for rentegaranti og/eller

endringer i tildelt avkastningsoverskudd det enkelte år sammenliknet med tidligere. Konsekvensene for den enkelte kunde vil imidlertid kunne variere mellom livsforsikringsforetakene og ulike kundegrupper hos livsforsikringsforetakene.

Det bør være en sammenheng mellom størrelsen på bufferfondet og hvordan pensjonsmidlene forvaltes. Livsforsikringsforetakene ser ut til å ønske å sikre at premien for rentegaranti holdes rimelig konstant for kundene. Dette innebærer at *kommunen* vil få tilbud om å ha forsikringsmidlene i en investeringsportefølje som sikrer denne premien, gitt størrelsen på bufferfondet.

Livsforsikringsforetakene legger opp til at kommuner som skal skifte til en annen underportefølje må gjøre dette ved avslutningen av et kalenderår, slik at retningslinjene for bufferfond i denne underporteføljen vil gjelde ved årsavslutning. Overgang til en ny underportefølje kan bety at det frigjøres midler i bufferfond til premiefond dersom overgangen skjer til en portefølje med retningslinjer om lavere bufferfond enn i den porteføljen *kommunen* i dag har sine midler.

8.4.1. FORVALTNING AV PENSJONSMIDLER I SÆRSKILT INVESTERINGSPORTEFØLJE

Forsikringsvirksomhetsloven § 4-15 åpner for at *kommunen* kan avtale at pensjonsmidlene skal forvaltes i en særskilt investeringsportefølje, der *kommunen* kan bestemme hvordan porteføljen skal sammensettes (flerårig forvaltningsavtale). Dette kan altså gi *kommunen* litt større påvirkning på investeringene, samtidig som *pensjonsinnretningen* må lage retningslinjer for tildeling og bruk

av bufferfond konkret knyttet til disse investeringene.

Siden det er knyttet rentegaranti til kommunal tjenestepensjon, må også § 6-1 i forskrift til *forsikringsvirksomhetsloven* følges. Der står det at *pensjonsinnretningene* kan garantere avkastningen i den særskilte investeringsporteføljen over et bestemt antall år, maksimalt fem år. I denne perioden må *kommunen* dekke differansen dersom avkastningen på den særskilte investeringsporteføljen i en regnskapsperiode ikke er så stor som forutsatt i premieberegningsgrunnlaget for pensjonsordningen, og det ikke er tilstrekkelige midler i bufferfondet til å dekke denne differansen. Differansen kan dekkes fra premiefond, eller kreves dekket av *kommunen*. *Kommunen* vil få det de eventuelt har dekket i perioden overført til premiefond ved utløpet av den avtalte perioden.

Pensjonsinnretningen er uansett ansvarlig overfor medlemmene i pensjonsordningen for at pensjonen er sikret og at rentegarantien er oppfylt hvert år.

Dersom en kommune velger en særskilt investeringsportefølje, vil dette kunne påvirke premien for rentegaranti og premien for kapitalforvaltning.

8.5 FORSIKRINGSRISIKO

Forsikringsrisiko er risiko knyttet til forventning om dødelighet og uførhet i den enkelte *kommune* og samlet for premieutjevningsskapskapet, eventuelt også for hele livsforsikringsforetaket. Forsikringsrisiko er nærmere beskrevet i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnad*.

I store risikofellesskap (med mange medlemmer) vil det ikke være like store svingninger i risikoen fra år til år som det vil kunne være i et risikofellesskap med få medlemmer.

Et livsforsikringsforetak skal benytte forsvarlige forutsetninger om dødelighet og uførhet i sine premietariffer. Finanstilsynet kan gripe inn om det mener premien er satt for lavt i forhold til risikoen.

Dersom det oppstår overskudd på risikoresultatet i et livsforsikringsforetak ett år (for en bransje som for eksempel kommunal tjenestepensjon), for eksempel fordi færre medlemmer enn forutsatt er blitt uføre, har livsforsikringsforetaket anledning til å overføre halvparten av overskuddet til et *risikoutjevningfond*. Det overskytende skal overføres til den enkelte kommunes premiefond. En *kommune* som er kunde i et livsforsikringsforetak, og som isolert sett har et underskudd på eget risikoresultat, vil likevel kunne få tilført et overskudd. Dette vil være tilfellet dersom *kommuner* som er med i samme risikofellesskap, samlet sett får et positivt risikoresultat.

Dersom det ett år oppstår et negativt risikoresultat, kan livsforsikringsforetakenes risiko-utjevningfond belastes. Livsforsikringsforetak har også reassuranse (gjensikring) for å avhjelpe deler av risikoen. Dette betyr i praksis at reassuransen dekker særlig store tap på forsikringsrisikoen.

Dersom et tap i forsikringsrisikoen er så stort at det ikke dekkes av risikoutjevningfondet og reassuransen, er det livsforsikringsforetakets egenkapital som i siste instans bærer forsikringsrisikoen og må dekke tapet.

8.6 PREMIE OG UTJEVNINGSFELLESSKAP

Både KLP og Storebrand er pålagt å ha premieutjevning mellom kommuner som sikrer alders- og kjønnsnøytrale premier

Livsforsikringsforetaket skal etter *forsikringsvirksomhetsloven* § 3-7 melde en premietariff (pristariff) til Finanstilsynet. Etter *forsikringsvirksomhetsloven* § 3-3 skal premietariffen gjelde pris for forsikringsrisiko, pris for administrasjon og kapitalforvaltning, samt pris for rentegaranti, jf. beskrivelsen i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*. Forsikringsvirksomhetsloven benytter uttrykket pris, mens dette omtales som premie i dette kapitlet.

I premietariffen ligger også premie for oppbygging av administrasjonsreserve. Administrasjonsreserven benyttes til å betale kostnader i utbetalingsperioden for medlemmer i tjenestepensjonsordningen.

Både KLP og Storebrand er pålagt å ha premieutjevning mellom kommuner som sikrer alders- og kjønnsnøytrale premier etter SGS 2020. Størrelsen på premiene for den enkelte kommune vil være avhengig av den beregnede premien for de andre *kommunene* som er med i samme premieutjevningsskapskap. Den enkelte *kommune* betaler en andel av den samlede premien i premieutjevningsskapskapet, og på den måten blir premien alders- og kjønnsnøytral i forhold til hvem som jobber i den enkelte kommune. Regler for fastsettelse av premier og premieutjevningsskapskap er nærmere beskrevet i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*.

8.7 PREMIE FOR BLANT ANNET ADMINISTRASJON, KAPITALFORVALTNING OG RENTEGARANTI

Premie for blant annet administrasjon, kapitalforvaltning og rentegaranti skal fastsettes på forhånd og meldes til Finanstilsynet. Disse premiene, samt reglene for premieutjevning, er nærmere omtalt i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*. Dersom de innbetalte premiene ikke er tilstrekkelig til å dekke de faktiske kostnadene i livsforsikringsforetaket det enkelte år, må livsforsikringsforetaket dekke tapet. Dersom faktiske kostnader viser seg å bli lavere enn de innbetalte premiene, går overskuddet til livsforsikringsforetaket.

Det er en rekke administrative og praktiske oppgaver et livsforsikringsforetak må ivareta for å følge opp pensjonsordningene etter SGS 2020, samt lover og regler. Slik administrasjon krever både gode tekniske løsninger og høy kompetanse. I det følgende nevnes noen oppgaver.

8.8 ADMINISTRASJON OG PRAKTISKE OPPGAVER

Det er en rekke administrative og praktiske oppgaver et livsforsikringsforetak må ivareta for å følge opp pensjonsordningene etter SGS 2020, samt lover og regler. Slik administrasjon krever både gode tekniske løsninger og høy kompetanse. I det følgende nevnes noen oppgaver.

8.8.1 MEDLEMSREGISTRE

Det må foretas løpende ajourhold av medlems- og pensjonistregistre for tjenestepensjons-

ordningen basert på ajourføring fra *kommunens* lønns- og personalregistre/-systemer. Også uførhet og død skal registreres og vil gi endringer i pensjonsutbetalingene.

Livsforsikringsforetakene har innført mulighet til å benytte a-meldingssystemet til slik registrering i privat tjenestepensjon, men det mangler en lovhjemmel i skatteforvaltningsloven for å kunne gjøre tilsvarende i offentlig tjenestepensjon.

8.8.2 PENSJONSBEREGNING

I kommunal tjenestepensjon må det foretas en endelig beregning av pensjonen når den kommer til utbetaling. Beregning av pensjoner er nært knyttet opp mot medlems- og pensjonistregistreringen. Beregningsfunksjonalitet er innebygget i IT-systemet i livsforsikringsforetaket.

Stadig nytt regelverk for beregning av pensjon krever stadige tilpasninger i IT-systemer. Påslagspensjon må være på plass når de som er født i 1963 kan begynne å ta ut denne, det vil si 01.01.25 for de som har fødselsdag da. Tilsvarende må nye regler knyttet til offentlig AFP og særalderspensjon på plass for utbetaling fra 2025. Arbeids- og inkluderingsdepartementet har imidlertid varslet at regelverket for særalderspensjon ikke vil tre i kraft før 01.01.26, med tilbakevirkende kraft for 2025. Se mer om dette i kapittel 3 *Tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor*.

Etter avtale om overføring og samordning av pensjonsrettigheter (Overføringsavtalen) skal den pensjonsordningen der en ansatt sist var medlem i tjenestepensjonsordningen stå for utbetaling av *all* pensjon fra offentlige tjenestepensjonsordninger, selv om opptjeningen har skjedd hos andre pensjonsordninger.

Administrasjon av refusjon til og fra andre *pensjonsinnretninger* for hvert enkelt medlem av tjenestepensjonsordningen er en del av arbeidet i et livsforsikringsforetak. Statens pensjonskasse arbeider med felles løsninger for alle *pensjonsleverandører* knyttet til refusjon på tvers av offentlige ordninger for pensjon opptjent tidligere som skal settes i kraft sommeren 2024.

For nye uføretilfeller må uføregrad vurderes/fastsettes særskilt. Enkelte ganger må livsforsikringsforetaket innhente egen legeerklæring fra den som søker om uførepensjon, og ikke bare basere seg på eventuelt vedtak om uføretrygd (fra folketrygden). I 2021 ble det åpnet for mulig elektronisk kommunikasjon mellom *pensjonsinnretninger* og NAV knyttet til uføre og personer på AAP, og på sikt også

sykmeldte. Ordningen er samtykkebasert, det vil si at den enkelte uføre/på AAP må godkjenne slik kommunikasjon. Denne type kommunikasjon vil kunne spare både medlemmet og *pensjonsinnretningen* for mye arbeid.

8.8.3 PENSJONSUTBETALING

Livsforsikringsforetakene utbetaler pensjon til medlemmene i tjenestepensjonsordningen månedlig, og må sørge for at det trekkes skatt av pensjonen, samt at utbetalt pensjon og skattetrekk av dette blir riktig rapportert til myndighetene.

For personer med uførepensjon som har en inntekt ved siden av, må pensjonsutbetalingen reduseres dersom inntekten overstiger den tillatte inntektsgrensen. Videre skal det årlig foretas et etteroppgjør i forhold til inntekt for uførepensjonistene.

Også for folketrygdberegnet AFP skal det gjennomføres et etteroppgjør ut fra inntekt fra offentlig sektor for de som er født før 1963.

8.8.4 FAKTURERING OG KONTOUTSKRIFT

Kommunen mottar premiefakturaer for alle pensjonsytelsene, som oftest kvartalsvis.

Premien forhåndsfastsettes hvert år ut fra antakelser om lønnsvekst, bruttopensjoner med mer, se også punkt 7.3.2 *Premieestimer*. Hvert år skal det foretas et etteroppgjør der avvik mellom innbetalte premier og de lønnsendringene med mer, som faktisk har funnet sted det enkelte året, blir avregnet.

Det finnes ikke noe lovmessig krav til innholdet og detaljgraden i fakturaene som skal sendes *kommunen*, men de bør inneholde informasjon om hva og hvem betalingen gjelder, og grunnlaget for premien, som lønn (pensjonsgrunnlag), stillingsbrøk med mer.

Hvert år innen 01.06 skal *kommunen* etter *forsikringsvirksomhetsloven* få tilsendt en kontoutskrift. Minstekrav til innholdet i kontoutskriften er gitt i forskrift til *forsikringsvirksomhetsloven* § 8-3. Kontoutskriften skal blant annet vise saldo ved utgangen av foregående år og inneværende år, samt bevegelser i mellomtiden.

8.8.5 SERVICE OG MEDLEMSINFORMASJON

Livsforsikringsforetakene yter ulik service og informasjon overfor *kommunen* og medlemmene av tjenestepensjonsordningen. Dette kan spenne fra obligatoriske tjenester som inn- og utmeldingsskriv, tilbud om fortsettelsesforsikring og utsendelse av

forsikringsbevis, til tilbud om rådgivning/kurs, og/eller tilbud om lån.

Forsikringsavtaleloven (Fal) § 19-2 og § 19-3 gir *pensjonsinnretningene* en opplysningsplikt overfor medlemmene i en tjenestepensjonsordning, blant annet når det gjelder hvilken pensjon de har krav på. Som en følge av gjennomføring av revidert tjenestepensjonsdirektiv (IORP II), for pensjonsforetak, er det fra 01.01.23 i forskrift til forsikringsvirksomhetsloven gitt utvidete regler om informasjonskrav til medlemmer, potensielle medlemmer og pensjonister av en pensjonsordning. Det er herunder krav til pensjonsoversikt både fra livsforsikringsforetak og pensjonskasser. IORP II gjelder i utgangspunktet for pensjonskasser, men denne regelen skal i Norge også gjelde livsforsikringsforetak.

Livsforsikringsforetakene har nettsider med informasjon til sine kunder og deres ansatte. Det kan være forskjeller i hvilke prognoser knyttet til pensjon disse nettsidene viser, og for hvilke årskull, hvordan det kan søkes om pensjon, samt hvilken informasjon de gir.

NAV har en nettløsning der det innhentes informasjon fra livsforsikringsforetakene og flere pensjonskasser, slik at de ansatte får informasjon om opptjent pensjon i den enkelte pensjonsordningen i tillegg til informasjon om folketrygden og private pensjonsordninger. Informasjon om privat tjenestepensjon kommer fra nettportalen norskpensjon.no.

Etter fal. § 19-4 skal medlemmene i en tjenestepensjonsordning få et forsikringsbevis og vilkårene som gjelder for forsikringen (tjenestepensjonsordningen). Videre skal det etter § 19-7 gis tilbud om fortsettelses-

forsikring til medlemmer som trer ut av tjenestepensjonsordningen.

Pensjonsinnretningen skal etter *forsikringsvirksomhetsloven* § 4-16 dessuten utstede pensjonsbevis til arbeidstakere som fratrer sin stilling uten rett til straks begynnende pensjon. Pensjonsbeviset skal opplyse hvilke pensjonsrettigheter vedkommende har opp-tjent (*oppsatte rettigheter*) på fratredeles-tidspunktet. *Pensjonsinnretningen* skal senere på forespørsel fra innehaveren av pensjons-beviset gi oppdatert informasjon.

Fra 01.01.22 er det innført regler om digitalt førstevalg i forsikringsavtaleloven (fal.). Tilsvarende lovendring i *forsikringsvirksomhetsloven* er også vedtatt.

Digitalt førstevalg innebærer at pensjonsforetaket kan benytte elektronisk kommunikasjon mot kommuner og medlemmer av en pensjonsordning, så sant disse ikke har reservert seg mot dette. Innføring av digitalt førstevalg gir effektivitet i kommunikasjonen mellom *pensjonsinnretning* og kommune/medlem, og er kostnadseffektivt.

Kommunen har behov for gode nettløsninger og kundeportaler knyttet til inn- og utmeldinger, oversikt over premiebetalinger og fakturaer, oversikt og eventuelt statistikker over medlemmene i pensjonsordningen og utvikling i medlemsmasse (eksempelvis antall pensjonister), utviklingen i kapitalforvaltningen med mer.

Kommunen vil ha behov for beregninger til sin regnskapsføring utført etter standarder fra Foreningen god kommunal regnskapsskikk (GKRS). Beregningene skal baseres på premieutjevningssfellesskapet, og bør derfor i utgangspunktet leveres av livsforsikringsforetaket der kommunen har sin pensjonsordning.

8.8.6 FORDELING AV OVERSKUDD

Det er generalforsamlingen i livsforsikringsforetaket som skal fastsette hvordan foretakets overskudd skal fordeles hvert år. Forsikringsvirksomhetsloven, finansforetaksloven og livsforsikringsforetakets vedtekter har regler for hvordan dette skal gjøres.

Livsforsikringsforetaket skal også ha retningslinjer knyttet til bufferfond hvor eventuelt tildeling av midler fra bufferfond skal angis. Dette står ikke eksplisitt i loven eller forskrift, men er avklart i brev fra Finansdepartementet til Pensjonskontoret i 2022.

8.8.7 KAPITALFORVALTNING

Etter finansforetaksloven med forskrift skal livsforsikringsforetaket forvalte sine eiendeler på en forsvarlig måte i samsvar med foretakets formål. Foretaket skal vektlegge forsvarlig likviditet, sikkerhet, risikospredning og

inntjening, og tilpasse kapitalforvaltningen til endringer i foretakets risikoeksponering og endringer i risiko knyttet til de ulike virksomhetsområdene.

Videre skal livsforsikringsforetaket fastsette og regelmessig gjennomgå retningslinjer for kapitalforvaltningen, samt rammer og fullmakter for de enkelte enheter og ansattes adgang til å handle for foretaket.

I finansforetaksloven med forskrift er det angitt hvordan livsforsikringsforetaket skal ivareta god risikostyring, herunder av kapitalforvaltningen.

Livsforsikringsforetakenes kapitalforvaltningsstrategier vil kunne ha betydning både for hvilken avkastning *kommunens* pensjonsordning får tilført, for kostnadene ved kapitalforvaltningen i det enkelte livsforsikringsforetak og for hvilken risiko som tas knyttet til rentegarantien.

Bærekraften i investeringer skal være en del av et livsforsikringsforetaks kapitalforvaltningsstrategi gjennom fokus på miljø, samfunnsansvar og eierstyring (ESG). ESG kan omfatte alt fra hvitvasking, korrupsjon, styresammensetning og utslipp, til sikkerhet og rettigheter for ansatte.

Lov om offentliggjøring av bærekraftsinformasjon i finanssektoren og et rammeverk for bærekraftige investeringer med forskrift trådte i kraft 01.01.23. Loven inkorporerer EUs offentliggjøringsforordning og taksonomiforordningen i norsk rett. Offentliggjøringsforordningen pålegger finansmarkedsdeltakere opplysningsplikt om negative bærekraftsvirkninger av beslutninger om investeringer.

Disse opplysningene gjelder både for investeringer på foretaksnivå og produktnivå, i tillegg til at det skal gis informasjon om miljøforhold, sosiale forhold og selskapsstyring (ESG).

Taksonomiforordningen etablerer et klassifiseringssystem (taksonomi) for bærekraftig økonomisk aktivitet. Denne gjelder aktører som markedsfører produkter som bærekraftige.

Både Storebrand og KLP lager forskjellige rapporter om bærekraft som kan finnes på deres nettsider.

9. KOMMUNAL TJENESTEPENSJON I EN PENSJONSKASSE

- Pensjonen skal være den samme uansett hvem som er *pensjonsleverandør*, og følge av SGS 2020
 - Det skal være premieutjevningsselskap innen pensjonskassen
 - Rammebetingelser for pensjonskasser gitt i forsikringsvirksomhetsloven og finansforetaksloven
 - Pensjonskasser har kapitalkrav etter Solvens II-regelverket, tilpasset pensjonskasser
 - Pensjonskontoret stiller særskilt krav til daglig ledelse
- Pensjonskassen er ansvarlig for:
 - Egenkapitalrisiko
 - Risiko ved kapitalforvaltning
 - Forsikringsrisiko
 - Administrasjonsresultat
 - Pensjonsutbetalinger
 - Operasjonell risiko
 - Rapportering til myndighetene
 - Kommunen kan til en viss grad påvirke:
 - Kapitalforvaltningen i pensjonskassen (indirekte)
 - Tidligavgang og uførepensjon
 - Premieutjevningsselskap

9.1 INNLEDNING

Reglene for pensjon i KS' tariffområde er gitt i den sentrale generelle særavtalen om pensjonsordninger – SGS 2020 Pensjonsordninger (SGS 2020). For mer informasjon om SGS 2020, se kapittel 3 *Tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor*.

Et alternativ til å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak, er at *kommunen* oppretter en pensjonskasse. SGS 2020 gjelder uavhengig av om pensjonsordningen er i et livsforsikringsforetak eller i en pensjonskasse. Medlemmenes rett til pensjon er dermed uavhengig av hvilken *pensjonsinnretning* som forvalter pensjonsordningen.

I dette kapittelet ses det nærmere på regelverket for pensjonskasser som forvalter kommunal tjenestepensjon. Regelverket for

livsforsikringsforetak er nærmere omtalt i kapittel 8 *Kommunal tjenestepensjon i et livsforsikringsforetak*.

Kommuner/fylkeskommuner/bedrifter og virksomheter i KS' sektor er heretter kalt *kommunen*.

Adgangen til å opprette pensjonskasse følger av *forsikringsvirksomhetsloven* i kombinasjon med regler i *lov om finansforetak og finanskonsern* (finansforetaksloven). *Forskrift om pensjonsforetak* (pensjonskasseforskriften) gir en nærmere regulering av pensjonskasser. Lov om folketrygd, lov om samordning av pensjons- og trygdeytelser, lov om Statens pensjonskasse og Overføringsavtalen mellom tjenestepensjonsordninger i offentlig sektor får direkte eller indirekte betydning for *kommunens* pensjonsforpliktelser.

Pensjonene blir fastsatt ut fra bestemmelser i SGS 2020 og blir de samme uansett om pensjonsleverandøren er et livsforsikringsforetak eller en pensjonskasse

En kommunal eller fylkeskommunal pensjonskasse er en selvstendig juridisk enhet. Pensjonskassen er vanligvis opprettet av en kommune/fylkeskommune, men kan også administrere pensjonsordningen for én eller flere bedrifter og/eller virksomheter tilknyttet kommunen. Lovgivningen åpner også for at to eller flere kommuner og fylkeskommuner kan etablere en interkommunal pensjonskasse, jf. *forsikringsvirksomhetsloven* § 2-2 annet ledd.

Vedtektene for pensjonskassen finnes på pensjonskassens hjemmeside på nettet.

Folkevalgte kan ha samme pensjonsordning som kommunen, eller de kan ha en annen pensjonsordning etter forskrift om pensjonsordning for folkevalgte i kommune eller fylkeskommune. Dersom de folkevalgte har en annen pensjonsordning enn kommunen/fylkeskommunen, er det adgang til å innlemme denne pensjonsordningen i pensjonskassen. Finanstilsynet hadde i januar 2023 registrert 19 kommuner med egne pensjonskasser, samt en interkommunal pensjonskasse der flere kommuner har sin pensjonsordning.

Regler for fastsettelse av premier og premieutjevningsfellesskap i pensjonskassen er nærmere beskrevet i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnad*. Det er krav om premieutjevning mellom kommunen og bedriftene og virksomhetene som er med i pensjonskassen. En fylkeskommune må utgjøre eget premieutjevningsfellesskap i en pensjonskasse, eventuelt sammen med andre fylkeskommuner.

9.2 RAMMEBETINGELSER FOR PENSJONSKASSER

Rammebetingelsene for pensjonskasser skal sikre at pensjonskasser framstår som en like trygg sikring av pensjonsforpliktelsene som det å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak. Mye av det som beskrives i dette punktet motsvares av tilsvarende regler i livsforsikringsforetakene. Samtidig er det en forskjell ved at pensjonskassen, og dermed indirekte kommunen, må vurdere, og kan påvirke, mange forhold som den ikke behøver å eller kan, ta stilling til dersom den har pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak, og dette nevnes derfor her.

Finansforetaksloven gjelder både for livsforsikringsforetak og pensjonskasser. *Forsikringsvirksomhetsloven* kapittel 2 angir spesielle regler for pensjonskasser. Noen av forholdene som er omtalt i loven er kravene til konsesjon, vedtekter, styre, daglig leder med mer. I lovens kapittel 3 beskrives regelverket for livsforsikringsprodukter (herunder pensjonskasser). *Forskrift om pensjonsforetak* regulerer pensjonskasser ytterligere.

Det er en rekke krav om rapportering for pensjonskasser til myndighetene.

IORP II er betegnelsen på et EU-direktiv om virksomhet i og tilsyn med, tjenestepensjonsforetak (pensjonskasser). Formålet med direktivet er å fremme harmonisering av regelverket for tjenestepensjonsforetak og å fremme åpenhet og god virksomhetsstyring.

IORP II er et noe enklere regelverk enn hva livsforsikringsforetak er underlagt i EU, men regelverket har ført til en god del praktiske endringer for pensjonskassene, og gir krav om oppfølging av styring og risiko i pensjonskassene enn tidligere. I Norge er det forsterkede kapitalkrav utover hva som følger av EUs pensjonskasseregulering.

Pensjonskasser er underlagt stort sett de samme lover og regler som livsforsikringsforetak

Et unntak er kapitalkravet, som er noe lempeligere enn for livsforsikringsforetak

Høyere risiko i forvaltning av midler gir muligheten for høyere avkastning. Dette krever imidlertid høyere bufferkapital i pensjonskassen enn ved lavere risiko, eller høyere premie for rentegaranti

9.2.1 KONSESJON

Det kreves konsesjon for å drive en pensjonskasse, jf. finansforetaksloven § 2-16. Kravene til innholdet i konsesjonssøknaden framgår av *finansforetaksloven* § 3-1 og gjelder blant annet angivelse av egenkapital, forsikringer (pensjoner) og at pensjonskassen skal utarbeide driftsplan for de tre første driftsår med mer.

9.2.2 VEDTEKTER

En pensjonskasses vedtekter skal inneholde bestemmelser om selskapsrettslige, forsikringsmessige og forsikringsrettslige forhold.

I henhold til *finansforetaksloven* § 7-8 skal vedtektene minst angi følgende:

- Pensjonskassens navn
- Kommunen hvor pensjonskassen skal ha sitt forretningskontor
- Pensjonskassens formål og virksomhet
- Størrelsen på pensjonskassens grunnfond, og i tilfelle de regler om tilbakebetaling og avkastning av tilskudd til grunnfondet som skal gjelde
- Sammensetningen av generalforsamling, valg av leder og medlemmer, samt regler om stemmerett og flertallskrav som skal gjelde for beslutninger

- f) Antallet eller laveste og høyeste antall styremedlemmer og regler for valg av styremedlemmer
- g) Om pensjonskassen skal ha adgang til å utstede egenkapitalbevis
- h) Hvordan overskudd skal anvendes og underskudd dekkes, samt regler om fastsettelse av utbytte dersom pensjonskassen skal kunne gi utbytte av grunnkapitalen
- i) Hvordan pensjonskassen skal avvikles og pensjonskassen kapital disponeres ved avvikling

Etter finansforetaksloven § 8-1 første ledd, kan pensjonskasser unnlate å ha generalforsamling med mindre annet følger av vedtekter eller konsesjonsvilkår. For pensjonskasser som ikke har generalforsamling skal det i vedtektene angis hvem som utøver kompetanse, et ansvar som ellers ligger til generalforsamlingen. Det er vanlig å *ikke* ha generalforsamling i kommunale pensjonskasser. I en interkommunal pensjonskasse, vil det kunne være aktuelt å ha en generalforsamling. Den 01.01.24 ble den interkommunale (fylkeskommunale) pensjonskassen *Pensjonskassen for fylkene Akershus, Buskerud og Østfold* opprettet. Pensjonskassen har et foretaksmøte som ivaretar oppgavene knyttet til valg av styre med mer. Dette er nærmere regulert i vedtektene.

9.2.3 STYRET

Dersom pensjonskassen ikke har generalforsamling, er styret pensjonskassens øverste organ. Etter finansforetaksloven § 8-4, skal styret i en pensjonskasse ha minst fem styremedlemmer. Minst ett medlem skal være

uten annen tilknytning til arbeidsgiver, foretak eller forening med pensjonsordning i pensjonskassen, og minst ett medlem som representerer medlemmer, herunder pensjonister, i pensjonsordningen i pensjonskassen.

I vurderingen av hvilke krav som skal stilles til det enkelte styremedlems kompetanse og egnethet, jf. finansforetaksloven § 3-5, angir Finanstilsynet i rundskriv 3/2023 *Vurdering av egnethetskrav* med vedlegg, at det skal legges vekt på at styremedlemmene *til sammen* oppfyller kompetansekravene til styret. Det kreves ikke at samtlige styremedlemmer skal besitte spesialkunnskap om alle deler av pensjonskassens virksomhet. Det er Finanstilsynet som vurderer om kravene er oppfylt ved etablering av pensjonskassen, deretter er det pensjonskassens eget ansvar.

En pensjonskasse er en selveiende institusjon. Pensjonskasser er unntatt fra stiftelsesloven, se stiftelsesloven § 6 bokstav b). Kommunen/fylkeskommunen oppnevner styrerepresentanter til pensjonskassen, med unntak av medlemmet eller medlemmene som representerer medlemmene, herunder pensjonistene. Pensjonskassen og styret i pensjonskassen er ellers ikke underlagt kommunens/fylkeskommunens administrasjon og ledelse.

9.2.4 DAGLIG LEDER

Daglig leder tilsettes av styret, og kan ikke samtidig være medlem av styret, jf. *finansforetaksloven* § 8-4.

Pensjonskontoret har med hjemmel i tidligere HTA kapittel 2.1.10, nå SGS 2020, Del I § 8-3

annet ledd fattet vedtak om daglig ledelse i kommunale pensjonskasser.

«Hovedtariffavtalen (HTA) åpner mulighet for at det kan opprettes egne kommunale pensjonskasser. Pensjonskontorets styre har oppfattet at tariffpartenes intensjon er at daglig leder skal være ansatt enten i pensjonskassen eller hos arbeidsgiver.

Pensjonskontorets styre har kommunisert med tariffpartene og forsikret seg om at dette er en riktig forståelse av tariffpartenes syn. Det er tariffpartene som fortolker HTA. Pensjonskontorets styre har på denne bakgrunn lagt til grunn at egne pensjonskasser, som ikke tilfredsstiller disse kravene, vil være i strid med HTA...».

Videre heter det:

«Kravet om at daglig leder skal være ansatt enten i pensjonskassen eller hos arbeidsgiver er noe mer enn et formelt krav. Daglig leder funksjonen må ha et reelt innhold ved at daglig leder selv må kunne utføre de vesentlige deler denne stillingen tilsier. I valg av daglig leder er et viktig hensyn å unngå at det oppstår habilitetsproblemer ved eventuelle interessekonflikter mellom kommunen og pensjonskassen».

9.2.5 RAPPORTERING, REGNSKAPSFØRING, REVISOR OG INTERNKONTROLL

Finanstilsynet skal blant annet se til at pensjonskasser overholder gjeldende regelverk, jf. *finansstilsynsloven* § 3. Pensjonskasser må derfor rapportere solvenskapitalkrav, regnskap/nøkkeltall, med mer, til Finanstilsynet på egne skjema/oppsett.

Videre skal pensjonskassen rapportere regnskapsdata til Statistisk sentralbyrå (SSB). Pensjonskasser med over 1 milliard euro i forvaltningskapital omfattes også av kvartalsvis rapportering til EIOPA, det europeiske tilsynsorganet.

Etter finansforetaksloven skal Finanstilsynet føre tilsyn med blant annet kommunale pensjonskasser. I Rundskriv 3/2009 fra Finanstilsynet er det gitt veiledning til forskrift til finansstilsynsloven om risikostyring og internkontroll.

Krav til pensjonskassenes regnskapsføring og regnskapsrapportering er regulert i forskrift til regnskapsloven, *forskrift om årsregnskap for pensjonsforetak*. Forskriften regulerer hvordan resultat, balanse, endringer i ansvarlig kapital, kontantstrømmer og noter skal oppstilles i årsregnskapet. Utdrag av årsregnskapet med supplerende opplysninger skal rapporteres til

Finanstilsynet og SSB innen tre måneder etter regnskapsårets avslutning.

Pensjonskasser med forvaltningskapital på 10 milliarder kroner eller mer skal rapportere kvartalsvis til Finanstilsynet, mens kravet er halvårlig rapportering for mindre pensjonskasser. Fra og med 01.01.23 skal de 25 største pensjonskassene i Norge rapportere til EIOPA. Rapporteringen skjer til Finanstilsynet, som videresender rapportene. Finanstilsynet sammenstiller data for de minste pensjonskassene basert på forenklet rapportering, og rapporterer videre til EIOPA for disse.

En nærmere oversikt over innrapporteringsforpliktelsene finnes på:

<https://www.finanstilsynet.no/rapportering/pensjonsforetak/?header=Rapporteringer%20pensjonskasser>

I henhold til *forskrift om årsregnskap for pensjonsforetak* skal årsregnskap, årsberetning og revisjonsberetning for pensjonskasser gjøres tilgjengelig på internett.

Pensjonskassen kan benytte regnskapsforetak for både regnskap og rapportering. Det finnes flere tilbydere med dette som spesialfelt.

Det følger av *finansforetaksloven* § 8-17 at pensjonskassen må ha en revisor. Revisor skal være uavhengig og kan ikke være medlem i pensjonskassen. Dette følger av revisorloven

kapittel 8. Dersom kommunerevisjonen er organisert internt i kommunen, kan ikke den kommunalt ansatte revisor godkjennes som revisor for pensjonskassen. Etter finansforetaksloven § 8-6 tredje ledd skal styret minst én gang hvert kvartal ha møte med revisor uten at daglig leder eller andre fra den daglige ledelsen er til stede, med mindre annet fastsettes i instruks for styret.

9.3 KAPITALKRAV FOR EN PENSJONSKASSE

Kapitalkravene for pensjonskasser er de samme som de som gjelder for livsforsikringsforetak, men med noen lempeligere regler

For å sikre soliditeten skal pensjonskassen til enhver tid ha kapital som er tilstrekkelig til å dekke solvensmarginkravet for pensjonskassens samlede virksomhet.

En pensjonskasse må ha startkapital og tilfredsstillende kapital- og solvenskrav etter nærmere regler gitt i finansforetaksloven § 3-4 (4) og § 14-16. Minimumskravet til startkapital er 10 ganger G (G er folketrygdens grunnbeløp som per 01.05.23 er 118 620 kroner), det vil si 1 118 620 kroner.

I tillegg til dette minstekravet skal pensjonskassen oppfylle soliditetskravene i forskrift til forsikringsvirksomhetsloven, jf. *forskrift om pensjonsforetak*. Kravet er basert på Solvens II-kravet som gjelder for livsforsikringsforetak, som er omtalt i kapittel 8 *Kommunal tjenstepensjon i et livsforsikringsforetak*, med en noe forenklet beregningsmetodikk. Kravet innebærer blant annet at pensjonskassen må

ha nok egenkapital til at den med en høy grad av sikkerhet vil kunne dekke potensielle tap fra alle deler av virksomheten.

Pensjonskassene skal følge samme opptrappingsplan av solvenskapital som livsforsikringsforetakene, hvilket betyr at kapitalkravet skal gjelde fullt ut i 2032.

Finanstilsynet var allerede før IORP II ble vedtatt, opptatt av at pensjonskassene identifiserer og planlegger tiltak i tråd med de nye norske kapitalkravene, som for øvrig er strengere enn IORP II, uten å ta hensyn til overgangsreglene.

For å finansiere egenkapitalen i pensjonskassen, kan *kommunen* overføre kommunal eiendom til pensjonskassen. Dersom det ikke allerede foreligger en leiekontrakt for *kommunen* på disse eiendommene, og *kommunen* skal leie dem etter at pensjonskassen har overtatt eiendommen, må det opprettes en leiekontrakt mellom pensjonskassen og kommunen, som sikrer samme ordinære forretningsmessige vilkår som for ikke-nærstående parter.

IORP II innebærer også nokså omfattende regler for risikostyring og internkontroll i pensjonskassene. Finanstilsynet skal kontrollere at pensjonskassene har et hensiktsmessig system for risikostyring og internkontroll, forsvarlige forsikringstekniske avsetninger til sikring av forsikringsforpliktelser og en ansvarlig kapital som er forsvarlig ut fra risikoen ved og omfanget av virksomheten.

For de fleste *kommunale* pensjonsordninger vil pensjonsforpliktelsene og dermed premie-

reserven øke over tid. Dette vil gi et økt kapitalkrav for pensjonskassene. Egenkapitalen i en pensjonskasse kan økes på forskjellige måter. Uten direkte tilskudd fra *kommunen* eller opptak av lån, kan egenkapitalen for eksempel økes ved:

- Avkastning på selskapskapitalen
- Fortjenesteelement på premie
- Overskudd på administrasjon og forvaltning
- Premie for rentegaranti
- Overskudd på andre produkter enn kommunal tjenstepensjon dersom pensjonskassen har slike

Ved økt kapitalkrav kan pensjonskassen årlig be om egenkapitaltilskudd fra *kommunen*.

Det skal ikke betales arbeidsgiveravgift på egenkapitaltilskudd.

Det å ha midler plassert i pensjonskassen kan betraktes som en «kostnad» / «inntekten

for *kommunen*». Kostnaden/inntekten kan vurderes som forskjellen mellom avkastningen på egenkapitalen og en tenkt avkastning på alternativ plassering med samme risiko. Dette forholdet er nærmere beskrevet i kapittel 10 *Momenter ved vurdering av tjenstepensjonsleverandør*.

9.4 KAPITALFORVALTNINGSRISIKO

Ved å ha en pensjonskasse kan kommunen selv velge om den ønsker å ta høyere investeringsrisiko enn det et livsforsikringsforetak tar for sin kunde-portefølje. På den måten gis det mulighet for høyere avkastning og dermed lavere netto premiebetaling til pensjonsordningen

Flere kommuner har ønsket større frihet i kapitalforvaltningen enn det de kan få i et livsforsikringsforetak, med forventninger om høyere avkastning, og har blant annet av den grunn etablert en pensjonskasse.

Dersom *kommunen* har sin tjenstepensjonsordning i en pensjonskasse er det pensjonskassen som har kapitalforvaltningsrisikoen. Kapitalforvaltningsrisikoen ligger i at pensjonskassen årlig må tilføre pensjonsordningen en garantert minimumsavkastning, såkalt *rentegaranti* (også kalt *grunnlagsrente* eller *beregningsrente*) for at premiereserven skal være tilstrekkelig. Dette ligger som en forutsetning i premietariffene som benyttes. Pensjonskassen tar en premie for å garantere avkastningen, såkalt *rentegarantipremie*, som er nærmere beskrevet i § 3-3 i *forsikringsvirksomhetsloven* og § 2-2 i *forskrift til forsikringsvirksomhetsloven*.

For å ha en buffer for å sikre oppfyllelse av rentegarantien kan en pensjonskasse etter *forsikringsvirksomhetsloven* § 3-13 og § 3-19 tilordne hele eller deler av årets overskudd på avkastningsresultatet til et bufferfond. Se også punkt 7.5 *Premiefond, bufferfond og tildeling av avkastning* for nærmere beskrivelse av bufferfond og plikten livsforsikringsforetakene har til å lage retningslinjer for oppbygging og bruk av bufferfond.

Størrelsen på bufferfondet vil kunne påvirke investeringsstrategien og dermed vil også forventet avkastning kunne bli endret.

Innføringen av bufferfond har gitt pensjonskassene langt større frihet i sin kapitalforvaltning enn tidligere, blant annet ved at realisert overskudd kan holdes igjen i bufferfondet etter retningslinjer pensjonskassen må ha for dette, samt at bufferfondet kan dekke negativ avkastning. Se punkt 7.5 *Premiefond, bufferfond og tildeling av avkastning* for mer informasjon om bufferfond.

Kapitalforvaltningen i en pensjonskasse inndeles i en *selskapsportefølje* og en *kollektivportefølje*. Kollektivporteføljen kan igjen deles inn i underporteføljer med forskjellig forvaltningsstruktur, herunder forskjellig aksjeandel. Eiendeler som motsvarer forsikringskapital (premiereserve, det vil si kundenes midler) inngår i kollektivporteføljen. Eiendeler som ikke inngår i kollektivporteføljen, skal inngå i selskapsporteføljen. Midlene i de to porteføljene kan forvaltes sammen dersom det er ønskelig.

Etter *forsikringsvirksomhetsloven* § 2-3 skal styret i en pensjonskasse sørge for at det til enhver tid foreligger skriftlige fastsatte retningslinjer for forsvarlig kapitalforvaltning.

Styret skal drøfte retningslinjene minst hvert år. Det skal utarbeides en redegjørelse for investeringsstrategien som omfatter metoder for måling og styring av investeringsrisiko, og allokering av eiendeler sett i forhold til pensjonsforpliktelsenes art og varighet. Fra 2023 vil medlemmer av pensjonsordningen kunne få tilsendt pensjonskassens redegjørelse for kapitalforvaltningsstrategien.

Etter *forskrift om pensjonsforetak* kapittel 5 skal pensjonskassen ha oversikt over, helhetlig styring av, og god kontroll med de risikoer som oppstår ved pensjonskassens kapitalforvaltning. I forskriften gis det ytterligere presiseringer av krav til skriftlighet og innhold i styrets vurderinger av kapitalforvaltningen. Det skal være etablert rutiner for å overvåke at kapitalforvaltningen utøves i henhold til myndighetsfastsatte krav og pensjonskassens kapitalforvaltningsstrategi.

Det er videre gitt krav til å foreta risikoanalyser knyttet til investeringene, samt krav om å iverksette tiltak, dersom pensjonskassens finansielle stilling kan være utsatt. I punkt 9.8.8 *Overvåking av kapitalforvaltning* sies det mer om rutiner for overvåking av kapitalforvaltningen.

Finanstilsynet vurderer jevnlig pensjonskassers styrings- og kontrollsystemer, samt risikonivå på kapitalforvaltningen. Finanstilsynet overvåker også pensjonskassers soliditet. Finanstilsynet foretar stedlig tilsyn i pensjonskasser der strategier, styrings- og kontrollsystemer og operative forhold gjennomgås, evalueres og kommenteres. I 2021 gjennomførte Finanstilsynet tre tilsyn hos pensjonskasser, to av disse var kommunale pensjonskasser.

9.5 FORSIKRINGSRISIKO

Forsikringsrisiko er risiko knyttet til forventninger om dødelighet og uførhet i den enkelte *kommune* og samlet for premieutjevningsskellesskapet. Forsikringsrisiko er nærmere beskrevet i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnad*.

Kommunen kan oppnå lavere premie gjennom en pensjonskasse og/eller oppnå et bedre risikoresultat, enn i et premieutjevningsskellesskap, ved for eksempel å arbeide aktivt for å motvirke uførhet

Pensjonskassene skal benytte forsvarlige forutsetninger om dødelighet og uførhet, såkalte *premietariffer*. Finanstilsynet kan gripe inn om det mener premien er satt for lavt i forhold til risikoen.

Dersom det oppstår overskudd på risikoresultatet i en pensjonskasse ett år, for eksempel fordi færre medlemmer i pensjonskassen enn forutsatt er blitt uføre, har pensjonskassen anledning til å overføre halvparten av overskuddet til et *risiko-utjevningsskellesskap*. Det overskytende skal overføres til *kommunes* premiefond.

Dersom det ett år oppstår et negativt risikoresultat, kan pensjonskassens risiko-utjevningsskellesskap belastes.

Hvor stor risikoen er i pensjonskassen, vil blant annet avhenge av antall medlemmer, samt kjønn og alder på disse. I store risiko-utjevningsskellesskap (med mange medlemmer) vil det normalt ikke være like store svingninger i

risikoen fra år til år som det vil kunne være i et risiko-utjevningsskellesskap med få medlemmer. Pensjonskassen kan minimere slik risiko med reassurans.

En pensjonskasse skal etter *forsikringsvirksomhetsloven* § 2-10 til enhver tid ha reassurans (gjensikring), som er betryggende sett i forhold til pensjonskassens risikoeksponering og dens økonomiske stilling. Det er vanlig at en pensjonskasse som et minimum etablerer en katastrofedekning. Denne beskytter pensjonskassen mot økonomisk tap som den kan bli påført hvis et stort antall medlemmer dør eller blir uføre som følge av én og samme hendelse. Det kan også være aktuelt med en mer omfattende reassuransedekning, avhengig av risikoprofil og risikobærende evne (for forsikringsrisikoen).

Ved et tap i forsikringsrisikoen som er så stort at det ikke dekkes av risiko-utjevningsskellesskapet og reassuransen, er det pensjonskassens egenkapital som i siste instans bærer forsikringsrisikoen og må dekke tapet.

9.6 PREMIE OG UTJEVNINGSSKELLESSKAP

Pensjonskasser skal etter *forsikringsvirksomhetsloven* § 3-7 melde en premietariff (pristariff) til Finanstilsynet. Etter *forsikringsvirksomhetsloven* § 3-3 skal premietariffen gjelde blant annet pris for forsikringsrisiko (premie), pris for administrasjons- og forvaltningskostnader, samt pris for rentegaranti, jf. beskrivelsen i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*. Forsikringsvirksomhetsloven benytter uttrykket *pris*, mens dette omtales som premie i dette kapitlet.

Premietariffen skal utformes slik at pensjonskassens premier står i rimelig forhold til den risiko som overtas. Ved opprettelse av en pensjonskasse må det særskilt vurderes hvilke forutsetninger pensjonskassen skal legge til grunn for risiko for dødelighet og uførhet, samt administrasjonskostnader, premie for kapitalforvaltning og premie for rentegaranti.

Størrelsen på premiene for den enkelte *kommune* vil være avhengig av den beregnede premien for de andre *kommunene* eller *foretakene* som er med i samme premieutjevningsskellesskap. Den enkelte *kommune* eller foretak betaler en andel av den samlede premien i premieutjevningsskellesskapet.

Premie for blant annet administrasjon, kapitalforvaltning og rentegaranti skal også fastsettes allerede ved oppstart og meldes til Finanstilsynet.

I en pensjonskasse vil det være snakk om premieutjevning dersom også kommunale foretak er medlemmer av pensjonskassen. I en interkommunal pensjonskasse skal det

også være premieutjevning mellom de forskjellige kommunene som er med. Regler for fastsettelse av premier og premieutjevningsskellesskap er nærmere beskrevet i kapittel 7 *Premie og pensjonskostnader*.

Dersom de innbetalte premiene til administrasjon, kapitalforvaltning og rentegaranti ikke er tilstrekkelig til å dekke de faktiske kostnadene i pensjonskassen det enkelte år, må pensjonskassen dekke tapet fra sin egenkapital. Dersom faktiske kostnader viser seg å bli lavere enn de innbetalte premiene, går overskuddet til pensjonskassens egenkapital.

Stordriftsfordeler vil som regel gjøre at kostnadene for kommunen blir forholdsmessig lavere jo større forvaltningskapitalen er.

9.7 OPERASJONELL RISIKO

I en pensjonskasse foreligger det, som i et livsforsikringsforetak, såkalt «operasjonell» risiko.

Finanstilsynet definerer i *Modul for operasjonell risiko, sist oppdatert april 2022*, operasjonell risiko som «risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser». Definisjonen omfatter juridisk risiko, men ikke strategisk risiko og omdømmerisiko som må vurderes særskilt. Finanstilsynet bruker ovennevnte modul som et verktøy for å kartlegge og vurdere kvaliteten på risikostyringen og risikonivået hos *pensjonsleverandørene*.

Regelverket knyttet til IORP II er ment å gi en god kontroll på operasjonell risiko, ved at det gjelder formaliserte krav til dokumentasjon

av hvordan operasjonell risiko håndteres i pensjonskassen.

9.8 ADMINISTRASJON OG PRAKTISKE OPPGAVER I EN PENSJONSKASSE

Det er mange administrative og praktiske oppgaver en pensjonskasse må ivareta for å følge opp pensjonsordningene etter bestemmelsene i SGS 2020, samt lover og regler. Slik administrasjon krever både gode tekniske løsninger og høy kompetanse. I det følgende nevnes noen oppgaver.

De fleste pensjonskasser kjøper tjenester av andre knyttet til administrasjon og praktiske oppgaver, såkalt utkontraktering. For slik utkontraktering gjelder *forskrift om meldeplikt ved utkontraktering av virksomhet mv.*

9.8.1 MEDLEMSREGISTRE

Det må foretas løpende ajourhold av medlems- og pensjonistregistre basert på ajourføring fra *kommunens* lønns- og personalregistre, i hovedsak etter de samme rutiner og prosedyrer som for *kommuner* som har pensjonsordning i livsforsikringsforetak.

9.8.2 PENSJONSBEREGNING

I kommunal tjenestepensjon må det foretas en endelig beregning av pensjonen når den kommer til utbetaling. Beregning av pensjoner er nært knyttet opp mot medlems- og pensjonistregistreringen. Beregningsfunksjonalitet er bygget inn i IT-løsningen for pensjonskassen.

Stadig nytt regelverk for beregning av pensjon krever stadige tilpasninger i IT-systemer.

Påslagspensjon må være på plass når de som er født i 1963 kan begynne å ta ut denne, det vil si 01.01.25 for de som har fødselsdag da. Tilsvarende må nye regler knyttet til offentlig AFP og særalderspensjon på plass for utbetaling fra 2025. Arbeids- og inkluderingsdepartementet har imidlertid varslet at regelverket for særalderspensjon ikke vil tre i kraft før 01.01.26, med tilbakevirkende kraft for 2025. Se mer om dette i kapittel 3 *Tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor.*

Etter avtale om overføring og samordning av pensjonsrettigheter (Overføringsavtalen) skal den pensjonsordningen der en ansatt sist var medlem stå for utbetaling av *all* pensjon fra offentlige tjenestepensjonsordningene, selv om opptjeningen har skjedd hos andre pensjonsordninger.

Administrasjon av refusjon til og fra andre *pensjonsinnretninger* for hvert enkelt medlem er en del av arbeidet i en pensjonskasse. Statens pensjonskasse arbeider med felles løsninger for alle *pensjonsleverandører* knyttet til refusjon på tvers av offentlige ordninger for pensjon opptjent tidligere som skal settes i kraft sommeren 2024.

For nye uføretilfeller må uføregrad vurderes/fastsettes særskilt. Enkelte ganger må pensjonskassen innhente egen legeerklæring fra den som søker om uførepensjon, og ikke bare basere seg på eventuelt vedtak om uføretrygd (fra folketrygden). I 2021 ble det åpnet for mulig elektronisk kommunikasjon mellom *pensjonsinnretninger* og NAV knyttet til uføre og personer på arbeidsavklaringspenger (AAP). På sikt vil også sykmeldte bli omfattet av løsningen

9.8.3 PENSJONSUTBETALING

Pensjonsutbetalingen kan ivaretas av den som står for medlemsregistreringen, av en annen leverandør, eller eventuelt av kommunen selv gjennom sitt lønnsutbetalingssystem. Månedlige utbetalinger skjer til den enkelte, men det må foretas skattetrekk for betaling av skatt. Pensjonskassen må sørge for at utbetalt pensjon og skattetrekk av dette blir riktig rapportert til myndighetene.

For personer med uførepensjon som har en inntekt ved siden av, må pensjonsutbetalingen reduseres dersom inntekten overstiger den tillatte inntektsgrensen. Videre skal det årlig foretas et etteroppgjør i forhold til inntekt for uførepensjonistene.

Også for folketrygdberegnet AFP skal det gjennomføres et etteroppgjør for den enkelte ut fra inntekt fra offentlig sektor for de som er født før 1963.

9.8.4 FAKTURERING, KONTOUTSKRIFT OG REGNSKAP

Kommunen skal motta en faktura på premien fra pensjonskassen. Premien kan betales årlig, eller i terminer.

Premien forhåndsfastsettes hvert år ut fra antakelser om lønnsvekst, bruttopensjoner med mer, se også punkt 7.3.2 *Premieestimer.* Hvert år skal det foretas et etteroppgjør der avvik mellom innbetalte premier og de lønnsendringene med mer som faktisk har funnet sted det enkelte året, blir avregnet.

Det finnes ikke noe lovmessig krav til innholdet og detaljgraden i fakturaene som skal sendes *kommunen*, men de bør inneholde informasjon om hva og hvem betalingen gjelder, og grunnlaget for premien, som lønn (pensjonsgrunnlag), stillingsbrøk med mer.

Hvert år, innen 01.06 skal *kommunen* etter

forsikringsvirksomhetsloven få tilsendt en kontoutskrift. Minstekrav til innholdet i kontoutskriften er gitt i forskrift til *forsikringsvirksomhetsloven*, § 8-3. Kontoutskriften skal blant annet vise saldo ved utgangen av foregående år og innværende år, samt bevegelser i mellomtiden.

Regnskapsfunksjonen for pensjonskassen dekker løpende regnskapsregistrering av alle økonomiske transaksjoner. Dette er basert på løpende informasjon fra pensjonsutbetalings-system, kapitalforvaltere, pensjonskassens betaling for administrative tjenester, med videre. Regnskapsfører utarbeider videre kvartalsvis delårsregnskap, og her innarbeides også aktuares beregning av pensjonskostnad, premieavvik og pensjonsforpliktelser. Årsregnskapet omfatter i tillegg mer omfattende analyse og oppstilling av fordeling og disponering av årsresultatet og av noter. Les mer om dette under punkt 9.2.5.

9.8.5 SERVICE OG MEDLEMSINFORMASJON

Pensjonskassene yter ulik service og informasjon overfor *kommunen* og medlemmene av tjenestepensjonsordningen. Dette kan spenne fra obligatoriske tjenester som inn- og utmeldingsskriv, tilbud om fortsettelsesforsikring samt utsendelse av forsikringsbevis, til tilbud om rådgivning/kurs, utforming av nettsted/pensjonsportal og/eller tilbud om lån.

De kommunale pensjonskassene har fysisk tilhold i kommunene de betjener, noe som gir nærhet til kunde og medlemmer. Medlemmene kan også ha behov for et konkret sted å henvende seg, og når pensjonskassen har fysisk tilhold i *kommunen* de betjener, vil dette kunne gi medlemmene en større følelse av nærhet enn om dette ikke er tilfelle. Dette vil kunne gjelde selv om det meste av servicefunksjonene er utkontraktert til underleverandører som ikke har tilholdssted i kommunen.

Forsikringsavtaleloven (fal) § 19-2 og § 19-3 gir *pensjonsinnretningene* en opplysningsplikt overfor medlemmene i en tjenestepensjonsordning, blant annet når det gjelder hvilken pensjon de har krav på. Som en følge av gjennomføring av revidert tjenestepensjonsdirektiv (IOP II), for pensjonsforetak, er det fra 01.01.23 i forskrift til forsikringsvirksomhetsloven gitt utvidete regler om informasjonskrav til medlemmer, potensielle medlemmer og pensjonister av en pensjonsordning. Det er herunder krav til pensjonsoversikt både fra livsforsikringsforetak og pensjonskasser. IOP II gjelder i utgangspunktet for pensjonskasser, men denne regelen skal i Norge også gjelde livsforsikringsforetak.

De kommunale pensjonskassene har informasjon til medlemsforetak og medlemmer av pensjonskassen på eget nettsted. Det kan være forskjeller i hvilke prognoser knyttet til pensjon disse nettsidene viser, og for hvilke årskull, hvordan det kan søkes om pensjon, samt hvilken informasjon de gir.

NAV har en nettløsning der det innhentes informasjon om offentlig tjenestepensjon fra livsforsikringsforetakene og flere pensjonskasser, slik at de ansatte får informasjon om opptjent pensjon i den enkelte pensjonsordningen i tillegg til informasjon om folketrygden og private pensjonsordninger. Informasjon om privat tjenestepensjon kommer fra nettportalen norskpensjon.no.

Etter fal § 19-4 skal medlemmene i en tjenestepensjonsordning få et forsikringsbevis og vilkårene som gjelder for forsikringen (tjenestepensjonsordningen). Videre skal det etter § 19-7 gis tilbud om fortsettelsesforsikring til medlemmer som trer ut av tjenestepensjonsordningen.

Pensjonsinnretningen skal etter *forsikringsvirksomhetsloven* § 4-16 dessuten utstede pensjonsbevis til arbeidstakere som fratrer sin stilling uten rett til straks begynnende pensjon. Pensjonsbeviset skal opplyse hvilke pensjonsrettigheter vedkommende har opptjent (*oppsatte rettigheter*) på fratredelsestidspunktet. *Pensjonsinnretningen* skal senere på forespørsel fra innehaveren av pensjonsbeviset gi oppdatert informasjon.

Fra 01.01.22 er det innført regler om digitalt førstevalg i forsikringsavtaleloven (fal). Tilsvarende lovendring i *forsikringsvirksomhetsloven* er vedtatt.

Digitalt førstevalg innebærer at pensjonskasse kan benytte elektronisk kommunikasjon med *kommuner* og medlemmer av en pensjonsordning, så sant disse ikke har reservert seg mot dette. Innføring av digitalt førstevalg gir effektivitet i kommunikasjonen mellom *pensjonsinnretning* og kommune/medlem, og er kostnadseffektivt.

En pensjonskasse bør, som et livsforsikringsforetak, ha gode nettløsninger knyttet til inn- og utmeldinger, premiebetalinger og fakturaer, oversikt og eventuelt statistikker over medlemmer i pensjonsordningen og utviklingen i medlemsmassen (antall pensjonister med mer), utviklingen i kapitalforvaltningen med mer, noe som må sikres i IT-løsningen til pensjonskassen.

Kommunen vil ha behov for beregninger til sin regnskapsføring utført etter standarder fra *Foreningen god kommunal regnskapsskikk* (GKRS). Beregningene skal baseres på premieutjevningsfellesskapet, og må derfor leveres av, eller i samarbeid med, pensjonskassen.

9.8.6 FORDELING AV OVERSKUDD

Det er styret i pensjonskassen som skal fastsette hvordan overskuddet i pensjonskassen skal fordeles hvert år, etter reglene i *forsikringsvirksomhetsloven* og *finansforetaksloven*. Se også punkt 9.4 om bufferfond.

En pensjonskasse skal også ha retningslinjer knyttet til bufferfond hvor eventuelt tildeling av midler fra bufferfond skal angis. Dette står ikke eksplisitt i loven eller forskrift, men er avklart i brev fra Finansdepartementet til Pensjonskontoret i 2022.

9.8.7 KAPITALFORVALTNINGSSTRATEGI

Styret i pensjonskassen skal vedta en dokumentert kapitalforvaltningsstrategi, jf. forskrift om pensjonsforetak § 17. Se også punkt 9.4 *Kapitalforvaltningsrisiko* for mer informasjon om noe av det som må tas hensyn til når det gjelder hvilken avkastning som bør oppnås årlig.

Strategien skal være vedtatt av styret, og styret skal minst én gang i året foreta en vurdering av strategien. Styrets vurdering skal være skriftlig og nedfelt i styrereferatet. En eventuell dissens i styret skal referatføres.

Kapitalforvaltningsstrategien skal på en klar og tydelig måte sikre at kapitalforvaltningen utøves slik at:

- Selskapsporteføljen forvaltes forsvarlig
- De risikoer pensjonskassen er eksponert for gjennom forvaltning av kapital i kollektivporteføljen er forsvarlige i forhold til pensjonskassens bufferkapital
- Kundenes interesser blir ivaretatt på en betryggende måte

Kapitalforvaltningsstrategien skal omfatte pensjonskassens overordnede retningslinjer for forvaltningen av midler i selskapsporteføljen og kollektivporteføljen, herunder overordnede forhold knyttet til organisering og ansvarsforhold, styre- og ledelsesrapportering, samt uavhengig kontroll.

Kapitalforvaltningsstrategien skal sikre at det er klar uavhengighet og arbeidsdeling mellom enheter og personell med utøvende

funksjoner, og enheter og personell med ansvar for overvåkning.

Forvaltningsstrategien bestemmer hvordan forvaltningen skal gjennomføres, og ligger til grunn for de mandat som gis én eller flere kapitalforvaltere, direkte eller via rådgiver. Daglig leder i pensjonskassen har det delegerte ansvaret for å følge opp kapitalforvaltningen, samt påse at avtalt rapportering fra forvalterne finner sted.

Pensjonskassen skal etter forskrift om pensjonsforetak § 30 ha laget en skriftlig redegjørelse for sin kapitalforvaltningsstrategi, herunder om og eventuelt hvordan

kapitalforvaltningsstrategien tar hensyn til faktorer knyttet til miljø, sosiale forhold og foretaksstyring (ESG). ESG kan omfatte alt fra hvitvasking, korrupsjon, styresammensetning og utslipp, til sikkerhet og rettigheter for ansatte.

Lov om offentliggjøring av bærekraftsinformasjon i finanssektoren og et rammeverk for bærekraftige investeringer med forskrift trådte i kraft 01.01.23 og gjelder også pensjonskasser. Loven inkorporerer EUs offentliggjøringsforordning og taksonomiforordningen i norsk rett. Offentliggjøringsforordningen pålegger finansmarkedsdeltakere opplysningsplikt om negative bærekraftsvirkninger av beslutninger om investeringer. Disse opplysningene gjelder både for investeringer på foretaksnivå og produktnivå, i tillegg til at det skal gis informasjon om miljøforhold, sosiale forhold og selskapsstyring (ESG).

Taksonomiforordningen etablerer et klassifiseringssystem (taksonomi) for bærekraftig økonomisk aktivitet. Denne gjelder aktører som markedsfører produkter som bærekraftige.

9.8.8 OVERVÅKING AV KAPITALFORVALTNINGEN

I forskrift om pensjonsforetak § 20 *Nærmere om overvåking av kapitalforvaltningen* er det fastsatt at det skal etableres rutiner for å overvåke at kapitalforvaltningen utøves i henhold til pensjonskassens kapitalforvaltningsstrategi, og øvrige fastsatte krav.

Overvåkingen skal være betryggende i forhold til kapitalforvaltningens omfang, kompleksitet og risiko. Under spesielle for-

hold i finansmarkedene vil det kreves særlig aktsom overvåkning av kapitalforvaltningen.

Dersom enheter og personell med ansvar for overvåkingen i pensjonskassen avdekker brudd på kapitalforvaltningsstrategien eller øvrige etablerte retningslinjer, skal enheten uten unødig opphold rapportere dette til den instans som har vedtatt retningslinjene. Alvorlige brudd skal rapporteres umiddelbart.

Pensjonskassens system for styring og kontroll med kapitalforvaltningen skal jevnlig evalueres av uavhengige kontrollfunksjoner.

9.8.9 RAPPORTERING

Finansiell rådgiver/daglig leder i pensjonskassen overvåker kapitalforvaltningen og det skal jevnlig rapporteres skriftlig til styret om risiko, resultater og etterlevelse. Rapportene skal være skriftlige. Frekvensen og innholdet i rapportene skal tilpasses kompleksiteten og omfanget av kapitalforvaltningen, se for øvrig punkt 9.4 *Kapitalforvaltningsrisiko*.

Se også punkt 9.2.5 om rapporteringskrav.

10. MOMENTER VED VURDERING AV TJENESTEPENSJONSLEVERANDØR

AKTUELLE FORHOLD Å VURDERE VED VALG AV TJENESTEPENSJONSLEVERANDØR:

- Premieutjevningssfellesskap
- Priseffektivitet hos forskjellige pensjonsleverandører
- Kostnader ved egenkapitalbetjening
- Kvalitet i kapitalforvaltning og service
- Medbestemmelse og risiko for kommunen
- Klima- og miljøhensyn i kapitalforvaltningen

10.1 INNLEDNING

Reglene for pensjon i KS' tariffområder er gitt i den sentrale generelle særavtalen om pensjonsordninger – SGS 2020 Pensjonsordninger (SGS 2020). For mer informasjon om SGS 2020, se kapittel 3 *Tjenstepensjon og AFP i offentlig sektor* om endringene i offentlig tjenstepensjon.

SGS 2020 gjelder uavhengig av om pensjonsordningen er i et livsforsikringsforetak eller i en pensjonskasse. Pensjonsordningens medlemmers rett til pensjon er uavhengig av hvilken *pensjonsleverandør* som forvalter pensjonsordningen.

I de to foregående kapitlene er regelverket for foretak som forvalter tjenstepensjonen beskrevet. Livsforsikringsforetak som per i dag tilbyr kommunal tjenstepensjon er Kommunal Landspensjonskasse gjensidig forsikringsselskap (KLP) og Storebrand Livsforsikring AS (Storebrand).

Pensjonsrettighetene er like uansett om pensjonsordningen er i KLP, Storebrand eller i en pensjonskasse.

10.1.1 TJENESTEPENSJONSLEVERANDØRER

En kommune (en fylkeskommune omtales her som kommuner om ikke annet er nevnt) kan velge mellom å ha pensjonsordningen hos følgende *pensjonsleverandører* (*pensjonsinnretninger*):

- i et livsforsikringsforetak, det vil si i KLP eller Storebrand, eller
- i en pensjonskasse

Når en *kommune* vurderer *pensjonsleverandør*, bør den først ta stilling til om *kommunen* ønsker å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak eller i en pensjonskasse. Pensjonskontoret mener at denne vurderingen bør foretas separat, og ikke i kombinasjon med en eventuell anbudsprosess.

Dersom *kommunen* ønsker å vurdere livsforsikringsforetak, skal anbudsreglene som er beskrevet i kapittel 6 *Anskaffelsesregelverket og kommunal tjenstepensjon* følges. Dersom kommunen vurderer en pensjonskasse, og ikke allerede har pensjonskasse, må den opprette en *ny* pensjonskasse. Vurderinger som kan være hensiktsmessige å foreta ved opprettelse av pensjonskasse er beskrevet i punkt 10.3 *Opprettelse av pensjonskasse*.

Forslag til hvordan en kommune kan sammenlikne de forskjellige livsforsikringsforetakene er nærmere beskrevet i punkt 10.2. Beskrivelse av vurderinger det kan være hensiktsmessige for *kommunen* å foreta når den vurderer å opprette eller beholde en pensjonskasse og eventuelt sammenlikne dette med å bruke et livsforsikringsforetak, er

gitt i punkt 10.3. Det er ikke gitt at *kommunen* kan vurdere både livsforsikringsforetak og pensjonskasser i én og samme anbuds-konkurranse. Hvorvidt dette kan gjøres eller ikke er nærmere beskrevet i kapittel 6 *Anskaffelsesregelverket og kommunal tjenestepensjon*.

En stor forskjell mellom *pensjons-leverandørene* er kravet til innbetaling av egenkapital. I KLP og pensjonskasser må *kommunen* som eier innbetale egenkapital, noe den ikke må i Storebrand. En kommune som flytter pensjonsordningen fra KLP eller fra en pensjonskasse til et aksjeselskap (Storebrand), vil få frigjort egenkapital. Dersom *kommunen* skal kunne ha finansiell mulighet til å flytte tilbake til KLP eller å opprette en pensjonskasse, bør *kommunen* sørge for å ha tilstrekkelige midler tilgjengelig til å kunne innbetale egenkapital. Tilstrekkelige midler vil sikre at kommunen for framtiden fritt kan velge å ha sin pensjonsordning i KLP, Storebrand eller i en pensjonskasse.

En kommune bør sørge for å ha tilstrekkelige midler tilgjengelig til egenkapital slik at den i framtiden fritt kan velge mellom forskjellige livsforsikringsforetak og mellom livsforsikringsforetak og pensjonskasse.

10.1.2 KRAV TIL INVOLVERING AV ANSATTE VED VURDERING AV TJENESTE-PENSJONSLEVERANDØR

Valg av pensjonsleverandør skal skje i en bredt forankret prosess. SGS 2020 angir i del I, § 8-2, at et skifte av pensjonsleverandør skal drøftes med de tillitsvalgte. Drøftingsplikten

Vurdering av pensjonsleverandør skal skje i en bredt forankret prosess. En slik prosess tar tid.

inntreffer tidligst mulig og senest før oppsigelse er vedtatt og levert dagens leverandør av tjenestepensjonsforsikring.

En uttalelse fra tillitsvalgte som representerer de aktive arbeidstakere som er omfattet av pensjonsordningen, skal følge saken fram til endelig avgjørelse i kommunestyret/fylkestinget/styret.

En godt forankret prosess vil dermed ta tid, og dette må det tas hensyn til i framdriftsplanen for arbeid med vurdering av *pensjons-leverandør*.

10.1.3 FLYTTEPROSESSER

Etter SGS 2020 del I, § 8-1, må oppsigelse av avtalen med dagens pensjonsleverandør skje senest 30.09, for at opphøret skal kunne tre i kraft ved kalenderårets slutt. Endelig vedtak om flytting skal skje senest innen 01.12. Det følger av SGS 2020 del I, § 8-2, at kommune-styret/fylkestinget/styret skal avgjøre spørsmålet om skifte av pensjonsleverandør. Bestemmelsen må forstås slik at kommune-styret/fylkestinget/styret må avgjøre spørsmål også om etablering av pensjonskasse.

Flytteprosesser er nøye regulert i forsikringsvirksomhetsloven, samt gjennom en avtale om overføring av kollektiv pensjonsforsikring mellom livsforsikringsforetakene.

Forsikringsvirksomhetsloven har regler om hvordan flytting av en pensjonsordning skal foregå, herunder hvilke midler som skal inngå i flyttingen, når midlene skal overføres med videre.

Blant annet for å sikre kontinuitet i pensjons-utbetalinger i perioden like etter flytting av pensjonsordningen, har livsforsikringsforetakene inngått en bransjeavtale om flytting, *Avtale om overføring av kollektiv pensjonsforsikring mellom pensjonsinnretninger*, med vedlegget *Flyttefil offentlige pensjon* versjon 09.11.22. Denne flyttefilen omtales gjerne som en *FNO-fil*. Mange pensjonskasser følger også denne avtalen.

Noen viktige flytteregler i *forsikrings-virksomhetsloven* som gjelder alle *pensjons-leverandørene* er:

- Alle pensjonsmidler knyttet til pensjonsavtalen skal flyttes, det vil si:
 - Premiereserve, herunder administrasjonsreserve, samt bufferfond og premiefond
- Ny *pensjonsleverandør* kan ha et annet krav til premiereserve (avsetning til pensjonsforpliktelser) enn dagens *pensjons-leverandør*, og dette må behandles slik
 - Dersom kravet til premiereserve hos ny *pensjonsleverandør* er høyere enn hos dagens *pensjonsleverandør* vil det manglende bli belastet premiefondet. Hvis det ikke er nok midler i premiefondet belastes bufferfondet. Dersom det heller ikke er nok midler i bufferfondet, må resten innbetales av *kommunen*

- Dersom kravet til premiereserve hos ny pensjonsleverandør er lavere enn hos dagens pensjonsleverandør, går det overskytende til pensjonsordningens premiefond

- Merverdier i verdipapirer som er antatt å holdes til forfall hos pensjonsleverandøren skal ikke flyttes, men vil bli realisert og utbetalt ved opphør av en pensjonskasse

- Det følger ikke med noe av risikoutjevningsfondet hos nåværende pensjonsleverandøren ved fraflytting

Ved flytting av kommunal pensjonsordning omfattes også oppsatte pensjonsrettigheter for tidligere ansatte som ikke lenger jobber i kommunen og midler knyttet til slike rettigheter.

Premiereserve, bufferfond og premiefond er nærmere beskrevet i punkt 7.5 *Premiefond, bufferfond og tildeling av avkastning*.

Se også kapittel 6 *Anskaffelsesregelverket og kommunal tjenstepensjon*, hvor viktige momenter ved flytting er omtalt.

10.2 VURDERING VED VALG AV LIVSFORSIKRINGSFORETAK

10.2.1 INNLEDNING

Når en kommune vurderer hvilket livsforsikringsforetak som skal forvalte pensjonsordningen, eller om den vurderer å legge ned sin pensjonskasse og flytte pensjonsordningen til et livsforsikringsforetak, må anskaffelsesregelverket følges. Reglene for anskaffelse er nærmere beskrevet i kapittel 6 *Anskaffelses-*

regelverket og kommunal tjenstepensjon, der det er gitt en skjematisk oversikt over anskaffelsesprosessen. I tillegg til fristene som er gitt der, er det viktig å overholde fristene for oppsigelse gitt i SGS 2020.

Det er viktig å sikre sammenliknbarhet mellom livsforsikringsforetakene (pensjonsleverandørene) i en anskaffelsesprosess slik at det anskaffelsesrettslige kravet til likebehandling er oppfylt. For å få til slik sammenliknbarhet foreslår Pensjonskontoret en rekke grep for å gjøre både pris- og kvalitetskriterier mest mulig sammenlignbare.

For eksempel foreslås det måter å beregne årlig premie og reguleringspremie på som skal sikre at pensjonsleverandørene legger til grunn samme data for medlemsmassen, samme lønnsvekst etc. i sine tilbud til *kommunen*. Dette medfører imidlertid til at premien i tilbudet vil avvike fra premieestimer gitt av de samme pensjons-

leverandørene for neste år (2025 for anbud i 2024).

Den premien for kapitalforvaltning og rentegaranti pensjonsinnretningen oppgir i tilbudet kan være basert på aktivasammensetning (andel i aksjer med videre) og bufferfond, der aktivasammensetningen ikke nødvendigvis stemmer med den aktivasammensetningen *kommunens* pensjonsmidler faktisk vil ha hos pensjonsleverandøren som blir valgt, se punkt 10.2.7.1 om hvordan dette foreslås håndtert i anbudskonkurransen.

Den faktiske premien for *kommunen* de påfølgende kontraktsårene vil være avhengig av en rekke forhold. Dette gjelder blant annet utvikling i medlemsbestanden, lønn, deltid, uførehypighet, dødelighet med videre i hele premieutjevningsfellesskapet som *kommunens* tjenstepensjonsordning er en del av. Kommunen kan derfor vurdere forventet stabilitet i premieutjevningsfellesskapet som en kvalitetsfaktor. Dette er for øvrig ikke lagt inn i Konkurranseveilederen som omtales nærmere i punkt 10.2.2.

Det forhold at premien i løpet av kontraktsperioden vil avhenge av forholdene nevnt tidligere, samt av utviklingen i premieutjevningsfellesskapet tjenstepensjonsordningen blir en del av, og dermed ikke blir lik premien som framkommer i tilbudet, bør omtales og reguleres i kontraktsbestemmelsene som skal legges ved konkurransegrunnlaget. De tilbudte premiene er basert på konkurransegrunnlagets forutsetninger. Ved endring i en eller flere av disse forutsetningene, kan dette gi krav på økt eller redusert premie, forutsatt at kontraktsvilkårene inneholder bestemmelser som

regulerer dette. Anskaffelsesregelverket inneholder et forbud mot at det avtales vesentlige endringer i kontraktsperioden. Dersom en endring er forankret i en endringsklausul som klart angir hvilke endringer som kan foretas, i hvilket omfang og på hvilke vilkår, vil imidlertid endringen være tillatt. Ved utformingen av disse kontraktsvilkårene anbefales det at *kommunen* også fastsetter krav til at leverandøren framlegger dokumentasjon som viser endringen i den eller de aktuelle forutsetningene som framgikk av konkurransegrunnlaget. Se også punkt 6.6.3 *Endringer av kontrakt – begrensninger*.

Vurderingen av premien på kapitalforvaltningen og for rentegaranti vil kunne avhenge av forutsetninger som er basert på en standard investeringsportefølje som ikke er akkurat lik den porteføljen pensjonsleverandøren tilbyr. Prisen på kapitalforvaltningen vil derfor kunne bli vurdert ut fra litt andre kriterier i anbudskonkurransen enn ut fra den investeringsporteføljen kommunen faktisk blir tilbudt. Bruk av slike andre kriterier er et grep for å sikre likebehandling og sammenliknbarhet i evalueringen.

Premien i et anbud som beskrevet her vil sikre sammenliknbarhet mellom pensjonsleverandørenes tilbud. Premien *kommunen* faktisk må betale etter å ha inngått kontrakt vil ikke være identisk denne premien. I kontrakten som inngås med pensjonsleverandør bør det inntas en regulering om hvilke vilkår som skal gjelde for en eventuell endring av premien i avtaleperioden.

10.2.2 KONKURRANSEVEILEDEREN

I en anbudskonkurranse utarbeider kommunen et konkurransegrunnlag slik anskaffelsesreglene krever. I konkurransegrunnlaget vil det framgå hvilke krav *kommunen* stiller til livsforsikringsforetakene og deres virksomhet på generelt grunnlag, såkalte kvalifikasjonskrav. Konkurransegrunnlaget skal videre inneholde en kravspesifikasjon som er knyttet til kravene *kommunen* setter til produktet det skal gis tilbud på (offentlig tjenestepensjon), samt prosedyreregler for konkurransen, herunder hvilke tildelingskriterier *kommunen* vil legge til grunn for valg av leverandør, med tilhørende dokumentasjonskrav. Kontraktsvilkårene som skal gjelde skal også være en del av konkurransegrunnlaget. Det er viktig å skille mellom kvalifikasjonskrav og krav som stilles i kravspesifikasjonen og kontraktsvilkårene, fordi det ikke kan stilles kvalifikasjonskrav i strid med anskaffelsesforskriftens bestemmelser om dette. Kvalifikasjonskrav er krav til leverandørselskapet som sådan. Disse kravene blir vurdert kun i konkurransefasen, og blir ikke en del av kontrakten etter at konkurransen er gjennomført. Se også omtalen av kvalifikasjonskrav i kapittel 6.5.11.

For å bistå *kommunene* i arbeidet med å utforme kravspesifikasjon og tildelingskriterier, har Pensjonskontoret utarbeidet en veileder for konkurransen om forvaltning av offentlig tjenestepensjon i KS' tariffområde, heretter kalt Konkurranseveilederen. Pensjonskontoret anbefaler at *kommunen* benytter Konkurranseveilederen i en anbudskonkurranse.

Konkurranseveilederen er utarbeidet i excel-format i et vedlegg til Pensjonsveilederen. Den er bygget opp med følgende arkfaner:

- Innhold
- Informasjon til tilbyder
- Kravspesifikasjon generelt
- Prisskjema A, B og C
- Tabell 1-9 til pris
- Kravspesifikasjon kvalitet
- Tabell A-I til kvalitet
- Tildelingskriteriet klima-miljø

Konkurransegrunnlaget skal blant annet inneholde:

- **Kvalifikasjonskrav:** Krav til livsforsikringsforetakets virksomhet for å delta i konkurransen
- **Kravspesifikasjon:** Krav til ytelsen som skal leveres
- **Tildelingskriterier:** Hvilke forhold tilbudene vil bli evaluert på bakgrunn av, og hvordan
- **Kontraktsvilkår,** der det blant annet bør reguleres vilkår for eventuell endring av premie, i avtaleperioden

I arkfanen *Informasjon til tilbyder* beskrives det hva slags informasjon som skal fylles ut av kommunen og hvordan informasjonen vil bli benyttet. *Kommunen* vil typisk stille noen krav til hva livsforsikringsforetaket skal levere knyttet til produktet (kravspesifikasjon). Kravene kan ha forskjellig karakter:

- O-krav: Disse kravene er obligatoriske, det vil si at de må være oppfylt for at livsforsikringsforetakets tilbud ikke skal bli avvist i konkurransen
- EV-krav: Disse kravene danner grunnlag for evalueringen av tilbudene under tildelingskriteriene

- OEV-krav: Disse kravene stiller minstekrav (obligatoriske krav) til produktet/leveransen og åpner samtidig for at opplysninger om kvalitet med videre ut over minstekravet vil være gjenstand for evaluering under tildelingskriteriene (evalueringskrav). Det er ikke lagt opp til å ha OEV-krav i Konkurranseveilederen for 2024

Som bakgrunn for å vurdere både obligatoriske krav og evalueringskrav, bør *kommunen* be om noe bakgrunnsdata. Dette er angitt i Konkurranseveilederen i arkfanene *Kravspesifikasjon generelt*, *Kravspesifikasjon kvalitet* og *Tildelingskriteriet klima-miljø*, samt i arkfanene for tabeller.

For å sikre at tilbudene som gis blir sammenlignbare, må *kommunen* angi klare krav til hvilken bestand (medlemmene i tjenestepensjonsordninger) det skal regnes på, dato for beregning, at SGS 2020 legges til grunn, med videre. Slike krav er angitt i arkfanen *Kravspesifikasjon generelt*. Det er viktig at eventuelle uklarheter i beregningsmetode og lignende blir klarlagt før tilbudsfristen går ut. *Kommunen* bør i konkurransegrunnlaget

oppfordre tilbyderne til å være aktive med å stille spørsmål der det kan være grunnlag for tvil eller diskusjon om hva som er ment eller tenkt, knyttet til beregningsmetoder og lignende. *Kommunens* svar på slike spørsmål vil inngå som en del av konkurransegrunnlaget, og skal gjøres tilgjengelig for alle deltakere i anbudskonkurransen.

Tabeller som kan brukes til vurderingen av tilbudene i forhold til tildelingskriteriet pris er angitt i arkfanen *Tabell 1-9 til pris*.

I arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet*, etterspørres det beskrivelser av kvaliteten på forsikringsrisiko og administrasjon, kapitalforvaltning og service. Også her bes det om utfylling av tabeller gitt i arkfanen *Tabell A-I til kvalitet*, samtidig som det etterspørres dokumentasjon som må gis i vedlegg til Konkurranseveilederen. Det er opp til kommunen om den ønsker å evaluere kvaliteten på kapitalforvaltning, og eventuelt hvordan. Informasjon som kan benyttes til slik evaluering er lagt i arkfanen *Tabell A-I til kvalitet*.

I arkfanen *Tildelingskriteriet klima-miljø*, må *kommunen* etterspørre informasjon som den vil vektlegge under tildelingskriteriet relatert til klima- og miljøhensyn dersom dette tildelingskriteriet inngår i evalueringen i konkurransen. Også her etterspørres dokumentasjon som må gis i vedlegg til Konkurranseveilederen. *Kommunen* står ikke fritt til å la være å benytte et tildelingskriterium relatert til klima- og miljøhensyn, se nærmere om dette i kapittel 6 punkt 6.5.13, eller hvor mye vekt det skal ha i vektingen av kriterier, da det som den klare hovedregel skal vektlegges med minimum 30 prosent.

Det er imidlertid opp til kommunen å beslutte hvordan et tildelingskriterium som ivaretar klima- og miljøhensyn skal utformes, og hvilke nærmere bestemte forhold som skal vurderes under dette tildelingskriteriet, så lenge anskaffelsesregelverkets øvrige krav til tildelingskriterienes utforming ivaretas.

Det er lagt opp til at det i Konkurranseveilederen ikke etterspørres informasjon som ikke er direkte knyttet til leveransen. Noen tabeller over detaljer knyttet til antall og premie-reserve er lagt inn i *Tabell 1-9 til pris* til bruk for kontroll av dataene tilbyder har benyttet.

Det gjøres spesielt oppmerksom på at det er en del punkter kommunen selv må fylle ut i Konkurranseveilederen før den legges ved et konkurransegrunnlag. Hver *kommune* må lage *sin versjon* av Konkurranseveilederen til bruk i anskaffelsesprosessen. *Kommunen* (ikke pensjonsleverandørene) kan legge til linjer

I Konkurranseveilederen kan kommunen legge til linjer (forhold som er krav eller skal evalueres) eller markere linjer som ikke skal brukes.

eller markere linjer som ikke skal benyttes i konkurransen om dette er hensiktsmessig.

Det er lagt inn grønne kolonner med tekst i Konkurranseveilederen for å synliggjøre for *kommunen* hvilke forhold den spesielt må vurdere og felt den må fylle ut før konkurransen kunngjøres elektronisk i markedet. Følgende punkter må *kommunen* uansett fylle ut eller vurdere før konkurransen kunngjøres:

- Arkfanen *Informasjon til tilbyder*:
 - Vise hvordan tildelingskriteriene pris, kvalitet og kriteriet som ivaretar

klima- og miljøhensyn, vil bli vektet. Sistnevnte kriterium må vektes minst 30 prosent, se nærmere om dette i kapittel 6 punkt 6.5.13

- Arkfanen *Kravspesifikasjon generelt*:
 - Dato for forholdstall, justeringstall og delingstall fra NAV som skal benyttes
 - Om *kommunen* ønsker opplysninger for å vurdere utjevningssfellesskap for AFP fra 62 til 65 år for de som er født i 1962 eller tidligere
 - Hvorvidt premien på kapitalforvaltning skal være med i tilbudet
- Arkfanen *Tabell 1-9 til prisskjema*, her må *kommunen* angi:
 - Forventet lønnsregulering, G-regulering og regulering av pensjoner under utbetaling (her kan *kommunen* gjerne se på *forskrift om beregning av lønnsveksten som skal benyttes ved regulering av grunnbeløpet og alderspensjon i folketrygden* for fastsettelse av parameterne)
 - Premiereserve, bufferfond og premiefond per 01.01 i anbudsåret hos dagens pensjonsleverandør, inklusive årsoppgjørdisposisjoner fra året før, samt pensjonsgrunnlag og andel av innskutt egenkapital på samme tidspunkt, og tilsvarende størrelser dersom pensjonsordningen var flyttet til tilbyder 01.01 i anbudsåret
 - Om *kommunen* ønsker opplysninger for å vurdere AFP-fellesskap for AFP 62 - 65 år for de som er født i 1962 eller tidligere
 - *Kommunens* sats for arbeidsgiveravgift
 - Standard investeringsportefølje til bruk ved beregning av premie for kapitalforvaltning og premie for rentegaranti

- Hvorvidt premien på kapitalforvaltning skal være med i tilbudet
- Hvilken forventet avkastning på innskutt egenkapital i KLP og hvilket avkastningskrav på innskutt egenkapital i KLP som vil bli lagt til grunn (se punkt 10.2.7.5 *Kostnad ved egenkapitalbetjening i KLP*)

- Arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet*:
 - *Kommunen* må oppgi om den ønsker å få og benytte informasjon om finansiell risikostyring i sin evaluering av tilbud. Dersom kommunen ønsker slik informasjon til evaluering av tilbudet, må den oppgi spesifikt på hvilken måte informasjonen er tenkt benyttet i evalueringen
 - *Kommunen* må også oppgi om den har tenkt å vurdere kvaliteten på kapitalforvaltningen basert på informasjon om bufferfond tilknyttet pensjonsordningen, investeringsporteføljen som tilbys, med mer
 - *Kommunen* bør oppgi om den ønsker informasjon om spesielle forhold i tillegg til det som er minimumskravet til service og som *kommunen* bør presisere for å sikre at den får den servicen den ønsker, eller bedre. *Kommunen* bør uansett oppgi hvordan de forskjellige forhold som etterspørres under service er tenkt evaluert og vektlagt
 - *Kommunen* må også oppgi hvilke dokumentasjonskrav som skal være oppfylt i tilbudet knyttet til besvarelsen av tildelingskriteriet kvalitet med underkriterier, samt tildelingskriteriet som ivaretar hensynet til klima og miljø

■ Arkfanen Tabell A-I til kvalitet:

- Gjennomsnittlig rentegaranti til bruk vurdering av kvalitet i kapitalforvaltningen dersom kapitalforvaltningen skal vurderes

■ Arkfanen Tildelingskriteriet klima-miljø, dersom det skal benyttes et tildelingskriterium som ivaretar klima- og miljøhensyn:

- Kommunen må oppgi hvilke nærmere bestemte forhold knyttet til klima og miljø som vil bli vektlagt ved evaluering av tilbudene, og hvilket/hvilke dokumentasjonskrav som må være oppfylt i tilbudet vedrørende dette tildelingskriteriet

Kommunen må gjøre en såkalt flyttefil med data om bestanden (medlemmer i tjenstepensjonsordningen) per 01.01.24, samt kontoutskrift for 2023 tilgjengelig for livsforsikringsforetakene når konkurransen åpnes.

I Konkurranseveilederen er det lagt inn formler som gjør at data fra Tabell 1-9 til pris hentes automatisk til arkfanen Prisskjema A, B og C. Livsforsikringsforetakene skal derfor ikke fylle ut Prisskjema A, B og C. I prisskjemaene og tabellene er det også lagt inn formler som automatisk beregner totalsummer.

I Konkurranseveilederen etterspørres premie kun for ett år selv om kontraktperioden kan tenkes å være lenger. Bakgrunnen er at beregningen av premier for flere år vil bygge på de samme forutsetningene som ligger til grunn for beregningen av første års premie, men den vil kreve at leverandørene må gjøre estimater på utviklingen i bestanden (medlemmene i tjenstepensjonsordningen og om de er aktive, alderspensjonister og annet).

Pensjonsinnretningenes estimater vil kunne være forskjellige, og kan dermed resultere i tilbud som ikke er sammenliknbare. Som nevnt i punkt 10.2.1 Innledning, vil de faktiske premiene for neste år ikke være gitt, og vil avhenge av en rekke forhold. Ved å ta inn premien for forsikring i Prisskjema A, legges det opp til konkurranse ikke bare på administrasjon og service, men også på innbetaling til avsetninger til forsikringsforpliktelsene som er definert i SGS 2020, samt på premieutjevningssfellesskap.

10.2.3 TILDELINGSKRITERIER

Det skal klart framgå av konkurransegrunnlaget hvilken sammenheng det er mellom evalueringskravene og tildelingskriteriene. Tildelingskriteriene skal være klart angitt, ha tilstrekkelig tilknytning til anskaffelsen, og ledsages av dokumentasjonskrav som gjør det mulig å kontrollere opplysningene i tilbudet på en effektiv måte.

I Konkurranseveilederens arkfane Informasjon til tilbyder skal kommunen legge inn hvordan den vil vekte tildelingskriteriene. Tildelingskriteriet som ivaretar klima – og miljøhensyn skal som hovedregel vektes 30 prosent.

I Konkurranseveilederen legges det opp til at følgende tildelingskriterier skal gjelde i konkurransen:

■ Pris

- Underkriterium: Pris forsikringsrisiko
- Underkriterium: Pris administrasjon og kapitalforvaltning
- Underkriterium: Pris premie på rentegaranti og egenkapitalforhold

■ Kvalitet

- Underkriterium: Kvalitet forsikringsrisiko og administrasjon
- Underkriterium: Kvalitet kapitalforvaltning
- Underkriterium: Kvalitet service

■ Klima og miljø

Tilbyders pris skal framkomme i Konkurranseveilederens arkfane Prisskjema A, B og C. Uttrykket pris og premie brukes litt om hverandre og forutsettes å ha samme mening. Uttrykket «pris» benyttes både om elementer som utgjør et rent vederlag fra kommunen til leverandøren, og om elementer som er del av et bredere kostnadsbilde for kommunen.

Det er opp til kommunen om den velger underkriterier slik det er lagt opp til i Konkurranseveilederen, eller om det eksempelvis ønskes en totalprisevaluering. Konkurranseveilederen legger opp til underkriterier under tildelingskriteriet Pris for å legge til rette for konkurranse på de ulike priselementene i prisskjemaene. Splitten i underkriterier som er foreslått under tildelingskriteriet Pris, er nærmere forklart senere i punkt 10.2.4 Pris og kvalitet på forsikringsrisiko.

Konkurranseveilederen inkluderer ikke en anbefaling med hensyn til den konkrete vektingen av underkriteriene under tildelingskriteriet Pris, og lar det derfor være opp til kommunen å vurdere hvordan underkriteriene skal vektes i forhold til hverandre. Vektingen kan foretas slik at hver krone i forskjell mellom tilbudene veier likt, uavhengig av hvilket underkriterium kroneforskjellen ligger i. Kommunen kan også vurdere annen vekting som er egnet til å identifisere og premiere relevante forskjeller mellom tilbudene.

Kommunen bør være oppmerksom på at vektingen av underkriterier under tildelingskriteriet Pris potensielt kan være uegnet dersom resultatet av evalueringen viser at differansen mellom tilbudenes prisforskjell og poengforskjell er store, eller dersom et annet tilbud hadde kommet bedre ut enn det andre dersom det ble benyttet en totalprisevaluering eller lik vekting.

Når det kommer til fordeling og vekting i underkriterier, må fordelingen, vektingen og evalueringsmetoden være fastsatt før tilbudsåpning for å unngå risiko for forskjellsbehandling og manglende forutberegnelighet for pensjonsleverandørene. Selv om det ikke er et krav i anskaffelsesregelverket, anbefaler Pensjonskontoret at vektingen av underkriteriene angis allerede i konkurransegrunnlaget. Dersom underkriterier ikke er vektet i konkurransegrunnlaget, bør den endelige vektingen, som må fastsettes før tilbudsåpning, ikke framstå som overraskende.

for livsforsikringsforetakene, eksempelvis dersom ett underkriterium gis uforholdsmessig stor vekt sammenliknet med de øvrige.

Videre er *kommunen* forpliktet til å gjennomføre en konkurranse som legger opp til at leverandørenes tilbud kan sammenliknes.

Er konkurransegrunnlaget utformet på en slik måte at tilbudene ikke kan sammenliknes, eller at det ikke kan dokumenteres at underkriterier er bestemt før tilbudsåpning, kan dette lede til avlysningsplikt og at konkurransen må gjennomføres på nytt.

For å motvirke eventuelle innsigelser mot enten utvalget av tildelingskriterier, underkriterier og deres relative vekt innbyrdes og/eller overfor hverandre, anbefales det å gjennomføre en dialog med leverandørmarkedet i forkant, typisk gjennom en veiledende kunngjøring. I en slik markedsdialog kan leverandørene gi innspill på disse punktene, som kan hensyntas før selve anbudskonkurransen kunngjøres.

Det understrekes at tildelingskriteriet som ivaretar klima- og miljøhensyn som skal vektas med minst 30 prosent. Det vil si at tildelingskriteriene *Pris* og *Kvalitet* samlet ikke kan veie mer enn 70 prosent. Dette gjelder imidlertid ikke dersom det er mulig å benytte unntaksbestemmelsen i anskaffelsesforskriften § 7-9, se om dette i punkt 6.5.13.

10.2.4 PRIS OG KVALITET PÅ FORSIKRINGSRISIKO

Vurdering av forsikringsrisiko i anbudssammenheng gjelder først og fremst en vurdering av premieutjevningsskellesskapet hos det enkelte livsforsikringsforetaket, siden pensjonsytelsene skal være de samme uansett pensjonsleverandør. Samtidig er det noen forskjeller i premietariffene og krav til premiereserve hos de forskjellige livsforsikringsforetakene.

I arkfanen *Prisskjema A, B og C* i Konkurranserveilederen gjelder Prisskjema A forsikringsrisiko. Prisskjema A *Tildelingskriteriet pris - forsikringsrisiko* ser slik ut:

Prisskjema A - Tildelingskriteriet pris - forsikringsrisiko*	
	Kroner
Årlig premie basert på konkurransegrunnlagets forutsetninger	-
Reguleringspremie basert på konkurransegrunnlagets forutsetninger	-
Premie for ikke-forsikringsbare ytelser basert på konkurransegrunnlagets forutsetninger	-
Premie for AFP fra 62 til 65 år for de som er født i 1962 eller tidligere basert på konkurransegrunnlagets forutsetninger	-
Premie for ny offentlig AFP basert på konkurransegrunnlagets forutsetninger	-
Termintillegg - rente basert på konkurransegrunnlagets forutsetninger	-
Premie uten arbeidsgiveravgift	-
Arbeidsgiveravgift på premien	-
Premie med arbeidsgiveravgift, totalsum pris på forsikringsrisiko basert på konkurransegrunnlagets forutsetninger	-

Premiene skal vises uten fortjenesteelement

Dersom det er lagt inn fortjenesteelement i premien for forsikring, skal dette ikke inngå i premien i tabellen, men framkommer i Prisskjema C, se punkt 10.2.7 *Pris på kapitalforvaltning, rentegaranti og kostnad egenkapitalbetjening*.

Det skal betales arbeidsgiveravgift av premien og inngår derfor i prisskjemaet. *Kommunens* premiefond kan bli tilført overskudd på forsikringsrisiko årlig. Premiefond kan benyttes til å betale premie, og slik premiebetaling skal det ikke betales arbeidsgiveravgift av, se også punkt 7.5 *Premiefond, bufferfond og tildeling av avkastning*.

Med *forsikringsrisiko* menes her risikoen knyttet til liv og helse. Innenfor begrepet forsikringsrisiko i Konkurranserveilederen ligger risikoen knyttet til utbetaling av alderspensjon, uførepensjon, premiefritak, ektefellepensjon og barnepensjon. Premien for forsikringsrisiko består etter dette av mange elementer:

- Årlig premie
- Reguleringspremie
- Premie for ikke-forsikringsbare ytelser
- Termintillegg – rente
- Premie for AFP 62-65 år
- Premie for AFP for de som er født i 1963 eller senere

Premieelementene er nærmere beskrevet i kapittel 7 *Premier og pensjonskostnader*. Som angitt der skal premien for forsikringsrisiko etter SGS 2020 utjevnes mellom de pensjonsordningene som er med i premieutjevningsskellesskapet. Premien for forsikringsrisiko vil dermed kunne si noe om premieutjevningsskellesskapet hos den enkelte pensjons-

leverandør. Samtidig må *kommunen* være innforstått med at premieutjevningsskellesskapet, og dermed premien, vil kunne variere i kontraktsperioden, og risikoen for endringer er større i et lite utjevningsskellesskap som er i vekst enn i et stort utjevningsskellesskap.

Siden premiene for forsikringsrisiko beregnes enten som en prosent av pensjonsgrunnlag eller som en prosent av premiereserven, vil det for *kommunen* være en nyttig bakgrunnsinformasjon i evalueringen og få oppgitt disse prosentene, ikke bare kronebeløpene. I arkfanen *Tabell 1-9 til prisskjema* skal slik informasjon gis.

Siden premien i et livsforsikringsforetak skal utjevnes, har det ingen relevans å etterspørre hva premien ville vært om *kommunen* ikke hadde vært med i utjevningsskellesskapet, bortsett eventuelt for kontrollformål.

Hvert livsforsikringsforetak vil ha sitt premieutjevningsskellesskap bestående av kommuner

som har sin pensjonsordning hos det aktuelle livsforsikringsforetaket. I anbudskonkurransen vil forskjeller i premie på grunn av forskjellig premieutjevningssfellesskap hos tilbyderne indirekte kunne framgå av Prisskjema A. Imidlertid vil også forskjeller i tilbyderens premietariffer kunne gi forskjeller i premien. Dersom livsforsikringsforetakene har ganske like premietariffer, skal Prisskjema A i hovedsak vise forskjeller i premieutjevningssfellesskap.

Historisk har særlig antall uføre i medlemsbestanden og uttak av tidligpensjon gitt opphav til forskjeller i premie mellom ulike premieutjevningssfellesskap. Også forskjeller i alders- og kjønns sammensetning og lønn kan gi opphav til forskjeller mellom premiefellesskap.

Tariffpartene har avtalt hvordan særaldersgrener skal håndteres i framtiden, men endelige lovregler er ikke klare, og vil ikke bli klare før tidligst sommeren 2024. Implementering av regelverket er tenkt å skje i 2026. Se nærmere beskrivelse av særaldersgrenser i kapittel 3 *Tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor*. Pensjonskontoret anbefaler derfor at premien for personer med særaldersgrenser behandles som før inntil videre.

Utgifter til AFP 62 - 65 år for de som er født i 1962 eller tidligere, kan betales enten direkte av *kommunen* selv, eller gjennom et utjevningssfellesskap hos livsforsikringsforetaket. KLP tilbyr to utjevningssfellesskap med henholdsvis 100 prosent eller 50 prosent utjevning. Storebrand tilbyr ikke tilsvarende utjevningssfellesskap. I 2029 vil alle som har rett til slik pensjon ha passert 67 år, og dekningen er da ikke aktuell.

Dersom *kommunen* uansett ikke har tenkt å være med i noe utjevningssfellesskap, har det ingen hensikt å be om premie for AFP fra 62 til 65 år, siden utgiftene til AFP i dette tilfellet vil være den samme for *kommunen* uansett pensjonsleverandør. Det er derfor lagt opp til at det ikke etterspørres slik premie i Konkurranserveilederen.

Dersom *kommunen* vurderer å være med i et utjevningssfellesskap for AFP 62 - 65 år for de som er født i 1962 eller tidligere, kan premien i utjevningssfellesskapet sammenliknes med premien som selvassurandør. Det forutsettes at *kommunen* selv har vurdert premien som selvassurandør. *Kommunen* må derfor be om forventet premie dersom *kommunen* er med i et utjevningssfellesskap på henholdsvis 50 eller 100 prosent utjevning fra de pensjonsleverandørene som tilbyr dette.

De som er født i 1963 eller senere skal ha ny offentlig AFP. Se nærmere beskrivelse av AFP i kapittel 3 *Tjenestepensjon og AFP i offentlig*

sektor. Ny offentlig AFP skal kunne utbetales fra 2025, men våren 2024 er det enda ikke avklart hvordan finansieringen skal håndteres, hverken mellom *pensjonsinnretninger* eller med tanke på premieutjevning hos den enkelte *pensjonsinnretning*. Det er derfor lagt inn som førstevalg i Konkurranserveilederen, at premien ikke etterspørres. Dersom slike forhold blir avklart før en anbudskonkurranse i 2024, må oppdragsgiver vurdere hvordan en eventuelt skal etterspørre premier for ny offentlig AFP og oppgi nødvendige forutsetninger for å sikre at tilbudene blir sammenliknbare.

Hver pensjonsleverandør vil ha sin premietariff som vil kunne være forskjellig fra premietariffen til et annet livsforsikringsforetak. Det er imidlertid gitt at dødelighetsgrunnlaget som skal benyttes ved beregning av alderspensjon minst skal følge Finanstilsynets antatte dødelighetsforutsetninger, K2013. De fleste livsforsikringsforetakene i Norge følger også Finans Norges premietariffer tilknyttet K2013 for etterlattepensjon. KLP endret i 2021 sine dødelighetsgrunnlag knyttet til overlevelse for menn. Storebrand har per våren 2024 ikke foretatt eller varslet tilsvarende endring.

Når det gjelder uførhet, er det opp til hvert livsforsikringsforetak å bestemme premietariffene. Forskjeller i premietariffen kan skyldes reelle forskjeller i uførhet i de forskjellige premieutjevningssfellesskapene, eller det kan skyldes avsetningsregler som fører til at kostnadene påløper til forskjellige tider.

Premietariffene kan etterspørres som informasjon for å forstå premier og

beregningen i en anbudskonkurranse. Men da må kommunen ha ekspertise knyttet til hvordan dette skal tolkes. Det er ikke lagt opp til å etterspørre premietariffer i Konkurranserveilederen, siden premietariffene knyttet til forsikringsrisiko som regel er unntatt offentligheten.

Livsforsikringsforetakenes premietariffer knyttet til forsikringsrisiko er som regel unntatt offentlighet.

Dersom faktisk antall døde eller uføre et år avviker fra premietariffen, vil dette gi et positivt eller negativt risikoresultat. Er risikoresultatet et år positivt, skal minst 50 prosent av risikoresultatet tilføres pensjonsordningens premiefond, og kan benyttes til å betale framtidige premier. Resten skal til *pensjonsinnretningens* risikoutjevningssfond.

Forsikringsrisiko knyttet til pensjonsordningen for en *kommune* vil gjennom årene endre seg, og vil kunne utvikle seg annerledes enn for en annen kommune. En kommune vil for eksempel på et bestemt tidspunkt kunne ha relativt mange unge ansatte, mens en annen kommune på samme tidspunkt kan ha relativt mange eldre ansatte. Dette gir forskjeller i risiko og premie. Etter en del år kan dette forholdet ha endret seg i begge kommunene. Slike forskjeller i risiko mellom kommuner vil i få tilfeller være store i det lange løp. Ut fra dette skulle ikke forsikringspremien behøve å være en konkurransefaktor innenfor kommunal tjenestepensjon. Med flere livsforsikringsforetak å velge mellom, og mulighet for å flytte pensjonsordningen med jevne mellomrom, gjerne med kontraktsperioder på bare 4 år, kan det likevel være

mulig for en kommune å delta i det til enhver tid mest gunstige utjevningsfellesskapet prismessig. Det kan også være at det viser seg å være forskjeller mellom premie-utjevningsfellesskap over tid.

I Konkurranseveilederen er det i arkfanene *Kravspesifikasjon kvalitet* og *Tabell A-I til kvalitet* lagt inn spørsmål om risikoresultat de seneste fem årene i aktuelt risikofellesskap, som grunnlag for en vurdering av mulig tilførsel til premiefond for oppdragsgiver i 2024.

Dersom en pensjonsleverandør endrer sin premietariff, kan dette vise noe om kvaliteten på forsikringsrisikoen i foretaket, eller i hvert fall i vurderingen av risikoen. Men en slik endring kan ha flere årsaker. Endringen kan skje som følge av dårlige risikoresultater de seneste årene. Dette igjen kan skyldes at det har vært svak kvalitet i risikovurderingen hos foretaket ved fastsettelse av premietariffen. Samtidig kan behovet for endring skyldes en reell endring, enten historisk eller forventet, i dødelighet og uførhet som det må tas hensyn til i premien. En endring av premietariffen vil altså ikke ha en entydig betydning på kvaliteten av forsikringsrisikoen eller i vurderingen av den. Pensjonskontoret har derfor ikke lagt opp til at vurderinger av endringer i premietariffene hos et livsforsikringsforetak skal være grunnlag for evaluering i en anbudskonkurranse, og dette er ikke lagt inn i Konkurranseveilederen.

Livsforsikringsforetakene skal gi informasjon om tariffendringer til Finanstilsynet. Finanstilsynet har etter *forsikringsvirksomhetsloven* et overordnet ansvar for å følge opp at livsforsikringsforetak benytter premier som er tilstrekkelige.

SGS 2020 er ikke tydelig på hva premiefritaket skal dekke. For eksempel kan premiefritaket ikke dekke reguleringspremie, premie for ikke-forsikringsbare ytelser og premie for AFP 62 - 65 år for de som er født i 1962 eller tidligere. Men det kan også være andre forskjeller i hva premiefritaket hos de forskjellige livsforsikringsforetakene dekker. Hvor mye premiefritaket dekker viser noe om kvaliteten på premiefritaket, og bør derfor være et evalueringskrav i tildelingen. Det er tatt inn spørsmål om hva premiefritaket dekker både i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet* og arkfanen *Tabell A-I til kvalitet* i Konkurranseveilederen.

Som nevnt i punkt 7.3.2 *Premieestimer*, vil premien forhåndsfastsettes hvert år ut fra antakelser om lønnsvekst med videre. Hvert år skal det foretas et etteroppgjør der avvik mellom innbetalte premier og de lønnsendringene med mer som faktisk har funnet sted det enkelte året, blir avregnet. Premien som har blitt betalt kan være lavere eller høyere enn estimert premie.

Livsforsikringsforetakene melder om at det som regel ikke er store forskjeller i antatt premie og reell premie, og at de har insentiver til å treffe så godt som mulig for sine kunder. Det legges derfor til grunn at det ikke er behov for å ta med etteravregning som en faktor i vurderingen av pensjonsleverandør i Konkurranseveilederen.

Premien er i utgangspunktet beregnet ut fra at den betales forskuddsvis ved starten av året. Dersom premien ikke betales forskuddsvis for hele året, kan den betales i terminer. Det er vanlig å betale premien 4 ganger i året, men *kommunen* kan også ønske å ha andre terminer for betaling. Når premien eventuelt betales i terminer, tar livsforsikringsforetakene en ekstra premie, termintillegg, som skal dekke økte administrasjonskostnader og tapte renteinntekter.

Termintillegget bør vises i en anbudsprosess. Termintillegget er synliggjort i Konkurranseveilederen, i arkfanen *Tabell 1-9 til pris*, og er splittet i den delen som gjelder administrasjon og den delen som er en rentekompensasjon og som derfor skal til forsikringsresultatet.

Det har vist seg utfordrende å være trygg på at tilbyderne baserer seg på de samme opplysningene i den såkalte *flyttefilen*, og det har også vist seg at det har blitt litt forskjellig håndtering av om tilbyder har regnet på f.eks. premiereserven hos dagens pensjonsleverandør eller hos seg selv. Dette er forsøkt forbedret ved å ta inn noen tabeller, tabell 2 b, til kontroll av premiereservene og antall i bestanden. Ved å oppgi hvordan premiereserven fordeles seg på forskjellige medlemmer, aktive, oppsatte, pensjonister o.l., samt antall i de samme gruppene gis det mulighet for ytterligere kontroll av premien i tilbudene.

10.2.5 PRIS OG KVALITET PÅ ADMINISTRASJON, KAPITALFORVALTNING OG EGENKAPITALVURDERINGER

Kostnadene knyttet til administrasjon og kapitalforvaltning er noe livsforsikringsforetaket i stor grad kan styre selv, og er gjerne noe livsforsikringsforetakene konkurrerer om på andre produkter. Prisskjema for disse faktorene er angitt i Prisskjema B *Tildelingskriteriet pris - administrasjon og kapitalforvaltning*:

Prisskjema B - Tildelingskriteriet pris - administrasjon og kapitalforvaltning*	
	Kroner
Administrasjonspremie, basert på konkurransegrunnlagets forutsetninger, garantert sats første år	-
Premie til administrasjonsreserve, basert på konkurransegrunnlagets forutsetninger, garantert sats første år	-
Termintillegg - administrasjonskostnad, garantert sats første år	-
Premie for kapitalforvaltning, basert på konkurransegrunnlagets forutsetninger, garantert sats første år	-
Premie uten arbeidsgiveravgift	-
Arbeidsgiveravgift på premien	-
Totalsum pris administrasjon og kapitalforvaltning	-

Premiene skal vises uten fortjenesteelement

Premie for rentegaranti og fortjenesteelement, er noe det enkelte livsforsikringsforetaket kan påvirke. Disse faktorene sammen med egenkapitalbetjening vil til dels være avhengig av selskapsstrukturen, det vil si om pensjonsleverandøren er et gjensidige selskap eller et aksjeselskap, og kapitalforvaltningsstrategier, og det vil også ha betydning hva slags bufferfond som er knyttet til pensjonsordningen for den enkelte kommune.

For å synliggjøre forhold knyttet til premie for rentegaranti, fortjenesteelement og egenkapitalbetjening fra premieutjevning på forsikringspremie og administrasjon/kapitalforvaltningskostnader, er det et eget prisskjema i Konkurranseveilederen, Prisskjema C *Tildelingskriteriet pris – premie for rentegaranti og egenkapitalforhold* i arkfanen *Prisskjema A, B og C. Se under:*

Det anbefales at premien for administrasjon og forvaltning i anbudsprosessen beregnes basert på premiesatser angitt for neste år (2025 for konkurranser i 2024), og premien for rentegaranti er basert på en modell som ligger fast i 2025 så sant dette er mulig, men skal beregnes på premiereserve og lønn oppgitt per 01.01.24.

Prisskjema C - Tildelingskriteriet pris - premie for rentegaranti og egenkapitalforhold*

	Kroner
Premie for rentegaranti (ekskl. fortjenesteelement), basert på konkurransegrunnlagets forutsetninger, garantert modell for beregning av premie første år	-
Fortjenesteelement, basert på konkurransegrunnlagets forutsetninger, garantert sats første år	-
Premie uten arbeidsgiveravgift	-
Arbeidsgiveravgift på premie for rentegaranti og fortjenesteelement	-
Kostnad ved egenkapitalbetjening i KLP, beregnet teoretisk størrelse basert på konkurransegrunnlagets forutsetninger	-
Totalsum premie for rentegaranti og egenkapitalforhold	-

10.2.6 PRIS OG KVALITET PÅ ADMINISTRASJON

Det koster å administrere en pensjonsordning. Det skal håndteres inn- og utmeldinger, endringer i stillingsandeler, endringer i lønn, betaling av premie og ikke minst utbetaling av pensjoner. Kostnadene knyttet til administrasjon er noe som kan påvirkes av livsforsikringsforetakene. Kostnadene kan imidlertid avhenge av kundefelleskapet, f.eks. ved at det er mange små kommuner i felleskapet, noe som kan gi økte kostnader sammenliknet med et kundefellesskap med få og store kommuner. Andelen pensjonister vil også påvirke særlig reguleringspremien. Utjevningssfellesskapet kan derfor ha betydning for den utjevnete premien.

Både størrelsen på kostnadene og hva en får for kostnadene (kvaliteten på servicen) er evalueringskrav i Konkurranseveilederen.

Det finnes forskjellige premiestørrelser knyttet til administrasjonskostnader:

- Administrasjonspremie
- Premie til administrasjonsreserve
- Termintillegg – administrasjonskostnad

10.2.6.1 ADMINISTRASJONSPREMIE

Som nevnt tidligere vil administrasjon av pensjonsordningen omfatte blant annet inn- og utmeldinger, endringer i stillingsandeler, endringer i lønn, betaling av premie og ikke minst utbetaling av pensjoner.

Administrasjonspremien gir et bilde av kostnadene hos livsforsikringsforetakene knyttet til administrasjon.

10.2.6.2 PREMIE TIL ADMINISTRASJONSRESERVE

Pensjonsleverandørene skal avsette midler til administrasjon av pensjonsrettigheter for medlemmer av pensjonsordningen som ikke lenger er aktive. Administrasjonsreserven kan dekke både administrasjonspremie, kapitalforvaltningspremie og premie for rentegaranti, men hverken KLP eller Storebrand har inkludert premien for rentegaranti i administrasjonsreserven.

Premien til administrasjonsreserve betales mens medlemmene er aktive, og betales gjerne som en prosent av årets premie eller årets økning i premiereserve. Premie til administrasjonsreserve inngår normalt i beregningen av pensjonsordningens forsikringspremier og spesifiseres ofte ikke i fakturaer. Premien til administrasjonsreserve gir, på samme måte som administrasjonspremie, et bilde av kostnadene hos livsforsikringsforetakene knyttet til administrasjon, og disse premiene bør derfor vises i en anbudsprosess. Premien til administrasjonsreserve er derfor skilt ut i Konkurranseveilederen, i arkfanen *Tabell 1-9 til pris.*

10.2.6.3 TERMINTILLEGG

Termintillegget er synliggjort i Konkurranseveilederen, i arkfanen *Tabeller til prisskjema*, og er splittet i den delen som gjelder administrasjon og den delen som er en rente og som derfor skal til forsikringsresultatet. Se punkt 10.2.4 *Pris og kvalitet på forsikringsrisiko*, hvor termintillegget er nærmere beskrevet.

10.2.6.4 VURDERING AV KVALITET PÅ ADMINISTRASJON/SERVICE

Kommunen må forutsette at lover og forskrifter knyttet til informasjon med videre, om pensjonsordningen overholdes av livsforsikringsforetaket. Videre må det forutsettes at eventuelle krav i SGS 2020 oppfylles.

For å vurdere kvaliteten på servicen anbefales det i Konkurranseveilederen at det etterspørres hvilken service som er dekket av premien (med spesifisering av hva som ikke er dekket), informasjonsutveksling mellom pensjonsinnretningen og medlemmene av pensjonsordningen og informasjonsutveksling mellom pensjonsinnretningen og administrasjonen hos kommunen.

Evaluerings av service må bygge på så spesifikke krav som mulig, slik at det blir lettest mulig å sammenlikne servicen livsforsikringsforetakene tilbyr. I Konkurranseveilederen er det ikke gjort en slik spesifisering, men det er gitt forslag til spesifisering.

Kommunen må selv angi i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet* i sin konkurranseveileder

om det er spesielle forhold knyttet til servicen som vil ha betydning for evalueringen. Dette kan være informasjon om portalløsninger på nett, muligheter for kontakt på chat og telefon, løsninger for ikke-digitale medlemmer, pensjonsprognoser ved uttak av pensjon i forskjellige aldre, løsninger knyttet til søknad om pensjon, saksbehandlingstid for vurdering av uførepensjon med mer. Det kan også her etterspørres hvor mye av løsningene som omtales som er implementert og hva som eventuelt ikke er implementert enda og når dette er forventet å bli implementert.

Når det gjelder behovet for service knyttet til administrasjon av ordningen, kan dette være portalløsninger på nett knyttet til premier, oversikt over status på medlemmer, bestand, fakturainnhold, kapitalforvaltning og verdiutvikling i investeringsporteføljen pensjonsordninger er med i, statistikker, med mer. Videre må *kommunen*, helst før konkurransen kunngjøres, si noe om hvordan de forskjellige

punktene under service er tenkt evaluert i konkurransen.

God service kan knytte seg til at det opprettes et kundeteam av personer med både faglig og erfaringsmessig kompetanse. Det anses å være tilstrekkelig, som angitt i Konkurranseveilederen tabell *Kravspesifikasjon generelt*, å be om bekreftelse på at alle som inngår i kundeteamet skal ha relevant utdanning og minst 5 års relevant erfaring og høy kompetanse innenfor sitt felt. Dette gjelder blant annet god kunnskap om:

- Finansforetaksloven
- Forsikringsvirksomhetsloven
- Tariffavtalen om offentlig tjenestepensjon i kommunal sektor
- Overføringsavtalen
- Administrative rutiner hos livsforsikringsforetaket
- Oppgjørsfunksjonen hos livsforsikringsforetaket
- IT-systemene hos livsforsikringsforetaket
- GKRS
- Kapitalmarkedsteori på masternivå
- Investeringsanalyser
- Kapitalforvaltning

Det kan bes om at utdanning og erfaring samlet for kundeteamet skal dokumenteres, men når det gjelder en nærmere navngivelse eller beskrivelse av de personene som jobber med service i de forskjellige livsforsikringsforetakene, vil dette være informasjon som den enkelte kommune vanskelig kan nyttiggjøre seg.

Det er også viktig at livsforsikringsforetaket kan levere GKRS-beregninger (beregninger av pensjonskostnader og pensjonsforpliktelser

til *kommunens* regnskap og balanse], siden disse skal være basert på premieutjevningssfellesskapet hos livsforsikringsforetaket. Spørsmål om livsforsikringsforetaket utfører slike beregninger er lagt inn i arkfanen *Kravspesifikasjon generelt*, som et krav. Dersom slike beregninger ikke er en del av premien som er oppgitt, skal dette angis i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet*, og vil i så fall inngå i evalueringen av tilbudet fra livsforsikringsforetaket.

10.2.7 PRIS PÅ KAPITALFORVALTNING, RENTEGARANTI OG KOSTNAD EGENKAPITALBETJENING

Pensjonsleverandørenes premieutjevningssfellesskap har lite eller ingenting å si på premien for kapitalforvaltning og rentegaranti og kostnader ved egenkapitalbetjening. Disse premiene gjenspeiler andre forhold. Både premiene og kvaliteten på disse områdene er gjenstand for evaluering i Konkurranseveilederen.

10.2.7.1 VURDERING AV PREMIEN FOR KAPITALFORVALTNING

Konkurranseveilederen legger opp til at premien for kapitalforvaltning vises i Prisskjema B. Denne premien vil være avhengig av hvordan pensjonsmidlene er plassert, det vil si hvor mye som er plassert i aksjer og så videre. For å vurdere livsforsikringsforetakene opp mot hverandre og avgjøre hvilket livsforsikringsforetak som faktisk er mest prisgunstig, mener Pensjonskontoret at premie for kapitalforvaltning i anbudskonkurransen bør oppgis ut fra en tenkt og identisk standard investeringsportefølje. Denne metoden er benyttet i Konkurranseveilederen, slik at prisen i

arkfanen *Prisskjema A, B og C* og arkfanen *Tabell 1-9 til prisene* viser prisen for samme portefølje for begge livsforsikringsforetakene som gir tilbud.

Pensjonskontoret foreslår en standard investeringsportefølje (standardportefølje) lik den som ble angitt i 2023 også for 2024. Livsforsikringsforetakene kan ha flere investeringsporteføljer, og standardporteføljen er her tenkt uavhengig av den konkrete investeringsporteføljen som det enkelte livsforsikringsforetaket tilbyr *kommunen*, siden dette kan variere fra konkurranse til konkurranse. I den grad livsforsikringsforetakenes vanligste tilbudte investeringsportefølje er noenlunde likt sammensatt på overordnet nivå, mener Pensjonskontoret at standardporteføljen i anbudssammenheng bør ligge så nært disse porteføljene som mulig. Standardporteføljen som er anbefalt for evalueringsformål i 2024 er slik:

	Andel
Aksjer	30 %
Obligasjoner	40 %
Pengemarked	15 %
Eiendom	15 %
Sum	100 %

Livsforsikringsforetakene vil sannsynligvis ha en investeringsprofil på kommunale pensjonsmidler som avviker noe fra den som er oppgitt som standard-investeringsprofil, I et anbud skal *kommunen* tilby en spesifikk investeringsprofil til *kommunen*, fordi dette skal inngå i *kommunens* vurdering av kvaliteten i kapitalforvaltningen. Opplysninger om aktivasammensetningen i den porteføljen pensjonsinnretningen tilbyr kommunen skal oppgis i arkfanen *Tabell A-1 til kvalitet i Konkurranse-*

veilederen. Dersom *kommunen* ønsker å åpne for at én og samme tilbyder inngir tilbud på flere investeringsporteføljer (det vil si parallelle tilbud), bør kommunen presisere at tilbyderen da må innlevere to (eller flere) komplette tilbud. Se om parallelle tilbud i punkt 6.5.17.

Ved måling og sammenlikning av premien for kapitalforvaltning mellom pensjonsleverandørene er det viktig at kostnadene ved investeringene er håndtert likt i alle tilbud. Det vil i dette tilfellet si om kostnadene inngår i kostnadsresultatet eller er fratrasket i avkastningen.

Det har vært uenighet mellom Finanstilsynet og bransjen om hvorvidt enkelte kapitalforvaltningskostnader som flere pensjonsleverandører ikke har tatt inn i kapitalforvaltningspremien, skal bruttoføres og dermed inngå i premien. Finanstilsynet har på oppdrag fra Finanstilsynet utarbeidet et utkast til høringsuttalelse, der de foreslår endringer i regelverket som sikrer såkalt bruttoføring. Dersom det foreligger avklaring på spørsmålet innen fristen for å gi tilbud i konkurranse i 2024, og dersom avklaringen er at det blir bruttoføring, så kan *kommunen* ta premien for kapitalforvaltning inn i anbudet til evaluering, og da ut fra forutsetningen om at det dette regelverket blir fulgt.

Inntil avklarende regelverk foreligger, vil det være utfordrende å finne en god og forutberegnelig metode for å hensynta ulik praksis, hvilket igjen kan lede til at inntømte tilbud ikke er sammenliknbare i en anbudskonkurranse. Etter Pensjonskontorets vurdering vil resterende prislelementer under tildelingskriteriet Pris være tilstrekkelig

representative for tilbudenes prisnivå til at kapitalforvaltningskostnader kan unntas fra evalueringen inntil avklaring foreligger. Det er derfor Pensjonskontorets vurdering at det bør ses bort fra kapitalforvaltningskostnader inntil forholdet er avklart. Det er i Konkurranseveilederen arkfane *Tabell 1-9 til pris for 2024* lagt opp til at kommunen kan legge inn 0 prosent og samtidig oppgi i konkurransegrunnlaget at denne premien ikke skal fylles ut.

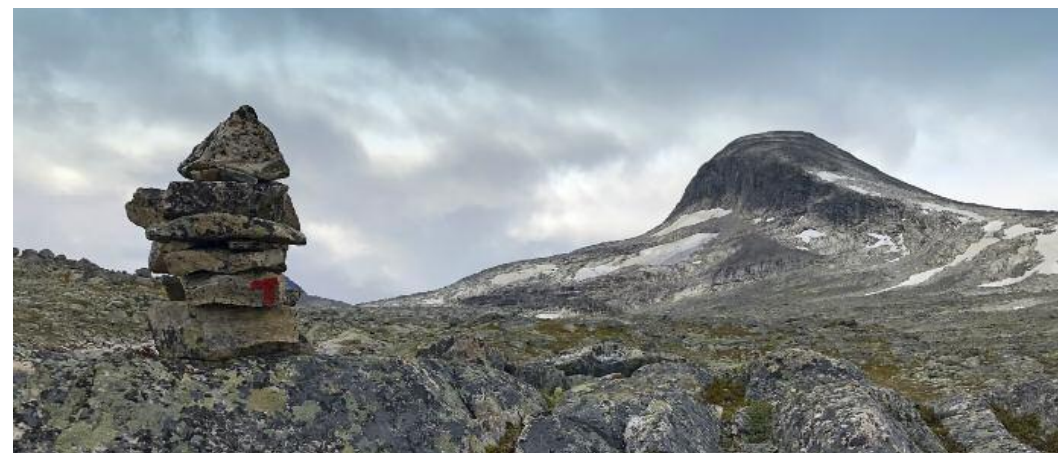
Premie for kapitalforvaltning utjevnes ut fra pensjonsgrunnlag i fellesordningen i KLP, mens Storebrand benytter en degressiv skala på kostnadene knyttet til størrelsen på midler til forvaltning. I Konkurranseveilederen vil prisen basert på pensjonsmidlene 01.02.24 være den som skal angis fra Storebrand.

Dersom den endelige avklaringen blir at det er greit med nettoføring av kapitalforvaltningskostnadene, og *kommunen* ønsker å ta hensyn til disse kostnadene i anbudsrunden, må *kommunen* vurdere hvordan den kan sikre sammenliknbarhet mellom tilbudene.

10.2.7.2 VURDERING AV PREMIE FOR RENTEGARANTI

Premien for rentegaranti er avhengig blant annet av hvordan pensjonsmidlene er plassert, størrelsen på rentegarantien som ligger til grunn i kravet til premiereserve i kommunens pensjonsordning, samt størrelsen på bufferfondet. Premien for rentegaranti vil i sin helhet overføres til egenkapitalen om den ikke brukes det enkelte året.

For å få sammenliknbare priser bør også denne premien oppgis ut fra den samme tenkte standard investeringsporteføljen som

er angitt for vurdering av premien for kapitalforvaltning, den samme rentegarantien, og med samme størrelse på bufferfond, uavhengig av hvilket livsforsikringsforetak som beregner premien. Det er bufferfondet kommunen faktisk har hos dagens pensjonsleverandør per 01.01.24 som skal legges til grunn for beregningen av premie for rentegaranti.

KLP kan som et gjensidig selskap velge å øke egenkapitalen ved egenkapitaltilskudd og dermed øke sine buffere via egenkapitaltilskuddet. Et aksjeselskap kan også øke egenkapitalen, men på andre måter, for eksempel ved fortjenesteelement. Høy buffer (ansvarlig kapital) ved høy egenkapital/solvenskapitaldekning kan gi mulighet til å ha en lavere premie for rentegaranti enn ved lavere egenkapital/solvenskapitaldekning. En direkte sammenlikning av premien for rentegaranti mellom de to livsforsikringsforetakene Storebrand og KLP er derfor ikke entydig. For å tydeliggjøre at disse forholdene bør ses i sammenheng, vil premie for rentegaranti og årlige fortjenesteelement,

samt kostnad ved egenkapital framkomme i samme prisskjema, Prisskjema C, i arkfanen *Prisskjema A, B og C* i Konkurranseveilederen.

Utfordringen med sammenlikning av livsforsikringsforetakene blir forsterket ved at det skal betales arbeidsgiveravgift av premien for rentegaranti, men ikke for egenkapitaltilskudd. Synliggjøring av arbeidsgiveravgift ligger i Prisskjema C i arkfanen *Prisskjema A, B og C* i Konkurranseveilederen.

10.2.7.3 SÆRSKILT INVESTERINGSPORTEFØLJE

Forsikringsvirksomhetsloven § 4-15 åpner for at kommunen kan avtale at pensjonsmidlene skal forvaltes i en særskilt investeringsportefølje, der kommunen kan bestemme hvordan porteføljen skal sammensettes (flerårig forvaltningsavtale). Se punkt 8.4.1 *Forvaltning av pensjonsmidler i særskilt investeringsportefølje* for nærmere beskrivelse av dette produktet. Dersom en kommune velger en særskilt investeringsportefølje, vil dette kunne påvirke premien for rentegaranti

og premien for kapitalforvaltning. Det er ikke lagt opp til at kommunen skal etterspørre særskilt investeringsportefølje i Konkurranseveilederen. Kommuner som ønsker å vurdere en særskilt investeringsportefølje må etterspørre dette spesifikt i sitt konkurransegrunnlag.

10.2.7.4 VURDERING AV FORTJENESTELEMENT

Blant annet for å kunne betjene egenkapitalen kan en pensjonsinnretning etter *forsikringsvirksomhetsloven* belaste forsikringspremiene med et fortjenesteelement.

Tilbyder skal legge inn hvor stort fortjeneste-elementet er i arkfanen *Tabell 1-9 til pris* i Konkurranseveilederen. Se også punkt 10.2.7.2 *Vurdering av premie for rentegaranti*.

10.2.7.5 KOSTNAD VED EGENKAPITALBETJENING I KLP

I Konkurranseveilederen legges det opp til at det skal være en del av evalueringen hvilken kostnad det kan knyttes til å ha midler plassert som egenkapital i KLP, som i tabell 10 i arkfanen *Tabell 1-9 til pris* i Konkurranseveilederen, og som er gjengitt under. Kostnaden kan være negativ, det vil si at det er en inntekt for kommunen. Se også punktet 10.2.7.2 *Vurdering av premie for rentegaranti*.

	2024	2023	2022	2021
Forventet avkastning	4,8 %	4,5 %	3,3 %	2,5 %
Avkastningskrav	7,3 %	7,9 %	5,6 %	4,3 %

	I prosent	I kroner
Avkastningskrav på innskutt egenkapital i KLP		-
Forventet avkastning på innskutt egenkapital i KLP		-
Kostnad ved egenkapitalbetjening	0,00 %	-

Prosentatsene for forventet avkastning og avkastningskrav på innskutt egenkapital i KLP skal begge oppgis av kommunen før konkurransen kunngjøres. Pensjonskontoret fikk i 2021 utarbeidet en modell for beregning av forventet avkastning på innskutt egenkapital i KLP og avkastningskrav for innskutt egenkapital i KLP. Denne modellen kan fås på forespørsel til Pensjonskontoret. Pensjonskontoret vurderer elementene i modellen årlig i forbindelse med utarbeidelse av oppdatert Pensjonsveileder.

Det er foreslått at det benyttes følgende prosenter i Konkurranseveilederen 2024:

- Forventet avkastning på innskutt egenkapital i KLP: 4,8 prosent
- Avkastningskrav på innskutt egenkapital i KLP: 7,3 prosent (Med forbehold om justering for forventet relativ vekst eller fall i kommunens andel av KLPs premiereserver. Se avsnitt om avkastningskrav på innskutt egenkapital i KLP.)

I tabellen under vises det hva Pensjonskontorets forslag til prosenter har vært de seneste årene:

Som tillegg eller fradrag til ovenstående avkastningskrav bør hver kommune formulere en forventning til i hvilken grad de antar at deres premiereserve vil vokse eller krympe i forhold til premiereserven i det kollektivet de er en del av. Om kommunens premiereserve forventes å krympe med en prosent per år i forhold til kollektivets premiereserve, kan det forsvares å heve avkastningskravet med ett prosentpoeng og vice versa.

Pensjonskontoret understreker at det i den anbefalte beregning av avkastningskrav ovenfor er tatt høyde for det generelle rentenivå og kapitalmarkedets gjeldende prising av risiko for blant annet, finansielt stress i KLP, likviditetsrisiko, risiko i selskapsporteføljen og risiko knyttet til innkallingsretten. Pensjonskontoret er av den oppfatning at det i utgangspunktet ikke er grunnlag for å legge inn kompensasjon for andre faktorer enn de som er spesifisert over i en eventuell

alternativ beregning av avkastningskravet. Andre faktorer kan være premier for såkalt *innlåsingeffekt* og *konsentrasjon* forbundet med investering i KLPs innskutte egenkapital.

Kommunen kan likevel vurdere om den mener å ha grunner for å legge til grunn andre eller flere elementer i sin vurdering av avkastningsprosenter. Dersom dette resulterer i andre prosenter enn det som er anbefalt her, må dette legges inn i arkfanen *Tabeller til pris* i Konkurranseveilederen før konkurransen kunngjøres. Pensjonskontoret anbefaler at kommunen i så fall beskriver i konkurransegrunnlaget hvilke elementer som er endret eller lagt til, og hvorfor, samt hvordan det er sikret at det ikke skjer usaklig forskjellsbehandling av tilbyderne, ved angivelse av bruk av andre eller flere elementer ved beregning av prosentene.

Det er avgjørende at avkastningskravet for innskutt egenkapital er formulert på samme premisser som forventet avkastning på innskutt egenkapital. Dette gjelder blant annet avkastningskravets løpetid, og at avkastningskravet reflekterer det generelle rentenivå og risikopremienivå for de systematisk prissatte risikofaktorer som er gjengitt i ovenstående, per samme dato som formulering av forventet avkastning.

10.2.8 KVALITET PÅ KAPITALFORVALTNING

Kvaliteten på kapitalforvaltning vurderes gjerne som evnen til å maksimere avkastning med lavest mulig risiko. I livsforsikring må det oppnås en viss avkastning årlig (rentegarantien i premietariffen), samtidig som det er ønskelig med høyest mulig avkastning på lenger sikt. For vurdering av kvaliteten i

kapitalforvaltningen for kommunens pensjonsordning vil følgende faktorer kunne være viktige:

- Finansiell risikostyring/kapitalforvaltningsstrategi
- Nivå på solvenskapitaldekning ut over 100 prosent per 01.01.2024
- Bufferfond slik det ville vært hos tilbyder per 01.01.2024
- Bufferfond – Målsatt aksjeandel gitt forskjellige nivåer på bufferfond
- Merverdier i hold-til-forfall-porteføljen
- Aktivasammensetningen i investeringsporteføljen som tilbys
- Gjennomsnittlig rentegaranti
- Premie for rentegaranti i den investeringsporteføljen som tilbys, gitt bufferfond som tilsvarer maksimalt tak på bufferfond som følger av tilbyders retningslinjer for bufferfond
- Investeringssteam

Det er i Konkurranseveilederen lagt opp til at kommunen kan, men ikke må, etterspørre informasjon som nevnt over.

Både KLP og Storebrand antas å ha høy kvalitet på sin kapitalforvaltning. Det kreves imidlertid god innsikt for en kommune for å kunne avgjøre om forholdene nevnt over sett i sammenheng gjør kvaliteten på kapitalforvaltning bedre hos en pensjonsleverandør enn hos en annen, gitt kravene til både kortsiktig og langsiktig avkastning. Det kan være ulike syn på hvilken betydning de forskjellige forholdene har for kvaliteten på kapitalforvaltningen.

Kommunen bør før kunngjøringen av konkurransen ha gjort seg opp en mening

om hvordan den skal evaluere mulige tilbud de får, og så langt det er mulig gjøre dette kjent i konkurransegrunnlaget. Dette for å sikre forutberegnelighet for leverandørene, og for å unngå risiko for forskjellsbehandling dersom dette gjøres etter tilbudsåpning.

Det er lagt opp til at kommunen kan oppgi hvordan de har tenkt å evaluere de forskjellige punktene i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet* i Konkurranseveilederen. Pensjonskontoret anser det ikke tilstrekkelig forutberegnelig at kommunen eventuelt angir at punktene «vil bli evaluert». For eksempel må kommunen skrive at lavt maksimalkrav til bufferfond vil telle positivt sammenliknet med høyere maksimalkrav dersom dette er tilfelle, ikke bare at nivå på bufferkapital blir evaluert. Videre er det foreslått at tilbyder skal fylle ut en tabell for å vise målsatt aksjeandel gitt forskjellige nivåer på buffer. Da vil det typisk kunne sies at høy aksjeandel i forhold til nivå på bufferfond kan telle positivt.

Premien for rentegaranti henger sammen med nivået på grunnlagsrenten, og de fleste andre forhold som er nevnt her. Kommunen må da beskrive hvordan opplysningene om premie for rentegaranti er tenkt å bli vurdert i sammenheng.

10.2.8.1 VURDERING AV MULIG FRAMTIDIG AVKASTNING

For pensjonsforsikring vil avkastningsoverskudd kunne gå til kommunens premiefond, etter regler i *forsikringsvirksomhetsloven*, ut fra avkastning og ut fra retningslinjene for tildeling av midler til premiefond fra bufferfond se punkt 7.5 *Premiefond, bufferfond og tildeling av avkastning*.

Tilførsel av midler fra bufferfond vil derfor kunne ha betydning for de reelle pensjonskostnadene til kommunen. Tilførsel av midler vil avhenge av framtidig avkastning. Framtidig avkastning er imidlertid usikker, og det er vanskelig å identifisere relevante forskjeller i reell framtidig avkastning i tilbudene når det forutsettes lik aktiva-allokering hos leverandørene. Mulig tilførsel av midler til bufferfond i kontraktperioden er derfor ikke tatt inn i Konkurranseveilederen som en faktor som skal inngå i evalueringen av pris.

Dersom kommunen likevel ønsker å foreta en sammenlikning av avkastning mellom pensjonsleverandører, er det viktig at kapitalforvaltningskostnadene er håndtert likt, det vil si om kostnadene inngår i kostnadsresultatet eller er fratrukket i avkastningen. Ellers risikeres det at tilbudene ikke blir sammenliknbare. Se også punkt 10.2.7.1 *Vurdering av premien for kapitalforvaltning* om dette.

10.2.8.2 FINANSIELL RISIKOSTYRING/-KAPITALFORVALTNINGSSTRATEGI

Et livsforsikringsforetaks rebalanseringsstrategi (strategi for å kjøpe og selge aktiva når markedene/verdiene går opp/ned)

sammen med aktiva-allokering kan påvirke investeringsporteføljens risikonivå og forventet avkastning. Det er lagt opp til at kommunen kan etterspørre informasjon knyttet til finansiell risikostyring i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet* i Konkurranseveilederen og hvordan slik informasjon skal benyttes til evaluering.

10.2.8.3 NIVÅ PÅ SOLVENSKAPITALDEKNING UT OVER 100 PROSENT PER 01.01.2024

Det er ulike oppfatninger av hvor god livsforsikringsforetakets solvenskapitaldekning (forholdet mellom ansvarlig kapital og solvenskapitalkravet) bør være for å sikre en god kapitalforvaltning. Høy solvenskapitaldekning gir større handlefrihet i kapitalforvaltningen enn lav solvenskapitaldekning. Men det kan være forskjeller i hvordan solvenskapitalkravet beregnes og vurderes i de forskjellige livsforsikringsforetakene. Forskjeller i livsforsikringsforetakenes produkter og eierstruktur, kan tilsi at behovet for, og nytten av, høy solvenskapitaldekning, er forskjellig.

I utgangspunktet vil det være naturlig at kommunen stiller minimumskrav til solvenskapitaldekningen i konkurransegrunnlaget for at livsforsikringsforetakene skal kunne være med i konkurransen. Finanstilsynet har så langt ikke villet uttale seg om ønsket nivå på solvenskapitaldekningen (ut over 100 prosent), men ønsket nivå vil kunne være avhengig av livsforsikringsforetaket. Dersom kommunen mener at informasjon om solvenskapitaldekningen ut over 100 prosent er noe som kan danne grunnlag for evaluering av kvaliteten i kapitalforvaltningen, ligger dette som en opsjon i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet*.

Kommunen bør i så fall ta hensyn til at KLP og Storebrand grunnet forskjeller i sine produkter ikke vil være direkte sammenliknbare på dette området.

10.2.8.4 BUFFERFOND SLIK DET VILLE VÆRT HOS TILBYDER PER 01.01.2024

Det er i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet* foreslå det å be om bufferfond for oppdragsgivers pensjonsordning slik det ville vært hos tilbyder per 01.01.24 dersom fondet hadde vært lik det minste av dagens bufferfond og bufferfond etter tilbyders retningslinjer for bufferfond for tilbudt investeringsportefølje. Dersom dette skal etterspørres, må oppdragsgiver før konkurransen kunngjøres opplyse spesifikt om hvordan dette skal vurderes.

Bufferfondet er nærmere beskrevet i punkt 7.5 *Premiefond, bufferfond og tildeling av avkastning*. Bufferfondet tilhører den enkelte kunde i et livsforsikringsforetak og er ikke et fellesfond.

Pensjonsleverandørene skal etter forskrift til *forsikringsvirksomhetsloven* lage retningslinjer for fastsettelse av bufferfond. Hvor stor andel av årets avkastning og bufferfondet som kan gå til kommunens premiefond ett år vil være avhengig av den enkelte pensjonsleverandørs retningslinjer for bufferfond. Det er lagt opp til at retningslinjene for bufferfond i den tilbudte investeringsporteføljen etterspørres i Konkurranseveilederen, i arkfanen *Kravspesifikasjon kvalitet*.

Ikke alle livsforsikringsforetak har offentliggjort sine retningslinjer for bufferfond, og det er derfor ikke beskrevet nærmere her hvordan

disse er. Dersom det antas at retningslinjene inneholder maksimaltak på bufferfond, vil et lavere maksimaltak i et livsforsikringsforetak enn et annet, gitt samme investeringsrisiko, kunne være en fordel for kommunen, fordi pensjonsleverandøren vil ta en større del av investeringsrisikoen enn den pensjonsleverandøren som har et større bufferfond. Samtidig vil et slikt lavere tak kunne gi seg utslag i høyere premie for rentegaranti. Den reelle premien for rentegaranti for tilbudt investeringsportefølje og bufferfond etter pensjonsleverandørenes retningslinjer skal oppgis i Konkurranseveilederen, i *Tabell A-I til kvalitet*.

Kommunen kan videre ønske å vurdere størrelsen på bufferfondet opp mot leverandørens solvenskapitaldekning og langsiktig forventet avkastning.

Et stort bufferfond kan gi grunnlag for en mer risikofylt aktiva-allokering med høyere forventet avkastning. Et stort bufferfond behøver imidlertid ikke i praksis tilsi høyere risikotaking i aktiva-allokeringen enn ellers, men det vil kunne sikre risikokapasitet og avkastning over flere år ved svingninger i kapitalmarkedet enn ved et lavere bufferfond. Et mindre bufferfond kan tilsvarende gi grunnlag for mindre risikofylt kapitalforvaltning, med tilhørende lavere forventet avkastning. Et mindre bufferfond kan øke risikoen for fullt tap av buffer ved f.eks. et 30 pst fall i aksjemarkedet. I en slik situasjon vil et selskap med lavere buffer ha større vansker med å holde en høy aksjeandel og dermed kunne ta del i en oppgang etter aksjefallet.

Størrelsen på bufferfondet i dag oppgis i arkfanen *Tabell 1-9 til pris* i Konkurranseveilederen. I arkfanen *Tabell A-I til kvalitet* skal bufferfondet oppgis slik det ville vært hos tilbyder per 01.01.24 dersom fondet hadde vært lik det maksimale av dagens bufferfond, og bufferfond etter tilbyders retningslinjer i den investeringsporteføljen som tilbys.

10.2.8.5 BUFFERFOND – MÅLSATT AKSJEANDEL GITT FORSKJELLIGE NIVÅER PÅ BUFFERFOND

For å vurdere bufferfond opp mot investeringer, er det i *Kravspesifikasjon kvalitet* og *Tabell G* i *Tabell A-I* til kvalitet, lagt opp til å vurdere hvordan de to livsforsikringsforetakene vurderer hva de ville hatt som målsatt aksjeandel i investeringsporteføljen gitt forskjellige størrelser på bufferfondet. Høyest målsatt aksjeandel for et gitt bufferfond vil da typisk kunne gi en merverdi i evalueringen.

Tabell G Bufferfondsandel i prosent av premiereserve

Bufferfondsandel i prosent av premiereserve	Prosentvis andel
0-5%	
5-10%	
10-15%	
15-20%	
>20%	

Det skal også oppgis hvordan punktet er tenkt brukt i evalueringen, som f.eks. at målsatt aksjeandel for forskjellige størrelser av bufferfond vil bli vurdert slik at høyest målsatt aksjeandel for et gitt bufferfond gir merverdi i evalueringen.

10.2.8.6. AKTIVASAMMENSETNING I AKTUELL INVESTERINGS- PORTEFØLJE SOM TILBYS

Som nevnt tidligere vil kommunen bli med i en investeringsportefølje hos livsforsikringsforetaket. Kommunen kan om ønskelig vurdere kvaliteten på kapitalforvaltning ut fra aktivasammensetningen i den investeringsporteføljen som tilbys, sett gjerne i sammenheng med bufferkapital og premie for rentegaranti.

10.2.8.7 MERVERDIER I HOLD-TIL-FORFALL-PORTEFØLJEN

Merverdier i hold-til-forfall-porteføljen for den aktuelle investeringsportefølje der kommunens pensjonsordning vil ligge, angir verdier som ikke er fordelt på de enkelte kundene i et livsforsikringsforetak. Disse merverdiene gir livsforsikringsforetaket en buffer, noe som igjen gir det større risikobærende evne i kapitalforvaltningen. Det etterspørres merverdier hos tilbyder i hold-til-forfall-porteføljen deres i arkfanen *Tabell A-I til kvalitet* for gjennom det å kunne

evaluere hvor mye ekstraverdier som ligger i den aktuelle porteføljen.

10.2.8.8 GJENNOMSNI TT L I G RENT EGARANTI

Gjennomsnittlig rentegaranti skal i kommunens pensjonsordning i utgangspunktet ikke endre seg som følge av bytte av pensjonsleverandør. Gjennomsnittlig rentegaranti vil imidlertid sammen med premien for rentegaranti, krav til bufferfond og annet, være en faktor ved vurdering av kvaliteten på kapitalforvaltningen. Gjennomsnittlig rentegaranti oppgis av kommunen i arkfanen *Tabell A-I til kvalitet*.

10.2.8.9 PREMIE FOR RENT EGARANTI

En tenkt premie for rentegaranti gitt en standard investeringsportefølje og dagens bufferfond, skal inngå i prisskjema B.

10.2.8.10. INVESTERINGSTEAM

Det anses tilstrekkelig, som angitt i Konkurranseveilederen i arkfanen Kravspesifikasjon generelt, å be om bekreftelse på at alle som inngår i kundeteamet skal ha relevant utdanning og minst 5 års relevant erfaring og høy kompetanse innenfor sitt felt. Se nærmere beskrivelse i punkt 10.2.6.5 *Kundeteam*.

10.2.8.11 HISTORISK AVKASTNING

Det er kjent at historisk avkastning ikke nødvendigvis sier noe om framtidig avkastning. Spørsmålet om historisk avkastning kan likevel være av interesse for noen kommuner for å vurdere kapitalforvaltningen som har vært.

Selv om historisk avkastning *kunne* ha sagt noe om framtidig avkastning, vil historisk verdijustert avkastning uansett ikke si noe om hvor mye midler kommunen får tilført premiefond. Tidligere kunne for eksempel pensjonsleverandørens politikk knyttet til størrelse på tilleggsavsetninger avgjøre hvor mye av ett års avkastning som skulle tilføres premiefond. Ved innføring av bufferfond i 2022 vil det være retningslinjene for bufferfondet som vil kunne avgjøre hvor mye som kan tilføres premiefond i framtiden. Bufferfondet vil kunne inneholde både årets avkastning, men også avkastning for tidligere år, og retningslinjene vil derfor være av stor interesse for kommunen.

Håndteringen av forvaltningskostnader påvirker avkastningen. Forskjellig håndtering av forvaltningskostnader fører også til at historiske avkastningstall ikke er sammenliknbare mellom pensjonsleverandører, se punkt 10.2.7.1 under *Vurdering av premie for kapitalforvaltning*.

Siden kommunen slik Pensjonskontoret ser det, ikke kan nyttiggjøre seg av informasjonen om historisk avkastning for evalueringsformål, er det ikke foreslått å innhente slik informasjon i Konkurranseveilederen for 2024.

10.2.9 VURDERING AV TILDELINGS- KRITERIET KLIMA OG MILJØ

Fra 01.01.24 gjelder nye bestemmelser i anskaffelsesforskriften som innfører plikt til å vekte klima- og miljøhensyn med minst 30 prosent i tildelingen. Se nærmere om dette i kapittel 6 punkt 6.5.13. Det er gitt en unntaksbestemmelse om at det i stedet kan benyttes klima- og miljøkrav i kravspesifikasjonen,

forutsatt at den offentlige oppdragsgiveren kan underbygge at det er klart at dette vil gi en bedre klima- og miljøeffekt, enn et tildelingskriterium.

En kommune kan vektlegge spesielle egenskaper i kapitalforvaltningen, som for eksempel at livsforsikringsforetaket følger de etiske retningslinjene til Statens Pensjonsfond utland og jobber planmessig med FNs arbeidsplan for bærekraftsmål i sin kapitalforvaltning. Det er lagt inn som et krav i Konkurranseveilederen at pensjonsleverandørene må følge disse retningslinjene og målene, i arkfanen *Kravspesifikasjon generelt*. Her bes det også om dokumentasjon på at kapitalforvaltningen som tilbys i tilbudte porteføljer skal følge de etiske retningslinjene til Statens Pensjonsfond utland og listen selskaper som er utelukket fra investeringer.

Disse kravene er et minstekrav (0-krav). Kommunen kan velge å benytte meroppfyllelse

av disse kravene som (en del av) et tildelingskriterium som ivaretar klima- og miljøhensyn, altså at dette angis som et EV-krav. Kommunen må i så fall spesifisere dette i arkfanen *Tildelingskriterie klima-miljø* i sin konkurranseveileder.

Kommunen kan også vektlegge hvordan investeringene tar hensyn til andre bærekraftsmål eller bærekraftstilpasninger, som ikke er relatert til de etiske retningslinjene til Statens Pensjonsfond utland og FNs bærekraftsmål. Kommunen må i så fall spesifisere dette i arkfanen *Tildelingskriterie klima-miljø* i sin konkurranseveileder.

Kommunen kan også vektlegge hvor stor andel av tilbudt investeringsportefølje som består av «grønne» fond og andre verdipapirer, som (en del av) et tildelingskriterium som ivaretar klima- og miljøhensyn. Kommunen må i så fall spesifisere dette i arkfanen *Tildelingskriterie klima-miljø* i sin konkurranse-

veileder. Det understrekes at dette er noe annet enn aktivasammensetning i investeringsporteføljen som tilbys, som vektlegges under tildelingskriteriet Kvalitet, underkriterium *Kvalitet kapitalforvaltning*.

Lov om offentliggjøring av bærekraftsinformasjon i finanssektoren med tilhørende forskrift trådte i kraft 01.01.23. Loven angir en klassifiseringsordning som angir konkrete kriterier for å avgjøre om en investering kan kalles for bærekraftig. Samtidig stilles det krav til offentliggjøring av informasjon som viser hvorfor investeringene kan anses å være bærekraftig. Kommunen kan benytte disse kriteriene i sin beskrivelse av hva som vil bli tillagt vekt ved evalueringen av et tildelingskriterium som ivaretar klima- og miljøhensyn. Kommunen må i så fall spesifisere dette i arkfanen *Tildelingskriterie klima-miljø* i sin konkurranseveileder.

Det foreligger en NOU om bærekraftsrapportering (NOU 2023:15), vedrørende gjennomføring av direktivet om bærekraftsrapportering (direktiv 2022/2464/EU), hvor høringsfristen gikk ut i september 2023. Dette skal legge til rette for at mer kapital flyter til foretak og aktiviteter som adresserer samfunns- og miljøproblemer, og færre ressurser flyter til foretak og aktiviteter som forverrer problemene. Videre er det nedsatt et lovutvalg som skal revidere anskaffelsesregelverket, og et sentralt tema i lovutvalgets arbeid er forenkling og tydeliggjøring av anskaffelsesregelverket for å legge til rette for det grønne skiftet. Den første delutredningen ble levert i november 2023, og den andre delen skal leveres i mai 2024. Pensjonskontoret vil følge disse prosessene nøye, og vil vurdere ytterligere bærekraftstiltak i Konkurrans-

veilederen i lys av eventuelle nye plikter og muligheter i regelverket.

Det understrekes at kommunen må gjøre sine egne vurderinger av hvordan et tildelingskriterium som ivaretar klima- og miljøhensyn kan utformes, og at ovennevnte heller ikke er noen uttømmende liste over mulighetene. Konkurransveilederen inneholder derfor foreløpig ikke noen spesifikk anbefaling om hvordan et slikt tildelingskriterium bør utformes.

Når det gjelder muligheten for å benytte unntaksbestemmelsen om å erstatte et tildelingskriterium med klima- og miljøkrav i kravspesifikasjonen, er rettskildebildet foreløpig tynt når det gjelder dette. Jo strengere minstekrav som fastsettes i kravspesifikasjonen vedrørende klima og miljø, jo større er sannsynligheten for at det vil være mulig å oppfylle kommunens bevisbyrde for at unntaksbestemmelsen kan benyttes. Det vil antagelig også være en fordel å oppstille krav til at tilbudet skal inneholde dokumentasjon som sannsynliggjør at minstekravene vil bli oppfylt i kontraktperioden, slik at det er mulig for kommunen å vurdere dette i konkurransefasen.

10.2.10 ENGANGSEFFEKTER

Ved skifte av livsforsikringsforetak vil det kunne oppstå engangseffekter knyttet til at det frigjøres midler som overføres til premiefond eller at noe må betales. Engangseffektene gjelder:

- Frigjøring av egenkapital ved fraflytting fra KLP eller krav om innbetaling av egenkapital ved tilflytting til KLP

- Endringer i premiereserve
- Frigjøring av bufferfond på slutten av flytteåret

En annen ting er at dersom kommunen går ut av et AFP-fellesskap, vil den kunne bli belastet premie i etterkant. En slik premiebelastning skal synliggjøres i arkfanen *Tabeller til informasjon* i Konkurransveilederen. Det skal bare være det livsforsikringsforetaket som har pensjonsordningen i dag som skal fylle ut dette punktet.

10.2.10.1 FRIGJØRING AV EGENKAPITAL VED FRAFLYTTERING FRA KLP ELLER KRAV OM INNBETALING AV EGENKAPITAL VED TILFLYTTERING TIL KLP

KLP innhenter egenkapitaltilskudd fra sine eiere, som er kunder, mens Storebrand ikke gjør dette. Flytting fra KLP til Storebrand vil frigjøre egenkapitaltilskudd. Det samme vil være tilfelle ved flytting fra en pensjonskasse til Storebrand.

Flytting fra Storebrand til KLP eller til en pensjonskasse vil kreve innbetaling av egenkapitaltilskudd. Flytting fra pensjonskasse til KLP vil frigjøre egenkapital ved uttredd fra pensjonskassen samtidig som det vil kreves innbetaling av egenkapitaltilskudd ved etablering av pensjonsordningen hos KLP. Dersom en kommune hadde flyttet pensjonsordningen til KLP 01.01.24, ville innbetalingen til egenkapital til KLP vært på 4,13 prosent av premiereserven. For fylkeskommuner ville egenkapitaltilskudd ha vært 4,42 prosent av premiereserven. I forbindelse med avviklingen av porteføljene i Storebrand og DnB i 2012, der flere kommuner måtte flytte sin pensjons-

ordning til KLP, åpnet KLP opp for at innbetalingen til egenkapital for nye kunder kunne skje over flere år for å avhjelpe situasjonen for disse kommunene. Det er fortsatt åpning for slik tilpasset innbetaling etter nærmere vilkår.

KLP kan også kreve inn ekstra egenkapitaltilskudd (særskilte egenkapitaltilskudd), se KLPs selskapsvedtekter § 2-3. I 2023 var satsen for egenkapitaltilskudd 0,25 prosent av premiereserven, og det er varslet samme sats i 2024 i fellesordningen for kommuner og bedrifter. For fylkeskommuner er satsen for egenkapitaltilskudd planlagt til 0,12 prosent av premiereserven.

Vektlegging av engangseffekter knyttet til endringer i egenkapital vil kunne være bestemmende for utfallet av anbudskonkurransen, i disfavør av den ene av de to foretakene (KLP). Dette kan medføre at vektlegging av engangseffekter er i strid med likebehandlingsprinsippet i anskaffelsesloven og vil for øvrig kunne begrense konkurransen om kontrakten vesentlig.

Som nevnt ovenfor under punkt 10.2.7 *Pris på kapitalforvaltning, rentegaranti og kostnad egenkapitalbetjening* skal imidlertid kostnaden ved å ha investert egenkapital i et gjensidig livsforsikringsforetak være med i evaluering av pris.

Som nevnt innledningsvis anbefaler Pensjonskontoret at kommunen, dersom den flytter fra KLP, sørger for å ha tilstrekkelige midler til egenkapital så den fritt kan velge mellom forskjellige livsforsikringsforetak og mellom livsforsikringsforetak og pensjonskasse i framtiden.

10.2.10.2 ENDRING I PREMIERESERVEN

Kravet til premiereserve vil sjelden være identisk hos de to pensjonsleverandørene. Er kravet til premiereserve høyere hos ny pensjonsleverandør enn hos gammel, vil midler bli frigjort til premiefond. Er kravet til premiereserve lavere, skal det manglende dekkes inn av kommunen. Forskjellene kan blant annet skyldes forskjellige premietariffer for forsikringsrisiko eller avsetninger for uføre i de to livsforsikringsforetakene. Forskjeller i premietariffer vil også komme til uttrykk i forsikringspremiene under tildelingskriteriet *Pris*.

Pensjonskontoret har heller ikke i år inntatt en anbefaling om at slike effekter knyttet til premiereserve skal inngå i evalueringen under tildelingskriteriet *Pris*. Pensjonskontoret har, basert på forsikringsfaglige og juridiske inn-

spill, kommet til at engangseffekten ikke kan sies å utløse noen kostnad som kommunen har plikt til å hensynta ved evalueringen av tilbudene i konkurransen.

Samtidig bør kommunen stille spørsmål dersom det viser seg at forskjellene i premiereserve hos de to leverandørene er store, og det bør avdekkes om dette skyldes forskjellige premietariffer eller andre forhold, som for eksempel at det i tilbudene ikke er tatt utgangspunkt i samme bestand, noe som kan føre til at tilbudene ikke er sammenliknbare.

10.2.10.3 FRIGJØRING AV BUFFERFOND PÅ SLUTTEN AV FLYTTEÅRET

Forskjeller i pensjonsleverandørenes retningslinjer for bruk av bufferfond kan føre til frigjøring av midler på slutten av året en flytting har skjedd (31.12.24 for flytting 01.01.24). Det kan dermed kanskje sies at det oppstår en engangseffekt knyttet til bufferfondet ved flytting. Samtidig kan tilsvarende effekt oppnås ved å endre investeringsportefølje hos nåværende pensjonsleverandør.

Det vil ikke være tilsvarende krav til innbetaling til bufferfond om bufferfondet er lite i forhold til hva pensjonsleverandørenes retningslinjer tilsier. Imidlertid vil det i disse tilfellene måtte påberegnes at en større andel av kommunens framtidige avkastningsoverskudd vil måtte avsettes til bufferfond i stedet for å tilføres premiefondet og dermed kunne benyttes til å betale premie.

Pensjonskontoret har, basert på forsikringsfaglige og juridiske innspill, kommet til at engangseffekten ikke kan sies å utløse noen

kostnad som kommunen har plikt til å hensynta ved evalueringen av tilbudene i konkurransen.

For øvrig kan kommunen ta hensyn til retningslinjene for bufferfond ved vurdering av kvaliteten i kapitalforvaltningen, som angitt i punkt 10.2.8 *Kvalitet på kapitalforvaltning*.

10.2.11 ANNET

Kommunen kan ønske at livsforsikringsforetaket skal yte service til medlemmene i pensjonsordningen ut over tjenestepensjon. Dette kan være at det tilbys lån, skadeforsikringer eller annet. Det er en forutsetning for å kunne etterspørre andre tjenester at disse ikke er omfattende slik at anskaffelsen (som gjelder offentlig tjenestepensjon) skifter karakter.

Samtidig vil andre tilbud til kommunen ut over offentlig tjenestepensjonsordning, typisk være kun til informasjon, og vil ikke kunne være med i en evaluering av tilbudet. Denne type informasjon ligger derfor ikke i Konkurranseveilederen for 2024.

Som beskrevet i kapittel 6 punkt 6.5.17 er det etter anskaffelsesregelverket mulig å inngi parallelle tilbud i en konkurranse, med mindre kommunen eksplisitt nedlegger forbud mot dette i konkurransegrunnlaget. Det er videre mulig å inngi alternative tilbud i en konkurranse, men bare dersom kommunen eksplisitt har lagt opp til det i anskaffelsesdokumentene. Konkurranseveilederen legger imidlertid ikke opp til at det åpnes for alternative tilbud.

10.3 VURDERINGER VED OPPRETTELSE AV PENSJONSKASSE

10.3.1 INNLEDNING

Som nevnt i punkt 10.1 *Innledning*, er et alternativ til å ha pensjonsordning i et livsforsikringsforetak å bli med i en interkommunal pensjonskasse eller å opprette en pensjonskasse. Kommunen behøver da ikke sette pensjonsordningen på anbud. I dette punktet beskrives forhold som kan eller bør vurderes nærmere når kommunen vurderer å opprette pensjonskasse.

Konkurranseveilederen beskrevet i punkt 10.2.2, vil kunne være et utgangspunkt også ved vurdering av alternativet pensjonskasse. Det er imidlertid enkelte forhold som er forskjellig når kommunen skal vurdere å ha pensjonsordningen i en pensjonskasse sammenliknet med om pensjonsordningen er i et livsforsikringsforetak. Disse forholdene er nærmere beskrevet nedenfor.

10.3.2 PROSESSEN MED VURDERING AV OG EVENTUELT OPPRETTELSE AV EN PENSJONSKASSE

Ved vurdering av om det skal opprettes en pensjonskasse, bør det gjøres en kost/nytteanalyse. Det kan være hensiktsmessig at kommunen innhenter bistand fra én eller flere uavhengige pensjonsrådgivere til hjelp i denne vurderingen, gjerne ved at det gjøres en utredning som viser hvilke kostnader og hvilket ansvar som vil kunne gjelde for kommunen ved å ha en pensjonskasse, sammenliknet med å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak. Utredningen bør også vurdere fordeler og ulemper for

kommunen og dens ansatte ved å ha pensjonskasse.

I dette kapittelet i Pensjonsveilederen angis momenter som bør utredes forut for en beslutning om å opprette en pensjonskasse.

Pensjonsveilederens punkt 10.2 *Livsforsikringsforetak* kan gi en pekepinn om hvordan forskjellige forhold knyttet til pensjonsleverandør kan eller bør vurderes. Konkurransveilederen, som er utviklet for å brukes i en anbuds-sammenheng, inneholder forhold som kan være aktuelle å vurdere også dersom kommunen vurderer å opprette en pensjonskasse.

Pensjonskasseforeningen er en interesseorganisasjon for pensjonskasser i Norge, se www.pensjonskasser.no. Pensjonskasseforeningens styremedlemmer tilbyr seg å fungere som mentorer for kommuner som er i en utrednings- og oppstartsfase knyttet til etablering av pensjonskasse. Pensjonskasseforeningen vil også kunne formidle kontakt med eksisterende pensjonskasser, om kommunen ønsker det, for å høre om erfaringer og for å få tips.

Kostnader og ansvar for kommunen ved en pensjonskasse, samt fordeler og ulemper for kommunen og dens ansatte, må vurderes.

For å sikre at beslutningsgrunnlaget knyttet til etablering av en pensjonskasse har tilfredsstillende kvalitet, må kommunen sette av tilstrekkelig tid til utredning og gjennomføring av hele prosessen fram mot en beslutning. Dersom kommunen har besluttet at det skal opprettes en pensjonskasse, vil det

praktiske knyttet til å få på plass konsesjon fra Finanstilsynet, vedtekter, styre, daglig leder, aktuarfunksjon, risikostyringsfunksjon, internrevisor og annet nødvendig, som hovedregel ta mer enn et halvt år. Det finnes likevel enkelte eksempler på pensjonskasser som har blitt etablert på kortere tid.

En kommunal pensjonskasse etableres ved beslutning i kommunestyret. Tidsplanen for vurdering av, og vedtak om, opprettelse av en pensjonskasse må ta høyde for tid til tilstrekkelig politisk behandling. Dersom det er tenkt at kommunale foretak og/eller folkevalgte også skal være medlemmer i pensjonskassen bør disse involveres i prosessen.

Det må videre regnes med tid til anbudsprosessen dersom medlems- og pensjonsadministrasjon, regnskap, aktuarfunksjon, risikostyringsfunksjon, kapitalforvaltning med mer helt eller delvis skal utføres av eksterne (utkontrakteres), og ikke utføres av pensjonskassens egne ansatte. Det er aktører i pensjonskassemarkedet som tilbyr såkalt *nøkkelferdig pensjonskasse*, hvor alle tjenester knyttet til driften av pensjonskassen samles i en pakkeløsning. Det er kun daglig lederfunksjonen som etter tariffpartenes bestemmelse må utføres av pensjonskassen, se kapittel 9 *Kommunal tjenstepensjon i en pensjonskasse*, punkt 9.2.4 *Daglig leder*. Ovennevnte tjenester kan også leveres hver for seg og fra ulike leverandører.

Fra arbeidet med vurdering av pensjonskasse begynner og til en pensjonskasse er opprettet går det minst ett halvt år, som regel lenger tid.

Typisk forløp ved vurdering av og opprettelse av pensjonskasse:

Utredning og drøfting

Behandling i kommunestyret

Start arbeid med å etablere pensjonskassen

30. september
Foreløpig oppsigelse til dagens pensjonsleverandør

1. desember
Endelig oppsigelse til dagens pensjonsleverandør
Seneste frist for vedtak i kommunestyret

1. januar
Opprettelse av pensjonskasse

Forhold som må være på plass før oppstart av en pensjonskasse, sammenslåing av pensjonskasser eller endring av en pensjonskasse, omfatter blant annet:

- Valg av IT-system/leverandør for medlems- og pensjonsadministrasjon
- Utvikling og godkjenning av premietariff
- Utvikling av internettside dersom den ikke finnes fra før
- Utarbeidelse av kapitalforvaltningsstrategi
- Utpeke pensjonskassens styre, herunder styrerepresentant for medlemmene av pensjonsordningen og et uavhengig styremedlem

- Informasjon til pensjonister og yrkesaktive medlemmer
 - Revisor
 - Regnskap
 - Kommunikasjon med andre pensjonsleverandører som er med i Overføringsavtalen
- I tillegg kommer vanlige oppgaver i forbindelse med et bytte av pensjonsleverandør, som håndtering av utbetaling av pensjoner i en overgangsperiode og kontroll av medlemsregister.
- I tillegg til innbetaling av egenkapital ved opprettelse av en pensjonskasse, vil det være noe arbeid og påløpe noen oppstartskostnader knyttet til prosessen ved etablering av en pensjonskasse, som for eksempel knyttet til:
- Etablering av kontrollfunksjoner som aktuar, risikostyring og internrevisjon
 - Melding av premietariffer
 - Vurdering av utkontraktering av nøkkel-funksjon, egnethetsvurdering og melding til Finanstilsynet om slik utkontraktering
 - Etablering og utvikling av interne rutiner
 - Kontroll ved overføring av pensjonsmidler og medlemsdata fra livsforsikringsforetak

10.3.3 PRIS OG KVALITET PÅ FORSIKRINGS- RISIKO OG ADMINISTRASJON

10.3.3.1 FORSIKRINGSRISIKO

Ved vurdering av forsikringsrisiko og administrasjon, både når det gjelder pris og kvalitet, bør kommunen gjøre de samme vurderinger som ved valg av livsforsikringsforetak. I den sammenheng kan kommunen ha en mening om dens ansatte har en annen alders- og kjønns sammensetning og et annet lønnsnivå enn gjennomsnittet av kommuner, og om det kan antas at denne forskjellen vil bestå i framtiden.

Det bør allerede i vurderingsfasen fastsettes premietariffer for forsikringsrisiko som vil være tilpasset kommunen og vil være innenfor kravene i *forsikringsvirksomhetsloven* og pålegg fra Finanstilsynet.

Har kommunens ansatte en alders- og kjønns sammensetning og lønnsnivå som er svært ulikt andre kommuner, og vil den ha det framover?

Hvor stor forsikringsrisikoen blir i pensjonskassen, vil blant annet avhenge av antall medlemmer i pensjonsordningene i pensjonskassen, samt kjønn og alder på disse. I store risikofellesskap (med mange medlemmer) vil det normalt ikke være relativt like store svingninger i risikoen fra år til år som det vil kunne være i et risikofellesskap med få medlemmer. Slik risiko kan avdekkes via reassuranse.

En pensjonskasse skal etter *forsikringsvirksomhetsloven* § 2-10 til enhver tid ha reassuranse (gjenforsikring), som er betryggende sett i forhold til pensjonskassens risikoeksponering og dens økonomiske stilling.

Ved å ha pensjonsordningen i en pensjonskasse vil kommunen kunne få større uttelling for å drive tiltak for å redusere uførhet eller tidlig uttak av alderspensjon enn om pensjonsordningen er i et livsforsikringsforetak. Alder for uttak av alderspensjon vil få betydelig mindre innvirkning på kostnadene for de som er født etter 1962 og har påslagspensjon og ny offentlig AFP, enn for de som er født i 1962 eller tidligere og har «gammel» offentlig AFP.

Også utgifter til særalderspensjon og tidlig uttak før særaldersgrensen vil få mindre betydning når uttak etter 85-årsregelen opphører. Se mer om særalderspensjon og AFP i kapittel 3 *Tjenestepensjon og AFP i offentlig sektor*.

10.3.4 ADMINISTRASJON

Ved vurdering av opprettelse av en ny pensjonskasse vil kommunen måtte innhente informasjon om hva administrasjon av pen-

sjonskassen, det vil si medlems- og pensjonsadministrasjon, faktisk vil koste. Kommunen kan søke råd hos pensjonsrådgiver som kjenner dette markedet og som på bakgrunn av erfaring kan gi kostnadsestimer. Pensjonskasseforeningen tilbyr også innkjøpsfellesskap for kommuner som ønsker dette. Vurderingen av framtidige kostnader må ta hensyn til hvilke administrative oppgaver og hvilken servicegrad kommunen ønsker å ha i pensjonskassen.

10.3.5 PRIS OG KVALITET PÅ KAPITAL- FORVALTNING, RENTEGARANTI OG KOSTNAD EGENKAPITALBETJENING

10.3.5.1 KAPITALFORVALTNING OG AVKASTNING

Ved etablering av en pensjonskasse vil vurdering av kapitalforvaltning, mulig avkastning og risiko ved kapitalforvaltning stå sentralt. I tillegg vil det være av betydning hvor mye av avkastningen som tilføres premiefond. Pensjonskassen må lage retningslinjer for bufferfondet som angir når midler eventuelt kan tilføres premiefond. Innføringen av bufferfond i 2022 har gjort det lettere å opprette pensjonskasser enn tidligere. Dette skyldes at midler fra bufferfondet kan overføres til premiefond allerede første året, selv om realisert avkastning ikke er stor nok til å dekke grunnlagsrenten, noe som var et krav tidligere.

Forventet høy avkastning er gjerne forbundet med høy risiko i investeringene. Investeringer i aksjer gir typisk forventet høy avkastning, men har også høyere svingningsrisiko enn for eksempel investeringer i rentepapirer. Derfor er kravet til buffere, som egenkapital, høyere

Forventet høy avkastning krever normalt investeringer som har større risiko enn andre investeringer, og som derfor krever høyere bufferkapital og/eller kan gi høyere premie for rentegaranti

ved investering i aksjer enn for en rekke andre investeringer.

Det kreves god innsikt innenfor kapitalforvaltningsområdet for å kunne avgjøre om kvaliteten på kapitalforvaltning kan bli bedre i en pensjonskasse enn hos livsforsikringsforetakene, gitt kravene til både kortsiktig og langsiktig avkastning. Det kan videre være ulike syn på hvilken betydning de forskjellige forholdene har for kvaliteten på kapitalforvaltningen. I punkt 10.2.8 *Kvalitet på kapitalforvaltning* er det beskrevet en rekke forhold som henger sammen og bør vurderes når retningslinjer for kapitalforvaltningen, pris på rentegaranti med mer skal fastsettes.

Ved måling og sammenlikning av avkastning mellom *pensjonsinnretninger* er det viktig at kostnadene ved investeringene er håndtert likt, det vil si om kostnadene inngår i kostnadsresultatet eller er fratrukket i avkastningen.

Det har vist seg at *pensjonsinnretningene* har hatt forskjellig praksis knyttet til håndtering av forvaltningskostnader både når det gjelder kostnadsbelastning og avkastning, se også punkt 10.2.7.1 *Vurdering av premien for kapitalforvaltning*.

Det har vært uenighet mellom Finanstilsynet og bransjen om hvorvidt enkelte kapitalforvaltningskostnader som flere pensjons-

leverandører ikke har tatt inn i kapitalforvaltningspremien, skal bruttoføres og dermed inngå i premien. Finanstilsynet har på oppdrag fra Finanstilsynet utarbeidet et utkast til høringsuttalelse, der de foreslår endringer i regelverket som sikrer såkalt bruttoføring. Våren 2024 er spørsmålet enda ikke avklart.

Forvaltningskostnader har vært håndtert forskjellig hos forskjellige *pensjonsinnretninger* historisk. Dette gjør det vanskelig å sammenlikne både forvaltningskostnader og avkastning historisk mot andre *pensjonsinnretninger*.

Størrelsen på bufferkapital, herunder bufferfond, vil være avgjørende for hvilken risikoevne pensjonskassen har i kapitalforvaltningen. Videre vil pensjonskassen kunne ta større risiko dersom den tar en høy rentegarantipremie enn om rentegaranti-premien er lav. I en pensjonskasse vil premien for rentegaranti overføres til egenkapitalen og vil styrke denne. Høyere egenkapital vil gi en buffer i framtiden for tilfellet at avkastningen i framtiden blir lavere enn den garanterte renten.

Både KLP, Storebrand og pensjonskasser kan tilby boliglån til medlemmene av pensjonsordninger som er forvaltet hos dem. Kommunen kan ha en oppfatning av hvordan den ønsker å fastsette renten på slike lån (innenfor regelverket) for å være en attraktiv arbeidsgiver. I en pensjonskasse er det styret i pensjonskassen som fastsetter renten, og denne må sees i sammenheng med den totale kapitalforvaltningen og rentegarantien i pensjonsordningen. Pensjonskassene har også gjennom Pensjonskasseforeningen inngått samarbeid om tilgang til rimelige lån,

forsikringer og banktjenester.

Mange kommuner er opptatt av at pensjonsmidlene forvaltes på en etisk forsvarlig måte. Lov om offentliggjøring av bærekraftsinformasjon i finanssektoren med tilhørende forskrift trådte i kraft 01.01.23. Samtidig stilles det krav til offentliggjøring av informasjon som viser hvorfor investeringene kan anses å være bærekraftig.

En pensjonskasse bør forventningsmessig ha større mulighet til å kunne påvirke at pensjonsmidlene forvaltes bærekraftig, og på hvilken måte, enn om pensjonsmidlene er plassert i et livsforsikringsforetak.

10.3.5.2 PREMIE FOR KAPITALFORVALTNING

Premien for kapitalforvaltning i en pensjonskasse vil, som i livsforsikringsforetakene, avhenge av hvordan midlene er investert. Ved etablering av en pensjonskasse er utgiftene til kapitalforvaltning ikke gitt på forhånd, og må fastsettes for første år i første omgang.

For å kunne sammenlikne premie for kapitalforvaltning i en pensjonskasse og et livsforsikringsforetak, bør premien vurderes ut fra en og samme standard investeringsprofil, som angitt i punkt 10.2.7.1 *Vurdering av premien for kapitalforvaltning*. Her kan kommunen velge å vurdere nettopp den investeringsprofilen som den har tenkt at pensjonskassen skal ha.

Kapitalforvaltningskostnader hos forskjellige *pensjonsleverandører* er ikke alltid sammenliknbare. Det har vist seg at *pensjonsinnretningene* har hatt forskjellig praksis knyttet til håndtering av forvaltningskostnader både når det gjelder kostnadsbelastning og

avkastning. Finansdepartementet har som nevnt bedt Finanstilsynet klargjøre i lov eller forskrift hvordan den aktuelle forvaltningsgodtgjørelsen skal behandles for å sikre rettslig klarhet og enhetlig praksis i bransjen.

Kapitalforvaltningskostnader og avkastning hos forskjellige *pensjonsleverandører* er ikke alltid sammenliknbare

10.3.5.3 PREMIE FOR RENTEGARANTI

Kommunen skal betale premie for rentegaranti også i en pensjonskasse. Pensjonskassen må ha en modell for beregning av premien. Ved sammenlikning mot premien i et livsforsikringsforetak bør mulig premie for rentegaranti i pensjonskassen og i livsforsikringsforetaket vurderes ut fra en og samme standard

investeringsprofil, som nevnt i punkt 10.2.7.2 *Vurdering av premie for rentegaranti*, for å sikre sammenliknbarhet.

Størrelsen på, og retningslinjene for, bufferfondet samt andre buffere i pensjonskassen vil kunne påvirke premien for rentegaranti. Størrelsen på bufferfondet og andre buffere vil også kunne påvirke mulighetene for å endre aktiva-allokering uten at premien for rentegaranti endres. Se også punkt 10.2.8.8 *Premie for rentegaranti*, hvor det er en diskusjon om dette temaet.

Pensjonskassen kan velge å ha årlige egenkapitaltilskudd som kan sikre betjeningen av egenkapital og dermed gi høyere buffer enn ellers. Høyere buffer vil kunne gi lavere rentegarantipremie gitt samme investeringsrisiko.

10.3.5.4 KOSTNAD VED EGENKAPITAL- BETJENING

Tilsvarende som for KLP vil innbetaling av egenkapital til en pensjonskasse ha en kostnad eller være en inntekt dersom kostnaden er negativ, ved at de samme midlene ellers kunne vært investert andre steder. Kostnaden ved egenkapitalbetjeningen i en pensjonskasse vil derfor kunne settes opp som tildelt overskudd fratrukket en alternativ avkastning på investeringen, der kommunen må fastsette hva denne alternative avkastningen skal være. Til sammenligning er det i punkt 10.2.7.5 *Kostnad ved egenkapitalbetjening i KLP* angitt forslag til beregning av kostnad til egenkapitalbetjening for KLP. Kommunen må gjøre sine egne vurderinger av hvordan kostnaden skal beregnes for deres eventuelle pensjonskasse.

10.3.6 SERVICE OG NÆRHET TIL PENSJONSORDNINGEN FOR KOMMUNER OG ANSATTE

De administrative tjenester som en pensjonskasse må utføre i tilknytning til pensjonsordningen for en kommune, er de samme som de tjenestene et livsforsikringsforetak må utføre. Dette kan være ulik service og informasjon overfor kommunen og medlemmene av tjenstepensjonsordningen. Dette kan spenne fra obligatoriske tjenester som inn- og utmeldingsskriv, tilbud om fortsettelsesforsikring samt utsendelse av forsikringsbevis, til tilbud om rådgivning/kurs, og/eller tilbud om lån.

Medlemmene kan også ha behov for et konkret sted å henvende seg, og når pensjonskassen har fysisk tilhold i kommunen den

betjener, vil det kunne gi medlemmene en større følelse av nærhet enn om dette ikke er tilfelle. Dette vil kunne gjelde selv om det meste av service-funksjonene er utkontraktert til underleverandører som ikke har tilholdssted i kommunen.

Det kan også i en pensjonskasse være aktuelt å vurdere om enkelte service-tilbud skal være en del av pensjonskassens ansvar, eller om kommunen må betale særskilt for dette. Dette kan for eksempel gjelde GKRS-beregninger.

Se for øvrig punkt 10.2.6.4 *Vurdering av kvalitet på administrasjon/service* og punkt 9.8 *Administrasjon og praktiske oppgaver i en pensjonskasse* for mer om dette temaet.

10.3.7 MEDBESTEMMELSE

Kommunen og dens ansatte kan ønske større nærhet til sin pensjonsordning enn det å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak kan gi. Kommuner velger selv styrerepresentanter i pensjonskassen, med unntak av ett medlem som representerer medlemmer, herunder pensjonister i pensjonsordningen. Til sammenlikning er kommuner med pensjonsordning i KLP også eiere. Kommuner med pensjonsordning i Storebrand er ikke eiere, med mindre de er aksjonærer.

Enkelte kommuner ønsker å ha en pensjonskasse for dermed å kunne påvirke kapitalforvaltningen for å få høyest mulig forventet avkastning som kan tilføres premiefond, og dermed lavest mulig årlig premieinnbetaling. Det er styret i pensjonskassen som er ansvarlig for retningslinjer, rammer og fullmakter for kapitalforvaltningen, ikke kommunen.

Kommunen bør innledningsvis ha en mening om hvordan den ønsker å bygge opp bufferkapital i pensjonskassen. Dette kan skje i form av høy egenkapital fra start, retningslinjene for oppbygging av avsetninger til bufferfond og en kapitalforvaltningsstrategi knyttet til størrelsen på bufferfondet og bufferkapitalen til enhver tid, samt avsetninger til risiko-utjevningfondet. Det er styret i en pensjonskasse som bestemmer bruken av overskuddet i pensjonskassen.

Mange kommuner mener at det å kunne velge medlemmer til styret i en pensjonskasse gir en større nærhet til tjenstepensjonsordningen enn ved å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak. I enkelte pensjonskasser deltar også en representant fra kommunen som observatør i styremøter.

Etter finansforetaksloven § 8-4 skal styret i en pensjonskasse ha minst fem medlemmer. Minst ett medlem skal være uten annen tilknytning til arbeidsgiver, foretak eller forening med pensjonsordning i pensjonskassen, samt ett medlem som skal representere medlemmer i pensjonsordningen, herunder pensjonister, i pensjonskassen.

Egnethetskrav til styrerepresentanter følger av finansforetaksloven § 3-5. Finanstilsynet har presisert egnethetskrav for styremedlemmer og kompetansekrav til styret i rundskriv 3/2023 *Vurdering av egnethetskrav med vedlegg*, se kapittelet 9 *Kommunal*

Kommunen og dens ansatte kan ønske større nærhet til sin pensjonsordning enn ved å ha pensjonsordningen i et livsforsikringsforetak

tjenestepensjon i pensjonskasse, punkt 9.2.3 Styre.

10.3.8 OPERASJONELL RISIKO

Det er knyttet operasjonell risiko til driften av en pensjonskasse. Finanstilsynet definerer operasjonell risiko som «risikoen for tap som følge av utilstrekkelige eller sviktende interne prosesser eller systemer, menneskelige feil, eller eksterne hendelser». Definisjonen omfatter juridisk risiko, men ikke strategisk risiko og omdømmerisiko som må vurderes særskilt.

Det er, som for livsforsikringsforetak, knyttet operasjonell risiko til driften av en pensjonskasse. Kommunen bør ha et bevisst forhold til eksponeringen knyttet til operasjonell risiko ved å ha en pensjonsordning i pensjonskasse i stedet for i et livsforsikringsforetak, se også kapittel 9, punkt 9.7 *Operasjonell risiko*.

10.3.9 ENGANGSEFFEKTER, HERUNDER EGENKAPITALKRAV OG SOLVENSKAPITALKRAV

En pensjonskasse vil måtte oppfylle både egenkapitalkrav og solvenskapitalkrav. Disse kravene er nærmere beskrevet i kapittel 9 *Kommunal tjenestepensjon i en pensjonskasse*, punkt 9.3. *Kapitalkrav for en pensjonskasse*.

Både egenkapitalkravet og solvenskapitalkravet vil avhenge av størrelsen på forvaltningskapitalen, bufferfondet og hvordan pensjonsmidlene er investert.

Ved oppstart av en pensjonskasse vil nødvendig egenkapital i utgangspunktet måtte dekkes av innbetalte midler. I kapittel 9 *Kommunal tjenestepensjon i en pensjonskasse* punkt 9.3 *Kapitalkrav for en pensjonskasse* nevnes det at for eksempel kommunal eiendom kan inngå i egenkapitalen.

Dersom pensjonsordningen tidligere har vært forvaltet av KLP, vil det ved fraflytting bli frigjort egenkapital som kan benyttes som egenkapital i den nye pensjonskassen.

Dersom pensjonsordningen flyttes fra enten KLP eller Storebrand, vil det også medfølge et bufferfond. Reglene for bufferfond som ble innført i 2022, åpner for at en pensjonskasse allerede første år kan frigjøre midler fra

bufferfondet både for å dekke dårligere avkastning enn beregningsrenten, herunder negativ avkastning, eller for tildeling av overskudd.

I flere kommunale pensjonskasser er det blitt vanlig med årlige egenkapitaltilskudd for å sikre oppfyllelse av de stadig økende kapitalkravene, tilsvarende som i KLP.

Håndtering av overskudd og mulige krav til innbetaling ved underskudd i pensjonskassen eller livsforsikringsforetaket bør være med i en vurdering av etablering av pensjonskasse.

Både pensjonskasser og KLP har, eller kan be kommunen om, årlige egenkapitaltilskudd.

10.3.10 ANNET

Kommunen kan ønske at pensjonskassen skal yte service, som lån, til medlemmene i pensjonskassen ut over tjenestepensjon. Dette kan nedfelles i pensjonskassens vedtekter. En pensjonskasse kan ikke tilby skadeforsikring, bank eller annet direkte som en del av sin drift, men den kan kanskje inngå innkjøpsavtaler om slike tilbud til medlemmene. Pensjonskasseforeningen har opplyst til Pensjonskontoret at pensjonskasser som er medlem av Pensjonskasseforeningen gjennom sitt medlemskap får mulighet til å tilby bank- og forsikringstjenester til sine medlemmer.

ORD OG UTTRYKK

Ord og uttrykk

Administrasjonskostnader:	Kostnader til ajourhold av pensjonsregistre, pensjonsutbetaling, opplæring og øvrig service, markedsføring, med mer, også betegnet som administrasjonspremie. I offentlig tjenstepensjon skal premien for administrasjonskostnader utjevnes på alle i utjevningsfellesskapet og belastes som en prosent av pensjonsgrunnlaget (lønn).
Administrasjonspremie:	<i>Se Administrasjonskostnader.</i>
Administrasjonsreserve:	Avsetning for å dekke administrasjonskostnader og forvaltningskostnader knyttet til pensjoner under utbetaling.
AFP - Avtalefestet pensjon:	Offentlig AFP for de som er født i 1962 eller tidligere: En tidligpensjonsordning som kan utbetales tidligst fra 62 år og fram til 67 år. Offentlig AFP for de som er født i 1963 eller senere: Et livsvarig påslag til tjenstepensjonen som kan utbetales tidligst fra 62 år. Det er gitt visse krav for å få utbetalt offentlig AFP. Kravene er forskjellige for de som er født i 1962 eller tidligere og de som er født senere. De som er født i 1963 eller senere tjener opp en betinget tjenstepensjon som kommer til utbetaling når tjenstepensjonen tas ut dersom de ikke tilfredsstiller kravene for å få offentlig (eller privat) AFP.
Anskaffelsesregelverket:	Anskaffelsesregelverket fastsetter hvordan en innkjøper skal gå fram for å sikre at pengene gir gode kjøp til riktig pris. Regelverket bidrar også til at alle leverandørene får lik mulighet til å konkurrere om kontraktene med det offentlige. Det motvirker kameraderi og korrupsjon.
Ansvarlig kapital:	Ansvarlig kapital skal minst være tilstrekkelig til å dekke et nærmere bestemt solvenskrav og et minstekapitalkrav som gjelder for forsikringsforetak eller pensjonskasse. Ansvarlig kapital består av egenkapital, annen godkjent kjernekapital og tilleggskapital.
Avkastningsgaranti:	<i>Se Rentegaranti og Beregningsrente.</i>

Ord og uttrykk

Begrenset anbudskonkurranse:	Anskaffelsesprosedyre som bare tillater de leverandører som er invitert av oppdragsgiver til å gi tilbud, men som ikke tillater forhandling.
Beregningsrente:	Ved beregning av premie og premiereserve for en gitt ytelse/pensjon gjøres det forutsetninger om at <i>pensjonsinnretningen</i> vil oppnå avkastning på disse midlene. Premieinnbetalingene kan dermed settes lavere enn om det ikke hadde vært forskuttet forventet avkastning på midlene som er avsatt. Avkastningsnivået som inngår i forutsetningene, kalles beregningsrente, se også <i>Rentegaranti</i> .
Betinget tjenestepensjon:	De som er født i 1963 eller senere og som ikke tilfredsstiller kravet om offentlig AFP får i stedet betinget tjenestepensjon fra den offentlige tjenestepensjonsordningen. Dette er en pensjonsytelse som tjenes opp parallelt med tjenestepensjon, tidligst fra 2020, og som kommer til utbetaling når tjenestepensjonen tas ut, gitt at vedkommende ikke får AFP.
Bruttogaranti:	Sikrer en bestemt andel av sluttlønn (normalt 66 prosent) som pensjon ved full opptjening (30 år), sammen med personens folketrygdopptjening. Bestemmelsen innebærer for eksempel at lavere framtidige pensjoner fra folketrygden automatisk kompenseres gjennom økt tjenestepensjon. Det er innført levealdersjustering av pensjonene som gjør at andelen kan bli mindre enn 66 prosent ved full opptjening, likevel med en garanti på 66 prosent for de som er født før 1959. Garantien blir avtrappet for de som er født fra og med 1959 til og med 1962. For de som er født fra og med 1963 til og med 1967 gis det noe tillegg dersom de har opptjening før 2011. Se også <i>Bruttopensjon</i> .
Bruttogarantipremie:	Premie for ikke-forsikringsbare ytelser som skal betales ved utbetaling av pensjon dersom det viser seg at beregnet bruttopensjon blir høyere enn det som ble lagt til grunn i premieberegningen. Se også Engangspremie.
Bruttopensjon:	Offentlig tjenestepensjon opptjent før 01.01.2020 for de som er født i 1963 eller senere og offentlig tjenestepensjon for de som er født i 1962 eller tidligere.

Ord og uttrykk

	Bruttopensjonen skal sikre en alderspensjon på en viss prosent av sluttlønn sammen med folketrygden. Se også <i>Bruttogaranti</i> .
Bufferfond:	Bufferfondet bygges opp av avkastning ett år utover minstekravet til premiereserve, og er fordelt på de enkelte kontraktene. Bufferfondet kan benyttes til å oppfylle rentegarantien ett år dersom avkastningen det året er lavere enn rentegarantien. Midler fra bufferfondet kan også tilordnes kontraktene som overskudd, dvs. gå til premiefond. Pensjonsinnretningene skal ha retningslinjer for avsetninger til, og bruk av, bufferfond.
Bufferkapital:	Kapital utover egenkapital i et livsforsikringsforetak eller i en pensjonskasse, som for eksempel bufferfondet.
Delingstall:	Faktor som benyttes for å beregne årlig pensjon fra ny alderspensjon i folketrygden (folketrygdloven kapittel 20) og samordningsfradrag i brutto alderspensjon for slik pensjon, ny offentlig tjenestepensjon, ny offentlig AFP og betinget tjenestepensjon. Delingstallet fastsettes av NAV og varierer med uttaksalder for ulike årskull. Delingstallet gjenspeiler til en viss grad forventet antall år som pensjonist for et årskull ved ulike uttaksalder. Delingstall benyttes også til å fastsette Justeringstallene som benyttes til å beregne gammel offentlig tjenestepensjon (bruttopensjon) etter levealdersjustering, se <i>Justeringstall</i> .
Doffin:	Databasen for offentlige innkjøp.
Drøftingsplikt:	Arbeidsgiver plikter etter SGS 2020, § 8-2 første ledd, å drøfte skifte av pensjonsleverandør med de tillitsvalgte. Slike drøftinger skal gjennomføres «tidligst mulig», og senest før oppsigelse er vedtatt og levert dagens leverandør av tjenestepensjonsforsikring.
Dødelighetsgrunnlag:	Forutsetninger om dødelighet som benyttes til å beregne prisen (premien) for framtidig garantert pensjon og premiereserve (avsetning for forpliktelsene). Betegnes også ofte som premietariff eller pristariff, se også <i>Premietariff</i> eller <i>Pristariff</i> .
Egenregi:	Anskaffelser som gjennomføres med egne ressurser. I denne sammenhengen benyttes det som beskrivelse av at kommunen

Ord og uttrykk

	oppretter en pensjonskasse i stedet for å ha pensjonsordningen hos et livsforsikringsforetak.
Egenkapitalbetjening:	Sikring av tilførsel av avkastning/kapital til egenkapitalen.
Egenkapitalkrav:	Myndighetenes minstekrav til egenkapital i et livsforsikringsforetak eller i en pensjonskasse.
Egenkapitaltilskudd:	Innbetaling til egenkapitalen, her ment som innbetaling til egenkapitalen i KLP eller pensjonskasse.
Engangspremie:	Premie som bare betales en gang, ikke årlig. Ikke-forsikringsbare ytelser må beregnes særskilt med engangspremier når pensjonen kommer til utbetaling (se <i>Bruttogarantipremie</i>).
ESG	Uttrykk brukt i kapitalforvaltning som omhandler å ta hensyn til environmental, social and governance. På norsk oversettes det til miljø-, sosiale- og forretningssetiske forhold.
Finansielle omløpsmidler:	Kortsiktige finansielle eiendeler, ikke planlagt å holdes til forfall.
Folketrygdens grunnbeløp (G):	Beløp som benyttes ved fastsettelse av pensjonspoeng, beregning av pensjoner fra folketrygden og for å regulere pensjon både fra folketrygd og fra offentlig tjenstepensjon. Beløpet justeres hvert år, med virkning fra 1. mai hvert år, i samsvar med gjennomsnittlig lønnsvekst i samfunnet. Folketrygdens grunnbeløp forkortes ofte med «G».
Forholdstall:	Faktor som benyttes for å beregne årlig pensjon fra gammel alderspensjon i folketrygden (folketrygdloven kapittel 19) og samordningsfradrag i brutto alderspensjon for slik pensjon. Forholdstallet fastsettes av NAV og varierer med uttaksalder for ulike årskull. Se også <i>Delingstall</i> . Forholdstall benyttes også til å fastsette Justeringstallene som benyttes til å beregne gammel offentlig tjenstepensjon etter levealdersjustering, se <i>Justeringstall</i> .
Forsikringsgiver:	<i>Pensjonsinnretning</i> , det vil si livsforsikringsforetak eller pensjonskasse.

Ord og uttrykk

Forsikringsrisiko:	Forsikringsrisiko er risiko knyttet til de økonomiske konsekvenser dersom medlemmenes dødsfallstidspunkt, levetid og uførehypighet i den enkelte pensjonsordningen og samlet for <i>pensjonsinnretningen</i> gir høyere utbetaling enn det premietariffen skulle tilsi.
Fortjenesteelement:	Tillegg i premien som kan gå direkte til egenkapitalen hos <i>pensjonsinnretningen</i> .
G:	Se <i>Folketrygdens grunnbeløp</i> .
GKRS-beregninger:	GKRS er betegnelsen på Foreningen for god kommunal regnskapsskikk, les mer om GKRS på nettstedet www.gkrs.no . Innen offentlig tjenstepensjon betegner GKRS-beregninger aktuarberegningene knyttet til tjenstepensjon som skal inn i kommunens regnskap og balanse.
Grunnlagsrente:	Se <i>Beregningsrente</i> eller <i>Rentegaranti</i> .
Grunnpensjon:	Den delen av gammel alderspensjon i folketrygden som beregnes på grunnlag av trygdetid og som ikke er avhengig av tidligere inntekt. Full grunnpensjon tilsvarer grunnbeløpet (G) for enslige og 0,9 G for ektefelle/samboer.
Hold-til-forfall-investeringer:	Finansielle investeringer, typisk i obligasjoner, som ikke skal selges før forfall. Bruk av slike obligasjoner innebærer at verdien av investeringen avhenger av prisen pensjonsinnretningen i sin tid betalte for obligasjonen og at avkastningen dermed holder seg stabil over obligasjonens løpetid.
Ikke-forsikringsbare ytelser:	Enkelte av pensjonsforpliktelsene som er nedfelt i SGS 2020 er det ikke adgang til å forsikre fullt ut ved å betale en forhåndspremie. Disse forsikringsforpliktelsene kalles ikke-forsikringsbare ytelser. Først når pensjonstilfellet inntreffer (det skal betales pensjon), kan det skje en endelig beregning av pensjonen. Forskjellen på endelig beregning av nødvendig kapital og det som er avsatt via foreløpig premiebetaling, tas med i beregning av premien for ikke-forsikringsbare ytelser i premieutjevningsskellesskapet. Se også <i>Bruttogaranti</i> og <i>Bruttopenisjon</i> .

Ord og uttrykk

Individuell garanti:	En ordning sikrer ansatte i offentlig sektor som er født før 1959 og som har full opptjening en samlet pensjon for folketrygd og tjenstepensjon på minst 66 prosent av pensjonsgrunnlaget etter levealdersjustering. Garantien blir avtrappet for de som er født fra og med 1959 til og med 1962. For de som er født fra og med 1963 til og med 1967 gis det noe tillegg dersom de har opptjening før 2011. Se også <i>Bruttogaranti</i> .
Innskutt egenkapital:	Egenkapital betalt av eiere.
Interkommunal pensjonskasse:	En pensjonskasse for flere kommuner/fylkeskommuner.
IORP II:	EUs tjenstepensjonsdirektiv som blant annet gjelder styring og kontroll av pensjonskasser (IORP-er).
Justeringsstall:	Faktor som benyttes for å beregne gammel offentlig tjenstepensjon (bruttopenisjon) etter levealdersjustering. Fastsettes ulikt for ulike kull: (1) For årskull fra og med 1943-kullet til og med 1953-kullet tilsvarende justeringsstallene de forholdstallene som er fastsatt av NAV. (2) For årskullene fra og med 1963-kullet beregnes justeringsstallene ut fra delingsstall fastsatt av NAV. Justeringsstallene er delingsstall dividert med 13,42. (3) For årskull fra og med 1954-kullet til og med 1962-kullet benyttes justeringsstall etter begge punktene over. Personer født i 1954 får 9/10 av pensjonen levealdersjustert ved bruk av justeringsstall beregnet ihht. (1) og 1/10 beregnet ihht. (2), personer født i 1955 benyttes et justeringsstall beregnet 8/10 ihht (1) og 2/10 ihht. (2), osv. Se også <i>Forholdstall</i> og <i>Delingsstall</i> .
K2013:	Forutsetninger om dødelighet angitt av Finanstilsynet i 2013 som er minstekrav til slike forutsetninger ved beregning av premie og premiereserve i kollektiv, herunder kommunal, tjenstepensjon.

Ord og uttrykk

Kapitalforvaltningskostnader:	Kostnader knyttet til forvaltning av pensjonsordningens midler, også kalt premie for kapitalforvaltning. Premien vil kunne avhenge av hvordan midlene er investert og størrelsen på midlene.
KOFA:	Klagenemd for offentlige anskaffelse.
Kollektiv pensjonsforsikring:	Pensjonsforsikring som gjelder definerte grupper, i motsetning til individuelle pensjonsforsikringer. En kommunal tjenstepensjonsordning er en kollektiv pensjonsforsikring for alle ansatte i en kommune.
Kollektivportefølje:	En pensjonsleverandørs forvaltningskapital deles inn i en kollektivportefølje, eventuelt en særskilt investeringsvalgsportefølje og selskapsporteføljen. Eiendeler som er knyttet til produkter med rentegaranti inngår i kollektivporteføljen. Det er pensjonsinnretningen som bestemmer sammensetningen av porteføljen. Forsikringsvirksomhetsloven gir livsforsikringsforetakene mulighet til å etablere flere underporteføljer av kollektivporteføljen med ulik risikoprofil. Kundene vil tilordnes/tilbys ulike underporteføljer basert blant annet på kundenes beregningsrente og bufferkapital.
Konkurranse med forhandling:	Anskaffelsesprosedyre hvor oppdragsgiver har adgang til å forhandle med en eller flere leverandører.
Konkurransegrunnlag:	Anbudsgrunnlag – det dokument som ligger til grunn for konkurransen.
Kontoutskrift:	Oversikt over pensjonsordningens innbetalinger, utbetalinger og øvrige bevegelser i løpet av et år, sammen med status ved årets slutt.
Kontrollvilkåret:	Oppdragsgiver må utøve en kontroll over pensjonskassen som svarer til den kontroll oppdragsgiver utøver over sin egen virksomhet.

Ord og uttrykk

Levealdersjustering	Prinsipp som innebærer at den enkeltes pensjon (både folketrygd, offentlig tjenstepensjon, betinget tjenstepensjon og ny offentlig AFP) blir justert etter forventet levealder for den enkeltes årskull.
Livsforsikringsforetak:	Et finansforetak som selger livsforsikringer og pensjoner.
Omsetningsvilkåret:	Også kalt aktivitetsvilkåret, setter begrensninger på graden av utadrettet virksomhet som kan drives i pensjonskassen.
Oppsatt pensjonsrettighet:	Oppspart pensjonsrettighet fra en tidligere arbeidsgiver i offentlig sektor som enda ikke har kommet til utbetaling.
Opptjent egenkapital:	Egenkapital som består av overskudd som eierne bestemmer skal holdes igjen i foretaket, og ikke tas ut som utbytte.
Overføringsavtalen:	Avtale mellom Statens pensjonskasse og andre pensjonsordninger innenfor offentlig sektor om overføring og avregning av ansattes pensjonsrettigheter mellom arbeidsgivernes pensjonsordninger.
Overgangstillegg:	Tillegg til alderspensjon fra offentlig tjenstepensjon som gis til ansatte født i 1963 til 1970 dersom de tar ut pensjon i alderen 62 til 67 år. Utbetales kun fram til 67 år.
Pensjonsbeholdning:	Brukes som uttrykk for samlet opptjent pensjon basert på den årlige opptjeningen i henholdsvis folketrygden og ny offentlig tjenstepensjon.
Pensjonsberetning:	Utrekning av pensjon for et medlem ved pensjonstilfellet (når pensjonen skal utbetales). For alle født i 1962 eller tidligere og alle som har opptjening før 01.01.2020, samt for uføre- og etterlattepensjoner uansett fødselsår, skal hele eller deler av pensjonen blant annet ta hensyn til samlet tjenestetid i offentlig sektor, og informasjon om dette må innhentes fra andre <i>pensjonsinnretninger</i> . I påslagspensjon skal pensjonsbeholdningen danne grunnlag for beregning av årlig pensjon.

Ord og uttrykk

Pensjonsforpliktelse:	Benyttes både om en kommunes forpliktelser overfor de ansatte når det gjelder pensjon og er en betegnelse som benyttes om opptjent pensjon i kommunens regnskapsføring, GKRS-beregninger, se <i>GKRS-beregninger</i> .
Pensjonsinnretning:	Her brukt som fellesbetegnelse på alle leverandører av tjenstepensjon, det vil si både livsforsikringsforetak og pensjonskasser. Se også Pensjonsleverandør.
Pensjonskasse:	Egen selveiende institusjon opprettet av arbeidsgiver for sikring av ansattes pensjonsrettigheter (egenregi).
Pensjonskostnad:	Beregnet verdi av de pensjonsrettigheter som tjenes opp i løpet året, hensyntatt forutsetninger om framtidig lønnsvekst med mer, til bruk i kommunenes regnskaper, GKRS-beregninger, se <i>GKRS-beregninger</i> .
Pensjonsleverandør:	Her brukt som fellesbetegnelse på alle leverandører av tjenstepensjon, det vil si livsforsikringsforetak og pensjonskasser. Se også <i>Pensjonsinnretning</i> .
Pensjonsmidler:	Midler hos pensjonsleverandøren som er knyttet til den enkelte tjenstepensjonsavtalen, som premiereserve, bufferfond og premiefond.
Premie:	Det beløp som skal tilføres pensjonsordningen for sikring av økte pensjonsrettigheter og risiko og omkostninger m.m. det enkelte året. I forsikringsvirksomhetsloven omtales premietariffer som pris-tariffer.
Premieavvik:	I regnskapsføringen av pensjonskostnader for kommuner, vil differansen mellom årets pensjonspremie og årets beregnede netto pensjonskostnad utgjøre årets premieavvik. Se også <i>GKRS-beregninger</i> .
Premiefond:	Et fond for midler kommunen betaler inn ut over premiene, eller som kommer fra overskudd i pensjonsordningen eller har kommet p.g.a. tilbakeføring av premier. Premiefondet kan anvendes til dekning av framtidige premier.

Ord og uttrykk

Premiereserve:	Forsikringsteknisk kontantverdi av de pensjonsforpliktelser som pensjonsordningen har overfor sine medlemmer, dvs. midler som er satt av for å sikre framtidige utbetalinger.
Premietariff:	Ved beregning av premien tas det utgangspunkt i en premietariff med forutsetninger om blant annet dødelighet og uførhet. Det er også gjort forutsetninger om at det hvert år minst skal tilføres en garantert avkastning, gjerne kalt beregningsrente. Premietariff, også kalt pristariff, skal meldes til Finanstilsynet.
Premieutjevning:	Premieutjevning betyr at premien for en kunde beregnes som et gjennomsnitt ut fra pensjonspremien for alle pensjonsordninger i et premieutjevningsfellesskap.
Premieutjevningsfellesskap:	Pensjonsordninger for flere arbeidsgivere, med beregning av pensjonspremien som et gjennomsnitt for alle ordninger.
Pristariff:	Se <i>Premietariff</i> .
Påslagspensjon:	Alderspensjon i offentlig tjenestepensjon for opptjening etter 01.01.2020 for de som er født i 1963 eller senere. Denne pensjonen skal ikke samordnes med folketrygden, men er et påslag til denne. Påslagspensjonen tjenes opp med en viss prosent av lønn hvert år, og tidligere opptjening reguleres i takt med G-veksten.
Reassuranse:	Kalles også for gjenforsikring. Det er en forsikring der risiko vedrørende en enkelt forsikring eller en viss del av en samlet forsikringsportefølje mot en tilsvarende andel av risikopremien overføres til et reassuranseselskap.
Reguleringspremie:	Premie for økt pensjonsopptjening som følge av lønnsvekst for de som er født før 1963. For de som er født etter 1962 dekker reguleringspremien G-vekst knyttet til pensjonsbeholdningen. Premien dekker også regulering av pensjoner under utbetaling.

Ord og uttrykk

Rentegaranti:	Ved beregning av premie og premiereserve for en gitt ytelse/-pensjon gjøres det forutsetninger om at <i>pensjonsinnretningen</i> vil oppnå avkastning på disse midlene. Premieinnbetalingene kan dermed settes lavere enn om man ikke hadde forskuttert forventede finansinntekter. Avkastningsnivået som inngår i forutsetningene, kalles rentegaranti (eller beregningsrente). Se også <i>Beregningsrente</i> .
Rentegarantipremie:	Premie for at pensjonsleverandøren står risikoen for at avkastningen som tilføres minst er lik rentegarantien. Premien vil kunne avhenge av hvordan midlene er investert og størrelsen på bufferfond for den aktuelle pensjonsavtalen. Omtales også som premie for rentegaranti.
Risikoresultat:	Forskjellen mellom beregnede risikopremier og faktiske risikokostnader ett år, der risikokostnadene er knyttet til død, overlevelse og uførhet.
Risikoutjevningfond:	Et fond hos <i>pensjonsinnretningen</i> som blant annet kan benyttes til avsetning til premiereserve vedrørende risiko knyttet til person. Halvparten av et års risikoresultat kan avsettes i risikoutjevningfondet opp til fondet når et maks-nivå.
Samordningsregler:	Fordeling av samlet pensjon mellom folketrygden og offentlige tjenestepensjonsordninger for bruttopensjon. Pensjonen fra folketrygden betales fullt ut, mens offentlig tjenestepensjon reduseres i henhold til samordningsreglene. Se også <i>Bruttopensjon</i> .
Selskapsportefølje:	En pensjonsleverandørs forvaltningskapital deles inn i en kollektivportefølje, eventuelt en særskilt investeringsvalgsportefølje og selskapsporteføljen. Eiendeler som ikke inngår i kollektivporteføljen eller ev. særskilt investeringsvalgsporteføljen, inngår i selskapsporteføljen.
SGS 2020:	Fra 01.01.20 ble pensjonsbestemmelsene i Hovedtariffavtalen flyttet til den sentrale generelle særavtalen om pensjonsordninger som kalles SGS 2020.

Ord og uttrykk

Sluttlønn:	Lønnsnivå ved avgangsalder/uttak av pensjon.
Solvenskapital:	Den del av pensjonsinnretningens kapital som ikke representerer påløpte forpliktelser overfor kunder (ansvarlig kapital).
Solvenskapitalkrav:	Krav til hvor stor solvenskapital en pensjonsleverandør minst må ha. Solvenskapitalkravet tar hensyn til både investeringsrisiko og forsikringsrisiko hos forsikringsforetaket.
Solvenskapitaldekning:	Forholdet mellom solvenskapital og solvenskapitalkravet i livsforsikringsforetaket eller pensjonskassen.
Solvensmarginkrav:	Uttrykkene <i>solvensmarginkrav</i> og <i>solvenskapitalkrav</i> benyttes litt om hverandre i regelverket for pensjonskasser.
Særskilt investeringsportefølje:	En pensjonsleverandørs forvaltningskapital deles inn i en kollektivportefølje, eventuelt en særskilt investeringsvalgsportefølje og selskapsporteføljen. Kommunen kan avtale at pensjonsmidlene skal forvaltes i en særskilt investeringsportefølje, der kommunen kan bestemme hvordan investeringsporteføljen skal sammensettes. Rentegarantien behandles etter egne regler i den aktuelle avtaleperioden.
Termin tillegg:	Ved oppdeling av premien i terminer skal det beregnes et termin tillegg som dekker reduserte renteinntekter og eventuelle økte administrasjonskostnader.
TED-database:	Den europeiske offisielle databasen for kunngjøringer. Dersom anskaffelser overstiger EØS-terskel skal det kunngjøres i TED (Tenders Electronic Daily), som er Europas offentlige kunngjøringsdatabase.
Tidlig pensjon:	Pensjon som utbetales før normal pensjonsalder, for eksempel pensjon fra særaldersgrense, etter 85-års-regelen eller gammel AFP.
Tildelingskriterier:	De kriterier som ligger til grunn for valg av tilbud og som evalueres.

Ord og uttrykk

Tilleggspensjon:	Den delen av gammel alderspensjon i folketrygden som er avhengig av tidligere inntekt.
Uførhet:	Arbeidsuførhet på grunn av sykdom eller skade.
Åpen anbudskonkurranse:	Anskaffelsesprosedyre som tillater alle interesserte leverandører til å gi tilbud, men som ikke tillater forhandling.
Årlig premie:	Årlig premie skal dekke ett års opptjening av pensjon. Ett års opptjening tilsvarer økningen i forsikringsteknisk avsetning ved at en ansatt har jobbet dette året. Årlig premie beregnes forskjellig for de som er født i 1962 eller tidligere og for opptjening etter 01.01.2020 for de som er født i 1963 eller senere.
2011-tillegg:	Tillegg til alderspensjon fra offentlig tjenstepensjon som gis til ansatte født fra og med 1963 til og med 1967 dersom de har hatt opptjening før 2011 .

DOMSREGISTER

Lagmannsretten

LB-2018-147988	side 79
LB-2022-60123	side 66

EU-domstolen

Sak C-458/03	side 85, 86
Sak C-331/04	side 75
Sak C-454/06	side 82
Sak C-324/07	side 85, 86
Sak C-182/11	side 88
Sak C-183/11	side 88
Sak C-6/15	side 75, 76

***Klagenemnda for offentlige anskaffelser
(KOFA)***

Sak 2006/159	side 58
Sak 2006/161	Side 58
Sak 2009/20	side 59
Sak 2010/23	side 82
Sak 2011/231	side 83
Sak 2013/21	side 81
Sak 2013/66	side 82
Sak 2014/94	side 76
Sak 2015/17	side 82
Sak 2015/75	side 76
Sak 2016/9	side 76
Sak 2016/54	side 74
Sak 2016/146	side 70
Sak 2016/193	side 81
Sak 2017/47	side 88
Sak 2017/95	side 71
Sak 2017/104	side 79
Sak 2021/21	side 80
Sak 2021/2139	side 66